ÖZ

Bu tez 17.yy'da yaşayan Şeyhî Mehmed Efendinin hayatını ve Divanı'nın incelenmesini içermektedir. Şeyhî'nin yaşadığı dönemin siyasî ve edebî ortamı araştırılmış, hayatı ve eserleri ele alınmıştır.

Divan, Süleymaniye Kütüphanesinde Lala İsmail Efendi katalogunda 454 numarada kayıtlıdır ve başka nüshası bulunmamaktadır. Eser 46 varak olup birinci yaprakta Lala İsmail Efendinin vakıf mührü basılı, sonundaki numarasız 2 varakta Nüvidî, Cemʿî, Rızayî ve Bahāyī'nin bazı şiirleriyle Nefʿî'nin bir kasidesi yazılıdır. Divan, 198 x133 ebadındadır ve her yaprakta 21-22 satır yer almaktadır. Talik yazı ile yazılan Divan, transkripsiyon alfabesine aktarılmış; dili, üslubu, konusu ve sanatları yönünden incelenmiştir.

Sonuçta Şeyhî'nin 17.yy.ın ilk yarısındaki Divan şairleri ile benzer özellikler taşıdığı ve eserinde klasik Osmanlı şiir geleneğinin tüm malzemelerini başarıyla yansıttığı görülmüştür.

ABSTRACT

This thesis includes the examines of Şeyhī Mehmed Efendi's life and his Divan who lived in 17 cc. The period of time that Şeyh'i lived, has been searched from the view of those political and literary atmosphere and his life and opuses has been considered.

Divan has been registered in Lala İsmail Efendi catologue on page 454, in Süleymaniye Library and there is no other specimen of it. Opus, is 46 pages and at first page there is the seal of Lala İsmail Efendi's wakf and at last two unnumbered pages, there are some poems of Cemʿi, Rızayī and Bahayī and a kasida of Nefʿī. Divan is having the dimensions of 198x133 and there are 21-22 lines in each pages. Divan is changed into transcription alphabet and it is examined from the stand point of it's language, style, subject and skills.

As a conclusion, it has been pointed out that Şeyhī bears same characteristics with other Divan poets in the first period of 17 cc.and it has seen that, he reflected all supplies of classic Ottoman poem's traditions in his opus succesfully.

ÖNSÖZ

Bu tezde 17.yy şairlerimizden Eğirdirli Şeyhī Mehmed Efendinin Divanı'nın metni transkripsiyonlu olarak günümüz harflerine çevrilmiş ve eser dil ve üslup, nazım şekilleri ve işlenen konular bakımından incelenmiştir. Çalışmanın amacı 17.yy.da yaşamış bir şairin ve eserinin gün ışığına çıkarılmasıdır.

Şeyhī, her ne kadar ismi kaynaklarda az geçse de Nakibü'l-eşraflık yapmış, asrının önde gelen alim ve fazıl kişilerinden ve olgun bir dile, aşıkāne bir sese sahip şairlerindendir. Kısa dönemler halinde sık sık farklı görevler ifa etmesi belki de adının daha fazla duyulmasının önüne geçmiştir.

Tez hazırlanırken öncelikle şairin yaşadığı dönemin siyasî ve edebî ortamı araştırılmış; şairin şahsiyetinin yetişmesinde ve gelişmesinde katkısı olabilecek durumlar belirlenmeye çalışılmıştır. Divan, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi Katalogunda 454 numarada kayıtlıdır ve tek nüshadır. Şairin başka Türkçe eseri bulunmamaktadır. Divan'ın tek nüsha olması metinde okuyamadığımız kimi yerlerin aydınlanmasına mani olmuştur. Bu sebeple tezin sonuna metnin orijinalinin fotokopisini koymayı uygun bulduk. Metin oluşturulurken nazım şekillerinin sırasına herhangi bir müdahalede bulunmadık, metindeki sırayı takip ettik.

Divan metnini okuduktan sonra eseri bütün yönleriyle olmasa da , en çok göze çarpan konularını, döneminin özelliklerini, nazım şekillerini, hangi edebî sanatlara ne ölçüde yer verdiğini, şairin dil ve üslup özelliklerini ve hayatını ele aldık. Bu başlıkları üç temel bölümde topladık. Bunlar, Şeyhī ve eseri ile ilgili daha etraflıca yapılabilecek incelemelerin ön adımı sayılır.

Tezi hazırlarken emeği geçenleri de burada zikretmek isterim. Öncelikle her aşamada çalışmalarımı yakînen takip eden, engin bilgisinden ve kaynaklarından istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Kemal Yavuz'a, dostane yardımı için sevgili arkadaşım Zehra Sağlam'a ve bu yoğun çalışma dönemimde beni sabırla karşılayıp maddî-manevî desteğini esirgemeyen eşime teşekkürler ediyorum.

Betül DÖNMEZ PARLAK

Ekim 2006, Gaziosmanpaşa

İÇİNDEKİLER

ÖZ…….…….…..iii
ÖNSÖZ……..…… .iv
İÇİNDEKİLER…….……....v
KISALTMALAR LİSTESİ…… …….…..... viii

GİRİŞ…….…....1

I. BÖLÜM

A. ŞEYHĪ' NİN HAYATI ve ESERLERİ…….……..7
1. Şeyhī'nin hayatı…….……..7
2. Eserleri…….…....8
3. Hayatı, şahsiyeti, şiiri ve şairliği hakkında söyledikleri……..9
B. ŞEYHĪ' NİN DİLİ VE ÜSLUBU……...…...16
1. ÜSLUP ÖZELLİKLERİ…….….……...16
a. Hikmetli söyleyişleri…….….……..17
b. İlginç söyleyişleri……..……..21
2. DİL ÖZELLİKLERİ……..……..22
a. Zincirleme tamlamalar…….….……22
b. Deyimler……..……..23
c. Tekrarlar…….……..25
d. Vezni kullanışı…….……26

II. BÖLÜM

A. DİVAN'DAKİ NAZIM ŞEKİLLERİ…….……28
1. Kasideler……..28
2. Gazeller……32
3. Tahmis……..34
4. Sakiname……..35
5. Kıt' alar……37
6. Tarih……37

7. Matlaʿ beyitleri……38
a. Divan'daki nazım şekillerinin değerlendirilmesi…….……39
B. ŞAİRİN EDEBĪ SANATLARI KULLANIŞI…….……40
1. MECAZLAR……40
a. Teşbih…….……40
b. İstiare…….….45
c. Kinaye……48
d. Teşhis…….……48
2. ANLAMLA İLGİLİ SANATLAR……...……50
a. İham……..50
b. Tevriye……50
c. Tenasüp……53
d. Leff ü neşr……...……54
e. Hüsn-i taʿlil……..55
f. Mübalağa…….……56
g.Tezat…….……57
h. Nida…….…….……60
ı. Telmih……...…61
3. SÖZLE İLGİLİ SANATLAR……..……64
a. Cinas……..……..64
b. İştikak…….……65
C. DİVAN'DA YER ALAN TEMEL KONULAR VE BUNLARIN İŞLENİŞİ…..67
1. Tasavvuf……..……..67
2. Aşk, Aşık, Sevgili, Rakib……68
a. Aşk…….……68
b. Aşık……...……69
c. Sevgili……70
d. Rakib……...……..72
3. Zamandan ve felekten şikayet……..…73
a. Zamandan şikayet……73
a. Felekten şikayet……75
4. Sūfîye eleştiri……..76

5. İçki yasağı……...……77
6. Kişiler……..79
a. Efsanevî kişiler…….79
b. Dinî kişiler…….……83
7. Mevsimler……...……84
8. Dönemin olayları…….86
9. Gemicilik terimleri……..……88
10. İslam tarihi……..……..88
11. Kıyafetname……..89
12. Hac……89
13. Gök cisimleri……91

III. BÖLÜM

A. TRANSKRİPSİYONLU METİN……..96
1. KASİDELER…….….…96
2. GAZELLER…….…….139
3. TAHMİS…….……..240
4. SĀKİNĀME……..242
5. KITʿALAR……252
6. TARİH……..254
7. MATLAʿ BEYİTLERİ…….255
B. SONUÇ……264
KAYNAKÇA……...265

KISALTMALAR VE İŞARETLER

a.g.e.	: Adı geçen eser
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
E.F.	: Edebiyat Fakültesi
G.	: Gazel
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K.	: Kaside
K.	: Kıtʿa
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Milādî
M.	: Matlaʿ beyitleri
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Prof.	: Profesör
S.	: Sākināme
s.	: Sayfa
ter.	: Tercüme
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları
>	: İncelenen kavrama benzeyen unsur
<	: İncelenen kavramın benzetildiği unsur

GİRİŞ

Eğirdirli Şeyhī Mehmed Efendi 1635 yılında vefat ettiğine göre XVI. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş olmalıdır. XVI. yüzyıl sonu ve XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun önceki asırlardaki hakimiyetini ve temposunu kaybetmeye başladığı tarihtir.[1] İmparatorluğun halā devam eden ihtişamlı görünüşü, geçen asırlarda askerî ve medenî alanda atılan temellere dayanmaktadır.

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılı 1574-1595 yılları arasında hükümdarlık yapan Sultan III.Murad ile kapatır. Sultan III. Murad'ın cülusunda devlet idaresinin başında Sokullu Mehmed Paşa gibi değerli bir devlet adamı vardı. Lakin Sokullu'nun nüfuzu her geçen gün azalmakta buna mukabil nedimlerin, muhasiplerin, valide sultanların, saray dışındaki zengin zümrenin tesiri devletin kuvvetten düşmesinin bir başlangıcı olarak kendini göstermekte idi. Esasen III.Murad da zayıf iradeli, tesir altında hareket etmeye yatkın bir yapıdaydı. 21 sene padişahlık yapan III.Murad sarayında kapalı bir hayat geçirmiş, son zamanlarında cuma namazlarını dahi sarayda kılmayı adet edinmişti. III.Murad zamanında valide sultan ve kapı ağası gibi nüfuzlu adamların iltimasıyla liyakat aranmaksızın gelişigüzel vezirlik ve beylerbeyilik verilir oldu. Valiler tayinleri için külliyetli miktarda rüşvet veriyorlardı. Devlete hiçbir hizmeti dokunmayan , Celalîler tarafından defalarca mağlup edilmiş olan Nasuh Paşa sadaret mührü Kuyucu Murad Paşa'dan alınıp kendisine verilecek olursa kırk bin altın ile askere yetecek zahireyi kendi malından vereceğini bildirmiş fakat Sultan Ahmed devleti büyük Celalî belasından kurtaran vezir-i āzama dokunmamıştı.[2]

Osmanlı İmparatorluğu, XVII. yüzyıla Sultan III. Mehmed'in (1595-1603) idaresinde girdi. Haçova Meydan Savaşı kazanılmış fakat Celalî isyanları devleti içten içe sarsan olaylara yol açmıştı. Halim, vakarlı, sakin aynı zamanda vesveseli bir tabiata sahip olan III. Mehmed'in Celalî isyanları ve İran olaylarına duyduğu teessürden dolayı genç yaşta- 38 yaşında- vefat ettiği rivayet edilir.

III. Mehmed'in ölümünden sonra çocuk yaşta -14 yaşında- tahta geçen Sultan I. Ahmed (1603-1617) zamanında devlet idaresi valide sultanlarla padişah

---

[1] Nihad Sami Banarlı,**Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, c.2, MEB yay., İstanbul,1971,s.641

[2]Ayrıntı için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı,**Osmanlı Tarihi**,c.3,1.Bölüm,TTK Basımevi,Ankara 1983

eşleri, kızlar ağası gibi nüfuzlu şahsiyetlerin müdahalesiyle aksıyordu. Rüşvet ile liyakatsiz birtakım adamlar makamı işgal etmişti. Savaşların uzaması pek mükemmel olan askerî teşkilatı bozmuş, ihtiyaç üzerine devşirme kanunlarına riayet etmeden ocaklara pek çok asker alınmış ve tımarlı sipahi ihmal edilmişti.

İlmiye sınıfı mensuplarının irtikap ve ehliyetsizlikleri, savaşların devamı ve çiftini bırakan köylünün Celalîlere iştiraki nedeniyle gelirler azalmış ve malî durum da sarsılmıştı.

I. Ahmed, o zaman küçük bir devlet sayılan Avusturya ile devam eden savaşa son vermek için Zitvatorok Anlaşması'nı imzalamıştı. Osmanlı'nın lehine gibi görünen bu anlaşmayla Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'na denk bir devlet sayılıyor ve böylece Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerleyişinin sona erdiği adeta ilan edilmiş oluyordu.

Daha geçen asırda Osmanlı karşısında yenik durumda olan İran da Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açma girişiminde bulunmuş ve daha önce Osmanlılara verdiği toprakları geri almış hatta Bağdat'ı ele geçirmişti. Fakat Kuyucu Murat Paşa'nın sert tedbirleriyle bir nebze de olsa asayiş düzelmişti. Kuyucu Murat Paşa, Celālī isyanlarını bastırdı, İran'la bir barış anlaşması imzalamaya muvaffak oldu. Hatta bu devirde İstanbul' a Sultan Ahmet Camii gibi büyük bir sanat şaheseri kazandırıldı. Genç yaşta ölen I. Ahmed Sultan Ahmet Camii'nin yanındaki türbeye defnedildi.

I.Ahmed'in genç yaşta ölmesi saltanat için yetişkin evlat bırakmasına mani olmuştu.Teamüllere aykırı bir biçimde dimağen hasta bir vaziyette olan 26 yaşındaki kardeşi I.Mustafa hükümdar ilan edildiyse de cinneti saklanamaz bir hale gelince 3 ay 10 gün sonra ulemanın fetvasıyla tahttan indirilip Sultan Ahmed'in henüz 14 yaşındaki büyük oğlu II. Osman padişah oldu. Genç hükümdar iyi bir eğitim görmüştü; Arapça ve Farsça'dan başka Yunanca, Latince ve İtalyanca'yı tercüme yapabilecek düzeyde biliyordu; fakat yaşı gereği tecrübesizdi. Islahat yapmak istiyorsa da kendisini doğru yola sevk edecek adamlardan mahrumdu; validesi Mahfiruz'un tesiri altında idi. 1618 yılında İran'la yapılan bir anlaşma sonucu Şah Abbas'ın işgal ettiği yerlere mukabil vergiye bağlanması kararlaştırılmıştı. Lehistan ile yapılan savaşta tam bir sonuç alınamadan Hotin Anlaşması imzalandı.

II. Osman, Lehistan seferindeki başarısızlığın sebebi olarak askerin

gayretsizliğini görüyordu. Askerî alanda bazı yenilikler yapma fikri böylece gelişti. İşe Kapıkulu Ocakları ile başladı. Yaptırdığı sayımda, asker sayısının maaş defterindeki kişi sayısından az olduğunu anlayınca fazladan para vermeyi kesti. Bu da zabitlerin, Sultan Genç Osman'a düşman olmalarına yol açtı. Anadolu, Mısır ve Suriye askerlerinden oluşacak yeni bir ordu kurmak istiyordu. Aynı zamanda saray, harem ve ilmiye teşkilatlarını yeniden kurmak gibi düşünceleri de vardı. Kapıkulu Ocakları bu durumdan rahatsızdı ve bunu belli etmekten kaçınmıyorlardı. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin başında bulunduğu ilmiye sınıfı ise fikir belirtmiyordu.

Sultan Genç Osman'ın Halep, Erzurum, Şam ve Mısır beylerbeylerine asker yazdırmak için gizli bir irade gönderdiğinin yeniçeriler tarafından öğrenilmesi bardağı taşırdı. Sultan Genç Osman asker toplamak için Anadolu'ya bizzat gitmek istiyordu. Bu arada İstanbul'a, Dürzi lider Maanoğlu Fahreddin'in Lübnan'da bir isyan çıkardığı haberi geldi. Sultan Genç Osman bunu bir fırsat bilerek, isyanı bastırmak için Anadolu'ya gideceğini söyledi. Ancak Sadrazam Dilaver Paşa ve Şeyhülislam Es'ad Efendi, koskoca padişahın küçük bir isyan için Anadolu'ya gitmesine gerek olmadığını söyleyerek, Sultan Genç Osman'ın Anadolu'ya geçmesini engellemeye çalıştılar. Başka bir çaresi kalmayan Sultan Genç Osman, hacca gideceğini ilan etti. Daha önce hiçbir padişah hacca gitmemişti. Sadrazam Dilaver Paşa ve Şeyhülislam Es'ad Efendi çok uğraştılarsa da Sultan Genç Osman fikrinde kararlıydı. Padişahın geçeceği güzergah üzerindeki vilayetlerin beylerbeyleri haberdar edildi ve hazırlık yapmaları istendi. Sultan Genç Osman'ın yanında 500 yeniçeri ve sipahi olacak, geri kalan asker İstanbul'un korunması için İstanbul'da kalacaktı.

Padişah otağının Üsküdar'a kurulmasından bir gün önce Yeniçeriler Süleymaniye'de toplandılar ve saraya girip bazı devlet adamlarını öldürdüler. Yeniçeri ve sipahileri ikna etmek isteyen Sultan Genç Osman, yeniçeri ağalarını merhamete getirmeye çalıştı. Ancak bunda başarılı olamadı. İsyancıların elebaşları padişahın Yedikule zindanlarına götürülüp orada öldürülmesini istediler. Sultan Genç Osman kahramanca karşı koymasına rağmen boğularak şehit edildi ve Sultan Ahmed Camii'nde babasının türbesine defnedildi. Sultan Genç Osman'ın şehit edilmesi Anadolu'da bazı isyanların çıkmasına sebep oldu.

1621 yılında yerine II.Osman'ın kardeşi Sultan I. Mustafa ikinci kez tahta

çıkarıldı. Bir buçuk yıl sonra yine akıl sağlığının yerinde olmaması sebebiyle alaşağı edildi ve IV. Murad 11 yaşındayken tahta geçti. Uzun müddet devlet idaresi valide Sultan Mahpeyker Kösem Sultan'da kaldı. Genç hükümdar çocukluk evresini atlattıktan sonra çok sayıda adam öldürerek, 1633 yılının Ağustos ayında Cibali'de çıkan büyük yangını bahane ederek zamanın meşhur vaizi Kadızāde'nin de teşviki ve fetvasıyla önce tütünü sonra da içkiyi yasaklayarak bu vesileyle İstanbul'u kabadayılardan temizlemiş ve ülke içinde asayişi büyük ölçüde temin etmişti. IV. Murad Han, daha sonra ordusunun başına geçerek hükümdarlığının ilk yıllarında kaybedilen toprakları geri alma teşebbüsüne geçti. 1634 baharında Lehistan seferine çıktı ise de Lehliler derhal Padişah'ın şartlarını kabul ederek bir anlaşma yapmaya muvaffak oldular. 1635'te İran seferine çıkan Sultan, Revan ve Hoy kalelerini aldıktan sonra, Tebriz' e girdi. Ertesi yıl en büyük arzusu olan Bağdat' ın fethi için tekrar İran üzerine sefere çıktı. Şiddetle cereyan eden çarpışmalar sonunda muharebenin 39. günü Bağdad fethedildi. Müslümanların en mübarek makamlarından olan İmam-ı a'zam' ın türbesini ziyaret eden Padişah, kurbanlar kestirip, içerisini ipek halılar, kıymetli şallar ve altın, gümüş murassa kandillerle süsletti. Ertesi yıl İran' la Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma ufak değişikliklerle günümüze kadar uygulanmaya devam etmiştir.

Sultan IV. Murad Han, İran seferinin üzerinden çok geçmeden daha önce yakalanmış olduğu Damla hastalığının ilerlemesi üzerine kurtulamayarak 8/9 Şubat 1640 günü henüz 28 yaşında iken vefat etti.

Öte yandan XVI. asır Divan edebiyatının zirve isimlerinin yetiştiği çağdır. XVI. yüzyıl divan şairinin artık kendine güveni tamdır, şiir dili oturmuştur. XVI. asır Divan şiiri dış ahenk, iç süsleniş, ses güzelliği ve nazım teknikleri bakımından oldukça üstündür. Şiir anlayışı bu yüzyılda imparatorluğun diğer alanlardaki zengin hayatı ile uyum içindedir. Aynı gelişmişlik siyaset ve askerī atılımlarda, mimaride, minyatür ve har sanatında, tezhip ve çinicilikte de görülür. Bu asırdaki Fuzūlī (1556 ö.), Nevʿî (1533-1599), Bakî (1526-1600), Bağdatlı Ruhî (1606 ö.), Nefʿî (1575?-1635) aynı zamanda Divan şirinin en büyük şairlerindendir.

Şair ve alim olduğu ölçüde zarif ve hoşsohbet bir rind olan Fuzūlî şiir için ilmin en önemli amil olduğuna iman etmiştir. Şiirin kelimelerle söylenen bir musikî olduğunu vurgulamıştır. Fuzūlî her büyük şair gibi Türkçe'den yükselen musikiyi duyan kişidir. Türkçe'yi çok iyi bilen ve dil sevgisini şuurlu bir Türkçecilik seviyesine ulaştıran şairdir. Fuzūlî'nin Türkçe kelime ve fiillerle Divan edebiyatının kelime ve mazmunlarını birleştirerek meydana getirdiği beyitler sade Türkçe denilebilecek milli bir söyleyiş gösterir.

Nevʿî Osmanlı şehzadelerine hocalık yapmış alim ve fazıl bir şairdir. Şiirde üslubu sade ve tabiî idi. "Bu sāde nazmı ehli sanāyiʿ beğenmese / Nevʿī ne gam bizim sözümüz āşıkānedir" diyecek kadar süslü söz söyleme merakından uzak ve tabiī söz söylemenin zevkine varmıştı.

Bu asrın önemli bir ses bırakan şairi de Bağdatlı Ruhî'dir. Ruhî lirik aşk şiirleri söylemekle beraber daha ziyade tenkit ve tefekkür ihtiva eden şiirlerin şairidir. Ruhî orduya mensup olması, hayatın çeşitli icapları gereği diyar diyar gezmesi, her gittiği yerde farklı bir güzele aşık olması, halk kelime ve tabirlerini zevkle ve doğallıkla kullanması ile bir Divan şairinden çok halk şairine veya tekke şairine benzer. Gezip yaşadığı yerlerin sosyal ve idarī hayatında aksayan yönleri anlattığı satirik mısraları meşhurdur.

Bakî hem asrın hem de Divan şiirinin en önemli, önde gelen şairidir. Manzumelerinin iç ve dış ahenginde Osmanlı saltanatının ihtişamını zamanının bütün şairlerinden üstün bir biçimde aksettirmeye muvaffak olmuştur. Çok temiz ve ahenkli bir üsluba sahip olan Bākī'nin şiirinde, bazen halk dilinden, ev ve aile Türkçesinden, ordu tabirlerinden aldığı kelime deyimlerle kuvvetli bir mahallilik ve milli bir söyleyiş görülür. Nadir olarak baştan sona Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle kurduğu beyitlerinde bile Türkçe cümle yapısını muhafaza etmiştir. Tabiat ve toplum olayları ile duygu ve düşünceler arasında ustalıkla kurduğu bağlar ve bunlardan meydana getirdiği yapmacıksız terkipler Bakī'yi büyük şair yapmıştır. Tam bir İstanbul şairi olan Bākī; Divan'ında münacat, nat gibi tasavvufī konular içeren türlere yer vermeksizin dinī duygularını kasidelerinde birkaç beyit halinde söylemekle yetinmiştir. Şiir sanatında İran şiirine eşit bir seviyeye ulaşmıştır.

XVII. asırda Divan şiiri teknik, ahenk ve dil bakımından iyice oturmuş ve güzelleşmiştir. Asrın Divan şiiri örnek edindiği İran şiirinden asla geri sayılmayacak olgun bir seviyeye ulaşmış hatta çağdaş İran şiirini ciddi bir biçimde geri bırakmıştır. Esasen bu asrın Türk şairleri artık İran edebiyatına eskisi kadar değer vermiyorlardı. Türk şiir sanatı Türkçe söyleyiş bakımından hayli mesafe kat etmiş durumdaydı. XVII. asrın şairleri geçen asırlarda yetişen Ahmed Paşa, Necātī ve Nevāʿī gibi veya Fuzūlī , Bakī gibi kendi klasikleşmiş isimlerini örnek almaktaydı.

Şeyhī, bu asrın zirve isimlerinden, kendini bütün İran ve Türk şairlerinden üstün gören Nefʿī (1575 ?-1635) ile çağdaştır. Nefʿī de Şeyhī gibi IV. Murad zamanında Osmanlı sarayından büyük iltifat görmüştür. Nefʿī Osmanlı kasīdeciliğine canlılık ve heybet getiren, Divan şiirinde en serī ve āhenkli bir biçimde kasīde söylemeye muvaffak olan isimdir. Nefʿī'nin şiirlerinde İran şiirinin etkisi göz ardı edilememekle beraber sağlam Türk nazım cümleleri ve vuzuhlu söyleyiş dikkate değerdir. Bazı beyitlerinde yabancı kelime sayısı Türkçe kelime sayısından fazladır fakat aynı beyitlerdeki cümlelerin mimarī yapısı tamamen millī yapıya uygundur. Şair söz sanatlarıyla oyalanmaktan ziyade sade fakat manalı bir söyleyişi tercih etmiştir. Kasidecilikten sonra en tanınmış yönü hiciv şairliğidir. Yaşadığı devrin ve çevrenin ezici ve üzücü hadiseleri, Anadolu'daki isyanlar, İstanbul'daki entrika ve duraklayış havası, saraydaki kavgalar şairi tam bir hayal kırıklığına sürüklemiş gibidir. Şairin sert bir dille söylediği hatta idamına sebep olduğu rivayet edilen hicivler işte böyle bir ruh halinin ürünüdür.

Eğirdirli Şeyhī Mehmed Efendi, işte böyle bir siyasî ve edebî ortamın şairidir. Padişahıyla, şairiyle, askeriyle arkasında büyük, gurur duyulası bir geçmiş vardı. Diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan isyanlar, bunalımlar, entrikalar, hile ve aldatmalar da en küçüğünden en büyüğüne, fert fert herkesi huzursuz etmekteydi. Şeyhî'nin şiirinde bütün bunların uzantılarını görmek mümkün olmuştur.

I. BÖLÜM

A. ŞEYHĪ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

a. EĞİRDİRLİ ŞEYHĪ MEHMED EFENDİNİN HAYATI

IV. Murad devri şairlerindendir. Ne yazık ki elimizde hayatı ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Hamid vilayetine bağlı olan Eğirdir kasabasında doğmuştur. Nākibü'l- Eşrāf Şerif Efendinin amca oğludur. Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu babasının Seyyid Burhaneddin Efendi olduğunu yazsa da neseb itibariyle soyları Zeyniyye tarikatı şeyhlerinden Seyyid Burhaneddin Efendiye ulaşır. "Allāme-i Şeyhī" unvanıyla şöhret bulmuştur.

Küçük yaşlarda tahsile başlayan Şeyhī, dört fende ilim tahsil etmiş ve devrin müderrislerine mülazım olmuştur. (H.1019-1031,M.1609-1621) yılları arasında sırasıyla Sinan Paşa Medresesinde, Zalpaşa Medresesinde, Şahsultan Medresesinde, Sahn-ı Semān Medresesinde, Haseki ve Sultan Selim-i Kadim Medreselerinde müderrislikler yapmıştır. En uzun müderrisliği (H.1024-1028, M.1624-1628) yılları arasındaki Şahsultan Medresesinde yaptığı müderrisliktir. (H.1032, M.1622) yılında Kudüs kadısı olduysa da 1 yıl sonra azledilip (H.1035, M.1625) yılında Mekke kadılığına atanmıştır. Mekke kadılığını kabul etmeyince (H.1035-1037, M.1625-1627) yılları arasında Galata kadılığında bulunmuştur. 2 yıl bu görevde kaldıktan sonra yine azledilmiş ve Güzelhisar kazası kendisine arpalık olarak verilmiştir. (H.1039-M.1629)' da amcazādesi Nākibü'l- Eşrāf Şerif Efendi nakıplıktan feragat edip bu görevi Şeyhī Efendiye bırakmıştır. 1 yıl sonra Şerif Efendi vefat edince Dimetoka kazasının arpalığı da Şeyhī'ye ve ailesine verilir. (H.1042-M.1632)' de bunlara Rodosçuk kazası da ilave edilir. Āhizāde Seyyid Mehmed Efendinin ziyafetine katıldığı töhmetiyle (H.1043, M.1633) yılında İstanbul'dan sürülmüş ve nakiplik ve diğer rütbeleri alınmıştır. (H.1044-M.1634-1635) 'de Cidde iskelesinin yakınlarında vefat etmiştir. Türkçe Yazma Divanlar Kataloğundaki kısa biyografisinde "Mekke kadılığına giderken Cidde' de ölmüştür." şeklinde bir ibare

yer alsa da Tezkireci Şeyhī Mehmed Efendinin Vakāyiu'l- Fuzalā adlı tezkiresinde bu ifadelere rastlanamamıştır. Tezkireci Mehmed Efendi kesin olmamakla beraber Şeyhī'nin Cidde'ye gömüldüğünün söylendiğini belirtmiştir.

Türkçe Yazma Divanlar Katalogu'nun kaynakçasında gösterilen Müstakimzāde'nin Mecelletü'n-Nisāb'ında Şeyhī ile ilgili bir bilgiye rastlanılamamıştır. İsmail Beliğ ise Nuhbetü'l-Āsār 'ında Nākibu'l- Eşrāf Kutsizāde Şeyh Seyyid Mehmed Efendiden kısaca bahseder ve (H.1085,M.1674-1675) yılında öldüğünü belirtir. Belli ki bu başka bir Şeyhī Efendidir. Şiirlerinden örnekler diye verdiği beyitlerin de sadece biri Eğirdirli Şeyhī'nin Divanı'nda, matlaʿ beyitlerin içinde yer almaktadır.

b. ESERLERİ

Şeyhī'nin bizim ele aldığımız Türkçe Divan'ından başka bir de İ.Ü. Kütüphanesi, İbnülemin Kitaplığı, Numara 3434'te kayıtlı olan Farsça Divan'ı bulunmaktadır. Gerçi kendisi üç dilde eser verdiğini, nesir ile uğraştığını söylese de Arapça veya nesir biçiminde eseri olduğuna dair bir kayda rastlanamamıştır.

Türkçe Yazma Divanlar Katalogu'nda bizim ele aldığımız Türkçe Divan'ın İstanbul'da, Ceride-i Havādis Basımevi'nde M.1874/1875 yılında 63 sayfa olarak basıldığı yazılmaktaysa da söz konusu eserin Eğirdirli Şeyhī Mehmed Efendiye ait olmadığı görülmüştür.

c. Hayatı, şahsiyeti, şiiri ve şairliği hakkında söyledikleri

Hayatı ve şahsiyeti hakkında söyledikleri

Şeyhī hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulamadığımız için Divan'ında kendisi ile ilgili verdiği ip uçlarını değerlendirmek istedik ve aşağıdaki verilere ulaştık.

Her semti bilen sevgilinin Vefaʾya hiç uğramadığından şikayet ettiği beyte bakılırsa Şeyhī'nin Vefaʾda oturduğunu çıkarmak mümkündür:

Vādī-i cefādır iti oynaġı o şūḫuñ

Her semti bilirken gör ē uġrar mı Vefā'ya (G.144-3)

Hz. Peygamber sülasesine mensup olanlara bütün İslam Tarihi boyunca pek çok hürmet edilmiş, onlara ait işlere bakmak, haklarını korumak, ganimetten paylarını ayırmak, doğum ve ölümlerini deftere kaydetmek, adi işelerle uğraşmalarının önüne geçmek üzere bir görevli tayin edilirdi. Peygamber hanedanının umumī bir vasisi kabul edilen nakibü'l-eşraflar yaptığı işin saygınlığından ötürü önde gelen devlet ricalinden sayılırdı. Nākibü'l-eşraflık bir ara Fatih zamanında lağvedildiyse de oğlu Beyazıt'ın saltanatı zamanında tekrar ihdas olunmuş ve ondan sonra kesintisiz devam etmiştir. Nākibü'l-eşrāflardan padişahlara kılıç kuşatanlar olduğu gibi duaların çoğunu da onlar yapardı. Saraydaki divan toplantılarına katılırlardı.[3] Kısa bir dönem nākibü'l-eşrāflık yapan Şeyhī, belki de bunu kastederek saraya yakınlığından söz eder:

Kemine bendesisin pādişāh-ı Cem-cāhıñ

Ko ḫōd-furūşluġu Şeyḫiyā yeter iṭnāb (K.4-45)

Şeyhī, dinī hizmetlerde bulunmuş ve bu yolda sakalını ağartmıştır:

Ḥıdmet-i din içre Şeyḫī eyledi rīşin sefīd

Yüzi aġ oldu żiyā-yı neyyir-i İslām'ıla (G.143-5)

Mevleviyye ve Zeyniyye, Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul'un gündelik hayatına girme şansını elde edebilmiş tarikatlardır. Horasan tasavvuf ekolüne mensup Zeynüddin Hafî'nin (838/1434) kurduğu bu tarikat, halifeleri Abdurrahim Merzifonî (850/1446) ve Abdüllatif Kudsî (856/1452) tarafından Anadolu'ya getirilmiştir. Faaliyetlerini 1449'da Bursa'da açtığı tekkesinde yoğunlaştıran Zeyniyye, özellikle Osmanlı uleması arasında Molla Fenarî, Aşıkpaşazâde ve Zenbilli Ali Efendi gibi önemli isimlerden rağbet görmüştür. Zeyniyye bir ulema tarikatı kimliği taşıdığı için daha istikrarlı bir gelişim göstermiştir.Tarikat İstanbul'a halk arasında Şeyh Vefa diye tanınan Muslihıddîn Mustafa b. Ahmed (896/1491) tarafından getirilmiş; ancak Şeyh Vefa'dan sonra fazla bir etkinlik gösterememiş ve II. Bayezid döneminde İstanbul'a giren Nakşibendiyye

[3] M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.2,s.647, MEB yay.,İstanbul,1993, c.2,s.647

karşısında varlığını koruyamayarak etkisi gün geçtikçe azalmıştır. Aşağıdaki beyit Şeyhī'nin Zeyniyye tarikatına mensup olabileceğini düşündürmektedir:

Zīnet-i ẓāhire-i dehre fenā ver Şeyḫī

Ḫırḳa-pūş ol ki budur zīnet-i zeyn-i ḫafī (G.181-5)

Şu beyit şairin seyyid olabileceği ihtimalini düşündürmektedir:

Çü nesl-i āl-i ʿabāsın duʿāgeriñ pīşeñ

Olur hemīşe gül elden netīce gülāb (K.4-46)

Şair; ''Benim çevik gönlüm için felekler bir adım bile değildir. Eğer istersem tayy-i mekan edebilirim.'' diyerek velilik iddiasında bulunmaktadır:

Bir ḫaṭve değildir dil-i çālākime eflāk

Şeyḫī dilese ṭayy-ı mekān eyleyimez mi (G.187-5)

Divanın sonlarında yer alan kıtadaki beyit de velilik iddiasını desteklemektedir:

Evliyā himmetiyle girdi ele

Ḥāṣılı Şeyḫiyā vilāyetdir (K.1-12)

Şeyhī, şeriat kılıcı ile hüner göstermek ve acımasız kişilere haddini bildirmek istediğini söyler:

Şeyḫīyā ġaddāresin ġadr ehliniñ ṣad pāre ḳıl

Zülfiḳār-ı şerʿ-ile göster bu meydānda hüner (G.30-5)

Şeyhī, nasihat kemendi ile yolsuzları imana getirmeyi istemektedir:

Kemend-i pend-ile yolsuzları çek rāh-ı tevḥīde

Getir irşād-ıla şeh-rāha Şeyḫī nice gümrāhı (G.169-5)

Şeyhī iddialı bir şahsiyettir. Bir köşede mum gibi eriyip gitmeyeceğini bilakis ay gibi ufuklar boyunca seyr ü sefer halinde olduğunu söyler:

Bir gūşede şemʿ-āsā ifnā-yı vücūd etmem

Meh gibi menāzilde seyr ü sefere geldim (G.113-4)

Şeyhī, Rüstem ile boy ölçüşmeye hazırdır. Zira o bu savaş meydanına marifetlerini göstermeye gelmiştir:

Rüstem var-ise gelsin peykārıma ey Şeyḫī

Bu maʿrekeye zirā ʿarż-ı hünere geldim (G.113-5)

Ben iyilik, güzellik ve erdemin en üst mertebesindeyim. Güzel ahlakın en nurlu zirvesiyim. Benim nurlu varlığım, şahsiyetimin aydınlığı yıldızların görülmesine engeldir:

Envār-ı feżāilim felekde

Maḥv etmede Şeyḫiyā şihābı (G.168-11)

Aşağıdaki iki beyte göre şairimiz bu divanı yazdığı dönemde bir hayli yaşlanmıştır:

Bend edip pīr-i ḫarābāta muḥabbet riştesin

Tekye-i ʿālemde Şeyḫī pīr şeklin baġladı (G.174-5)

Göremez ʿālemi cām olmasa sāḳi Şeyḫī

Görmesi pir olalı ʿaynıña vābeste gibi (G.178-5)

Şiiri ve şairliği hakkında söyledikleri

Şeyhī, tipik bir XVII. yüzyıl Osmanlı şairi gibi kendi sanatını çok beğenir ve üstün görür. Artık bu yüzyılda Osmanlı şairinin kendine güveni tamdır, İran şiirini birebir örnek almaz. Osmanlı şiir geleneği Fuzūlī gibi, Bākī gibi kendi klasikleşmiş isimlerini oluşturmuştur.

Şeyhī de şiirini İranʾın büyük şairleri ile kıyaslar ve onları beğenmez. Artık Şeyhīʾnin şiiri vardır. Kendisini Firdevsī ve Selmān ile karşılaştırır hatta onların kendi şiirini kıskanacağını söyler. Firdevsī ki İran Edebiyatı'nın ve Divan Edebiyatı'nın klasikleşmiş bir ismidir. Firdevsī'nin yaşamı söylencelere karışmış, eski kaynaklarda bir masal havasında anlatılmıştır. 974 yılında İran'ın Arap egemenliğine girene kadarki tarihini mesnevī tarzında anlattığı 60 bin beyitlik Şehnāme'si gerek şiirsel gücüyle, gerek bilgi zenginliğiyle Divan şairlerinin başyapıtlarından biridir. Selmān da 769 yılında vefat etmiş İran şiirinin önderlerinden olan bir şairdir.

Bu naẓm-ı dil-pezīre reşk ider Selmān u Firdevsī

Revādır Ḫüsrevā olsa ne var maḳbūl-i ḥāḳānī (K.6-38)

Şeyhī ,herkes bu şiir güzeline böyle bir suret veremez. Her güzelde benim şiirimde olduğu gibi güzellik bulunmaz. Meşhur Çinli münakkaş Mānī'nin nakışları

gibi benim şiirim de emsalsizdir. Bu sihirli nazım (sihir yayan şiir, insanları büyüleyen sözler) benim onları daha da güzelleştirmeme muhtaçtır, der.

Şehā her kimse virmez böyle ṣūret şāhid-i naẓma
Bulunmaz değme ṣuretde bilirsin şīve-i Mānī (K.6-40)

Benim taḥsīnime muḥtācdır naẓm-ı siḥir-kārān
Muḥaṣṣal ehl-i naẓmıñ ben ḳulundur şimdi Ḥassān'ı (K.6-41)

Kendisine kadar okunmaya ve dinlenmeye değer bir şairin gelmediğini söyleyen Şeyhī, ben varken başka şaire gerek yok diyecek derecede iddialıdır:

Var-iken naẓm-ı Şeyḫī ġayri eşʿāra ḳulaḳ ṭutma
Ki ġūş itmez gül-i ter değme bir murġ-ı ḥōş elḥānı (K.6-39)

Şeyhī, şairlikteki iddiasını "Münakkaş Mānī nakış üstadı ise ben de söz ve manaya suret vermenin üstadıyım. Düşünce kumaşını ustalıkla kesebilecek arif kişi benim." diyerek sürdürür:

Benim ol Mānī-i ṣūret-ger-i lafẓ u maʿnī
Benim ol ʿārif-i zer-dūz-i ḳabā-yı efkār (K.12-40)

"Şiir ve inşa bana ait iki bağ gibidir. Bazen birinden meyva alırım bazen diğerinden." diyen Şeyhī, nesir biçiminde eserine rastlamadıysak da nesirde de iddialı olduğunu dile getirir:

Şiʿr ü inşā iki bāġım gibidir mīveyi ben
Geh birinden dererem gāh birinden her bār (K.12-41)

Şeyhī, temposunu hiç kaybetmeden kendini methetmeye devam eder: Ben belagat ülkesinde söz söyleme konusunda kumandanım (en güzel söz söyleyen kişiyim.) Defter de divan da benim elimdedir:

Biz mülk-i belāġatde bugün mīr-i kelāmız
Menşūr-ı süḫen defter ü dīvān elimizde (G.138-5)

Şeyhī şiirinin her satırının cevher saçan bir kılıç gibi olduğunu dile getirmektedir:

Serverā her saṭrı gūyā tīġ-i cevherdārdır
Pek münāsipdir anı taʿlīḳ edersiñ yānıña (K.14-17)

Şiirinin her bir kısmı ve her bir sayfası baş tacı edilecek değerli bir güldür:

Her cüzü maḳbūl-i gül her bir varaḳ bir dāne gül

Yaraşır dest-i ḳabūluñle ḳosañ cüzdānıña (K.14-18)

Şairimiz yine de mütevazilik edip kasidesinde Vezir Ahmed Paşaʾnın hükümranlığının yanında şiirinin pek küçük kaldığını söyleyebilmiştir. Ahmed Paşaʾnın yanında Şeyhīʾnin şiiri uçsuz bucaksız bir denizin yanında bir içim su gibidir. Bu perişan sözlerim size bir dua olsun derken de şairimiz çok alicenaptır:

Gerçi divān-ı humāyūnuñ yanıñda anı yād

Beyt-i mūrı anmadır divān-ı ʿarş eyvānıña (K.14-19)

Bir içim ṣuyu ya baḥr-i bī-kerāna ṣunmadır

Bir gül-i ṣadbergi yā itḥāfdır bostānıña (K.14-20)

Böyle elfāz-ı perīşānı ġaraż-ı naẓm itmeden

Bir duʿādır ẕāt-ı bāḳī ṭarz-ı saḥbān-şānıña(K.14-21)

Yaşadıkları ve şahit oldukları karşısında Şeyhī'yi teselli eden ve can sıkıntısını gideren ancak şiirinin güzellikleridir:

Ḥamdülilʾllāh ki seniñ devrine irgürdi felek

Cām-ı naẓmım yine dönsün idelim defʿ-i ḫumār (K.12-39)

Şeyhīʾye göre şiirinin parlak, yakıcı, hoş ve zarif nakışları hem zamana hem mekana güzellik ve zarafet vermiştir:

Naḳş-ı naẓm-ı āb-dār-ı sūz-nākiñle yine

Şeyḫiyā verdiñ zemīn ile zamāna āb u tāb (G.12-8)

Şeyhī şiirinin her zaman taze olduğunu dile getirir ve Nefʾīʾyi hatırlatacak şekilde şiiri ile övünür. Bu anlamda kafiyeyi dahī ikinci planda görmektedir:

Şeyḫī hevā-yı tāze ile tāze hep sözüñ

Bu şiʿr-i terde bir ṭaraf olsun ḳo ḳāfiye (G.160-5)

Güzellik ülkesinde sadece sevgili ve Şeyhīʾnin amber kokulu şiiri, tam bir olgunluğa erişmiştir:

Dilāviz olsa Şeyḫī nʾola naẓm-ı ʿanberīn-ḫaṭṭın

Odur bir ḥüsn içinde şimdi kāmil bir de cānāne (G.142-5)

Şiirimdeki lafızların hepsi söz denizinin birer incisidir (çok nadide ve kıymetlidir) der:

Rindānī vaṣfın etdiğim elfāẓ-ı āşinā

Baḥr-i ṣuḥende her biri dürdāne çıḳdı hep (G.14-4)

Şeyhī ʾye göre ağzından çıkan her bir söz bir ateş parçasıdır. Şiirinin ateşi ile feleğin yapraklarının yanacağını düşünmektedir:

Yaḳar eşʿār-ı ateşnāk Şeyḫī çarḫıñ evrāḳın

Dehānından çıḳan söz şuʿle-i tābān-ı ateşdir (G.41-5)

Şeyhī, çimenlik yerlerin (aşık) kuşu olduğunu, çarhın içine hapsolduğunu ve mücizevī sözlerin sahibi olarak Hz. İsa'dan ilham aldığını söyler:

Murġ-ı çemenim çarḫ-ı müşebbek ḳafesimdir

Muʿciz-i sühen kim rūḥ-ı emīn-i hem-nefesimdir (G.45-1)

"Parlak sözlerimin yakıcılığı ateş alevleri gibidir. Aşk ayetleri benden alıntı yapılır."

Rūşen sözümüñ şuʿle-i āteş gibi sūzu

ʿAşḳ āyeti her demde meger muḳtebesimdir (G.45-6)

"Şiir güzeline benim kadar kimse terzilik yapamaz, ona uygun kumaş kesemez."

Herkes kesemez böyle ḳaba şāhid-i şiʿre

Şirvānī-i zer-dūz-ı ʿAcem başḳa kesemdir (G.45-8)

Mağribī; sihir yaparak, tılsım bozarak yerden kıymetli hazine çıkarmak iddiasında bulunan Faslı, Cezayirli, Sudanlı şarlatanlardır. [4] Şeyhī,bu mazmuna atıfta bulunarak benim gönlümde bir hazine gizlidir; ben de bunları mağribī gibi bulup çıkarıyorum, şiir yoluyla aşikar ediyorum demektedir.

Gönül genc-i hüner bir maġribīdir ḫane-i Şeyḫī

Nʾola naẓm-ı cevāhir eylese gencīneden söyler (G.59-5)

"Benim kalemim sevgilinin boyunun vasıflarını yüceltir. Ancak feyizli bir zemin üzerinde bu mümkündür":

Şeyḫī bülend eder ḳalemim vaṣf-ı ḳaddini

Feyż-i zemīn üzre ʿarʿar ile nārven biter (G.63-9)

Şeyhī kaleminin feyzinin dünyayı neşeyle doldurduğunu söyler:

Feyż-i kilkiñ neşve-nāk etdi cihānı Şeyḫiyā

Meyle bulmuşdur meğer neşv vü nemā ol tāze ḫāk (G.102-5)

---

[4] Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, s.278,TDV Yayınları,Ankara 1993

Şair sevgiliye en manalı gazelleri ancak kendisinin yazdığını iddia etmektedir. Onun şiiri kağıdın üzerinde altın gibidir:

Yazıp nāẓmıñ pür eyle kaġıdı zerle ver ol yāre

Ki herkes aña Şeyḫī böyle pür maʿnī ġazel vermez (G.71-5)

"Şiirimin neşesi kainatı ferahlatır."

Neşve-i naẓmım feraḥ-ābād edipdir ʿālemi

Gülle germ etdi cihānı bāde-i ġamsūzumuz (G.76-5)

Sihir yayan şiirim benin üstatlık vasıflarımla birleşince nurun alā nur olmaktadır:

Şuʿle-baḫş-ı meşʿali 'nūrun ʿalā nūr' olmada

Vaṣf-ı üstād ile Şeyḫī naẓm-ı siḥr-efrūzumuz (G.76-6)

Teklifi bir tarafa bırakıp insaflı olmak gerekirse artık çok güzel, eksiksiz şiir söylüyorum:

İnṣāf edelim berṭaraf ey Şeyḫī tekellüf

Çoḳdan demediñ böyle güzel şiʿr-i mükellef (G.90-5)

Şeyhī iyi bir şair olmak için ilim-irfan gerektiğini düşünmektedir. Sık sık buna vurgu yapar. Kendisinin alim ve arif bir zat olduğunu söyleyerek şairlere serdar olduğunu öne sürer:

Olsaḳ bu ḳalemle nʾola naẓm ehline ser-dār

Şeyḫī ʿilm ü dāniş ü ʿirfān elimizde (G.138-7)

Tüm zamanımı inleyip ağlamakla geçirsem de mühim değil. Ben irfan ülkesinin padişahıyım, arif bir zatım der:

Sūz u giryeyle geçirsek rūzigārı ġam değil

Bir çırāġ-ı ḫāṣ şāh-ı mülk-i ʿirfānız hele (G.142-3)

Şairlere serdar olmak ve onlara hükmetmek için gerekli olan bütün üstün özelliklere sahip olduğunu savunur, gönlüyle anlayan ve bilen bir şair olduğunun altını çizer:

Şeyḫī ḳalem elde dil-i dānā-y-ısa der-kār

Ḥükm eyle süḫen mülküne esbāb yerinde (G.139-7)

İşte aynı tezi savunan bir beyit daha: Ben irfan ehliyim. Şahlar irfan ehli olan fakirlerden hoşlanır. Madem ki o gül fidanı (gibi olan sevgili) güzel şiirler söyleyen bana meyl etse ne olurdu?!

N ʾola ol naḫl-i gül meyl etse Şeyḫī-i süḫen-dāna

Olunca ehl-i ʿ irfān şāhlar eyler gedādan ḫaẓ (G.86-5)

Şeyhī ʾnin şiirinin nükteleri sevgilinin bağrını delmektedir. Düşmanlarının (rakiplerinin) bunu fark etmesi şairi keyiflendirmektedir:

Nükte-i ser-beste-i naẓmıñ delermiş baġrını

Şeyḫiyā ḥaẓ olunur düşmen ederse intiḳāl (G.107-5)

Sevgilin veya meth ettiği kişinin dikkatini çekmek ve iltifatını kazanmak için renkli bir eda ile şiirlerini söylediğini dile getirir:

Şeyḫiyā sürḫ olmayınca yār gūş etmez sözüñ

ʿ Arż ederken ḥāliñi rengīn-edā et sen daḫi (G.171-5)

Şiire düşkünlüğünü ve bir divan tertip etme isteğini şöyle ifade eder:

Meʿ ānī ʿ askerin ḳıldıñ musaḫḫar bu ḳalem-revde

Yeridir Şeyḫiyā tertīb ederseñ sen de dīvānı (G.186-7)

B. ŞEYHĪ'NİN DİLİ VE ÜSLUBU

1. Üslup özellikleri

Gazellerinde bile yoğun olarak dinī ve tasavvufī anlayışın hissedildiği ifadeler seçen Şeyhī, kaside tarzına da gerektiğince önem vermiştir. Kasidelerinde klasikleşmiş ağır ifadeler bulunmakla beraber çok mübalağaya kaçtığı söylenemez. Kaside yazdığı kişiler o dönem itibariyle devlette, toplumda ağırlığı hissedilen ve sevilen şahsiyetlerdir. Nābī' nin hikmetli yaklaşımını andırır tarzda şiir yoluyla nasihatler vermiş; fakat Fuzūlī'yi hatırlatan āşıkāne beyitlerden de uzak düşmemiştir. Anlam sanatlarını bolca kullanmakla beraber söz sanatlarına da yer vermiştir. Şeyhī'nin şiirinde derin anlamlı ve fakat sade söyleyişlere mukabil kimi zaman peş peşe gelen zincirleme Arapça ve Farsça tamlamalar şiir dilini güçleştirmiştir.

Şeyhī ʾnin divanında çoğu zaman sözdizimi güzel ve ahenklidir:

Luṭf-ı hevā nesīm-i seher bād-ı nevbahār

Berbād edip göñülde ḳomaz ẕerrece ġubār (G.29-1)

Başımda dāġ-ı ḫūn-ālūde kūhı tāze bir güldür

Ten-i ḫākīde naʿlim ṣan sifāl içre ḳaranfildir (G.44-1)

Kimi beyitlerin anlatımı son derece açık ve adeta nesre yakındır. Daha sonraki asırlarda cereyan eden Osmanlı-Türk şiirindeki mahallileşmenin habercisi sayılabilecek beyitlerdir diyebiliriz:

Açma ḳo ṣorma sūzunu dāġ-ı siyāhımıñ

Bir noḳṭa nuṭḳa gelse bütün bir kitāb olur (G.64-3)

Şāh u gedā faẓlıñ diler ʿarż u semā feyżiñ umar

Şeyḫī'deki sevdā veli aʿlāda yoḳ ednāda yoḳ (G.95-5)

Divanın sonunda yer alan matlaʿ beyitleri büyük ihtimalle şairin Divan'ı tertip edildikten sonra yazdığı veya tamamlamaya, üzerinde çalışmaya fırsat bulamadığı beyitlerdir. Zirā bu beyitler vezin ve ifade yönünden kusurlu görünmektedir. Ama bu şiirlerde şairin daha renkli ve āşıkāne bir dil kullandığı görülmektedir.

a. Hikmetli söyleyişleri

Şeyhī, Osmanlı'nın artık duraklamaya başladığı devirde yaşamış bir şairdir, yönetim ve toplumdaki dejenerasyona ve bozukluklara şahit olmuştur. Çevresindeki bu olumsuz gelişmelere ilgisiz kalmayan şair yer yer didaktik bir üslupta şiirler yazmış, toplumu ve sosyal hayatı eleştirmiştir. Bir Osmanlı şairi olarak bu özelliği ile Şeyhī , hayatın, karşılaşılan meselelerin ve günlük yaşamın içindedir, şiirleri de hayat ile alâkalı, çözümler üretmeye çalışan, yer yer okurlarına nasihatte bulunan bir yapıdadır. Şairin bu tarz beyitlerle 1642 yılında doğan Nabi'nin hazırlayıcılarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

"Ey Allahsız (insafsız)! Zamana güvenme! Zaman feleğin gemisini bile alaşağı eder!"

Rūzigāra iʿtimād olmaz ṣaḳın ey nāḫüdā

Eyler ednā mevci ol fülk-i felek-sāyı şikest (G.17-7)

“Eski Bizans imparatorları saraylarıyla ve şölenleriyle çok gururlanıyorlardı ama zaman onları yerle bir etti.”

Ḳaṣrına toyuna maġrūr idi ḳayṣer Şeyḫī

Rūzigār etdi anı ḫāk-ile yeksān ḳat ḳat (G.20-6)

“Erenler gibi yüce tabiatlı ol ve yükseklere uzanmak sevdasından vazgeç! Büyük hedeflerden ve onlara aracılık eden köprülerden, yollardan uzak dur, alakanı kopart!”

Erenler gibi ʿālī himmet ol ṭāḳ-ı semādan geç

Edip ḳaṭʿ-ı menāzil gel bu cisr-i pür-ʿanādan geç (G.22-1)

“Muhabbet meclisine gel, vefa içkisiyle sarhoş ol!”

Maḥabbet bezmine gel ḫūn-ı dil nūş et hemān cānım

Vefā cāmıyla ser-mest ol şarāb-ı dil-güşādan geç (G.22-2)

“Kendisini hırs ve kavgalardan uzak tut, gönlünü hırslardan arındır!”

Özüñ dām-ı taʿalluḳdan ḫalāṣ et ey dil-i çālāk

Olur sevdā değildir çenber-i zülf-i dütādan geç (G.22-3)

“Kendini dünya zevklerinden soyutla ve yüksek mevkilere ulaşmak için taçtan, abadan vazgeç! Mütevazi ol!”

Yapış sūzen gibi dāmān-ı ʿİsā’ya tecerrüd ḳıl

Erem derseñ sipihr-i aṭlasa tāc u ḳabādan geç (G.22-4)

“Bu kuru ve bereketsiz dünyada düşüp kalktığın kişilere dikkat et, derviş ehliyle meşgul ol! Yokluk denizine dal!”

Beḳā ehliyle derviş āşinā ol dehr-i ḫāmīde

Hevā şāyed muḥālif göstere baḥr-i fenādan geç (G.22-5)

“Tesbih halkasına dahil ol onun dışında kalan her türlü süs ve zinetten uzak dur!”

Olur mār-ı gelūgir ey mürāī her biri bir gün

Muḥaṣṣal ḫalḳa-i tesbīḥ ile ḳayd-ı ridādan geç (G.22-6)

Şeyhī diğer bir gazelinde de kendini yetiştirmenin, kendini bilmenin, özünü/ nefsini terbiye etmenin öneminden bahseder. “İlim ve irfanla, kamil bilgiyle sen Kabe gibi ol , seni puthane sansınlar. Özünü imar et seni yıkık dökük harabe sansınlar.”

Maʿrifetle Kaʿbe ol büt-ḫāne bilsin el seni

Beyt-i maʿmūr et özüñ virāne bilsin el seni (G.179-1)

Kuzgun ve karga çer çöp ile senin başına yuva yapsın, sen içini sultan sarayı gibi yap.“

Ḫār u ḥesle āşiyān etsin seriñ zāg u raġın

Ḳaṣr-ı sulṭān et derūnuñ lāne bilsin el seni (G.179-2)

“Yıldızların üzerine bas, ayın menziline yetiş! Kadr u kuymetin yücelik harmanı ol fakat alem seni bir buğday tanesi sansın!”

Kehkeşān üzre ḳadem baṣ menzil-i māha eriş

Ḫırmen-i cāh ü celāl ol dāne bilsin el seni (G.179-4)

Şeyhīʾnin şiirlerinde ilim irfan sahibi olmak üzerinde özellikle durduğunu görüyoruz. Şeyhī’nin padişah I. Ahmed’den temennisi ilim ehlinin cahillerden korunmasıdır:

Pür et dest-i zer-efşānıñ ṭolı ṣun cām-ı iḥsānıñ

Ḥalāṣ it cevr-i devrānıñ elinden ehl-i ʿirfānı (K.6-36)

Şeyhī kasidesinde alimleri cahillerin içinde bırakmaması için Allahʾa dua eder:

Feżāil ehlini nā-ehl içinden eyle ḫalās

Miṣāl-i gevher-i yektā miyān-ı ḫarāda (K.7-19)

Ama şairimiz toplumun eğitimli tabakasını uyarmaktan da geri durmaz. Aşağıdaki beyitte: “Ey riyazet ehli!İlim ve irfan ile kendine çeki düzen ver!”der.

İrfān-ıla ṣūret veregör kendüñe yoḫsa

Ey ehl-i riyāżet neredir heyʾet-i tecrīd (G.26-3)

Şairimiz, daha ilk mektepte fenni öğrenip marifetle irfan mektebine girmiştir:

Fenni biz taʿlīm-i evvelden bilip hep Şeyḫiyā

Maʿrifetle mekteb-i ʿirfāna gelmişlerdeniz (G.75-5)

Şeyhī kaleminin feyzinin dünyayı neşeyle doldurduğunu söyler:

Feyż-i kilkiñ neşve-nāk etdi cihānı Şeyḫiyā

Meyle bulmuşdur meğer neşv vü nemā ol tāze ḫāk (G.102-5)

Şair, arif bir zat olduğu için iltifat bekler: “Ben irfan ehliyim. Şahlar irfan ehli olan fakirlerden hoşlanır. Madem ki o gül fidanı (gibi olan sevgili) güzel şiirler söyleyen bana meyl etse ne olurdu?!”

Nʾola ol naḫl-i gül meyl etse Şeyḫī-i süḫen-dāna

Olunca ehl-i ʿirfān şāhlar eyler gedādan ḫaẓ (G.86-5)

Şeyhī dünyanın güzelliklerini kanıksamıştır ve ölmezse eğer ay gibi güzel sevgiliyi de içkinin kötülüklerini de göreceğine inancı tamdır. Zaman kendisine iyi ya da kötü ne getirirse büyük bir tevekkülle karşılamaya hazırdır:

Sāḳī-i mehveşi şer-i cāmı görürüz ölmez isek

Ṣaġ olan kişi niçe gün niçe meh-tāb görür (G.42-2)

Bugün işlerin yolunda gitmesi, bahtının açık olması seni çok şımartmasın. Bugün ikbalini gösteren felek kararsızdır; havada asılı bir ayna gibi (küçük bir esintinin tesiriyle) yüzünü döndürüverir:

Baḳma çarḫ-ı bī-ṣebātıñ ṣūret-i iḳbāline

Aşılı āyinedir ṭurmaz dilā yüz döndürür (G.54-2)

Şeyhīʾye göre varlıklıyım deyip bu alçak feleğe güvenmemeliyiz; her an elimizdekileri kaybedebiliriz:

Şeyḫiyā nā-geh döner alır elinden nīm-ser

Biñ belā-y-ıla felek her kime kim bir nān verir (G.54-5)

Aşağıdaki beyit de aynı mealdedir. (Felek) bazen başını göklere erdirir. Ama bazen ansızın yıldızın düşer ve vücūdun mahv olur:

İrgürür gerçi sipihre āsımānī-veş başın

Yıldızı nā-geh düşer fiʾl-ḥāl eder maḥv-ı vücūd (K.7-2)

Şeyhī, gerçek bir toplum önderi gibi sade bir dille ahlakī öğütler verir. Kıskançlığın şeytanın kışkırtması olduğunu, insan olan insanın kimseyi kıskanmayacağını söyler:

Ḥased şeyṭān işidir ḥāṣılı aʿdā naṣībidir

Felekde Şeyḫiyā ādem gibi ādem ḥasūd olmaz (G.73-5)

Hırkasına bakıp her fakir kişiyi iflas etmiş zannederler. Halbuki kanaat hazinesini keşfeden kişiler ariftir ve onlar fakir değildir:

Faḳīri ḫırḳa-i peşmīnesinden müflis añlarlar

Ḳanāʿat küncünü fetḥ eyleyen ʿārif faḳīr olmaz (G.124-3)

Şeyhī ikiyüzlüleri de sevmez ve onları şiirinde tehdit eder. Kalemimle ikiyüzlü kişinin defterini sayfa dürer gibi dürerim. Ben Hz.Aliʾnin oğlu olan zülfikarın sahibi Aliʾyim benden sakın, çekin, der.

İki yüzlünüñ düzer ḫāmem varaḳ-veş derfterin

Ben ʿAli İbn-i ʿAli'yim ẕü'l-fiḳārımdan ṣaḳın (G.126-4)

Mahşere dek gönül yaraları iyileşmez ancak sabır her derdin ilacıdır:

Bitmez kühen-i cerāḥat-i dil rūz-ı ḫaşre dek

Ammā ki sehl-i ṣabr-ıla zaḫm-ı beden biter (G.63-6)

Rindlere talih ve talihsizlik peş peşe gelir. Fakat kamil bir kişinin gözünde bu ikisi eşittir diyerek yine başımıza gelen felaketlere sabretmeyi öğütler:

Rindāna berāber gelir iḳbāl-ıla idbār

Birdir naẓar erbābına pīş u pesi çarḫıñ (G.103-4)

Ey Şeyhī! Tüm dileklerinin gerçekleşeceği makam Mevlāʾnın kapısıdır. Maksadın fütühat ise sadece Allahʾtan iste!

Şeyḫī der-i Mevlā'dan et ümmīd-i küşāyiş

Maḳṣūd fütūḥāt ise ol bāba naẓar ḳıl (G.109-7)

b. İlginç söyleyişleri

Şeyhī'nin şiirinde zaman zaman yoğun hayal gücünün etkisiyle kaleme alınmış ilginç söyleyişlere rastlanır. Aşağıdaki beyitte şair, harflerle sevgilisini anlatıp konuşturur:

Ṣād çeşmi müteḥarrik ḳaşı yāsı sākin

Ḥāṣılı cümle yerinde ḥarekāt u sekenāt (G.16-3)

Şeyhī, gerçek hayattan resim gibi beyitler verir:

Kilk-i maʿnā-perver-i Şeyḫī şikest olur gehī

Mīve bisyār olsa eyler şāh-ı bālāyı şikest (G.17-8)

Lale ve nergislerle iplik iplik yağan yağmuru gören (kişi), bağı kandil zamanında süslenmiş cami zanneder:

Lāle vü nergis ile rişte-i bārānı gören

Bāġı ḳandil ile zeyn oldu ṣanur cāmiʿ-vār (K.12-6)

Aşağıdaki beyti okuduğumuzda Ramazan gecelerinde Direklerarası'nda halka gösteri yapan bir sihirbazı görür gibi oluruz. Fenā erbabı raks ederek bir oyunla dokuz tası hırkasının içinde gizleyebilir:

Erbāb-ı fenā raḳṣ ederek ḫırḳası içre

Bir laʿb-ıla nüh ṭası nihān eyleyimez mi (G.177-2)

Muhabbetin bir mimar tarafından sağlamlaştırılmış bir duvara benzetilmesi de farklı tabirdir:

Ṭaş ḳopardı ṣanma divār-ı muḥabbetten bizi

Ḫanekāh-ı ʿaşḳı maʿmūr edeli miʿmārımız (G.70-6)

Şairin aşkın elemi ve ızdırabı ile çıkardığı kuvvetli ve ateşli ahları gökyüzünde sidre ve Tubaʾnın ayaklarına altından halhallar takmıştır:

Ṭaḳdı pāy-ı sidre vü ṭūbāya zer ḫalḫallar

Āsmānda ḫalḳa ḫalḳa dūd-ı āteş-bārımız (G.70-7)

2. Dil özellikleri

Şeyhī, bazen yoğun Arapça-Farsça kelimelerle kurulmuş uzun tamlamalara yer verse de genelde Türkçe'nin zevkine varmış ve dilin kendi iç musikisini duymuş bir şairdir. Çoğu zaman halkın kullandığı günlük dile yakın, sade bir dili tercih etmiştir.

a. Zincirleme tamlamalar

Şeyhī, tamlamalara yer veren bir şairdir. Bu tamlamalar bazen basit olduğu gibi bazen zincirleme olarak da ortaya çıkar ve şiir dilini ağırlaştırır:

Naʿra-i mest-i bülbülān-ı çemen

Zehre-i zehri etdi çāk ü dü nīm (K.4-8)

(Çemen bülbüllerinin sarhoş narası)

Nergis-i ḫūş-ḳumāş-ı nev-naḳşıñ

Kāse-i zer-nigārı kār-ı ḳadīm (K.4-10)

(Sevgilinin altın kasesinin eski işi, yeni nakşın hoş kumaşının nergisidir.)

Her bir bāsil-i ṣāḥib-ḳırān u deryā-dil

Felek-ḥıyam u sidre-ʿalem şihāb-ṭınāb (K.3-24)

(Her zaman muvaffakiyet kazanan şanslı padişahımın derya gönlü; felek çadırı; alemi sidre; yıldızlar çadırının parlak ipidir.)

Kehkeşān-gerden ü gerdūn-şikem u kūh-kūhān
Şīr-i ner-hemheme vü hem-nigeh-i kebg ü ġazāl (K1-15)

Ebr–reftār u neheng-efgen u deryā-cünbüş
Pīl-pā bebr-ṣadā ejder-i ʿifrīt-cidāl (K.1-16)

5.Kasidede peş peşe gelen 4 beyitteki tamlama yoğunluğu, kısa bile olsa tamlamaların bağlaçlarla beyit sonuna kadar sürmesi anlamı güçleştirmektedir.

Pertev-endāz-ı ʿadāletiñde ziʾn-nūreyn
Nūr-ı aʿyān-ı şehān ḫażret-i sulṭān ʿOs̱mān (K.5-16)

Cām-baḫşā-yı Cem ü kāmdih-i Rūm u ʿAcem
Kār-ı fermāy-ı Key ü tācistān-ı Keyvān (K.5-17)

Āsmān-ḳadr u kevākib-ḫadem ü mihr-efser
Ḳahramān-ḳahr u Süleymān-ḥaşem İskender-şān (K.5-18)

Ḥoḳḳa-i gevher rāy-ḫōş levḥ-i maḥfūẓ
Şuḳḳa-i rāyet-i ejder–veş mihr-i raḫşān(K.5-19)

b. Deyimler

Türkçe yüzyıllardır kullanılan ve şairler, romancılar hatta halk tarafından bir kuyumcu titizliği ile işlenen bir dil olduğu için deyim yönüyle çok zengin bir dildir. Şeyhī, şiirlerinde halk dilinde yaygın olarak yer tutan deyimleri sıkça kullanmıştır.

Bir işi **canla başla** yani seve seve yapmak:

Bāş u cān-ıla gelür nice ġāzī
Seyyid-i bā-sedād neslinden (K.2-21)

Ocağına su ḳoymak: Evini barkını yıkmak, ocağını söndürmek

Çerāġı rūşen olup bir daḫi oñup bitmez
Ocaḳlarına su ḳoydu şu resme seyl-i ʿitāb (K.3-2)

Göğüs (iç) geçirmek: Derin soluk alarak üzüntüsünü belli etmek, içini çekmek

Geçirsin āh-ıla göğsün ṣadr-ı dūd-keşān

Ki berg-i ʿayş etdi zamāna naḳş-ber-āb (K.3-10)

Yere geçmek: Çok utanmak, kimsenin yüzüne bakamayıp sanki saklanacak yer aramak

O şāşıñ āteş-i ḳahrın görünce tütdü düḫān

Bu vehm-ile yere geçdi miṯāl-i cürʿa şarāb (K.3-17)

Cana can katmak: Yaşama gücünü artırmak

Etmeseydi nefes ürd-i nesīm

Cāna can ḳatmazıdı bū-y-ıla nesīm (K.4-39)

El bağlamak: Saygı için ellerini göbeğinin üstüne kavuşturup durmak.

Ḳol ḳol el bağladılar serv ü çınār u ʿarʿar

Şāh-ı gül şevket-ile etdi çemende divān (K.5-7)

Ağzını bıçak açmamak: Üzüntüsünden söz söyleyecek durumda olmamak

Pür olalı esrār-ı İlāhī ile sīne

Açmaz bıçaḳ aġzını çü ṣandūḳ-ı ḫazīne (G.155-1)

Yüz sürmek: Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek

Gencūr-ı vilāyet olan aṣḥāb-ı vücūdu

Kim sürdü yüzün medfenine nʾoldu defīne (G.155-2)

Taş atmak: İmalı sözler söylemek

Demek yāriñ sitemdir saña ṭurmaz **ṭaş atar** her dem

Benim señg-i sitem ʿaşḳım bināsına ḫalel vermez (G.71-3)

El çekmek: Vazgeçmek

Ḳatı ālūde-dāmān oldu gitdi şāhid-i devlet

Niçe el çekmesinler ondan erbāb-ı himem şimdi (G.165-3)

Ağzıyla kuş tutmak: Hüner gösterip beğeni toplamaya çalışmak

Bir zāġa hep teveccüh eder ḫalḳ-ı kāināt

Aġzıyla ḳuş ṭutarsa da yoḳ bāza iltifāt (Fiʾt-tā.1)

Aşağıdaki beytin 2. dizesindeki ‘’sensin güzelim’’ tabirinde olduğu gibi Şeyhīʾnin kimi zaman halkın sade ve içten söyleyişlerini doğrudan kullandığı görülür:

Dāġ urduġunca bu dil-i nā-şāde şād olur

Sensin şen eyleyen güzelim ʿaşḳ ocaġını (G.185-4)

“Ağız dolusu tükürük ile “ düşmanı harap etmek de oldukça amiyane bir söyleyiştir:

Şetm-ile düşmeniñ edelim ḥālini ḫarāb

Aġaz tüfüġi ile helāk olsun ol ġurāb (Fiʾl-bā.2)

c. Tekrarlar

Şeyhī, az da olsa birbirine çok benzeyen beyitler yazmış, zaman zaman tekrara düşmüştür. Aşağıdaki beyitler birbirini hatırlatmaktadır:

Ben zārī ḳatle ḥāil imiş Şeyḫiyā raḳīb

Şīven o gūsfende ki dūçāra sāz ola (G.165-7)

Yāri sīnemde görüp ḳatlime ḳaṣd etdi raḳīb

Sīnesinde yoġ imiş kāfiriñ īmān eṣeri (G.173-2)

Ol büt-i çīne āferīn ṭurra-i ser-nühüfteniñ

Dāmını ḳurmadan daḫi ṭāir-i dil şikār ola (G.166-2)

Olmadıḳ erzene dehr içre erzānī dirīġ

Ṣayd olunduḳ Şeyḫiyā bir dāne dāma değmedik (G.101-5)

Jāle mey lāle sebū nergis ü gül cām u ṭabaḳ

Döşesin bezm-i bisāṭın yine yārān ḳat ḳat (G.20-2)

Ġonca-i lāle sebū nergis u gül cām u ṭabaḳ
Cā-be-cā meclis-i tersā-beçegān sünbülzār (K.12-10)

d. Vezni kullanışı

Şeyhī çok fazla vezin hatası yapmamıştır.Yaptığı bazı hatalar aşağıda verilmiştir.

Gazel 5, 'Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün' vezninde yazıldığı halde 8.beyit bu vezne uymamaktadır:

Eylerse hümāya remme-i bumı tefevvüḳ
Eflākde vīrāne olur meykede-āsā (G.5-8)

108. gazel "Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün" vezninde iken aşağıdaki beytin ilk dizesi vezne uymamaktadır:

Bī-iḫtiyār aḳar ḳad-i cūy-ı dilbere
Bend etseñ ayaġın ṣanma yañılır cūy-ı dil (G.108-3)

113. gazel "Mefʿūlü / Mefāʿīlün / Mefʿūlü / Mefʿīlün" veznindedir fakat 2. dizede bir hece fazla bulunmaktadır:

Ol māhı temāşāya devr-i ḳamere geldim
Çözmez mi miyān-ı bendin seyr-i kemere geldim (G.113-1)

Divan'ın sonunda yer alan matlaʿ beyitleri vezin yönünden en çok problem taşıyan bölümdür. Şair adeta aklına geldiğinde bunları yazmış ve fakat geriye dönüp ne tamamlamaya ne de düzeltmeye ve üzerinde çalışmaya fırsat bulamamış gibi görünmektedir.

Matlaʿ beyitlerinden 25 ve 26. beyitler ilk ve ikinci dizeleri hece yönüyle uyuşmamaktadır:

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

Başımda dāġ-ı ḫūn-ālūde tāze bir güldür
Ten-i ḫākīde naʿlim ṣan sifāl içre ḳaranfildir (M.25)

(Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün)

Māhdan māhīye dek ġarḳ oldu cihān

Bir ḳuru daʿvā ṣanır ʿaşḳım daḫi ol nev-civān (M.26)

9. beyit ise bizim bugün bildiğimiz herhangi bir vezne uymamaktadır:

Nāme ile selām eyle niyāz ehline ʿaşḳ et

Ey māh miṯāli ḳo göñül yazmaġa meşk et (M.9)

II.BÖLÜM

A. Şeyhī Divanı'ndaki Nazım Şekilleri

1. Kasideler

Şeyhī'nin Divanı'nda 14 tane kaside yer almaktadır.

Divanın başında topluca yer alan bu bölümde 4 adet manzume bulunmaktadır. Şair, manzumelerin ilkinde Hac yolculuğunu, hac ibadetini, hacıların ruh hallerini, kutsal mekanların güzelliklerini anlatır. Bu kasidede bol miktarda tasvir göze çarpmaktadır.

İkinci manzume şairin atını övdüğü, atı ile ilgili pek çok temsilī benzetmelere baş vurduğu bir şiirdir.

Üçüncü manzume tütün içenleri eleştiren ve tütün içmenin kötülüklerini anlatan bir kasidedir.

Dördüncü manzume bahariye tarzında yazılmış, bahar mevsiminin güzellikleri anlatılmıştır.

Manzumelerden sonra ilk olarak 1618-1622 yılları arasında 1.Mustafa'nın yerine tahta geçen padişah 2.Osman (Genç Osman) için yazılan kaside vardır. İyi bir eğitimden geçerek tahta çıkan 2.Osman Lehistan seferinde tam bir muvaffakiyet elde edemeyince ilmiye ve askeriye sınıfında yapmak istediği yenilikler gönülsüzlükle karşılanmış, bir bahaneyle başlatılan isyan padişahın Yedikule zindanlarına kapatılması ve ardından da vahşice boğulması ile sonuçlanmıştır. 2.Osman'ın katli

halk arasında huzursuzluğa neden olmuştur. Kaside, Genç Osman'ın cesaretini, adaletini, başarılarını, cömertliğini, galibiyetlerini anlatır.

6. kaside I. Ahmed için yazılmıştır. 1590-1617 senelerinde yaşayan I. Ahmed Han, 1603 yılında tahta cülus ettiği zaman Osmanlı Devleti, İran ve Avusturya ile harp halinde idi. Ayrıca uzun süren savaşlar sonunda ülke içinde asayişsizlik artmış ve çevrelerine otuz-kırk bin kişilik bir kuvvet toplamayı başarabilen celālīler, devletin başına bela kesilmişti. Şeyhī onun cülusu vesilesiyle yazdığı kasidesinde asayişsizliğin sona erdiğini, zulmün bittiğini anlatır:

Gül ü nergis gibi bir tebsi altunu bāşı üzre
Götürse bir kişi ṣaḥrāda çekmez ḫavf-ı düzdānı (K.6-26)

Şeb-i ẓulmüñ ẓulāmın maṭlaʿ-ı devletde maḥv itdiñ
Belī hengām-ı ṣubḥ irer cihāna feyż-i rabbānī (K.6-33)

Ayrıca bu kasidenin sadece 34, 35 ve 36. beyitlerinde musammat kaside özelliği görülmektedir:

Lisān-ı ḫāme ʿācizdir / muḥaṣṣal vaṣf-ı zātıñda
Söze gelse beğenmez gerçi kim değme süḫen-dānı

Feżāil ehline ʿahdinde / luṭf et iltifāt eyle
Budur āyīn-i sulṭānī budur resm-i cihān-bānī

Pür it dest-i zer-efşānıñ / ṭolı ṣun cām-ı iḥsānıñ
Ḥalāṣ et cevr-i devrānıñ / elinden ehl-i ʿirfānı (K.6-34,35,36)

7 ve 8. kasideler döneminde yaşanan bolluktan dolayı "Ebuʾl-Meyāmin" diye anılan Şeyhülislām Mustafa Efendi'ye methiyedir. 1603-1606 yılları arasında iki ayrı dönem halinde toplam 1 sene 24 gün şeyhülislamlık yapan Mustafa Efendinin tütün içmekten dolayı vefat ettiği rivayet edilir.

İmām-ı mesned-i fetvā ebuʾl-meyāmin o kim
Maṣūn-ı āmin-i fażlı ġubār-ı iḥsādan

Verir ġavāmiz-i esrāra ḫāmesi ṣūret
Ne dem ki perde-gūşā ola rūy-ı maʿnādan (K.7-7,8)

9. kaside Şeyhī'nin kendisi hakkında ve devrine kırgınlığı sebebiyle yazdığı bir şiirdir. Şair bu kasidesinde zamandan, anlaşılamamaktan ve kıymetinin bilinmediğinden yakınır:

Şol deñlü muġberim sitem-i rūzigārdan
Ṭūfān-ı bāda itmeye teskīn ġubārımı (K.9-3)

Hep nāsere pend olıcaḳ hācegān-ı dehr
Bāzāriyān-ı sifle mi bilsin ʿayārımı (K.9-7)

Şair bu kasidede kimseden bir şey istemediğini, kimseye minnet duymayacağını ifade eder:

Temlīk olunsa mihr u mülklerle almazım
Bir ẕerre minnet ile dilā çarḫ-ı çārımı (K.9-4)

Şair bu şiirinde rakiplerine veya düşmanlarına olan kızgınlığını tehditkār bir üslupla dile getirir. Ben kanat açınca kuzgun yiyeceğini bırakıp kaçsın. Avımı dört kanatlı simurga dahi yedirmem:

Zāġ u zāġān ḳosun ṭuʿmu per açınca ben
Simurġ-ı çār-bāle yidirmem şikārımı (K.9-8)

Devrinde hüküm süren mevki sahiplerine kırılsa bile gönlünde onlara karşı bir kin olamayacağını söyler ve onları Allah'a havale eder:

Eyler şikeste olsa ʿadū Şeyḫiyā felek
Hiç yerde ḳor mu ġayret-i ḫaḳ inkisārımı(K.9-9)

Ḥıfẓ eylesin Ḫüdā dil-i ṣāfın ġubārdan
Tā kim ele ala bu dil-i ḫāksārımı (K.9-18)

10 ve 11. kasideler 1553 yılından 1.Mustafa,IV. Murad ve Sultan İbrahim devirlerinde toplam 18 sene meşihatta bulunan Şeyhülislam Zekeriyazāde Yahya Efendi içindir. Alim ve fazıl bir zat olan Yahya Efendi, aynı zamanda döneminin ünlü bir şairidir. IV. Murad ile beraber Revan ve Bağdat seferlerine katılmıştır. Ebussuud Efendiden sonra şeyhülislamların en büyüğü kabul edilir. IV. Murad'ın yaşının küçüklüğünden dolayı devletin idaresini Kösem Sultan ile beraber yürüten Kemankeş Ali Paşa'ya, rüşvet almaklığından dolayı nasihat edince Ali Paşa, Yahya Efendinin IV.

Murad'ı tahttan indirip yerine tekrar I. Mustafa'yı çıkaracağı rivayetini yayarak şeyhülislamın azledilmesine sebep olur.[5]

Şeyhī, Yahya Efendinin hikmetlerin sırrını çözdüğünü bütün problemlere vakıf olduğunu ve verdiği hükümlerle Hz. Muhammed'in şeriatını kuvvetlendirdiğini söyler:

Oldur ol vāḳıf-ı esrār-ı ḫafāyā-yı ḥikem
Ki anıñ ḥükmi ile şerʿ-i Nebī muḥkem olur (K.10-13)

Şeyhülislama kaza hükümlerinde kapalı gelebilecek hiçbir mesele yoktur. Fetvalar onun kalbine ilham şeklinde geliverir:

Olmaz aḥkām-ı ḳażāda aña bir yer mübhem
Şol ḳadar ḳalbine esrār ḳadar mülhem olur (K.10-14)

Zamanenin alimleri onun konuşmalarını duyduklarında şaşkınlıklarından konuşamaz hale gelirler:

Baḥṣini diñler-ise ʿallāme anıñ bir gün eğer
Ṭıfl-ı yek-rūze gibi söylemeyip ebkem olur (K.10-15)

Adem zamanından beri dünyaya böyle yüksek tabiatlı ve iyi huylu bir kişi gelmemiştir:

Devr-i ādemden beri görmüş değil çeşm-i felek
Müşterī-ṭalʿat melek-ḫaṣlet bir ādem devridir (K.11-9)

Bu muazzam şeyhülislam felek çarkının dönüşünü dahi düzeltmiş zamanın kutbu dinin gavsı, alemlerin müftüsüdür:

Devr uṣūlün çarḫ-ı kec-gerdiş dürüst etdin meğer
Bir bülend-āvāza üstād-ı muʿaẓẓam devridir

Noḳṭa-i ʿirfān erişse merkez-i çarḫa nʾola
Ḳuṭb-ı aʿẓam ġavṣ-i dīn müftī-i aʿlem devridir (K.11-10,11)

12 ve 14. kasideler Vezir Ahmed Paşa için yazılmıştır. Ahmed Paşa, IV.Murad zamanında iki dönem halinde toplam iki yıl bir ay yirmi gün sadaret görevinde bulunmuştur. I.Ahmed'in damadı, IV.Murad'ın eniştesidir. Bağdat'ı fethedemeyince yerine Hüsrev Paşa getirilmiş, o da aynı mağlubiyeti yaşayınca

[5] bkz. Uzunçarşılı, a.g.e.

azledilmiş ve Hafız Ahmed Paşa tekrar görevine iade edilmiştir. Fakat bu durum Hüsrev Paşa'nın da kışkırtmasıyla yeniçerilerin isyanına sebep olmuştur. Henüz genç ve deneyimsiz olan IV.Murad'ın Hafız Paşa'yı yeniçerilere teslim etmekten başka çaresi kalmayınca Paşa yeniçeriler tarafından parçalanmıştır. Bu olay üzerine IV.Murad'ın yeniçerilerin ıslahına karar verdiği söylenir.[6]

Hafız Ahmed Paşa alim ve fazıl bir zat idi. Şeyhī'nin şiirine de bu özelliği ile konu olmuştur. "İrfan denizi onun seyrinden şenlenir, mutmain olur. Onun temiz tabiatında ilim ve gözü peklik bir aradadır":

Baḥr-iʿ irfānıñ ider kesb-i ṣafā seyrinden
Her dem eylerse sefīneyle nʾola geşt ü güzār

Cemʿ olup ʿilm ü şecāʿat dil-i pākinde anıñ
Beñzedi mecmaʿ baḥrine oʿaynüʾl-aḫyār (K.12-23,24)

Aşağıdaki beyit sadrazamın yeniçeriler tarafından öldürülmesine şairin duyduğu üzüntüyü yansıtmaktadır. "Saba rüzgarı Paşa'nın kahredici ölüm haberini dalgalara iletince, dalgalar biri birinin üzerine basarak kenarlara taştılar":

İrgürünce ḫaber-i ḳahrını emvāca ṣabā
Biri birin baṣaraḳ çizdiler ol demde kenār(K.12-29)

Yeniçerilerin ve rakiplerinin içinde Paşa'nın itirazlarını, savunmasını anlayıp kabul edecek aklı selim bir kişi kalmamıştır. "Talihin gaddar gözleri onu artık anlamaz olmuştur":

Yoġ-ıdı bir naẓar ehli baḳa söz gevherine
Añlamaz olmuş-ıdı çeşm-i sipihr-i ġaddār (K.12-38)

Paşanın dönemine denk geldiği için şükran duyan Şeyhī'yi bu kötü gelişmeler karşısında teselli eden ve can sıkıntısını gideren ancak şiirinin güzellikleridir:

Ḥamdüliʾllāh ki seniñ devrine irgürdi felek
Cām-ı naẓmım yine dönsün idelim defʿ-i ḫumār (K.12-39)

Şeyhī, Paşanın Bağdat seferinde başarılı olup düşmanlarına diz çöktürmesi için gönülden yalvarır:

Kes ḳızılbaşıñ ḫoros-āsā başıñ bu ʿarsada

[6]bkz.Uzunçarşılı, a.g.e.

Ser-furūʿ etdir ʿAcem şāhinlerin fermānıña (K.14-6)

Şeyhī, Divan'ını Sadrazam Hafız Ahmed Paşa'ya ithaf eder:

Bu meṣeldir söylenir varın viren yād olmamış

Ben de itḥāf eyledim divānımı divānıña (K.14-16)

13. kaside de Kabe-i Muazzama ve hac yolculuğu hakkındadır.

Kasidelerin toplam beyit sayısı 455'tir. En uzun kasideyi (53 beyit) II. Osman'a, en kısa kasideyi de (15 beyit) Şeyhülislam Zekeriyāzāde Yahya Efendi'ye yazmıştır. Kasidelerde kullanılan vezinler şunlardır:

1. Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün 7 defa
2. Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün 1 defa
3. Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün 1 defa
4. Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün 1 defa
5. Feʿilātün / Mefāʿilün /Feʿilün 1 defa
6. Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün 2 defa
7. Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün 1 defa

2. Gazeller

Divanın gazeliyyat bölümünde 178 gazel bulunmaktadır. Bunların ikisi (118 ve 129) derkenarda yer alır. 12. gazel, mahlastan sonra 3 beyit eklenmesiyle müzeyyel gazel olma özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda bu gazel ile 158. gazel, 11 beyit ile divanın en uzun gazelleridir. 114. gazelin maktaʿ beyti bulunmamaktadır. 147. gazelde -ilk beyit hariç- musammat gazel özelliği vardır:

Bī-ḥaḍ ḳaranfille semen / memlū bahār-ıla çemen

ʿAṭṭār-ı bāzār-ı Yemen / ṣan açdı dükkānın yine (G.147-2)

Bezm-i çemende gül ṭabaḳ / nergis ḳadeḥ ġonca ḳabaḳ

Cem gülşene basmış ayaḳ / sürmekde devrānın yine(G.147-3)

Gülden düşüp şebnem seḥer / eyler çemen ṣaḫnını ter

Sünbül gül-āb-ıla ṭarar / zülf-i perīşānın yine(G.147-4)

Ṣaldı seḥer kūy-ı güle / feryād-ı bülbül gulgule
İrgürdi çarḫa şevḳ-ile / ʿāşıḳlar efġānın yine(G.147-5)

Bülbül ḳarīn-i zār iken / āzürde-i āzār iken
Mecrūḥ-ı ṭaʿn-ı ḫār iken / bekler gülün yānın yine(G.147-6)

Her gülbün olmuş gūyiyā / bir dilber-i gülgūn ḳabā
Gülşende seyr et Şeyḫiyā / şehriñ civānānın yine (G.147-7)

Gazeller toplam 1003 beyittir. Gazellerde kullanılan vezinler şunlardır:

1. Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün 59 defa
2. Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilün 23 defa
3. Mefʿ ūlü/Mefāʿ īlü/Mefāʿ īlü/Feʿ ūlün 17 defa
4. Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün 32 defa
5. Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Feʿ ūlün 1 defa
6. Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün 19 defa
7. Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūlün 1 defa
8. Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün 8 defa
9. Feʿ ilātün/Mefāʿ ilün/Feʿ ilün 3 defa
10. Müfteʿ ilün / Mefāʿ ilün / Müfteʿ ilün / Mefāʿ ilün 2 defa
11. Mefʿ ūlü/ Mefāʿ ilün / Feʿ ūlün 2 defa
12. Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün /Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün 3 defa
13. Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün 2 defa
14. Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün 2 defa
15. Müfteʿ ilün / Fāʿ ilün / Müfteʿ ilün / Fāʿ ilün 1 defa
16. Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlün / Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlün 2 defa
17. Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātün / Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātün 1 defa
18. Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün 1 defa

3. Tahmis

Şeyhī'nin divanında bir tane tahmis bulunmaktadır. 17. yy. da yaşadığı bilinen nerede doğduğu ve öldüğü hakkında bilgi bulunmayan Derviş adlı bir şairin gazelini tahmis etmiştir. Savaş konulu tahmis 7 benddir ve " Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün" vezninde yazılmıştır.

4. Sākināme

Sākināme, Divan Edebiyatında yaygın ve önemli bir türdür. Sāki sözcüğü sözlükte su veya içki dağıtan, kadeh dolaştıran, şarap içenlerin kadehlerine şarap dolduran demekken sözcük zaman içinde mecazī- tasavufī bir anlam yüklenerek feyz veren,ilahī neşeye ulaştıran kişi yani mürşid-i kāmil anlamında kullanılmıştır. "Nāme" bir kişiden diğerine yazılan mektup ise de kitap ve broşürler için de kullanılmıştır. Gazānāme, Esrarnāme, vekāletnāme gibi..O halde "Sākināme" mürekkep isimdir ve şairin sakiye seslendiği, içkiyi,içki çeşitlerini, içki toplantılarını,içki gereçlerini,sevgiliyi, içki meclisindeki yemek ve müziği anlattığı, mesnevī tarzındaki şiirlere denir.[7] Tasavuffī boyutta değerlendirirsek sakināmelerde dünyanın geçiciliği ve bu yalancı alemde kaybolan benliğe gerçek özgürlüğün mürşidin eteğine yapışarak ve şarapla maddi alemin sıkıntılarından kurtularak bulunacağı anlatılır. Sākināmeler ya divanların içinde veya müstakil olarak en çok mesnevi tarzında yazılmıştır.

Şeyhī'nin sākināmesi Divan'ın sonunda tahmisten sonra, kıtalardan önce yer alır. Sakināmelerde en çok kullanılan "Feʿūlün / Feʿūlün / Feʿūlün /Feʿūl" vezniyle yazılmış 109 beyitten meydana gelmektedir. Mesnevi şeklinde yazılmış olmasına rağmen 66, 67, 68, 69 ve70. beyitlerde kafiye düzeni ab,ab,ab,ab 'dir:

Görünür derūnunda her ne ki vār
Ḳadeḥ-veş ḳanı yār-i rūşen żamīr (S.66)

Açar başlarını ṣürāḥi vü ḫum
Bize ḥürmet eyler ṣaġīr u kebīr (S.67)

[7] Ayrıntılı bilgi için bknz.Yrd.Doç.Dr.Rıdvan Canım;**Türk Edebiyatında Sākināmeler ve İşāretnāme** ,Akçağ yay.,Ankara 1998

Bulan meygede taḫta bendinde yir
Olur pādişāh-ı muʿallā serīr (S.68)

Müeṣṣir miṣāl kevākib ḥabāb
Denir cām-ı gerdāna çarḫ-ı esīr (S.69)
Bu naẓma naẓīre olur Şeyḫiyā
Bulunursa cām-ı Cem'e ger naẓīr (S.70)

Sākināmeler bezm, sāki, bāde, mey, mutrip, mugannī, meyhane, meyhaneci ve zāhid gibi mazmunlara bürünmüş belli kalıp ifadeler etrafında işlenir. Şeyhī de eserinde bu tiplere ve mekanlara yer vermiştir.

İçki meclisi baharda, çimenlik bir yerde ve su kenarında kurulur ve eğlence sabahlara kadar devam eder:

Seniñ-çün çemen ṣaffa düzdü bahār
Çerāġān-ı meclis olup lāle-zār (S.5)

Seḥer sāḳiyā nitekim āfitāb
İçir cām-ı zerden şafaḳgūn şarāb (S.19)

Ṭarab-ḥāne-i ʿişret olmuş çemen
Gülüp oynamaḳda gül ü yāsemen (S.54)

Mecliste herkes sarhoş olmuş vaziyettedir:

Bu bezm ehli hep mest ḫuşyār yoḳ
İnanmaz iseñ ġonca aġzını ḳoḳ (S.31)

Bu meclis, dolunayda, sāki ya da sevgili için kurulmuş, her yer atlas kadifelerle döşenmiş, içki ve kadehler ona göre hazırlanmıştır:

Seniñ-çün ḳuruldu bu bezm-i laṭīf
Döşendi saña perniyān-ı ḳaṭīf (S.3)

Seniñ-çün olup vażʿ-ı māh tamām
Seniñ-çün ḳonuldu bu ḫum üzre cām (S.4)

Mecliste sunulan kadehlerin parlaklığında dünyanın halleri görülebilir:

Diliñde seniñ sırr-ı arż u semā

Ṣunuldu saña cām-ı ʿālem-nümā (S.9)

Şarap çok değerlidir; iki dünya bile onun karşılığı olamaz. Onun neşvesi asayı ejderha yapar. Sevgilinin yanaklarına tazelik, güllere renk ve koku veren şaraptır:

O mey ki aña olmaz düʿālem bahā

Olur neşvesinden ʿaṣā ejderhā (S.26)

Ṭarāvet de oldur ruḫ-ı dilbere

Veren hep odur reng ü bū güllere(S.29)

Sākinin sunduğu meyi içebilen Süleyman mührünün güher bendi olur. Bütün esrar perdeleri onun önünde açılır ve şarkı söyleyenlerle de saz çalanlarla da sırdaş olur:

Benim destime ṣun ki sulṭān olam

Güher-bend-i mühr-i Süleymān olam (S.50)

Ki nā-maḥrem-i perde-i rāz olam

Muġannī ü muṭrib-ile dem-sāz olam (S.52)

Muganni hem çal hem söyle! Senin yakıcı nefesin meclisi ısıtsın ve sevgilinin katılaşmış gönlünü yumuşatsın!

Muġannī getir sen daḫi sāzıñı

Hem āheng et anıñla āvāzıñı(S.58)

O muḥriḳ nefes bezmi germ eylesin

Dil-i saḫt-ı cānānı nerm eylesin (S.59)

Sakinamelerde muganni Zühre'ye benzetilegelmiştir:

Bülend eyle āvāzeyi Zühre-veş

Dökülsün kevākib yere mühre-veş (S.73)

Meyhanenin tahta sedirinde yer bulan kıymetli bir yerin padişahı olmuş gibidir:

Bulan meygede taḫta bendinde yir

Olur pādişāh-ı muʿallā serīr (S.68)

Şeyhī, meyhanede çalınan sazlardan berbat, ud ve kemençeyi zikreder:

Eliñden añladır kemānçe ḳamu

Ḥikāyet eder ẓulmünü mū-be-mū(S.75)

İşi gūşmāl-ıla ʿūduñ fiġān
Ġamından ḳuru taḫta ḳalmış hemān(S.76)

Ġamından dökülmüş peri berbaṭıñ
Ṣayılmaḳ olur regleri berbaṭıñ (S.77)

Dünyanın gamından, kederinden, sıkıntılarından, dünya dertlerinin saldırılarında azade olmak istersen meyhanenin küçücük bir yerine sığın!

Hücūmundan olmaḳ dilerseñ emīn
Kemīninde meyḫāneniñ ol mekīn(S.80)

5. Kıtʿalar

Şeyhī'nin Divan'ında 8 tane kıtʿa yer almaktadır. İlki en uzunudur -12 beyit- ve mahlas beyti de bulunmaktadır. Beğenilen bir yerin tavsif edildiği bir şiirdir. 2. kıtʿa dua niteliğindedir. 3,4,5 ve 6. kıtʿalar hikemi tarzda nükteler içeren şiirlerdir. Şair 7. kıtʿada bir kişiyi , 8. kıtʿada Nevʿizāde Atāī'yi övmektedir.

1583-1635 yılları arasında yaşayan Nevʿizāde ʿAtāī hamse sahibi şairlerdendir, divanı da vardır. Müderrislik ve kadılık yapmıştır. Bilinen en önemli mensur eseri Hadâikü'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik'tir ve bu eser Taşköprülüzâde'nin Şakâikü'n-nu'mâniyye'sine yazdığı zeylidir. Atāʿī, Divan Edebiyatının en büyük kaside şairi Nef'i'nin hicviyelerinden birine de hedef olmuştur. Nev'izade Ataullah Efendi, alim ve fazıl bir zat olup, evliyanın büyüklerinden Aziz Mahmud Hüdayi'den manevi feyz almıştır.[8]

Kıtʿalar şu vezinlerde yazılmıştır:

1. Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün 2 defa
2. Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün 1 defa
3. Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün 2 defa
4. Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün 2 defa
5. Feʿilātün / Mefāʿilün / Faʿlün 1 defa

[8] Rehber Ansiklopedisi

6. Tarih

Şeyhī'nin Divanı'nda Abaza Paşa için "Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün " vezniyle yazılmış 1 tane tarih beyti vardır. Şair "Yapılan feth-i mübīnle Abaza Paşa, Rum -yani Anadolu-topraklarından doğrulukla çıktı gitti." demekte ve o günlerde Osmanlı toplumunu huzursuz eden Abaza Paşa meselesinin hallolduğunu tarih düşmektedir. Kenarına düşülen "1038" tarihi 1628' e denk gelmektedir.

1621 yılında Erzurum Beylerbeyi olan Abaza Paşa, Sultan İkinci Osman'ın öldürülmesi üzerine yeniçerileri padişah katili ilan etti. Etrafına topladığı sekbanlarla Erzurum'da yeniçerileri ortadan kaldırmaya çalıştı. Kısa zamanda çevresine 30.000 kişi toplamayı başaran Abaza Paşa, ele geçirdiği yeniçeri, topçu, cebeci ve acemi oğlanı gibi ocak mensuplarını öldürttü. Şebinkarahisar ve Sivas'ı ele geçirdi, Ankara'yı kuşattı. IV. Murad'ın tahta çıkmasından sonra Abaza Paşa Kayseri yakınlarında mağlup edildi. Abaza Paşa, bu yenilgiden sonra Erzurum'a dönerek kalesine sığındı. Fakat aynı düşmanlığı devam ettirdiği için Sadrazam Hüsrev Paşa'nın 1628 yılında düzenlediği sefer sonunda İstanbul'a getirilip padişahın huzuruna çıkarıldı. IV. Murad tarafından affedilip Bosna valiliğine tayin edildiyse de tekrar isyan etmek gibi bir niyeti olduğu söylentileri duyulunca 1634 yılında idam edildi.

7. Maṭlaʿ beyitleri

Divanın sonunda alfabetik olarak sıralanmış, gazel formuna uygun, 60 adet matlaʿ beyti bulunmaktadır. Bu beyitler şairin henüz üzerinde yeterince çalışamadığı, gazel olarak tamamlamaya belki ömrünün vefa etmediği beyitlerdir. 60 adet matlaʿ beytinin varlığına bakarak bu Divan'ın henüz tamamlanmadığını da düşünmek mümkündür. Bu beyitlerde bolca vezin sorunu yer almaktadır.

Maṭlaʿ beyitleri şu vezinlerde yazılmıştır:

1. Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün 23 defa
2. Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün 3 defa

3. Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün 1 defa
4. Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün 14 defa
5. Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün /Feʿ ilün 3 defa
6. Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün 3 defa
7. Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün 7 defa
8. Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün/ Feʿ ilün 1 defa
9. Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlü / Mefāʿ īlü/ Fāʿ ilün 2 defa
10. Fāʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Fāʿ ilün 1 defa
11. Mefʿ ūlü/ Fāʿ ilātün/ Mefʿ ūlü/ Fāʿ ilātün 1 defa

8. Divan'daki nazım şekillerinin değerlendirilmesi

Şeyhī, Divan'ında altı farklı nazım türünde şiir yazmış, kaside ve gazel tarzına ağırlık vermiştir. Eserindeki toplam beyit sayısı 1678'dir. Eserinde 17 farklı vezin kullanmıştır:

1. Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün 94 defa
2. Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilün 27 defa
3. Mefʿ ūlü/Mefāʿ īlü/Mefāʿ īlü/Feʿ ūlün 19 defa
4. Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün 47 defa
5. Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Feʿ ūlün 1 defa
6. Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün 29 defa
7. Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūlün 1 defa
8. Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün 15 defa
9. Feʿ ilātün/Mefāʿ ilün/Feʿ ilün 5 defa defa
10. Müfteʿ ilün / Mefāʿ ilün / Müfteʿ ilün / Mefāʿ ilün 2 defa defa
11. Mefʿ ūlü/ Mefāʿ ilün / Feʿ ūlün 2 defa
12. Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün /Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün 3 defa
13. Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün 2 defa
14. Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün 2 defa
15. Müfteʿ ilün / Fāʿ ilün / Müfteʿ ilün / Fāʿ ilün 1 defa
16. Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlün / Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlün 2 defa
17. Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātün / Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātün 1 defa

Bu takdirde kıyaslarsak eğer ;

“Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün” vezninin %39.17 oranında, “Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün/Mefāʿ īlün/Mefāʿ īlün”vezninin %19, “Mefʿ ūlü/Fāʿ ilātü/ Mefāʿ īlü/Fāʿ ilün” vezninin %12.08 oranında, “Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/ Feʿ ilün” vezninin %11.25 oranında,“Mefʿ ūlü/Mefāʿ īlü/Mefāʿ īlü/Feʿ ūlün” vezninin %7.92 oranında, “Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün” vezninin % 6.25 oranında ve en çok 5 defa en az 1’er defa tekrarlanan diğer vezinlerin %3.75 oranında kullanıldığı tesbit edilmiştir.

B. ŞAİRİN EDEBī SANATLARI KULLANIŞI

Şeyhī çok ve çeşitli mecaz kullanmış, anlamla ilgili sanatlara da ağırlık vermiş fakat söz sanatlarına çok itibar etmemiştir. Aşağıda şairin kullandığı sanatlar ve bunların oluşturulma şekli beyitler üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır.

a) Mecazlar

1. Teşbih

Bahr > Ateş , Cibāl > Emvāc

Baḥr-ı āteşdir ānıñ deşti cibāli emvāc

Keştī-i üştür ile olmadadır ġarḳ-ı iḥmāl (K.1-6)

Ḫār- ı mugaylān > Pençe

Yapışır dāmeniñe ḫār-ı mugaylān nitekim

Ceyb-i medyūna ḳavī pençe ile deyn-i āmāl (K.1-8)

Kāfile > Āb-ı zülāl

ʿAḳabe ʿāḳıbetinde görünüp ḫayr u ṣafā

Ḳāfile sehle aḳarlar nitekim āb-ı zülāl (K1-12)

Kabetullah ‘Ayn-ı ‘ālem’ e(Alemin gözüne) ; Ḥacerü’l-esved de merdüm-i dīde yani göz bebeğine benzetilmiştir:

ʿAyn-ı ʿālemdir o beyt u Ḥacerü ʾl-esved anıñ

Merdüm-i dīdesidir sür gözüñe sürme miṣāl(K.1-33)

Meh > Rū (yüz)

Söyünmüş çerāġ-ı cemāl-i mehruyān

Buḫārı etmişdir āftābı da bī–tāb (K.3-13)

Gül > Ruḫ (Yanak)

Dehānın etmiş-idi gülruḫānıñ ol bed-bū

Geh kendine idi gūyā geh gonca-i sīr-āb (K.3-14)

Tīġ u nīzenin düşman üzerine seri şekilde akışı şarabın akışına benzetilmiştir:

Aḳan deminde ʿadūnuñ gelūlarına şahā

Aḳıp dökülmededir tīġ u nīze çün şarāb (K.3-36)

Lale > Lala, Gonca > Yeni yetme bir genç

Lāle lala vü tāze res ġonca

Bir uvacıḳ oġlu nev-civān-ı zaʿīm (K.4-11)

Gonca > Ağız

Ġonca aġzın gül-āb-ıla yıḳasa

Dāmen-i pākin etmeğe telsīm (K.4-28)

Gül > Şah

Ḳol ḳol el baġladılar serv ü çınār u ʿarʿar

Şāh-ı gül şevket-ile etdi çemende divān (K.5-7)

Yasemin > Asker-i ʿāl-i Osman Lale > Sürḫ-ser

Yāsemin ḫayli yine lāleye ġālib oldu

Nitekim sürḫ-sere ʿasker-i āl-i ʿOṯmān (K.5-10)

Mīzāb (Oluk) > Ney

Naʿme-i bülbüle mīzāblar āheng eyler

Ṣanki gülşende oḳur nāy-ıla bir ḫōş elḥān (K.5-12)

Padişahın kıymeti > Gökyüzü, Hizmetçileri >Yıldızlar, Tacı > Güneş,

Kahrı- Öfkesi >Kahraman , Haşmeti > Süleyman , Şöhreti > İskender gibidir:

Āsmān-ḳadr u kevākib-ḫadem ü mihr-efser

Ḳahramān-ḳahr u Süleymān-ḥaşem İskender-şān (K.5-18)

Fezāil ehli > Gevher-i yektā, Nā-ehl > ḫar

Feżāil ehlini nā-ehl içinden eyle ḫalās

Miṡāl-i gevher-i yektā miyān-ı ḫaradan(K.7-19)

Murg > Bilāl

Seḥerī murġ-ı ḫōş-elḥānı görün serv üzre

Şanki temcīd ederek çıḳdı menār üzre Bilāl (K.8-5)

Gül > Kadeh, Jāle > İçki

Sāġar-ı gülle mey-i jāle görüp bülbül-i zār

Gül şarābıyla gözün açdı o ḥasta fi ʾl-ḥāl (K.8-9)

Meh u mihr > Fānus , Felek > Fülk (Gemi)

Sīm u zerden meh u mihr iki münevver fānūs

Ḳullanursa n ʾola fülk-i feleği küşteri-vār (K.12-26)

Lalenin goncası > Sebū (Kadeh) , Nergis > Kadeh, Gül > Tabak

Ġonca-i lāle sebū nergis u gül cām u ṭabaḳ

Cā-be-cā meclis-i tersā-beçegān sünbülzār (K.12-10)

Şems (Güneş) > Pīr-i niyām (Uyuyan yaşlı bir kişi)

Eriyip geçse yire berf ḥayādan n ʾola kim

Şemsdir dinile her gūşede bir pīr-i niyām (K.13-16)

Gönül > Mücellā (Cilalı, parlak) mermer

Dilinde ḳaṭre yoḳ ser-çeşme-i mihr ü muḥabbetten

Nice ṭursun mücellā mermer üzre mühre-i sīm-āb (G.11-3)

Zülf > ʿAnberīn ḳullāb (Anber kokulu kulp, çengel)

Çi ġabġabda iḥmāl etdi anı nīm-keş-i zülfü

Muʿ allaḳda ḳomuşdur ḳalbimi ol ʿ anberīn-ḳullāb (G.11-4)

Can > Mirʿ āt (Ayna)

Sāġarı sāḳī pür etdikçe gider dilden keder

Ateşīn meydir veren mir ʾāt-ı cāna āb u tāb (G.12-5)

Sevgilinin iki dudağı > Hayat suyunun aktığı çeşme

Şandım engüştünü fānī dü lebin āb-ı ḥayāt

Görmedim böyle eli aġzına uyar bir ẕāt (G.16-1)

Göz > Sad harfi , Kaş > Ye harfi

Ṣād çeşmi müteḥarrik ḳaşı yāsı sākin

Ḥāṣılı cümle yerinde ḥarekāt u sekenāt (G.16-3)

Jale > Şarap , Lale > Testi, Nergis > Kadeh, Gül > Tabak

Jāle mey lāle sebū nergis ü gül cām u ṭabaḳ

Döşesin bezm-i bisāṭın yine yārān ḳat ḳat (G.20-2)

Gönül ve can > Sahra

Yaġar yağmur gibi peykānı ṣaḥrā-yı dil u cāna

Gözüm yaşı budur seyl-i firāvān olmaġa bāʿiṣ (G.21-2)

Mihr u meh > Güvercin

Mihr u meh iki kebūterdir hevāda çarḫ urur

Çoḳ oyun dönmekdedir bu laʿb-ıla insāna çarḫ (G.24-2)

Göz > Gonca-i nergis

Ġonca-i nergis ḫayāl etdim gözün der-ḫāb iken

Şeyḫīyā cümle taḫayyüller ḫayāl-i ḫābdır (G.35-7)

Uşşak (Aşıklar) > Benefşezār (Ağlayan menekşe)

Burup boyunlarını yolda seyr eden ʿuşşāḳ

Kenār-ı rehde yetişmiş benefşezāra döner (G.36-2)

Ruḫ-ı maḥcūb (Mahcup yanağı) > Ḥarem lālesi, Ḳatārāt-ı ʿaraḳ (Sevgilinin terinin damlaları) > Ṣubḥ-ı ṣafā jālesi

O nigārıñ ruḫ-ı maḥcūbu ḥarem lālesidir

Ḳaṭarāt-ı ʿaraḳı ṣubḥ-ı ṣafā jālesidir (G.48-1)

Gam > Maran

Ḥasret-i zülfüñle cānā sīne-i-ṣad-çākimiz

Şāh-ı marān-ı ġamıñ hem deşti hem vādīsidir (G.50-2)

Esb (At) > Naz

Vaʿde-i vaṣlı hemīn yaḳın oldu diye şād olma kim

Esb-i nāzı zīr-i rān eylerse çoḳ meydān verir (G.56-2)

Aşıklar > Ordu Sevgili > Padişāh

Olma dil-gīr ehl-i ʿaşḳ olsa ne deñli bī-ḥisāb

Kesret-i ʿasker şeh-i kişver-küşāya şan verir (G.56-4)

Şāh > Sevgili Sevgilinin mahallesi > Cennet-i Firdevs

Ḥaşre dek bulsa şahā kūyuñu bekler Şeyḫī

Ādeme cennet-i firdevs melālet mi verir (G.57-7)

Şeyhī > Gedā Yār > Ḫüsrev-i devrān

Bildirir ʿaşḳını Şeyḫī ġazelin yāra verip

ʿArż-ı ḫālini gedā ḫüsrev-i devrāna ṣunar (G.62-5)

Rakip > Verimsiz toprakta biten bir diken

Her ne raḳīb bāġına dökse raḳīb olur

Ol şūre-ḫāk-i tīrede lābüd diken biter (G.63-8)

Muhabbet > Duvar

Ṭaş ḳopardı ṣanma divār-ı muḥabbetten bizi

Ḫanekāh-ı ʿaşḳı maʿmūr edeli miʿmārımız (G.70-5)

Sitem > Taş

Demek yāriñ sitemdir saña ṭurmaz ṭaş atar her dem

Benim señg-i sitem ʿaşḳım bināsına ḫalel vermez (G.71-3)

Sevgilinin kırmızı dudakları Süleyman mührüne benzetilmiştir:

Leb-i laʿliñ gibi bir ḫātem ḥūş naḳş olur ṣanma

Neler gördük velī mühr-i Süleymān'a naẓīr olmaz (G.74-2)

Celālī > Çeşm

Celālī gibi çeşmi ol civānıñ mest-i ḫançer-keş

İki yanına müjgānlardan etmiş bend iki tīr-keş (G.80-1)

Rūy > Şemʿ Pervāne > Aşık

Şuʿle-i pervāne sūz-ı şemʿ-i rūyuñ dostum

Yaḳdı yandırdı bu ben sergeşteyi pervāne-veş (G.81-2)

Hasret > Nār

Nār-ı ḥasret yaḳdı her yanın kebāba döndü dil

Eylemez mihmān-ı ġamdan şimdi bir yanın dirīġ (G.89-4)

Dil > Sebū (Kadeh)

Sāḳī-i meclis olmadı bir kerre dest-gīr

Düşdü ayaḳlar altına ḳaldı sebū-yı dil (G.108-2)

Vuslat > Güher

Şeyḫī revā mı güher-i vaṣla el irmese

Ġavvāṣ olam da vāṣıl-ı dürdāne olmayam (G.119-5)

Rakip > Dev

Raḳīb-i dīvi ādem ṣanmış istiḳbāl eder ṭurmaz

Belāya ḳarşu varır ol peri bilmem nice etsem āh (G.135-3)

Rūy (Yüz) > Ayna

Baḳıp mirāt-ı rūy-ı sāḳīye kendini görmüşdür

N'ola söz etse ṭūṭī-i ṣürāḥi cām-ı sīrāba (G.149-2)

Kalp > Piyale (Kadeh)

ʿAşḳ-ı pāk-ile Şeyḫiyā ḳalbiñ

Ṣafdan ṣafdır piyāle gibi (G.160-5)

Dilber (Sevgili) > Melek

Gece seyrimde melek gördüm nedir derken seḥer

Rāst geldim dilbere taʿbīre ḥācet ḳalmadı (G.166-4)

Ḫat-ı rūy (Sevgilinin yüzündeki tüyler) > Leşker-i fitne (Fitne askeri)

Ḫaṭ-ı rūyun eliyle yoḳlamaḳdır kārı cānānıñ

Eli altındadır hep leşker-i fitne o fettānıñ (M.33)

Sevgili > Esirci (Aşıklar) > Bende (Köle): Açık istiare

Dizin dizin olur ardınca bendeler her an

Esirci ṣanır ol şūḫu seyr eden yārān (M.43)

Şīr > Sevgili

Şīr-veş ʿāşıḳlarıñ ḳanın içer vermez amān

Çek sūd ummamışdır ṣaḳın ol ṭıfl-ı şūḫ-ı debistān (M.44)

Rakip > Eşek

Çemende etmiş idik ṣayd ol āhū-yı Ḫoteni

Raḳīb-i ḫar ḥaber almış uzun ḳulaḳdan anı (M.58)

2. İstiare

Açık İstiare

Peri- peyker > At

Ol peri-peykeri Ḫüdā ḳılmış

Aşḳar-ı dīv-zād neslinden (K.2-5)

Dünya > Aracı

Şāh-ı nevrūza dehr edip taʿẓīm

Behmen-i vaḳte eyledi taḳdīm (K.4-1)

(Dünya vaktin Behmen'ine taʿzim edip Nevruz Şahını takdim eden bir kişi gibi düşünülmüştür.)

Dey > Padişah

Dökülüp geldi ʿasker-i ezhār

Etdi dey mülküñ anlara teslīm (K.4-3)

(Çiçeklerin askerleri gelince dünya mülkünü onlara teslim etti.)

Nergis > Yeniçeri

Yine zer üsküf-ile ḳapūya çıḳdı nergis

Oldu dergāh-ı şehinşāh-ı bahāra derbān (K.5-6)

Servi, çınar, ardıç ağacı > Birer divan üyesi

Ḳol ḳol el bağladılar serv ü çınār u ʿarʿar

Şāh-ı gül şevket-ile etdi çemende divān (K.5-7)

Gonca > Kafir

Göricek ġonca-i zanbaḳ bu ḳadar āyātı

Barmaġın ḳaldırıp ol demde getirdi īmān (K.5-14)

Gül > Padişah, Bülbül > Şair

Şeyḫiyā tā ki bahār-ıla cihān ḫurrem ola

İltifāt-ı şeh-i gülden ola bülbül ḫandān (K.5-52)

Bülbül-i zār > Aşık

Sāġar-ı gülle mey-i jāle görüp bülbül-i zār

Gül şarābıyla gözün açdı o ḥasta fi'l-ḥāl (K.8-9)

Eriyip geçse yire berf ḥayādan n'ola kim

Şemsdir dinile her gūşede bir pīr-i niyām (K.13-16)

Kar utancından eriyen bir insana benzetilmiştir.

Mihr u meh > Vezir Ahmed Paşa'yı hayranlıkla seyreden insanlar

Mihr u meh encüm değil çarḫıñ burūcun devr eden

Çıḳdılar ālā-y-ıla küçük büyük seyrānıña (K.14-9)

Dür-i yektā (Nadir inci) > Sevgili

Ḳaçan kim girye itsem ol dür-i yektāyı añdıḳça

İki göz arasında ẓāhir olur bir ʿacep deryā (G.1-2)

Gül-i sīr-āb (Suya kanmış taze gül) > Sevgili

Giyip ḳat ḳat eteklik girse raḳṣa ol gül-i sīr-āb

Olur peydā miyān-ı servde girdāb-der-girdāb (G.11-1)

Tīġ- sıfat > Şair , Piyaz > Bilgisiz insan

Biz yalıñ ḳat giyelim tīġ-ṣıfat hem-çū piyāz

Ḳo ṭonansın giyinip ḥulleyi nādān ḳat ḳat (G.20-5)

Yağmur > Bakış

Yaġar yağmur gibi peykānı ṣaḥrā-yı dil u cāna

Gözüm yaşı budur seyl-i firāvān olmaġa bāʿiṯ (G.21-2)

Sevgilinin gamzeleriyle kirpikleri fitne çıkarmakta birleşen iki insana benzetilmiştir.

Ol ġamzelerle fitne müjeñ ittifāḳ eder

İki göz arasında hezārān nifāḳ eder (G.33-1)

Halka > Kulak

Düşmen-miṯāl ḫalḳa ṭutar dergehiñe güneş

Şeyṭān sipihre gāhi çıḳar istirāḳ eder (G.33-4)

Gamze > Şahbaz

Gamzesi çeşmine diller ḳapmaġa nāz öġredir

Ṣanki bir ṣayyād-ı ṣayd-endāz-ı şahbāz öġredir (G.37-1)

Gamze, müjen > Fitneci iki insan

Fitne-sāz olmaḳda ġamzeñle müjeñ hem-rāzdır

Dem-be-dem ḳan etmede birbirine dem-sāzdır (G.39-1)

Vahşi gazāl (ceylan) > Sevgili

Meclis-i dām et ṭutulsun bir iki vaḥşī ġazāl

Ṭurma bī-kār ey ḥarīf-i mey şikār eyyāmıdır (G.52-4)

Duḫter-i rez (Üzümün kızı) > Şarap

Çār divār-ı ḫum içre yaraşır duḫter-i rez

Çıḳıcaḳ çünki der-āġūş-ı ʿinebden ṣıḳılır (G.55-4)

Bülbül-i lāhūt (İlahi bir sese sahip bülbül) > Ruh

Kafes > Beden

Göñlümüz etmedi gerdūne-i gerdūnda ṣafā

Şeyḫiyā bülbül-i lāhūt ḳafesden ṣıḳılır (G.55-5)

Sanem (put) > Sevgili

Ruḫ-ı pür tābıña öykünme fikrin eylesin tebdīl

Ḳulaġından çıḳarsın ol fitili ey ṣanem ḳandīl (G.112-1)

Naḫl-i gül (Gül fidanı) > Sevgili

Nʾola ol naḫl-i gül meyl etse Şeyḫī-i süḫen-dāna

Olunca ehl-i ʿirfān şāhlar eyler gedādan ḫaẓ (G.86-5)

Güzellik pazarının hācesi > Sevgili

Eyleme sīmin miyānıñdan faḳīri nā-ümīd

Ḫāce-i bāzār-ı ḥüsn eyler mi hemyānın dirīġ (G.89-3)

Bang > Ezan

Bang-i ṣabāḥ-ı ḳudsiyān eyledi ḥay bu mürdeleri

Verdi ḥayāt-ı cāvidān ḥayya ʿale-l-felāḥ-ı ʿaşḳ (G.91-6)

Gavvāş > Aşık

Şeyḫī revā mı güher-i vaṣla el irmese

Ġavvāş olam da vāṣıl-ı dürdāne olmayam (G.119-5)

Peri > Sevgili

Raḳīb-i dīvi ādem ṣanmış istiḳbāl eder ṭurmaz

Belāya ḳarşu varır ol peri bilmem nice etsem āh (G.135-3)

Māh > Sevgili

Sāʾid-i sīmini mestāna dişletmiş o māh

Āfet ermiş deste-i billūra olmuş sīmsiyāh (G.136-1)

Gözyaşı > Para

Derūnum dāġ-ıla pür gözlerim eşk-iyle memlūdur

Bulunur kīsemizde ḫayli dīnār u direm şimdi (G.165-6)

Ankā > Zamanın zengin kişileri

Yoḳ ḳanāʿatden eser şimdiki ʿanḳālarda

Bulsalar ṭuʿme ederler idi kūh-ı ḳāfı (G.171-4)

Aşağıdaki beyitte de kapalı istiare bulunmaktadır:

Rakip > (Şeytan)

Ḥastayım añma raḳībā ḫançer-i cānānımı

Bir içim ṣu-y-ıla alma mekr edip īmānımı (M.59)

3. Kinaye

Āġūşa alam der-iseñ bir ṣāfī gümüş servi

Ver kīseyi ḥalvetde ol dilber-i dellāke (G.151-4)

"Kese" sözcüğü dellak ile birlikte hamam gereçlerinden bir gibi kullanıldıysa da aynı zamanda para verip sevgiliyi ikna etmek anlamına geldiği için kinaye ve tariz vardır.

4. Teşhis

Yer ve gök hacıların matemi ve üzgün yüzleri karşısında ağlayan bir insan gibi düşünülmüş:

Yer gök ağlar göricek mātemini ḥuccācıñ

Dizilir yollara emvāt-ı cemāliyle ricāl (K.1-4)

Dünya vaktin Behmen'ine taʿzim edip Nevruz Şahını takdim eden bir kişi gibi düşünülmüştür:

Şāh-ı nevrūza dehr edip taʿẓīm

Behmen-i vaḳte eyledi taḳdīm (K.4-1)

Bahar, taze örtüsünü dünyaya döşedi; kışın eski kilimi dağlara gitti:

Döşeyip sebz-i maḳʿadını bahār

Gitdi kūha şitā-yı köhne-kilīm(K.4-2)

Çiçeklerin askerleri gelince dünya mülkünü onlara teslim etti:

Dökülüp geldi ʿasker-i ezhār

Etdi dey mülküñ anlara teslīm (K.4-3)

Gülün şahı, bağı yıldız yıldız yaptı. Kışın kalbine cemrenin korkusu düştü:

Bāġı baṣdırdı kevkebe şeh-i gül

Düşdü ḳalb-i şitāya cemre-i bīm (K.4-4)

Güneşin yüzünün sıcaklığı karı mahvedip utandırdı:

Berfi maḥv eyleyip ḥicāba ḳodu

Şīve-i germ-i rūy-ı mihr-i kerīm (K.4-5)

Ağaçlar baharın gelmesiyle sarhoş oldu:

Oldu mestān-ı bezm-i ḥuld eşcār

Cūylar verdi neşve-i tensīm (K.4-7)

Nergisin baharı karşılayan çiçeklerden biri olması bahar şahının dergahına kapıcı olması şeklinde düşünülmüş:

Yine zer üsküf-ile ḳapūya çıḳdı nergis

Oldu dergāh-ı şehinşāh-ı bahāra derbān (K.5-6)

Servi, çınar ve ardıçın gül karşısınfa sagılı bir biçimde el bağlaması ve gülün çimenlikte divan toplantısını yapması teşhistir:

Ḳol ḳol el baġladılar serv ü çınār u ʿarʿar

Şāh-ı gül şevket-ile etdi çemende divān (K.5-7)

Baharın bu güzelliklerini gören zambak hemen hidayete erer:

Göricek ġonca-i zanbaḳ bu ḳadar āyātı

Barmaġın ḳaldırıp ol demde getirdi īmān (K.5-14)

Kar bir insan gibi güneşten utanarak erimiştir:

Eriyip geçse yire berf ḥayādan nʾola kim

Şemsdir dinile her gūşede bir pīr-i niyām (K.13-16)

Mihr ile mehin yani güneş ve ayın sevgili karşısında baş eğmesi teşhistir:

Ḥüsnü eğdirdi mihr-ile mehe baş

Secdesi cümleniñ cemāle gibi (G.160-2)

Gülün çiçekler içinde cilve yapması teşhistir:

Gül-i nesrīn içinde cilve ḳılır

Rūşen olan derūnu jāle gibi (G.160-3)

Kemançenin başından geçenleri anlatması hem teşhis hem intaktır:

Eliñden añladır kemānçe ḳamu

Ḥikāyet eder ẓulmünü mū-be-mū (S.75)

a) Anlamla ilgili sanatlar

1. İham

Sipihr : Hem talik hem de vezire zalimce davranan yeniçeri anlamındadır.
Yoġ-ıdı bir naẓar ehli baḳa söz gevherine

Añlamaz olmuş-ıdı çeşm-i sipihr-i ġaddār (K.12-38)

Rūzigār :Rüzgar ve zaman anlamında kullanılmıştır.

Rūzigāra iʿtimād olmaz ṣaḳın ey nāḫüdā

Eyler ednā mevci ol fülk-i felek-sāyı şikest (G.17-6)

"Gaddāre" burada kılıç anlamında kullanılmakla beraber sevgilinin gamzesinin acımasızlığını da ima etmektedir.

Rāstdır her kim ki ġaddāre diye ol ġamzeye

Ḫançer u şemşīre teşbīḥ eyleyen ger fehm eder (G.30-3)

Divan edebiyatı geleneğinde kadehin genelde güle benzetildiğini ve önceki 3 beyitte şarabın konu edildiğine bakarak aşağıdaki "gül" sözcüğü kadehi de düşündürmektedir:

Ṭarāvet de oldur ruḫ-ı dilbere

Veren hep odur reng ü bū güllere (S.29)

3. Tevriye

O şāşıñ āteş-i ḳahrın görünce tütdü düḫān

Bu vehm-ile yere geçdi miṡāl-i cürʿa şarāb (K.3-17)

(Yere geçmek sözcüğü burada hem dökülmek hem de utanmak anlamında kullanılmıştır.)

Eriyip geçse yire berf ḥayādan nʾola kim

Şemsdir dinile her gūşede bir pīr-i niyām (K.13-16)

(Yine yere geçmek sözcüğü erimek ve utancından yerin dibine girmek anlamında kullanılmıştır.)

Muḥtesib bādeye mühr urdu diyü ġuṣṣā yimeñ

Bir ḳarār ola ḳıyās eylemeñiz naḳş-ber-āb (G.10-5)

(Mühür vurmak yasaklamak anlamını da çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır.)

Uzatma gerden üştür-vār şevk-i şevkete vāʿiẓ

Ki dilde ḫārḫār-ı ġuṣṣa hep derd-i gelūdandır (G.46-3)

(Boğaz derdi ; geçim derdini de kastedecek şekilde kullanılmıştır.)

Kimseniñ cānı mı var aġzına almaġa lebin
Noḳṭa ḳor var-ısa aña yine teb-ḫālesidir (G.48-2)

(Ağzına almak sözcük grubu anmak anlamını da hatırlatacak şekildedir. Nokta koyar diyerek de hem son verir hem de divan şairlerince dudağın küçük olanının makbul olduğunu hatırlarsak nokta- dudak teşbihinin de yardımıyla öper demiş olur.)

Emdirir laʿlin o meh üftādesine cān verir
İstemem ammā der-āġūş meyānın yān verir (G.56-1)

("Emdirir"sözcüğünün yakın anlamı emdirmek, uzak anlamı ise ilaç etmektir.)

Ḫançer urduḳça dile yār ḥarāret kesilir
Ṭabʿ-ı bīmāra göre her kişi şerbet mi verir (G.57-4)

(Kesilmek fiili burada hem bitmek sona ermek anlamında hem de artmak çoğalmak anlamında kullanılmıştır.)

Dilā yalvarmaġ-ıla dilbere vaṣlın recā etme
Metāʿ-ı vaṣlı zīrā kimseye ol bī-bedel vermez (G.71-4)

("Yalvar" hem yalvarmak fiiline hem de paraya işaret eder.Tariz vardır.)

Şeyḫiyā anıñ lisānını erişen ḳaṭʿ eder
Dil uzatmışdır meger kim ol meh-i tābāna şemʿ (G.87-5)

Lisanını katʿ etmek dilini kesmek, koparmak anlamındadır. Mumun bir aydınlatma aracı olarak kullanıldığı zamanlarda mum daha iştahla yansın diye arada fitilini keserlermiş. Burada bu alışkanlığa işaret edilmektedir.

Lebleriñ cāna devādır emelim ey yüzü gül
Gül şarābı var-iken mül dilemez ḥasta göñül (G.106-1)

Yine "emelim" sözcüğü emmek fiili, ilaç ve ülkü , istek anlamlarında kullanılmıştır.

Sāḳī-i meclis olmadı bir kerre dest-gīr
Düşdü ayaḳlar altına ḳaldı sebū-yı dil (G.108-2)

"Ayak" sözcüğü hem ilk anlamında hem de kadeh anlamındadır.

Reh-i meyḫāneden ayaḳ kesilmiş ḳalmamış bāde
Metāʿ-ı īşden olmaz muḥaṣṣal dem ḳadem şimdi (G.165-2)

Yine "ayak" kelimesi ile yapılmış bir söz oyunu."Ayak kesilmiş " meyhaneye kimseler gitmez olmuş anlamına geldiği gibi içki yasaklanmış şeklinde de düşünülebilir.

O ṣahbāyı Şeyḫī'ye yā Rab içir
Anı bir ayaḳla felekden geçir (S.98)

Sahbā ve ayak sözcükleri tenasüptür ve tevriyeli kullanılmıştır. "Şarabı içeyim bir çırpıda felekten geçeyim" derken "Bir kadehle geçeyim" de demiş olur.

Gülşen benim ey pādişeh eyvān seniñ olsun
Mecmuʿa benim defter u divān seniñ olsun (G.128-1)

2. dizede "divan" kelimesi hem şiir kitabı hem de sarayda önde gelen devlet adamlarının katılımıyla yapılan toplantı anlamındadır.

Aşağıdaki beyitte geçen "divan" sözcüğünün kullanımı da aynı şekildedir:

Sen şeh-i ḥüsne denip tāze ġazeller cānā
Şuʿara bir yere gelsin yine dīvān olsun (Fi'n-nūn.5)

Sāʾid-i sīmini mestāna dişletmiş o māh
Āfet ermiş deste-i billūra olmuş sīmsiyāh (G.136-1)

"Simsiyah" sözcüğü pekiştirilmiş sözcük olarak ve de sīm siyāh şeklinde yani sevgilinin beyaz teninin dişlenmekten dolayı çürümesi anlamındadır.

Bu riyādan ḫırḳa ṣıḳlet vermiş ey zāhid saña
Cāme tebdīl eyle gel terk-i riyā et sen daḫi (G.161-4)

"Ey zahid! Bu riyadan hırka sana ağırlık vermiş. Gel, değiş, gömleğe geç, riyayı terk et!" Fakat "cāme" sözcüğünü kadeh olarak anlarsak " Gel bizimle içki içmeye başla!" demiş olur.

Şeyḫiyā sürḫ olmayınca yār gūş etmez sözüñ
ʿArż ederken ḥāliñi rengīn-edā et sen daḫi (G.161-5)

Bu beyitte de “rengīn-edā” söz grubu tevriyelidir.

Göremez ʿālemi cām olmasa sāḳi Şeyḫī

Görmesi pir olalı ʿaynıña vābeste gibi (G.168-5)

Eskiden cām-ı Cem, cām-ı cihan-nümā, āyine-i ālem-nümā adı verilen küre biçiminde, üzerinde yedi madenden yedi kat göğe benzetilerek yapılmış, yedi çeşit hat olan bir kadehtir ki dünyanın hallerini gösterdiğine inanılırmış. Yukarıdaki beyitte geçen cām sözcüğü hem bu kadehi işaret etmekte hem de yaşlılıktan söz ederek gözlüğü kastetmektedir.

4. Tenasüp

Şeyḫī-i tīre-diliñ başıña gün ṭoġdu seḥer

Verme ol mihre şeb u rūz-ıla yā Rab zevāl (K.1-41)

(Seher, gece, gündüz, güneş ve günün doğması birbiri ile ilgili kelimelerdir.)

Degüldür rūz u şeb eksik ezel-i küsūf u ḫusūf

Gidince ẓulmeti fer buldu mihr-le mehtāb (K.3-20)

(Gece,gündüz, zulmet, fer, mihr, mehtab)

Revāc-ı sikke-i dīn faḍl-ıla olur çün kim

Kemāl-i naḳd-i efāżıldadır felekde ḥisāb (K.3-39)

(Revac,sikke, hesab ve nakd sözcükleri birbiri ile uyum içindedir.)

Birḳaç ḳat olur ḫalḳa o māh eylese tevḥīd

ʿAşḳıyla döner ḥāṣılı eflāk-ile ḫurşīd (G.26-1)

Eflāk , hurşid ve mah sözcükleri tenasüp oluşturmaktadır.

Gaddāre, hançer ve şemşir sözcükleri tenasüptür.

Rāstdır her kim ki ġaddāre diye ol ġamzeye

Ḫançer u şemşīre teşbīḥ eyleyen ger fehm eder (G.30-3)

Yalvar, metāʿ, bedel sözcükleri uyumludur.

Dilā yalvarmaġ-ıla dilbere vaṣlın recā etme

Metāʿ-ı vaṣlı zīrā kimseye ol bī-bedel vermez (G.71-4)

Kiş (din, mezhep),kafir, deyr (kilise), tasvir (kilisedeki kutsal kabul edilen kişilerin resimleri)ve sanem (put)sözcükleri tenasüp oluşturmaktadır.

Zülf-i kāfir-kīşiniñ bir bir ḫayāli naḳş olup
Deyr-i dilde ey ṣanem taṣvīr şeklin baġladı (G.164-2)

Kitap, kalem, hat ve evrak birbiriyle ilgili sözcüklerdir:

Ḳıl ḳalemle ḫaṭṭıñ evrāḳ-ı kitāb-ı ḥüsnüñe
Bir siyeh cedvel çekip baḥr ber şeklin baġladı (G.164-4)

Tār (saç) , kākül ve şāne (tarak) sözcükleri tenasüptür.

Muġannī el ur tār-ı şeşḫāneye
Çek ol kākül-i dil-keşi şāneye (S.70)

4. Leff ü Neşr

Leff ü neşr-i müretteb

Devr-i cān-baḫşıñ olup teşnelere **Ḫıżr** erdi
Geldi ol **çeşmeye** ṣu yerine **āb-ı ḥayvān** (K.5-48)

Yāsemin ḫayli yine **lāleye** ġālib oldu
Nitekim **sürḫ-sere** **ʿasker-i āl-i ʿOsmān** (K.5-10)

Kelām-ı pür-ġaraża **semʿ-i pākiñi** ṭutma
Mülevves olmasın ol **bāb-ı ʿamberīn ḳullāb** (K.3-41)

Murġ-ı hoş elhān > Bilal, Serv üzre > Menār üzre

Seḥerī murġ-ı ḫōş-elḥānı görün serv üzre
Ṣanki temcīd ederek çıḳdı menār üzre Bilāl (K.8-5)

Bülbülün tüyünü düzeltmesi >Abdalın yeni hırka edinmesi
Devlet-i gülde tüyün düzdü hezār miskīn
Ṣan bahāriyye yeni ḫırḳa edindi abdāl (K.8-3)

1. dizede bulutların gül bahçesine gelip goncalara jale saçması ; 2. dizede kuşların yavrularına dane sunmasına tekabül etmektedir:

Ebr gülzāra gelip jāle ṣaçar ġoncalara

Murġdur beççelerine ṣanasın dāne ṣunar (G.62-3)

1.dizedeki gönül ve leb-i zībā ; 2. dizedeki sebū ve sāġar-ı ṣahbāya denk gelmektedir:

Şūrīde güñül ol leb-i zībāya açıldı

Meclisde sebū sāġar-ı ṣahbāya açıldı (G.162-1)

Leff ü neşr-i gayr-i müretteb

Celālī , tīr-keş ; çeşm, müjgāna karşılık gelmektedir:

Celālī gibi çeşmi ol civānıñ mest-i ḫançer-keş

İki yanına müjgānlardan etmiş bend iki tīr-keş (G.80-1)

Gönül; Nādān, Mekes , Meh u mihr ; Şemʿ

Almaz göñül żiyā-yı meh u mihri ʿaynına

Her şemʿa kendin urmaġa nādān meges gerek (G.100-6)

5. Hüsn-i taʿlīl

Rüzgar Kabe'ye yüzünü sürmek için eser:

Ḳaldırır gāhī yüzün sürmeğe astārını bād

Rūzgār-ıla ider ḳullarına ʿarż-ı cemāl (K.1-36)

Bahar gelince çiçeklerin açması çemen bülbüllerinin sarhoş narasıyla yakalarını yırtmalarına bağlanmıştır:

Naʿra-i mest-i bülbülān-ı çemen

Zehre-i zehri etdi çāk ü dü nīm (K.4-8)

Çiçeklerin anber kokusuyla dolması padişahın nefesi iledir:

Etdi ezhārı cümle ʿanber-bū

Nefḫa-i ḫalḳ-ı pādişāh-ı kerīm (K.4-19)

Esen rüzgar gül yapraklarının üzerindeki karıncaları naziklik içerisinde sallamaktadır:

Berg-i gül üzre Süleymān-ı zamāndır her mūr

Götürür taḫtını nāzüklük ile bād-ı vezān (K.5-9)

Güneş seher vakti ay yüzlü sevgilinin yaptığı cilvelerden utanarak doğmuştur:

Şerm-ile düşdü yerlere mihrin yüzü seḥer

Ḳıldıḳda cilve ol meh-i tābānımız bizim (G.116-4)

Şeyhī' nin ayrılık acısıyla çıkardığı ahlar o denli bir çekim merkezi oluşturmaktadır ki felekler güneşin değil onun ahının etrafında dönmektedir:

Pervāne iken meşʿal-i āhıma eflāk

Hiç göstere mi şevḳ–i meges deñlü hümāya (G.144-2)

Güneş sevgilinin yüzünün parlaklığından dolayı utandığı için kırmızıdır:

Ḥicāb eyler ruḫ-ı nev-ḫaṭṭın añsam mihr-i pür-tāba

Şikest eder lebinden söz ḳoparsam gevher-i nāba (G.149-1)

6. Mübalağa

Eskilerin tasavvuruna göre içinde o devirde bilinen yedi gezegenin yüzdüğü felek soğan kabukları gibi üst üste gelerek bir bini saran kürelerden oluşmaktaydı.Senin sözlerin ve niteliklerin feleğin yapraklarına sığmaz demek oldukça mübalağalı bir ifadedir:

Ḥadīṯ ü vaṣfını mecmuʿa-i sipihr alamaz

Olunsa meḥmedet-i ẕātı ger ḥisāb u kitāb (K.3-31)

Çiçeklerin anber kokusuyla dolması padişahın nefesi iledir:

Etdi ezhārı cümle ʿanber-bū

Nefḫa-i ḫalḳ-ı pādişāh-ı kerīm (K.4-19)

Gül bahçesini Padişahın sıcak nefesi fethetseydi artık dünya takviminden sonbahar mevsimi çıkardı:

Bāb-ı gülzārı nesīm-i germi fetḥ etse

Dehr taḳvīmine yazılmaz idi faṣl-ı ḫazān (K.5-24)

Aşk ateşimin her zerresi güneş kadardır:

Āfāḳı rūşen eyledi āhım şererleri

Her zerresi bu ʿaşḳ odunuñ āfitāb olur (G.64-2)

Ahımın zehri denize dokunsa deniz serap olur (ahımın sıcaklığından buhar olur) balıklar kavrulur yanar:

Āhım sümūmu baḥre ṭoḳunsaydı Şeyḫiyā

Deryā serāb u māhī-i miskīn kebāb olur (G.64-5)

Sevgilimin güzelliği ay ve güneşe baş eğdirdi demek oldukça mübalağalı bir ifadedir:

Ḥüsnü eğdirdi mihr-ile mehe baş

Secdesi cümleniñ cemāle gibi (G.160-2)

Cem şarabın mucidi olduğuna inanılan İran hükümdarıdır. Bu yönüyle edebiyatımızda büyük yer edinmiş kişiliktir.Benim senin aşkına karşı olan şevkimin yanında Cem'in kadehinin neşesi gam mesabesindedir diyen Şeyhī mübalağa yapmıştır:

Neşvenākim ol ḳadar cām-ı şarāb-ı ʿaşḳa ben

Şevḳimiñ yanında ġamdır sāġar-ı Cem neşvesi (G.170-2)

Yakup (a.s.) 'ın on iki oğlundan biri olan Yusuf (a.s.) çok güzeldi ve diğer kardeşleri onu bu yüzden kıskandıkları için kaçırdılar.Yusuf güzelliğin zirvesidir ve şiirimizde bu özelliği ile yer etmiştir. Şeyhī sevgilisini Yusuf' a eş bir güzellikte görenlerin büyük günah işlediğini söylemekte ve kıyamet günü bunun hesabını vereceklerini söyleyerek mübalağalı bir dille tehdit etmektedir:

Berāberdir diyenler sen mehi Yūsuf'la ḥüsn içre

ʿAcep yād eylemezler mi ki hergiz rūz-ı mīzānı (G.176-4)

7. Tezat

Tütün içen kişinin yüzünün karalığının aşikar olması anlam yönüyle tezat teşkil etmektedir:

Sevād-ı vechi nümāyān olur düḫan-nūşuñ

Çeker duḫandan anıñçün mecālis içre ḥicāb (K.3-8)

Gelmez ve gider sözcükleri tezattır.

İkisi bir yere **gelmez gider** ol evrāḳıñ

Anı ṭaġıtdı yasaġ-ı şeh-i yegāne cenāb (K.3-21)

Red ve kabul tezat oluşturur:

Menāṭ-ı **red ü ḳabūl** ü murād-ı baḥş-ı hüner

Güher-şināS-ı efāżıl-ı güzīde-senc-i libāb (K.3-29)

Aʿlā ve ednā tezattır:

Kef-i feyyāżını zer-baḥş eder **aʿlā** vü **ednāy**a

Aḳıdır her ne yaña istese deryā-yı ʿummānı (K.6-19)

Şark ve garp tezattır:

Şu deñlü **şarḳ u ġarba** çekdi ḫān-ı luṭf u iḥsānın

Ki yekser dehre oldu bāʿiṣ-i medḥ u ṣenā-ḫānı (K.6-20)

Şeb-i zulm ile feyz-i Rabbānī tezat meydana getirmektedir:

Şeb-i ẓulmüñ ẓulāmın maṭlaʿ-ı devletde maḥv itdiñ

Belī hengām-ı ṣubḥ irer cihāna **feyż-i rabbānī** (K.6-33)

İḫtifā (Gizlilik) ile Ẓuhūr (Açıklık) tezattır:

Envār-ı ʿaşḳıñ itmede günden güne ẓuhūr

Āy āfitāb sende nedendir bu iḫtifā (G.2-3)

Meyhane kapısının kapanması fakat gönül ehline bağın kapısının açılması tezat teşkil etmektedir.

Der-i meyḫāne ḳapandıysa açıḳdır der-i bāġ

Her faṣılda açılır ehl-i dile bir iki bāb (G.10-6)

Sevgilinin düğmeli gömlekleri kat kat giymesi fakat güzellik bahçesinin goncalarının kat kat açılması karşıtlık meydana getirmektedir.

Tügmeli cāmelerin giyse ol āfet ḳat ḳat

Açılır ġonce-i gülzār-ı leṭāfet ḳat ḳat (G.19-1)

Esasında nem binalara zarar verirken göz yaşlarım aşk binasını kuvvetlendiriyor diyen şair tezat oluşturmaktadır.

Gözüm yaşı binā-yı ʿaşḳı Şeyḫī eyledi muḥkem

Esāsından ederken ḫāneyi āb-ı revān berbād (G.25-5)

Uyar - Uymaz tezattır.

Gāh **uyar** efġanıma gāh **uymaz** ey gül ʿandelīb

Döndüm ol üstāda kim ṭıfl-ı ḫōş āvāz örġedir (G.37-3)

Çalgıyı yasaklayıp kendinin oynaması tezattır.

Çengi menʿ eyler velī çalġusuz oynar kendisi

Ḳanda varsa ḫalḳı şeyḫ-i şehr-i nā-sāz örġedir (G.37-4)

Dost - ʿAdū

Keder etmem taṣavvur **dost**dan luṭfu muṣavverdir

Ẓuhūr eden sitemler ṣūretā gerçi ʿ**adū**dandır (G.46-4)

Kafir- beçenin iman cevherini sunması tezattır:

Her ḳaçan baña o kāfir-beçe peymāne ṣunar

Sīnem içre ṣanırım gevher-i īmāna ṣunar (G.62-1)

Aşkın gamının cana kuvvet vermesi ve zehir ile tedavi olmak tezattır:

Ḳut u ḳuvvetdir dil u cāna ġam-ı ʿaşḳın senin

Özge bīmārız ki zehriyle olur tımārımız (G.70-2)

Gedā - Padişah

Elimden bāde-i gülgūnu ol rūḥ-ı revān içmez

Gedālar kāsesinden pādişāh-ı kāmrān içmez (G.72-1)

Aşığın gönlünün bazen mescid bazen puthane istemesi tezattır:

Şevḳ-i taṣvīriñle bir yerde ḳarārı ḳalmamış

Gāh mescīd iḫtiyār eyler gehī büt-ḫāne şemʿ (G.87-2)

Nokta ve kitap ile zerre ve āfitāb sözcükleri zıttır.

Bir noḳṭayı bir kitāb eder ʿaşḳ

Kim ẕerreyi āfitāb eder ʿaşḳ (G.92-1)

Efsanevi bir masal kuşu olan anka ile zübāb yani sinek ; diğer beyitte de bahr ile habab (deniz- damla) zıttır.

Güncişk-i żaʿīf edip ʿuḳābı

ʿAnḳāları hem-ẕübāb eder ʿaşḳ (G.92-3)

Eyler dili bir nefesde ber-bād

Baḥr olsa da bir ḥabāb eder ʿaşḳ (G.92-4)

Şehirde içkinin adı anılmamasına rağmen- içki yasağına da ima var - cihanın sarhoşlarla dolu olması da bir tezattır.

Devrinde ol laʿl-i lebiñ mestānelerle pür cihān

Amma ne şirin ḳıṣṣadır şehr içre nām-ı bāde yoḳ (G.95-2)

Şah ve geda ; arz ve sema ; aʿlā ve ednā zıt kavramlardır:

Şāh u gedā fażlıñ diler ʿarż u semā feyżiñ umar

Şeyḫī'deki sevdā veli aʿlāda yoḳ ednāda yoḳ (G.95-5)

Bir tane tuzağa değmeden avlanmak bir zıttır.

Olmadıḳ erzene dehr içre erzānī dirīġ

Ṣayd olunduḳ Şeyḫiyā bir dāne dāma değmedik (G.101-5)

Güller gibi naz edeli **ḫār u ḫes**-i çarḫıñ

Bülbül geçinir oldu kühen **kerkes-**i çarḫıñ (G.103-1)

Rindāna berāber gelir **iḳbāl-**ıla **idbār**

Birdir naẓar erbābına pīş u pesi çarḫıñ (G.103-4)

8. Nida

Şeyhī, sevgiliye seslenir:

Sūzen-i dil rūḥ-ı Ḳudse cümle sür sīneden söyler

Gör-e ol bülbül-i āteş-dem-i ḳudsī neden söyler (G.59-1)

Zülf-i seḥḥār gör-e bendi ḳomaz naẓma mecāl

Dilleri siḥr-āferīnānıñ ser-ā-ser baġlanır (G. 67-2)

Geh ḫaṭṭıña geh zülfüñe düşmekdedir ey māh

ʿAşḳında diliñ cilvegehi sündüs ü refref (G.90-3)

Göñülde ḫırmen-i ṣabr u ḳarāra āteş urur

Ne demeye berḳ ura ey meh o sīne-i berrāḳ (G.97-4)

Bī-vefālar içre ey mehrū selām olsun aña

Bunca yıl yollarda ṭurduḳ bir selāma değmedik (G.101-3)

Lebleriñ cāna devādır emelim ey yüzü gül
Gül şarābı var-iken mül dilemez ḥasta göñül (G.61-1)

Sañadır ṣanma bu hengāmeleri ey gül-i ter
Çeñesin diñleme yabāna öter hep bülbül (G.61-2)

Gitdi ḳarār-ı dil yetiş ey dil-nevāz gel
Semt-i sitemde olmaya gitdikçe vāzgel (G.110-1)

Āz eyle daʿveti ḳıl ey peri ḳabūl
Āzürde olmasın dil-i ehl-i niyāz gel (G.110-4)

Şeyḫī bu yerde bir gözü baġlı ġaribdir
Aç ḫāk-i pāk-ile gözün ey çāre-sāz gel (G.110-5)

Ruḫ-ı pür tābıña öykünme fikrin eylesin tebdīl
Ḳulaġından çıḳarsın ol fitili ey ṣanem ḳandīl (G.112-1)

Gönlüne seslenir:

Ol lebi meygūn-ıla olmaḳ dilersiñ leb-be-leb
Yoluna ey dil dökül ṣaçıl yürü peymāne-veş (G.81-3)

Hocaya ve zahide seslenir:

Ey ḥoca ġınā ṣāḥibini görme gözetme
Derviş-i ʿanā dīde-i bī-ḫāba naẓar ḳıl (G.109-6)

Ḫarābātıñ o köhne taḫtına bindin ancaḳ anlarsın
Baña aʿlā gelir ey zāhid ol taḫt-ı Sikender'den (G.121-2)

9. Telmih

Hz. Yusuf 'un kendisini kıskanan kardeşleri tarafından kaçırılıp bir kuyuya atılmasından ve kanlı gömleğinin getirilmesinden sonra gerçekten oğlunu diğer kardeşlerine göre biraz daha fazlaca seven Hz. Yakup (a.s) çok üzülür hatta aralıksız

günlerce ağlamaktan dolayı gözleri görmez olur. Edebiyatta Yakup'un evi "külbe-i ahzān" diye anılır. Şeyhī de gönlüne gamlı ev diyerek bu hadiselere telmih yapmaktadır:

Ḫayāl-i ḫadd-i gülgūnu o māhıñ Şeyḫiyā dilde
Gül-i ter resmidir kim ḳülbe-i aḥzāna yazmışlar (G.58-5)

Eskiden padişahların emir ve fermanlarını taşıyan görevliler özellikle dilsiz seçilirmiş ki yakalandığı zaman konuşturulamasın. Aşağıdaki beyitte bu dilsiz uşak adetine telmih yapılmıştır:

Ġamzesinden bir işāret besdir aña Şeyḫiyā
Ol şeh-i ḥüsnüñ nedīm-i bī-zebānıdır göñül (G.111-7)

Hz. İbrahim temsilcisi olduğu hak dini kabul etmeye yanaşmayan Babil'in kurucusu ve hükümdarı Nemrud tarafından mancınıkla ateşe atılır. Fakat ateş Allah'ın emriyle Hz. İbrahim'i yakmaz ve bazı rivayetlere göre gül bahçesi olur. Yukarıdaki beyitte Şeyhī , "gülşen, nār ve Halil" sözcükleri bu olaya telmihte bulunmaktadır:

Ḫūnīn-i fitil āteş-i dāġımdadır gören
Bir ġonca ḳoydu gülşen-i nār-ı Ḫalīl'den (G.124-2)

Sidre kelimesi için Mütercim Âsım Efendi, Kamus'unda "Arabistan kirazı denilen bir ağaca verilen isimdir der. Trabzon hurması bu ağacın cinsindendir, gölgesi gayet koyu ve latifdir" diye açıklar. Kur'ân-ı Kerim'de Necm suresinin 14. âyetinde Sidretül-müntehâ' şeklinde geçmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in Mirac'ını anlatan ve bir çok sahabeden rivayet edilen Hadis-i şerifte de geçmektedir. Sidretü'l-Müntehâ', "Cennetin uçlarındandır, üzerinde Sündüs ve İstebrekın Cennetlerinin etekleri vardır", diye açıklanmıştır, Keşşâf'ta da Sidretül-Müntehâ' Cennetin nihayetinde ve sonundadır, diye geçmektedir. Nitekim hadis-i şerifte de Hz. Peygambere refakat eden Cebrâil aleyhisselâm da Peygamberimizi buraya kadar götürmüş, buradan ileriye geçmeye izinli olmadığını ifade ederek, bundan sonra Cenâb-ı Hakk'ın daveti sebebiyle Hz. Peygamberin yalnız gideceğini bildirmiştir. Beyitte geçen "sidre ve Cebrāil" sözcükleri ve şairin Cebrāil'den daha ileri bir derece elde etme isteği Miraç hadisesine telmihte bulunmaktadır:

Bezm-i viṣāle mahrem et ey sidre ḳaddini

Tā kim bülend-pāye olam Cebrāil'den (G.124-3)

Nal atların ayaklarına çakılan demirdir. Eskiden abdallar, dervişler vücutlarına nal şeklinde dağ yakarlardı veya nal biçimindeki tenekeleri çuvaldızla etlerine tuttururlardı. Nal ve elifli dağlar Arapça olarak "ah" manzarası gösterirdi. Şair yukarıdaki beyitte bugünkü golfü andıran bir oyun olan "gūy ile çevgān"ı da anarak abdalların bu adetine göndermede bulunmaktadır:

Geh naʾl kesip destimize geh yaḳarız dāġ

Sulṭān-ı ġamız gūy-ıla çevgān elimizde (G.138-4)

"Zemzeme" hoş name demektir. Yukarıdaki beyitte Hicaz ve Zemzem ile birlikte kullanılmasından Hz. Hacer'in oğlu Hz. İsmail'in yeri topuklamasıyla yerden su fışkırır. Heyecanlanan Hz. Hacer Arapça "Dur!" anlamına gelen "Zem, Zem!" diye bağırmasına telmih yapıldığı düşünülebilir.

Ḳıl muġannī sükkerin leblerle şīrīn naġmeler

Tā Ḥicaz u Zemzem'e çıḳsın ṣadā-yı zemzeme (G.154-3)

Hallac-ı Mansur "Ene'l- Hak" dediği için Abbasi halifesi Muktedir zamanında fakihlerin fetvasıyla idam edilir. Mansur mutasavvıflar arasında Allah yolunda asılmayı dahi göze alan cesaret timsalidir. Şiirimizde de en çok mazmun teşkil eden bir mevzudur. Yukarıdaki beyit "Ene'l-Hak ve dār " sözcükleri bu olaylara telmihte bulunmaktadır ve beyitte Hallac-ı Mansur mazmunu gizlidir:

ʿAşḳ ol eneʾl-Ḥaḳ-āver kim ferīdān-ı ḫūn-ıla

Dār-ı muṣībeti anıñ gülbün-i nev-bahār ola (G.156-3)

Peygamber Efendimizden rivayet edilen bir hadis-i şerifte buyuruldu ki: "Bir mümin vefat edince amel defteri kapanır. Yalnız üç amelinin sevabı, amel defterine yazılmaya devam eder. Bunlar, sadakalarının, faydalı kitaplarının ve salih çocuklarının kendisi için ettikleri dua ve istiğfarların sevaplarıdır. [Ebuşşeyh] Aşağıdaki beyitte "Herkese alemde eser lazımdır." Diyen şair bu hadise telmihte bulunmuştur:

Çünkü her kimseye ʿālemde eṣer lāzımdır

Sīnemiñ şerḥasıdır ḫançer-i cānān eşeri (G.163-3)

Eskiden cām-ı Cem, cām-ı cihan-nümā, āyine-i ālem-nümā adı verilen küre biçiminde, üzerinde yedi madenden yedi kat göğe benzetilerek yapılmış, yedi çeşit hat olan bir kadehtir ki dünyanın hallerini gösterdiğine inanılırmış. Yukarıdaki beyitte buna telmih vardır:

Göremez ʿālemi cām olmasa sāḳi Şeyḫī

Görmesi pir olalı ʿaynıña vābeste gibi (G.168-5)

İstanbul tarihinde afet dendiğinde ilk akla gelen, yüzyıllar boyu şehirde meskûn insanların korkulu rüyası olan yangınlardı. Şehrin sivil mimarisinin ahşap yapısı sebebiyle yangınlar şehirde dehşet verici boyutlarda hasarlara neden oluyorlardı. Şehrin ve şehirlilerin belleklerinde bu yangınların etkileri tarifsiz yoğunluktaydı. Öyle ki İstanbul folkloru bu yangınların izleri ile doludur. "Kül öksüzü kalmak" deyimi, bir yangın sonrası kimsesiz kalma korkusunun kelimelere bürünmüş halidir . "Kül fukarası" deyimi bir yangınla beklenmedik bir anda zenginlerin düştüğü fakirliği anlatır. Yahut, "Edirne sudan, İstanbul ateşten batacak" diye ifade edilen inanç yüzyıllar boyu İstanbulluların zihinlerinde varlığını sürdürmüş bu korkunun bir göstergesidir. Bu yüzden evlerin saçaklarına "Ya Hafız" levhaları asılmış, yangından ve musibetlerden Allah'ın inayetine sığınılmıştır. Şeyhī'nin aşağıdaki beyti de adeta bu korkuları dile getirmekte ve İstanbulluları üzen büyük yangınlara telmihte bulunmaktadır:

Ot bahāsına çıḳdı berg-i düḫān

Nʾola kül öksüzü olursa cihān (M.47)

c) Sözle ilgili sanatlar

1. Cinas

Cinas-ı tām

Ben de ve bende sözcükleri cinastır:

O şeh demiş ḳuluna yolda Şeyḫī müştāḳız

Nʾola yazarsam eğer ben de bende-i müştāḳ (G.96-5)

"Yüz " kelimesi beytin başında sima, çehre; sonunda 100 rakamı olarak kullanılmış ve cinas yapılmıştır:

Yüzün Şeyḫī sürüpdür ferş-i Beytu'l-lāha yüz yerde
Bürür yüzbiñ günāhın ʿafv-ı settārıyla estārı (G.167-7)

Cinas- ı lāhık

Aşağıdaki beyitlerde tam olmayan, harfi uyuşmayan cinaslar gösterilmiştir:

Ṣāḥib-i ḫuṭbe sikke nām-ile **Cām**
Server-i **Cem-**nijād neslinden (K.2-10)

İçer ol **deşne**-i tīz-āb tıbḳı **teşne**-i ʿaşḳa
Olan sīr-āb-ı zehr-āb-ı belā āb-ı revān içmez (G.72-2)

Cām-ı ṣabūḥı eyledim rātibe-i **ṣabāḥ-**ı ʿaşḳ
Mest-i ḫarāb olmadır mertebe-i **sabāḥ**-ı ʿaşḳ (G.91-1)

Mestiñ ṭoḳunma ḳalbine dökme **ḳabaġını**
Ey muḥtesib gel açma ḳutunuñ **ḳapaġını** (G.175-1)

Bir ḫaṭve değildir **dil**-i çālākime eflāk
Şeyḫī **dile**se ṭayy-ı mekān eyleyimez mi (G.177-5)

2. İştikāk

Pīr u bernā vü zen ü merde mühimdir anda
İki 'ālemde olur **mühmel** idenler **ihmāl** (K1-32)

ʿArafāt içre varıp **vaḳfe** eden ʿārifler
Hem olur ehl-i **vuḳūf** hem olur **vāḳıf**-ı ḥāl (K.1-38)

Ḫayr-ḫāhı kemīn ṣenā-ḫānı
ʿAbdī ḫayru'l-**ʿibād** neslinden (K.2-33)

Ederdi meclisi bed-bū **teneffüs** itse **nüfūs**
Düḫān dehenlerin etmişdi lüʾlüʾ-i çirkāb (K.3-15)

Vücūd-u **münkeri** devrinde etdiler **inkār**
Düḫānı eyleyemez kimse kimseye işrāb (K.3-19)

Sütūde ẓıll-i ẓalīl Ḫudā-yı ʿazz ve **cell**
Ḥuccete şāh-ı **celīl** mübeccelüʾl-elḳāb (K.3-27)

O şāh-ı şāhenşanıñ zamān-ı ʿadlinde
Urur mu lāf-ı şehī bī-**sebeb** ʿaceb **sebbāb** (K.3-33)

Bir iki meṣeleyi **naṣb**-ı nefs edip bilmez
Ümīd-i naṣb-ı **münāṣib** eder nice **niṣāb** (K.3-40)

Gülsitānda hezār ṭurfa **maḳām**
Bir misāfir ʿacemdir adı **muḳīm** (K.4-14)

Ḥākim-i nükte–senc ü **ḥikmet**-dān
ʿĀlim-i serte-ser-i nühüft ü **ʿalīm** (K.4-23)

(1.dizedeki "ḥākim- ḥikmet" sözcükleri ile 2. dizedeki ʿālim- ʿalīm" sözcükleri kökteştir.)

Dāniş ü bīniş-i Ḫudā dādı
Bī-niyāz-ı **muʿallim** u **taʿlīm** (K.4-24)

Oldur ol vāḳıf-ı esrār-ı ḫafāyā-yı **ḥikem**
Ki anıñ **ḥükmi** ile şerʿ-i Nebī **muḥkem** olur (K.10-13)

ʿĀlemi adem bu ʿömr ile niçe **maʿmūr** eder
Ḫān ṣad- sürāḫi eyler mi **ʿimāret** mest-i ḫāk (G.102-2)

C. DİVAN'DA YER ALAN TEMEL KONULAR VE BUNLARIN İŞLENİŞİ

1. Tasavvuf

Dünyadaki bütün dinlerin kalbî, ruhî ve ahlâkî yönü vardır. Bunun yaygın adına Mistisizm denir. Mistik faaliyetlerin bizim medeniyetimizdeki adı ise tasavvuftur. Tasavvuf özelde kişilerin ruhlarında derin izler bırakırken genelde ise toplumu ahlaklı kılan temel etkenlerdendir. Bu yönüyle tasavvuf sadece kişileri değil toplumları ve devletleri de etki alanı içine almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun din ve kültür hayatında etkisi olan belli başlı tarikatleri şu başlıklar altında toplayabiliriz. Kazeruniye, Yeseviye, Kadiriye, Rifaiye, Kübreviye, Suhreverdiye, Bektaşiye, Mevleviye, Sadiye, Halvetiye, Nakşibendiye, Bayramiye, Zeyniye. Tarikatlar ve tasavvufî yaşam biçimi Osmanlı toplumunun vazgeçilmez unsurlarıdır. Bunu anlamak için İstanbul'da açılan tekke sayısına bakmak bile yeterlidir. Osmanlı Devleti'nin fiilen yıkıldığı 1918 tarihinde İstanbul'da, 4 adet Bayramiye, 9 adet Bedeviye, gizli olarak çok sayıda Bektaşiye, 51 adet Nakşibendiyye, 38 adet Rufaiye, 45 adet Kadiriye tekkesi bulunuyordu.

Şeyhī de Osmanlı toplumunun bir ferdi olarak tasavvufī bir hava içinde doğmuş ve öyle yetişmiştir. Nesebi Zeyniyye tarikatı büyüklerinden Seyyid Burhaneddin Efendi'ye ulaşan ve nākibül-eşraflık yapan Şeyhī'nin tasavvufī hayattan uzak kalması da esasen düşünülemez.

Şiirlerinde tasavvufī temalara bolca yer veren Şeyhī'nin gönlü İlāhī sırlarla lebāleb doludur:

Pür olalı esrār-ı İlāhī ile sīne
Açmaz bıçaḳ aġzını çü ṣandūḳ-ı ḫazīne (G.155-1)

İlm ü irfan ile nefsani arzulardan cesaretle uzak kalmayı başarabilenler keramet burçlarında uçar ve velilik ülkesinde Anka kuşu olur diyen Şeyhī, okuyucularına tasavvufī bir hayat tarzını öğütlemektedir:

Per-i zühd ü meʿārifle eden pervāzı bī-pervā

Uçar evc-i kerāmetde vilāyetde olur ʿanḳā (G.8-1)

Tasavvuf ehlinin Allah aşkı ile kendini unutarak namaz kıldığını aktaran pek çok öykü anlatılır. Şeyhī de buna temas eder. "Ey zahid! Gerçek bir mümin namaza durduğunda namazın erkanına uymayabilir. O başlı başına bir alemdir; onda (Allah aşkından) başka bir şey meydana gelemez":

Niyāz ehli namaza ṭursa erkān u sücūd olmaz

O bir ʿālemdir anda ġayra ey zāhid vücūd olmaz (G.73-1)

Şeyhīʾnin gönlü Allahʾın cemalinin tecellisi ile parlamıştır. Onun yüce kereminin sanatı dikenden cevher meydana getirir:

Dil-i Şeyḫī'ye cilā verdi tecellā-yı cemāl

Etdi ḫarāyı güher ṣunʿ-ı bedīʿ-i keremiñ (G.105-7)

Divan'da vahdet-i vücūd anlayışına atıfta bulunan beyitlere rastlanır. Buna göre Allahʾtan başka her varlığın zatı görecelidir. Tek bir varlık vardır ; o da Allahʾtır.

Bir naẓarda iʿtibārīdir cihānıñ varlıġı

Etmez iṡbāt-ı vücūd ehl-i fenā mevcūduna (G.143-4)

Şeyhī, tasavvuf büyüklerinden Hz. Vefā'ya olan gönül bağını şiirinde şöyle ifade eder: "Daima kıbleye dönük vaziyette seccade üzerinde ve secdedeyiz. Hz.Vefā'nın döşeğine yüz süreriz."

Hemīşe secde-ber-ḳıbleyiz çü seccāde

Bisāṭ-ı ḥażret-i pīr-i vefāya yüz süreriz (G.69-3)

Tasavvuf ehli velilik mertebesi kazanmış evliyalara ayrı bir önem verir. Nitekim Şeyhī şöyle der: "Aşıkların şehitliğine ve bir tesbih gibi evliyanın eline yüz süreriz."

Çerāʿ-ı meşhed-i ʿuşşāḳa eyleriz rū-māl

Miṡāl-i sübḥa kef-i evliyāya yüz süreriz (G.69-4)

2. Aşk, Aşık, Sevgili, Rakīb

a) Aşk

Aşk, insanlığın edebiyatla kendisini ifade etmeye başladığı ilk zamanlardan itibaren hakkında en çok yazılan, üzerinde en çok düşünülen bir konu olarak Divan şairlerinin de başlıca mevzusudur. “Aşk” redifli bir gazeli olan Şeyhī de insanoğlunu çok meşgul eden bu konuyu Divan’ında işlemiştir.

Nasıl ki dilenciler hallerini zamanın padişahına bildirmek isterlerse şairin bu gazelleri yazmaktaki maksadı da aşkını sevgiliye ifade etmektir:

Bildirir ʿaşḳını Şeyḫī ġazelin yāra verip
ʿArż-ı ḥālini gedā ḫüsrev-i devrāna ṣunar (G.62-5)

Aslında su evleri harap ederken Şeyhi’nin göz yaşları aşk binasını kuvvetlendirmiştir:

Gözüm yaşı binā-yı ʿaşḳı Şeyḫī eyledi muḥkem
Esāsından ederken ḫāneyi āb-ı revān berbād (G.25-5)

“Akıl çölünü Şeyhī’nin aşık gönlü bir adımda atlayıp geçmiştir. Şeyhī aşk yolunda mekan değiştirip gider.”

Ṣaḥrā-yı ʿaḳlı ʿaşḳ-ıla dil ḳıldı bir ḳadem
Şeyḫī bu yolda ṭayy-i mekān eyleyip gider (G.34-5)

“Aşk acısıyla yanıp kül olan aşığın külleri dahī ah u figan etmeye devam eder.”

Ḫayl-i külüng ṣanma hevādan güzār eden
ʿAşḳ ehliniñ külü de fiġān eyleyip gider(G.34-2)

b) Aşık

Şeyhī , “Bende Mecnūn’dan füzūn āşıklık istidādı var / Āşık-ı sādık benem Mecnūn’un ancak adı var” diyen Fuzūlī gibi aşıklıkta kendini Kays ile bir tutmaktadır. Onun da Kays gibi tasvirleri yapılmış ve adı deftere ’divane’ diye kayıt edilmiştir:

Çıḳarmışlar benim de Ḳays-veş naḳşım muṣavvirler
Temāşā eylemişler deftere dīvāne yazmışlar (G.58-2)

“Aşığın kanlı göz yaşları akar gider ve oradan aşığın geçtiğine dair yollara nişan olur.”

ʿĀşıḳ ki ḫūn-ı eşki revān eyleyip gider

Bir yolcudur ki yola nişān eyleyip gider(G.34-1)

"Aşığın bağrı sevgilinin kirpikleri ile açtığı yaralarla doludur."

Müjgānlar-ıla dīdesi bir mest-i pür-silāḥ

Yollarda tīġ u teberle ḳan eyleyip gider(G.34-4)

Şeyhī aşıklıkta o kadar iddialıdır ki: "Tüm zamanım senin kahredici rüzgarınla geçse de esinti karşısında yönünü değiştiren bir mum gibi asla senden yüz çevirmem."der.

Rūzigārı ṣarṣar-ı ḳahrıñla geçse muttaṣıl

Ṣanma senden şemʿ-veş Şeyḫī şāhā yüz döndürür (G.54-4)

Sevgilisini temiz bir aşkla sevenlerin gözü uykulu olmaz. Hoş tabiatlı mert aşıklara muhabbet içkisi asla gaflet vermez:

ʿAşḳ-ı pāk ehlinin olmaz gözü ālūde-i ḫāb

Merd-i huşyāra muḥabbet meyi ġaflet mi verir (G.57-3)

c) Sevgili

Divan şiirinin belkemiğini gazeller yani aşıkāne bir dille sevgili için yazılan şiirler teşkil eder. Sevgilinin cinsiyeti tam belli değildir; selvi boylu, endamlı, çok güzel, bakışları etkileyici ve zalimdir. Bakalım Şeyhīʾnin kaleminde sevgili nasıl dile gelmiştir:

" O felaketlere yol açan güzel sevgili, düğmeli gömleklerini kat kat giydiğinde güzellik bahçesinin goncaları kat kat açılır."

Tügmeli cāmelerin giyse ol āfet ḳat ḳat

Açılır ġonce-i gülzār-ı leṭāfet ḳat ḳat (G.19-1)

" O güzellik ülkesinin şahı ne tarafa giderse saadetin ipekli kumaşı onun ayaklarının altına kat kat döşenir."

Her ne yāña o şeh-i ḥüsn ü bahā itse ḫırām

Döşenir pāyına dībā-yı saʿādet ḳat ḳat (G.19-2)

" Sevgili vücudumu dağlayıp yaralarla doldurdu. Bu yaralar üstümde mürüvvet nişanı gibi durur."

Yār pür dāġ edip penbeye ġarḳ etdi tenim

Giydirir ḫılʿati aṣḥāb-ı mürüvvet ḳat ḳat (G.19-3)

"Vücudumda sevgilinin açtığı hicran yaraları, gönlümde ayrılık cefası bitmez. Hangi bir derdimi söyleyeyim gönülde yaralarım kat kattır."

Dāġ-ı hicrān-ıla zaḫm-ı cefāsı bitmez

Ḳanḳı bir derdi diyem dilde cerāḥat ḳat ḳat (G.19-4)

Sevgilinin hali, tavrı gayet yerindedir. Adāb-ı muāşerete icabı tamdır. Onu sevmemek için sebep arayan aşığın gönlü hiç ikna olamaz:

Ol şuḫ-ı perī-zādı niçe sevmesin ādem

Eṭvār-ı levendāne vü ādāb yerinde (G.139-2)

Sevgilinin sad biçimindeki gözleri son derece hareketli fakat ye biçimindeki kavisli kaşları da bir o kadar sakindir:

Ṣād çeşmi müteḥarrik ḳaşı yāsı sākin

Ḥāṣılı cümle yerinde ḥarekāt u sekenāt (G.16-3)

Sevgilinin hilal şeklindeki kaşları ona aşık olanları gözyaşlarına boğmaya yeter:

Hilāl ebrūsudur ʿuşşāḳa giryān olmaġa bāʿiṯ

Belī ay başlarıdır ebr-i bārān olmaġa bāʿiṯ (G.21-1)

Sevgilin dudakları taa ruhlar aleminde şairin ruhu ile iç içe geçmiştir. O sebeple her gece sevgilinin hayalinin şairin gönlünde konaklamasına şaşmamalıdır:

Lebüñ ḳālū belāda canımızla iḫtilāṭ etmiş

Budur her şeb ḫayāliñ dilde mihmān olmaġa bāʿiṯ (G.21-3)

Şeyhīʾnin sevgilisi bir imana ve insafa gelse zikir halkası birkaç kat olacaktır. Esasen bütün felekler ve güneş de sevgilinin aşkıyla dönmektedir. Feleklerin aşkıyla döndüğü sevgilinin Hz.Muhammed olduğunu düşünebiliriz:

Birḳaç ḳat olur ḫalḳa o māh eylese tevḥīd

ʿAşḳıyla döner ḥāṣılı eflāk-ile ḫurşīd (G.26-1)

Sevgilinin beninin hayali Şeyhīʾnin aklına zarar vermiştir. Sevda bu kadar hücum ederken aşıkların divane olmaması imkansızdır:

Ḫāli ḫayāli verdi ḫalel ʿaḳl u fikrime

Sevdā hücūm eder nice divāne olmayam (G.119-4)

Sevgilinin gamzeleri aşıkları katl etmekte; küskün bakışları ise sevenlerini aralıksız yaralamaktadır:

Ḫayli küskün çehre-i ġaddāre-fürūş-i ʿişve-ger
Der lisān-ı ḥāl-ıla ḳātilliğin ol ġamzeler (G.30-1)

Her biri ol ġamzeniñ ġaddāre-i ġaddār kīş
Muttaṣıl mecrūḥ eder ʿuşşāḳı ol küskün naẓar (G.30-2)

Sevgilinin gamzeleri ile kirpikleri aşıklarına karşı ittifak halindedir:

Ol ġamzelerle fitne müjeñ ittifāḳ eder
İki göz arasında hezārān nifāḳ eder (G.33-1)

Şeyhī sevgilinin mahallesinde oturanları çok şanslı bulmakta ve kıskanmaktadır. O kişilere Allah tarafından en büyük hediyenin verildiğini düşünmektedir:

Sākin-i kūyuna ey āşıḳ-ı zār etme ḥased
Lāyıḳ olmasa Ḫudā kimseye devlet mi verir (G.57-6)

d) Rakīb

Rakīb, Divan şiirinin sevgili, aşık ve padişahtan sonra gelen önemli tiplerindendir.[9] Aşığın öfke, küfür ve lanetine hedef olmuş kötü insanı temsil eder. Aşık sevgilide vefa görmediğinde bunun tek müsebbibi rakiptir. Rakibin siyah yüzlü olması, sevgilinin peşinde yürümesi, sevgiliyi bir an olsun yalnız bırakmaması, aşıkları güç durumda bırakıp korkutması gibi özellikleri onun gerçek hayatta zenci bir dadı, haremağası veya onu korumakla görevli bir fedai olabileceğini düşündürmektedir.

Rakip ile daimī bir yarış halinde olan şair şiirinin güzelliği ile ona aşılmaz bir fark attığını düşünmektedir. Şeyhī'nin şiirinin nükteleri sevgilinin bağrını delmektedir. Düşmanlarının (rakiplerinin) bunu fark etmesi şairi keyiflendirmektedir:

Nükte-i ser-beste-i naẓmıñ delermiş bağrını
Şeyḫiyā ḥaẓ olunur düşmen ederse intiḳāl (G.107-5)

Şeyhī kadar sevgiliye güzel ve mana dolu gazel yazıp verebilen yoktur:

---

[9] Ayrıntılı bilgi için bkz. A.Atilla Şentürk, **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakīb'e Dair**,Enderūn ktbv.,İstanbul 1995

Yazıp nāẓmıñ pür eyle kaġıdı zerle ver ol yāre

Ki herkes aña Şeyḫī böyle pür maʿnī ġazel vermez (G.71-5)

Çorak ve verimsiz toprakta sadece diken bitmesi gibi rakip de böyle iyileşmesi imkansız bir bağın ürünüdür:

Her ne raḳīb bāġına dökse raḳīb olur

Ol şūre-ḫāk-i tīrede lābüd diken biter (G.63-8)

Şeyhī'ye göre rakip deve benzemektedir. Sevgili ise onu hayırlı bir insan gibi karşılamaktadır. Ne yapmalı da kendisi de bir peri olan sevgiliyi uyarmalıdır!?

Raḳīb-i dīvi ādem ṣanmış istiḳbāl eder ṭurmaz

Belāya ḳarşu varır ol peri bilmem nice etsem āh (G.135-3)

Rakip sevgiliyi koruyup kollamak isterken şairi öldürmeye kalkışmıştır:

Ben zārī ḳatle ḥāil imiş Şeyḫiyā raḳīb

Şīven o gūsfende ki dūçāra sāz ola(G.155-7)

Rakip, sevgilinin başından bir dakika ayrılmayan siyah tenli bir zencidir:

Raḳīb-i tīre- dil ü rū- siyāhı dūr eyle

Ki bezm-i şāha verir şeyn ḫurde mürde çerāġ (G.88-3)

Aşığa zulümden vazgeçmemesi sebebiyle inatçılığına hükmedilmiş olmalı ki rakip eşeğe de benzetilmiştir. Şeyhī de aşağıdaki matlaʿ beytinde bu benzetmeye baş vurmuştur:

Çemende etmiş idik ṣayd ol āhū-yı Ḫoteni

Raḳīb-i ḫar ḥaber almış uzun ḳulaḳdan anı (M.58)

Yine matlaʿ beyitlerinde Şeyhī, rakibi ölüm esnasında susayıp imanı karşılığında bir yudum su vermeyi teklif edip insanı kandıran şeytana benzetmiştir:

Ḥastayım añma raḳībā ḫançer-i cānānımı

Bir içim ṣu-y-ıla alma mekr edip īmānımı (M.59)

3. Zamandan ve felekten şikayet

a) Zamandan şikayet

Yaşadığı zamandan şikayet etmek, dönemini eleştirmek, kıymetinin bilinmediğinden yakınmak, insanların ve idarecilerin ahlakī değerlerden yoksun

olduğunu, kıyametin yaklaştığını dile getirmek tüm Divan şairlerinin ele aldığı bir konudur.

Şeyhī, zamaneyi korkak ve pısırık bulduğunu belirtir. “Ey Şeyhī! Zamane insanlarından yiğitlik ve cesaret bekleme!Ne kadar uğraşırsan uğraş tilki yavrusu aslan olmaz!”

Şecāʿat umma ebnāʾ-i zamandan Şeyḫiyā zīrā

Ne deñli himmet etseñ beççe-i rūbāh şīr olmaz (G.74-4)

Ankā kuşu Kaf Dağında yaşadığına inanılan, masal dünyasına ait, gösterişli bir kuştur. Bu beyitte Anka kuşunu zenginleri temsil eder şekilde kullanan şair zamane zenginlerini açgözlü olmakla eleştirmekte ve fırsatını bulsalar Kaf Dağını dahī yiyebilecek kadar iştahlı bulmaktadır:

Yoḳ ḳanāʿatden eṯser şimdiki ʿanḳālarda

Bulsalar ṭuʿme ederler idi kūh-ı ḳāfı (G.171-4)

Şeyhī zenginleri fakirlere kol kanat germeye çağırmaktadır:

Ġanī hemyānını çözmez faḳīre fetḥ-i bāb olmaz

Dirīġā baġlanıpdır Şeyḫiyā bāb-ı kerem şimdi (G.165-7)

Zamane tüccarları gaflet içindedir ve ömür sermayesini heba etmektedir:

Ḫāce ġafletle eder sermāye-i ʿömrün telef

Ay başında māh-ı nev barmaḳ ḥesābın gösterir (G.53-3)

Şeyhī, Osmanlı toplumunda dengelerin bozulduğundan; ayakların baş, başların ayak olduğundan şikayet etmektedir.’’Çarhın çer çöpü gül gibi naz ediyor. Dağların vahşi akbabaları bülbül geçinmeye başladı’’:

Güller gibi naz edeli ḫār u ḫes-i çarḫıñ

Bülbül geçinir oldu kühen kerkes-i çarḫıñ (G.103-1)

Sevgilinin kavuşma haberleri asılsız çıkmıştır. Şeyhīʾnin dost bildikleri ona sırt çevirmiştir. Sevgilinin köyüne gidiyor diye gösterilen yollar onu çöllere sürmüştür:

Yāriñ peyām-ı vuṣlatı efsāne çıḳdı hep

Ol semtiñ āşināları bīgāne çıḳdı hep(G.14-1)

Ol serv üʿişve pīşe-i ḫıyābān-ı kūyuna

Gösterdiği ṭarīḳ-i beyābāna çıḳdı hep" (G.14-2)

Şeyhī, bir şair olarak gerek saraydan gerek halktan yeterince iltifat görmediğinden yakınmaktadır:

Şeyḫī yorulur muydu sözün itmede isbāt

Diñlense bu dīvānda eğer ḥaḳḳ-ıla daʿvā (G.5-9)

b) Felekten şikayet

Şairler İslam dininin yasaklamasına rağmen bir şiir geleneği olarak kaderden feleği sorumlu tutar, başlarına gelen ayrılık ve ölümlerden, sevgiliyle kavuşmaya engel olan olaylardan feleği itham ederler. Bu motifin arkasında eski "ilm-i nücūm" anlayışı vardır. Buna göre yıldızlar ve burçlar "saʿd (uğurlu)" ve "nahs (uğursuz)" olarak sınıflandırılmış; iyilik ve güzelliğin uğurlu gök cisimlerinden, kötülük ve üzüntülerin ise uğursuz gök cisimlerinden geldiğine inanılmıştır. Her yıldızın hakim olduğu iklimleri ve saatleri olduğu sanılmış işte bu sebeple dünyada olup bitenler feleğe isnat olunmuştur.[10]

Şeyhī de felek bin bela ile kazandığın ekmeği ansızın döner ve elinden alır der:

Şeyḫiyā nā-geh döner alır elinden nīm-ser

Biñ belā-y-ıla felek her kime kim bir nān verir (G.56-5)

Eski astronomi anlayışına göre dünya sabit olup felekler dönmekteydi. Dokuzuncu felek diğer feleklerin batıdan doğuya dönüşünün aksine doğudan batıya döner, kendisiyle beraber yıldızları da döndürür. Bunun sonucunda yıldızların birbirine ve burçlara uzaklığı sürekli değişir. Yıldızların yerini değiştirip duran felek insanın başına gelen talihsizliklerin ve uğursuzlukların sebebi sayılmış ve hilekār, ikiyüzlü gibi sıfatlar takılmıştır.

Bugün ikbalini gösteren felek kararsızdır; havada asılı bir ayna gibi (küçük bir esintinin tesiriyle) yüzünü döndürüverir:

Baḳma çarḫ-ı bī-ṣebātıñ ṣūret-i iḳbāline

---

[10] Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, TDV yay., Ankara, 1993

Aşılı āyinedir ṭurmaz dilā yüz döndürür (G.54-2)

(Felek) bazen başını göklere erdirir. Bazen ansızın yıldızın düşer ve vücūdun mahv olur:

İrgürür gerçi sipihre āsımānī-veş başın

Yıldızı nā-geh düşer fi ʾl-ḥāl eder maḥv-ı vücūd (K.7-2)

4. Sūfīye eleştiri

Dünya işleriyle meşgul olmayan, kendini dine adayan ve dünya zevklerine duyarsız bir biçimde yaşamayı ilke edinmiş tasavvuf ehli kişilere zāhid, sūfī, hāce denir. Divan şairleri sūfīyi sevmez ve onun giyim kuşamını, davranışlarını sahte bulur, onu ikiyüzlülükle itham eder.[11]Bizzat kendisi bir tarikata mensup şairlerde dahī bu takım beyitlere rastlanır. Sūfīye dil uzatıp onunla acımasızca alay eden Divan şairi aslında Allah için değil de riya, gösteriş ve menfaat için dindarlık eden tipleri hicveder. Şeyhī'nin de bu mahiyette beyitleri vardır:

Şeyhī ʾye göre ilk önce sūfinin risalesi günah defteri içindedir:

Defter-i seyyiātı içre olan

Başda ṣūfīniñ risālesidir (G.49-4)

Tesbih çekip Allah ʾı anan riyakar sufi sevgilinin haç biçimli kakülünü görürse imanından olur:

Görseler ol kāfiriñ zülf-i çelīpā-peykerin

Sübḥa-i ṣad dāneden ehl-i riyā yüz döndürür (G.54-4)

Sīne-i sīmīnin öpdürseydi ol kāfir beçe

Zāhid-i dünyā-perest etmezdi īmānın dirīġ (G.89-2)

Ey sufi! Mucizeler göstermek için sakın içki meclisimize gelme! Kusurlu kişilere meyhanenin piri izin vermez!

Ṣūfiyā bezmimize gelme mecāzım diyü sen

Nāḳıṣa pīr-i ḫarābāt icāzet mi verir (G.57-2)

---

[11] bkz. A.Atilla Şentürk, **Sûfî yahut Zâhid Hakkında**, Enderun Kitabevi. İstanbul 1996

Şair hocaların zenginlerle düşüp kalktığını eleştirmektedir: ’’Ey hoca! Sürekli zengin kişileri koruyup kollama! Asıl yorgun dervişlere ve (aşıkların) uykusuz gözlerine nazar et!’’

Ey ḥoca ġınā ṣāḥibini görme gözetme

Derviş-i ʿanā dīde-i bī-ḫāba naẓar ḳıl (G.109-6)

Şeyhīʾye göre bir sūfīnin aşıkları dalalet içinde olmakla suçlaması en büyük yanlışlıktır:

Yolu erkānı senden benden aʿlā farḳ eder anlar

Ḍalāl-i maḥżdır ʿuşşāḳı etmek ṣūfiyā taḍlīl (G.112-4)

Aşıkları şarap içmekten, müzik dinlemekten men eden sufī asıl kendisi kötü huylu ve insafsızdır:

Nūş-ı meyden gūş-ı neyden menʿ eder ehl-i dili

Şeyḫīyā ṣūfī ʿacep bed-meşrep ü nā-sāzdır (G.89-5)

Şeyhīʾnin hurilerde gözü yoktur ve onları zahide bırakmaya razıdır: Ey zahid! Yemin ediyorum ki sevgili benim olsun cennette huriler de senin olsun!

Olsun ḳasem ey zāhid eger ḳısmet olursa

Dīdār benim ḥūr-ıla ġılmān seniñ olsun (G.128-3)

Aynı duyguları ifade eden çok benzer bir beyit daha:

Zāhid bizi menʿ etme ser-i kūy-ı nigārdan

Cennetde ol şeh-i ḥūr-ıla ġılmān senin olsun (G.129-2)

Sūfī Melāmī meşrepli rindi beğenmez fakat kendisi henüz kötülüğü emreden nefisten (nefs-i emmāre) günahlara karşı çıkan nefse (nefs-i levvāme) geçememiştir:

Ṣūfī levm eyler yürür rind-i Melāmī-meşrebe

Sarmamışken kendisi emmāreden levvāmeye (G.167-4)

Ey sufī! Giyim kuşamın, hırkan dahī ikiyüzlüce! Gel ikiyüzlülüğü bırak, hırkanı çıkar ve gömlek giy!

Bu riyādan ḫırḳa ṣıḳlet vermiş ey zāhid saña

Cāme tebdīl eyle gel terk-i riyā et sen daḫi(G.171-4)

5. İçki yasağı

Sultan Dördüncü Murad'ın saltanatını 2 devreye ayırmak mümkündür. Henüz 11 yaşında iken tahta geçtiğinden devlet işleri büyük ölçüde annesi Kösem Sultan'ın elinde yürümekteydi. Onunla birlikte olan vezirler, gözünün önünde Hafız Ahmed Paşa'yı askere parçalatmışlardı. Osmanlı memleketlerinde asayiş ve huzur kalmamış, zorbalar şehirleri ele geçirmişlerdi. Delikanlılık çağında idareyi bizzat ele aldıktan sonradır ki Sultan Dördüncü Murad, biraz da şiddet yolu ile bütün zorbaları bastırmış, içki ve tütünü yasaklayarak, gece sokağa çıkmayı men ederek devlet otoritesini kurmaya çalışmıştır. Tütün yasağı bahanesiyle kahvehanelerde toplanan işsiz güçsüz zorba takımını sindirmiş, şiddetli ceza ve hatta idamlarla tekrar idarī ve adlī nizamı sağlamıştır.

Şeyhī, şiirlerinde toplumun dertlerini dile getirmiş, IV.Murad döneminde uygulanan tütün ve içki yasağına değinmiştir. Şarap yasaklandı; şarap kadehlerden uzak kaldı. Kadehler toza bulandı. İçkiler döküldü; meyhanelerde eski hareket, coşku ve neşeden eser kalmadı:

Ḳahve devrinde çekildi gitdi sāġardan şarāb
Ḳondu ḥayfā āşiyān-ı ṭūṭī-i āle gurāb (G.9-1)

Mey dökülmüş āb u tābı ḳalmamış meyḫāneniñ
Ol cibāle beñzemiş ḫumlar ki ola pür-şarāb (G.9-2)

Şeyhī, IV.Murad'ın yasaklarına bir Divan şairi olarak elbette ki üzülmüştür. IV.Murad'ın yasaklarından sonra sürahi baş aşağı olmuş ve şarap kadehleri dökülmüştür. Felek rindlerin zevk ü sefa çeşmesini harap etmiştir. Kadehlerin hatır şişesi sonunda kırılmıştır. Şimdi herkes gamlıdır, tuz yemiş gibi hararet içindedir. Alem küsküdür ve kuraklık mevsimi başlamıştır:

Ser-nigūn oldu sürāḥi dökülüp cām-ı şarāb
Çeşme-i ʿişret-i rindānı felek itdi ḫarāb(G.10-1)

Şīşe-i ḫāṭırını sāġarıñ āḫir ṣıdılar
Döndü cām-ı feraḥıñ devri şikest oldu ḥabāb (G.10-2)

Ġam-ıla şimdi ġubāra döşenipdir herkes
İtdi muġber güheri ʿālemi ḳaḥṭ-ı mey-i nāb (G.10-3)

Şeyhīʾye göre içki olmayınca hiçbir şeyin eski tadı yoktur. Şair, geri kalan eğlenceleri riyakar çapkınlara bırakmaya razıdır. Sarayın muhasebecileri kadehlere mühür vurmuş yani yasaklamışlardır. Fakat meyhanenin kapısı kapandıysa bağların kapısı her zaman gönül ehli olan kişilere açıktır. İçkiler sel gibi akıp gitmiştir. Şeyhī, kırmızı şarap denizlerinin taştığını sanmıştır:

Mey-i nāb olmayıcaḳ sāde kebābı nʾidelim
Köfte-ḫōrān-ı riyā-pīşeye ḳalsın ḳo kebāb(G.10-4)

Muḥtesib bādeye mühr urdu diyü ġuṣṣā yimeñ
Bir ḳarār ola ḳıyās eylemeñiz naḳş-ber-āb (G.10-5)

Der-i meyḫāne ḳapandıysa açıḳdır der-i bāġ
Her faṣılda açılır ehl-i dile bir iki bāb (G.10-6)

Seyl-veş bāde revān oldu döküldü ḫum-ı mey
Şeyḫiyā ṭaşdı ṣanasın yine cūy-ı sürḫ-āb (G.10-7)

"(Ey sevgili!) Senin zamanında dünya lal dudaklarından sarhoş olanlarla doldu. Fakat ne tuhaf ve komik bir olaydır ki şehrimizde kadehin adı geçmiyor."

Devrinde ol laʿl-i lebiñ mestānelerle pür cihān
Amma ne şirin ḳıṣṣadır şehr içre nām-ı bāde yoḳ (G.95-2)

6. Kişiler

a) Efsānevī kişiler

Kahraman

Kahraman, pehlivan demektir.[12] İran söylencelerine göre üç yaşındayken devler tarafından Kaf Dağı'na kaçırılıp orada aslan sütüyle beslenmiş. On dört yaşına geldiğinde devleri korkutur ve onları kaldırıp yere çalar olmuş. Savaşta binlerce kişiyi kılıçtan geçirirmiş. Osmanlı ve İran şiirinde kahramanlık ve cesaret örneği olarak anılır .

Sam, Neriman'ın oğlu, Zal'in de babasıdır. Şeyhī Kahraman ve Sam'ı beğenmediğini, onlarla savaşmaya tenezzül bile etmeyeceğini söyler:

Mihri lerzān eyledi şemşīr-i āhım saṭveti
Cenge kim eyler tenezzül Ḳahramān u Sām-ıla (G.153-6)

Luṭf u ḳahrı ʿadālet üzre tamām
Ḳahramān u Ḳubād neslinden (K.2-8)

Rüstem

Rüstem, Neriman'ın torunu, Zāl'in oğludur. Sekiz yüz sene yaşadığı rivayet edilen efsanevī kahramandır. Aşağıdaki gazelde Rüstem'e meydan okuyan Şeyhī, kasidesinde ise Rüstem'i bir övgü vesilesi olarak anar:

Rüstem var-ise gelsin peykārıma ey Şeyḫī
Bu maʿrekeye zirā ʿarż-ı hünere geldim (G.113-5)

Niçe biñ tīġ-zen dilāveri var
Rüstem-i zer-encād neslinden (K.2-19)

Hüsrev

İran hükümdarlarına genel olarak takılan bir addır.

Beste-nūşīn revāne silsilesi
Ḫusrev-i ʿadl u dād neslinden (K.2-9)

Mānī

[12] bkz. Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**,"Acem Kahramanları" maddesi,s.9

Nakıştaki ustalığı ile edebiyatımıza konu olmuş bir Çinlidir. Zerdüştlük ile Hıristiyanlığı birleştirerek yeni bir din ortaya koymuş ve peygamberlik iddiasında bulunduğu için İran'da idam edilmiştir.

Şehā her kimse virmez böyle ṣūret şāhid-i naẓma
Bulunmaz değme ṣuretde bilirsin şīve-i Mānī (K.6-40)

Benim ol Mānī-i ṣūret-ger-i lafẓ u maʿnī
Benim ol ʿārif-i zer-dūz-i ḳabā-yı efkār (K.12-40)

Feridun

Kahramanlığı ile meşhur İran hükümdarıdır. Cemşid sülalesindendir.

Küşāde baḫt-ı Süleymān-ḥaşm Feridūn-baḫt
Bülend-ẓāt u hümāyūn-seyr muʿallā-bāb (K.3-25-26)

İskender

Makedonya Kralı Filip'in akıllı, kuvvet ve kudret sahibi oğludur. Yirmi yaşında hükümdar olunca önce Yunanistan'ı sonra Anadolu, Suriye, Mısır, İran ve Hindistan'ı zaptetti. Çin'de āb-ı hayatı aradı ama bulamadı. Babil'e dönünce işret ve sefahatin sonucu 33 yaşında öldü.

Āsmān-ḳadr u kevākib-ḫadem ü mihr-efser
Ḳahramān-ḳahr u Süleymān-ḥaşem İskender-şān (K.5-18)

Yedi madenden yapılmış, ışığa tutulunca yeryüzündeki yedi memleketin ahvalini gösterdiğine inanılan Cām-ı Cem, cām-ı cihan-nümā, āyine-i İskender diye tanınan kadehi meşhurdur.

Feraḥ gelsiñ teraḥ gitsiñ göñüller şād-u-mān olsun
Ḳadeḥ İskender-i nevrūza mirātü ʾz-zamān olsun (G.131-1)

Cem

Cem, edebiyatta şarabı icad ettiğine inanılan efsānevī kişidir.

Hem-sifāl-i seg-i yār olmaġ-ıla umma viṣāl
Ṣanma her cām çeken maḥrem-i bezm-i Cem olur (K.10-9)

Yeryüzünde olup bitenleri gösterdiğine inanılan kadehi meşhurdur.

Her sırr-ı nühüfte oḳunur sāġar-ı Cem'den

Maʿ mūr olur ey ḫāce sebaḳ-ḫān-ı ḫarābāt (G.17-3)

Hızır

Zulumāt ülkesinde saklı bulunan āb-ı hayatı içip sonsuz hayata mahzar olduğuna inanılan bir nebidir. Rivayete göre İskender'e bu suyu bulmak için rehberlik ettiğinden edebiyatımızda yardımcı, hayra rehber, ebedī hayata mahzar gibi manalarda kullanılmıştır.

Yaygın inanışa göre perişan bir kıyafetle halk arasında dolaşan Hızır bunalan kişilerin imdadına yetişirmiş.

Devr-i cān-baḫşıñ olup teşnelere Ḥıżr erdi

Geldi ol çeşmeye ṣu yerine āb-ı ḥayvān (K.5-48)

Leyla, Kays

'Kays' redifli bir gazel yazan Şeyhī, Kays'ın aşkını yüceltir ve onu aşk vadisinin padişahı yapar:

Maḥv olurdu göricek mihr-i rūḥ-ı Leylā'yı

Muttaṣıl sāye ṣıfat ḫāk ile yeksān idi Ḳays (G.129-2)

Āşiyān-ı seri ḫār u ḫes idi mevc üzre

Vādī-i ʿaşḳda bir baḥr-i firāvān idi Ḳays (G.129-3)

Aşk, mihnet çekmektir. Şeyhī, mihnet meclisinde kadeh arkadaşı olarak Mecnun'u yanında görür.

Ḫūn-ı dil nūş eyler zuʿ mdur bezm-i peymānemiz

Bezm-i mihnetde bize Mecnūn gerekdir hem-ḳadeḥ (G.23-2)

Hassān

Müslüman olduktan sonra Hz. Muhammed'i öven şiirler yazan, Peygamber'in kendisine Mescid-i Şerif dahilinde şiir okuması için bir minber yaptırdığı, edebiyatımızda belagat timsali olarak zikredilen kişidir.

Benim taḥsīnime muḥtācdır naẓm-ı siḥir-kārān

Muḥaṣṣal ehl-i naẓmıñ ben ḳulundır şimdi Ḥassān'ı (K.6-40)

Feyzī-i Hindī

Şeyhī, Ekber Şah devrinde "Melikü'ş-şuarā" mertebesine yükselen ve 1595 senesinde ölen Sebk-i Hindī akımının öncülerinden ve İran'ın büyük şairlerinden Feyzī-i Hindī'yi de anar. Şeyhī, şiirinin güzelliğinin Feyzī'ye ulaştığını, hatta şiirinin herkesçe beğenildiğini hakkının teslim edildiğini söylemektedir:

Feyżī-i Hind'e feyż-resān ḫāme-i terim
Baş eğdi rāy-ı fikretime ser-firāz-ı rey (G.188-6)

b) Dinī kişiler

Sa'd, Hamza , Ziyād

Şeyhī'nin şiirinde Hz.Muhammed devrine ait kahramanlık ve cesaretleriyle nam salmış kişiler de yer almıştır:

'Askerin ḥaḳḳı ziyāde edip eyle
S'ad u Ḥamẕa Ziyād neslinden (K.2-31)

Yusuf

Yusuf peygamber Divan edebiyatında daha pek çok özelliğinin yanı sıra güzellik timsali olarak zikredilmiştir.

Seḥerī bād-ı sabā gülşeniñ açsın ḳapısını
Gele şāyed ḳapıdān āṣaf-ı Yūsuf-dīdār (K.12-16)

Şair sevgilisine "Yusuf'tan daha güzelsin." diye iltifat etmektedir.

Berāberdir diyenler sen mehi Yūsuf'la ḥüsn içre
'Acep yād eylemezler mi ki hergiz rūz-ı mīzānı (G.176-4)

Hz. İsa

Dört büyük kitaptan kendisine İncil nazil olan peygamberdir. Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelmiştir. İsa ölüleri nefesiyle diriltir, körlerin gözlerini açar ve hastaları iyi ederdi. Mesīh, Ruhullah diye de anılmıştır.

Hemīşe tā ki idüp ḫalḳı ṣubḥ-dem bīdār
Dem ura bād-ı seḥer-muʿ ciz-i Mesīḥādan (K.7-21)

Süḥeniyle selef āyinini iḥyā eyler
Nefesi mürdelere ḥāṣılı ʿ Īsī-dem olur (K.10-16)

Halifeler

Şeyhī'nin şiirinde dört büyük halife önemli özellikleri ile yer almıştır. Hz. Ebū Bekir doğruluğu, Hz. Ömer adaleti, Hz. Osman hayası, Hz. Ali de cesareti ile meşhurdur.

Ḥıżr-kerāmet ü ṣıddīḳ-i ṣıdḳ ʿ İsī -dem
ʿ Ömer-ādālet ü ʿ Osmān-ḥayā ʿ Alī-miḥrāb(K.3-25)

ʿ Aṣrı ʿ aṣr-ı ḫulefā pīşesi ʿ ilm ü taḳvā
Kārı ʿ adl-i ʿ Ömer ʿ iffeti İbn-i ʿ Affān (K.5-41-42)

Bilāl

Şeyhī, şiirinde İslam Tarihinde ilk ezan okuyan cesur mü ʾmin Hz. Bilāl'i de anar:

Seḥerī murġ-ı ḫōş-elḥānı görün serv üzre
Ṣanki temcīd ederek çıḳdı menār üzre Bilāl (K.8-5)

7. Mevsimler

Divan şiiri iddia edildiği gibi hayattan, insanlardan, doğadan kopuk ve şairin kendi hayal dünyasında oluşturduğu dünyadan neşv ü nema eden bir şiir değildir. Şair yaşadığı toplumun gören, duyan, hisseden bir ferdi üstelik münevver bir ferdidir. Şeyhī değil sosyal hayata yabancı ve uzak durmak günlük hayatta insanları doğrudan etkileyen mevsimlerle ilgili ayrıntılara, gözlem ve tasvirlere Divan'ında yer vermiştir.

Şeyhī'nin 29. gazeli bahar konuludur. Şair bahar mevsimin hoşluklarını, latif havasını, her tarafın güllerle dolmasını ve bu halin aşıkları nasıl çıldırttığını anlatır:

Luṭf-ı hevā nesīm-i seher bād-ı nevbahār
Berbād edip göñülde ḳomaz ẕerrece ġubār (G.29-1)

Bir gül-ʿiẕārı aldı kenārına her kişi
Zeyn oldu güller ile güzellendi her kenār (G.29-3)

Kışın karın yağmasıyla günler aydınlanmış ve yüzü ak, alnı açık bir insan gibi olmuştur:

Berfden ṣoñra açıldı felek-i āyine-fām
Yüzü aġ alnı açıḳ bir güzel oldu eyyām (K.13-1)

Gökten nur yağar gibi kar yağmaktadır. Karın parlaklığı ile sabahlar ve akşamlar apayrı bir renge bürünmüştür:

Berf ẓanneyleme nūr indi feżā-yı ḥareme
Girdi bir renge żiyāsından anıñ ṣubḥ-ıla şām (K.13-3)

Karla birlikte yıllardır kapkara olan geceler nura gark olmuştur:

Şecer-i vādī-i Eymen gibi her bir zeytūn
Ġarḳ-ı nūr oldugunu gördü bu şeb ḫāṣılı ʿām (K.13-4)

Şeyhī'nin Divanı'ndan o yıllarda Kudüs'e kar yağmakta olduğunu öğreniyoruz. Öyle ki kardan dolayı Kudüs, Kabe'ye benzemiştir. Zira ağaçlar üzerlerine yağan kardan dolayı ihrama bürünmüş birer hacı gibidir:

Ḥarem-i Kaʿbeye döndü ḥarem-i Ḳuds-i şerīf
Bürünüp ḥācı- ṣıfat her şecer anda iḥrām (K.13-5)

Felek, Divan şairlerince soğan zarı gibi kat kat ve kubbemsi olarak tahayyül edilmekteydi. Şeyhī de aşağıdaki beyitte feleği bir fırın gibi düşünmüştür. Arap diyarına kar yağınca güneşin ateşi ve sıcaklığı feleğin fırınına girdi, saklandı:

Āteş-i mihri tenūr-ı felek içre çü Ḫalīl
Eyledi berf diyār-ı ʿAraba berd ü selām (K.13-6)

Kış, küre-i arzı beyaz bir inciye dönüştürdü. Hakim ve bilgili kişiler çarha bu inciyi içinde saklayan ve besleyen sedeftir deseler olur.

Kürre-i ʿarżı şitā dürre-i beyżā itdi
Der ise çarḫa ʿacep ṣadef nʾola ḥekīmān-ı enām (K.13-13)

Kar, zemini dümdüz yaptı ve bu haliyle her yer bembeyaz bir mermere döndü:

Eyledi berf-i musaṭṭaḥ dürūd-ı şütür çü ḥarem

Oldu gūyā ki zemīn yeksere berrāḳ ruḫām (K.13-14)

Karı utancından eriyip yere geçirecek olan her köşede yaşlı bir pir gibi bekleyen güneştir:

Eriyip geçse yire berf ḥayādan nʾola kim

Şemsdir dinile her gūşede bir pīr-i niyām (K.13-16)

Doğada en bariz etkiler meydana getiren mevsimlerden biri bahar diğeri kıştır. Kış ile gelen soğuk rüzgarlar önce ağaçların yapraklarını kurutur ve döker. Az bir zaman sonra her yer bembeyaz olur ve genç, yaşlı herkesin içine işleyen bir soğuk başlar. Kıştan sonra ilkbahar hem insan ruhuna ve hem doğaya ilaç gibidir. Ağaçlar tekrar çiçeklenir ve meyve vermeye hazırlanır, çevreye terletmeyen ve üşütmeyen ılık bir hava hakim olur. Şeyhī de şiirlerinde bahardan ve kıştan söz etmiştir. Aşağıdaki gazel kış konuludur.

Kar ve buz doğaya hüzünlü bir hava vermektedir:

Ṭurralardan ḫūşe-i engūr olurken ḥōş-nümā

Berf ü yaḫ ṣalḳım ṣaçaḳ oldu keder virdi aña (G.4-1)

Berfdir ṣanmañ raḳīḳ-efşān olup ḫāke felek

Dönmede bād-ı hevādan āsiyā ber-āsiyā (G.4-2)

9 Şubat 1621'de Boğaziçi ve Haliç'in donduğu ve insanların Üsküdar'dan Galata'ya buzların üzerine basarak yürüdüğü rivayet edilmektedir. 1621 tarihinde, atlı kızaklarla Üsküdar'dan Galata'ya, buzlar üstünde geçildiğini gösteren minyatür bulunmaktadır. Şeyhī de adeta bu olaya atıfta bulunarak: "Bu soğuk ve karlı hava denizi bir şişe gül suyu gibi dondurmuştur. Kış aydan balıklara kadar hükmünü uyguladı. Zaman baştan başa denizi ve toprağı buz gibi etti. Yer ve gök birbirinin aynası oldu." der.

Ḳorḳarım ola bu nüh āvize-i minā şikest

Baḥrı çün ṭondurdu bir şīşe gülāb-āsā hevā (G.4-4)

Ṭoñdu cūy-ı kehkeşān gibi zemīniñ cūları

Māhdan māhiye dek ḥükmün revān itdi şitā (G.4-5)

Ser-be-ser baḥr u beri yaḫ-beste ḳıldı rūzigār
Oldu biri biriniñ āyinesi arż u semā (G.4-6)

8. Dönemin olayları

16.yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl, Osmanlı yönetimindeki aksaklıklar, vergilerin artması, uzun yıllar İran ve Avusturya ile süren savaşlar sonucu huzurun bozulmasından kaynaklanan ayaklanmalar çıkmış ve ilkinin önderinin Şeyh Celal olmasından dolayı Celālī isyanları diye anılmıştır. 1519 yılında Tokat yöresinde başlayan Şeyh Celal ayaklanması, Alevi ve Türkmenler arasında destek bulur ve devletin ağır vergi yükü altında ezilen binlerce çiftçinin de katılmasıyla hızla yayılır. Ayaklanma aynı yıl kanlı bir biçimde bastırılır.

16. yüzyılın sonlarına değin Celali ayaklanmaları, daha çok yöresel bir özellik taşımaktadır. 1598 yılında Sivas ve Maraş bölgesinde çıkan Karayazıcı Ayaklanması, Celālī hareketlerinin niteliğini değiştirir. Sekban askerlerinin komutanıyken ayaklanan Karayazıcı'ya, dirlikleri ellerinden alınan sipahiler, topraklarını terk eden köylüler, işsiz kalan sekbanlar, yönetimden hoşnut olmayan beyler ve paşalar da katılır. 20 bin kişilik bir ayaklanmacı ordusunu yöneten Karayazıcı, büyük kentlere baskınlar düzenler. Karayazıcı 1601 yılında ölür.

Karayazıcı'nın ölümünden sonra isyancıların başına kardeşi Deli Hasan geçer. Osmanlı Devleti, Orta Anadolu'ya egemen olan Deli Hasan kuvvetlerini bastıramayınca, onunla anlaşma yolunu seçer ve Deli Hasan, paşa unvanıyla Bosna Beylerbeyliğine atanır. Ancak devletin bu tavrı öbür Celali önderlerini cesaretlendirmiştir. 1603-1607 arasında Celālī ayaklanmaları bütün Anadolu'ya yayılır ve devlet otoritesini sarsarlar.

Sonunda Sadrazam Kuyucu Murat Paşa büyük bir orduyla 1606 yılından 1610 yılına kadar yoğun uğraşlar sonucu Celālīleri ortadan kaldırır. Bu dönemde öldürülen isyancı sayısının 65 bini bulduğu rivayet edilmektedir.

Görüldüğü üzere Celālī isyanları Osmanlı toplumunda uzun yıllar süren büyük huzursuzluklara ve Osmanlı toprak düzeninin bel kemiği olan tımar sisteminin bozulmasına sebep olmuştur. Büyük bir nüfus hareketi meydana getirmiş ve tarımsal üretimin gerilemesine, kıtlığa, fiyatların yükselmesine yol açmıştır.

Şeyhī de Osmanlı toplumunun münevver bir ferdi olarak bütün bu gelişmelerin elbetteki farkına varmış ve şiirlerinde Celālī isyanlarının yarattığı infiale değinmiş, bu isyanlara olan tepkisini dile getirmiş ve hatta yer yer 'kızılbaş' kelimesini kullanmıştır:

Sürḫ-ser üzre istese serdār
Serverān-ı cihād neslinden (K.2-20)

Ḫaṣm-ı ḳıtāl-ı tīġı sürḫ-sere
Şeşperi ehl-i zerḳa başlu ġarīm (K.4-35)

Kes ḳızılbaşıñ ḫoros-āsā başıñ bu ʿarsada
Ser-furūʿ etdir ʿAcem şāhinlerin fermānıña (K.14-6)

Bütün bu sıkıntılardan ve kardeş kavgasından bunalan şair, Osmanlı toplumunda asayiş temennisinde bulunmaktadır:

ʿIrḳını kes şahā ḳoma kimse
Ehl-i küfr ü ʿinād neslinden (K.2-23)

9. Gemicilik terimleri

Şeyhīʾnin Divan'ında gemicilik terimlerine de yer verdiği görülmektedir. **'alarga'** gemicilikte açıkta durmak veya ters rüzgara yelken açmak demektir. Şair de şarap gemisinden alarga al yoksa yokluk denizinin girdabında boğulursun der:

Zevraḳ-ı meyden alarġa alagör yoḫsa seni
Ġarḳ eder lücce-i girdāb-ı fenāya dönerek (G.98-2)

10. İslam tarihi

Muaviye'nin hicretin 60. yılında (M.679) ölmesiyle yerine hilafet makamına oturan oğlu Yezid ve Hz. Peygamber'in torunu Hüseyin bin Ali arasında çıkan uyuşmazlık sonucu, Hüseyin bin Ali, taraftarları ile beraber şehit edilir. Gerçekleştiği yerden dolayı bu olaya "Kerbelā Olayı" denmiştir.

İslam dünyasını çok etkileyen ve Müslümanları çok yaralayan Kerbela Olayına Şeyhī'nin Divan'ında da rastlarız. Şairimizin 146 numaralı 5 beyitlik gazeli baştan sona bu konu ile ilgilidir.

"Her yıl Muharrem ayında hüzünlenirim. Gam meclisinde elbette saadetin şişesi kırılır."

Olur göñlüm şikeste her zaman māh-ı muḥarremde
Ṣınar sādātıñ elbet şīşesi bu bezm-i pür-ġamda (G.146-1)

"Yakası yırtılan Ali'nin oğlu matemde olduğu için felek atlas gökyüzünü 100 parçaya ayırmaz mı?"

Felek ol āsmānī aṭlasın ṣad-pāre ḳılmaz mı
Girībān-çāk olup Āl-i ʿabā hep şimdi mātemde (G.146-2)

"Yeni ay felekte halka bir parçasını gösterdi sanma; alemde bu hadiseden dolayı üzülmedik bir kimse kalmamıştır."

Felekde şerḫasın gösterdi ḫalḳa māh-ı nev ṣanma
ʿAcep bir kimse var mı olmadıḳ mecrūḥ ʿālemde (G.146-3)

"Kerbelā kavgasında herkes susuzluğa gark olmuştur. Şerefli kişilere bu zamanda merhamet etmeyen Yezid olsun."

Olupdur Kerbelā-yı ġuṣṣada her biri leb-teşne
Yezīd olsun teraḥḥüm etmeyen eşrāfa bu demde(G.146-4)

11. Kıyāfetnāme

Klasik ilimlerdendir. Eskiden kişilerin, yüz hatlarına, şekil ve şemaline bakarak karakteristik vasıflarını tesbit ve tahmin etmeye Kıyāfet ilmi; bu ilimle ilgili yazılan eserlere de Kıyāfetnāme denmiştir. Bu ilim ile yollardaki ayak izlerini

yorumlamaktan insanın beden yapısından ahlakī yapısını ve nesebini tayin etmeye kadar değişik alanlarda ustalaşmak mümkün olmuştur. Bu alanda Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyāfetnāme'si en meşhur eserlerdendir.

Şeyhī'nin Divān'ında kıyāfetnāme ile ilgili bir beyte rastlanır:

Keç-nümā yere baḳan pür kemīnedir ʿallāmeye
Āsmānın seyyiātı uymaz ḳıyāfet-nāmeye (G.167-1)

12. Hac

Divan şiirinde hac konulu gazel yazan şairlerden biri de Şeyhī'dir. Şeyhīʾnin hac ibadeti, hacıların ruh hali, Mekke ve Medineʾnin kutsallığı ve hac ziyaretinde Allah aşkı ile coşmuş haldeki duygularını kaleme aldığı iki gazeli bulunmaktadır:

"Sevinç ve içtenlikle Allah'ın ve Hz. Muhammed'in evine yüz süreriz."

Ṣafā-y-ıla der-beyt-i Ḫudāya yüz süreriz
Selām edip ḥarem-i Muṣṭafāʾya yüz süreriz (G.69-1)

"Tavaf ederiz, tertemiz Hacerü'l- Esved'i öperiz."

Ṭavāf edip hacer-i pāki eyleriz telsīm
Nigīn-i ḫātem-i gerdūn-bahāya yüz süreriz (G.69-2)

"Kurʿān-ı Kerim'in mucizevī her bir satırına yüz süreriz."

Ḫaṭ-ı cemāline ʿaşḳ olsun özge āyetdir
Suṭūr-ı muṣḥaf-ı muʿciz-nümāya yüz süreriz (G.69-5)

"Şahın huzurunda dualarımız kabul olmazsa biz de perdelere yüz süreriz."

Müyesser olmazsa pīşgāh-ı şehde niyāz
Serādḳāt-ı saʿādet-serāya yüz süreriz (G.69-6)

"Dergahının tozlarına, otuna, kokusuna, sılamın taşlarına yüz sürerim."

Ġubār-ı dergehine Şeyḫiyā cebīn-sāyız
ʿAbīr u miske çü seng-i ṣılaya yüz süreriz (G.69-7)

Hac ziyaretindeki gözlemlerini ayrıntılarıyla anlattığı diğer gazeli de şu şekildedir:

Libās-ı sebz ü sürḫ sebze vü gülden olur ʿārī
Olur heb reng-i maḥremde Ḥicāz'ıñ deşt ü kühsārı (G.177-1)

Niçe giysin libāsı germdir rūz u şebi anıñ
Anıñ vādileriniñ rengi olmuşdur ḳamu nārī (G.177-2)

Türāb-ı taġtadır iḥrāmı ateşdir kemer-bendi
Yanıp yaḳılmada ḥuccāc-ıla eşcār u aḥcārı (G.177-3)

Beyāż iḥrām-ıla ḥuccācı seyr eden bu vādīde
Ṣanır vādīlere her sūdan oldu Aḳdeñiz cārī (G.177-4)

Bile lebbeyk edip feryād eder ḥuccāc-ıla her kūh
Cemāda etdirir tesbīḥ ḥaḳḳā deşti bārī (G.177-5)

Rıżā yoḳdur o rāh-ı muḥteremde ḳıl ḳadar cürme
Gelir orca tüyü her mūşikāfıñ çekse bir tārı"(G.177-6)

Bu gazelin son beytine bakarak Şeyhī'nin Hacca gittiğini düşünebiliriz:

Yüzün Şeyḫī sürüpdür ferş-i Beytu'l-lāha yüz yerde
Bürür yüzbiñ günāhın ʿafv-ı settārıyla estārı (G.177-7)

13. Gök cisimleri

Felek

Eski astronomi anlayışına göre o devirde bilinen yedi gezegenin yüzdüğü felekler, soğan kabukları gibi üst üste gelerek birbirini saran kürelerden oluşmaktaydı. Yer yüzünün bir düzlük olarak düşünüldüğü göz önünde bulundurulursa bütün felekler, düz bir satıh üzerinde ters çevrilmiş taslar gibi biri diğerinin üzerindeki kubbeler gibi kabul ediliyorlardı.[13] Güneş dünyadan görünen en parlak yıldız olması hasebiyle gök cisimlerinin padişahı sayılıyordu. Birinci felekte ay, ikinci felekte Utarid, üçüncüde Zühre, dördüncüde güneş, beşincide Mirrih (Merih), altıncıda Müşteri, yedincide Zuhal; sekizinci felekte sabit yıldızlar ve burçlar toplanmıştır. En

[13] Bu konuda bk. Ahmet Atilla Şentürk,,**Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler**,Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s.3,4

dışta olan ve ötekilerin hepsini içine alan dokuzuncu feleğe "felekü'l- eflāk, felek-i aʿzam" denmiştir. Her türlü cisimden arınmış olan dokuzuncu felek bu haliyle desensiz bir kumaşı andırdığı için çok defa " felek-i (çarh-ı) atlas" diye de anılır.

Eski astronomi anlayışına göre dünya sabit olup felekler dönmektedir. Dokuzuncu felek diğer feleklerin batıdan doğuya dönüşünün aksine olarak doğudan batıya döner, kendisiyle beraber yıldızları da döndürür. Bunun sonucunda yıldızların birbirine ve burçlara uzaklığı sürekli değişir. Yıldızların yerini değiştirip duran felek insanın başına gelen talihsizliklerin ve uğursuzlukların sebebi sayılmış ve hilekār, ikiyüzlü gibi sıfatlar takılmıştır[**]:

Dürr-i manẓūmını hep itdi hebāʾ-i menşūr
Felek-i ḥīleker ū pīle-fürūş mekkār (K.12-37)

"Feleğin sayfalarına güneşin vurduğu mühür verilen fetvaya işaret oldu." Diyen şair felek ile ilgili bu anlayışa imada bulunmaktadır.

Ṣaḥāyif-i feleğe mihr mühre urdu meğer
İşāret oldu debīrān-ı ṣadr-ı fetvādan (K.7-5)

"Felek ve yıldızlar II. Osman'ın karşısında revan duracaklardır."

Şevketi şöyle ki bir cānibe ʿaẓm etse olur
Çarḫ u seyyāre peyklerle rikābında revān (K.5-27)

"Eğer padişah II. Osman savaş meydanında atının dizginlerini düşürecek olursa felek onun altında dizginleri tutmak için çember olacaktır."

Tevsen-i tünd-i felek çenber olur altında
Düşürüp dizginini eylese ʿaẓm-i meydān (K.5-30)

Felekler şairin ahının çıkardığı ışığın etrafında dönmektedir:

Pervāne iken meşʿal-i āhıma eflāk
Hiç göstere mi şevḳ-i meges deñlü hümāya (G.144-2)

Felek, kubbe gibi bir şekle sahip düşünüldüğü için çadıra benzetilmiş ve tüm felekleri içine alan dokuzuncu feleğe, büyüklüğünden ve dönmesinden dolayı "çarh-ı devvār" denmiştir:

Fülkünüñ erdi o zer göñleği evc-i feleğe

[**] **İslam Ansiklopedisi**, TDV İstanbul, "Felek" maddesi, c.12, s.306-307

Döndü bir çāder-i zer feleğe çarḫ-ı devvār (K.12-28)

Güneş

Eski Fizik bilgisine göre maddenin bölünebilen en küçük parçası anlamına gelen "zerre" hava berrak olduğu zaman bile görülebilmek için gün ışığına muhtaç olması sebebiyle her zaman güneşle birlikte zikredilmiştir. Ayrıca güneş dünyaya çok uzak olduğu halde bütün etkisiyle hissedildiği için "büyüklüğü", zerre ise açık havalarda bile gözle görülememesinden dolayı "küçüklüğü" temsil eder ve bir arada kullanılması tam bir tezat meydana getirir. Fakat buna rağmen güneş ışığının çok çok parlak olduğu zamanlarda gözler kamaştığı için yine zerreler görülemez hale gelir.* Şeyhī de bu beyitte gözlemciliğinin kuvvetini sergilemek istercesine "Nasıl ki parlak güneşte zerreler görünmez ise senin kılıcına karşı her hangi bir düşmanın baş göstermesi de imkansızdır." demektedir.

Nice baş göstere şemşīrine ḳarşu aʿdā

Gösterir mi göze hiç zerreyi mihr-i tābān (K.5-35)

Feleğin hükümdarı Güneş'tir. "Parlaklığından dolayı güneşe bakamayanlar mücevherle dolu taht üzerinde oturmakta olan sana baksınlar." Diyen Şeyhī, felek-saray, güneş- padişah, yıldız- mücevher şeklinde bir dizi teşbihte bulunmuştur:

O taḫt-ı pür-cevāhir üzre şāh-ı ʿālemi görsün

Felekde görmeyenler encümiyle mihr-i raḫşānı (K.6-4)

"Güneş, ay ve yıldızlar feleğin burçlarını devreden birer seyyare değildir. Seni büyüklü küçüklü seyretmek için dolaşmaktadırlar."

Mihr u meh encüm değil çarḫıñ burūcun devr eden

Çıḳdılar ālā-y-ıla küçük büyük seyrānıña (K.14-9)

Aşağıdaki beyitte de güneş ve ayı havada taklalar atan, inanlara oyunlar yapan iki güvercine benzeterek yine hoş bir imaj kurmuştur:

Mihr u meh iki kebūterdir hevāda çarḫ urur

Çoḳ oyun dönmekdedir bu laʿb-ıla insāna çarḫ (G.24-2)

Ay

---

14 * Ayrıntılı bilgi için bk. A.Atilla Şentürk ,**Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler**,Enderun Kitabevi,İstanbul 1994

Eskiler ayın ışığını güneşten aldığını kabul ediyorlardı.

Gün yüzünden kesb-i nūr etmiş hilāl-i heftedir

Nıṣfı ṭarf-ı servden çıḳmış yāḫud mehtābdır (G.35-3)

Eskiden Ramazan hilalini ilk gören kişi olmak büyük bir heyecana yol açar ve herkes birbiriyle bunun için yarışırdı. Yüksek yerlere çıkılır, günlerce hilal gözlenirdi. * Aşağıdaki beyitte şair, bu adete telmihte bulunmaktadır:

Ḳaşıñ eğilse hep ol āsitānı gözlerler

Hilāle baḳmaġ-için āsumānı gözlerler (G.60-1)

Şair, ay ve güneşin batışını sevgilinin güzelliğine boyun eğip secde etmelerine bağlamaktadır:

Ḥüsnü eğdirdi mihr-ile mehe baş

Secdesi cümleniñ cemāle gibi (G.160-2)

Edebiyatımızda ay, beyazlığı sebebiyle gümüşe; güneş, parlak ve göz alıcı sarılığı sebebiyle altın madenine; her ikisi de şeffaflığı sebebiyle fanusa benzetilmiştir. Şeyhī de bu imaja baş vurmuştur:

"Sīm u zerden meh u mihr iki münevver fānūs

Ḳullanursa nʾola fülk-i feleği küşteri-vār" (K.12-26)

Utarid

Güneşe yakın bir seyyaredir. Nücūm ilmine göre, yeri ikinci kat göktür. Şiir ve muhasebenin, nutuk ne kitabetin piri sayılır. Edebiyatta şiir ve inşanın timsali sayılmıştır.

Bir serdār-ı saʿādetde olan bendeleri

Müşterī-rāy ü ʿUṭārid-hüner ü māh-mekān (K.5-23)

Yazamaz ḫaṭṭı miṡālini ʿUṭārid meṡelā

Ṣafaḥāt-ı feleği eylese evrāḳ-ı miṡāl (K.8-18)

Tā ki mecmuʿa-i gülzāra yaza menḳıbetin

Ḫāme-i zer-le ʿUṭarid nitekim Şeyḫī-vār (K.12-33)

---

15 * bk. İslam Ansiklopedisi, TDV İstanbul**,"Ay" maddesi**, c.4,s.187-188-189

Zühre

Zühre gezegeni, arza yakın ve nücūm ilmine göre yeri üçüncü gök olan, musikī ve işret sembolü bir seyyaredir. Her seyyareye bir şahsiyet izafe eden Doğu minyatürlerinde elinde bir müzik aleti tutan genç kız şeklinde resmedilir. Edebiyatta gök yüzünde işret meclisi kurmuş olarak tasavvur edilmiştir.

Zühre-rūdur şeh-i mülk-i rāmed
Padişāhān-ı rād neslinden (K.2-12)

Raḳṣdan ayāġı yer başmaz idi çün meh-i nev
Bulsa Zühre-i ṣaf naʿline duḫūle imkān (K.5-22)

Bülend eyle āvāzeyi Zühre-veş
Dökülsün kevākib yere mühre-veş (S.73)

Müşteri

Felekte bulunan yedi seyyareden biridir. Yeri altıncı kat göktür. Eski anlayışa göre din, hilm, haya, tevazu, kerem, akıl, talakat ve fesahat bu yıldızın vasıflarındandır. Edebiyatımızda vezirler, alimler, hakimler bu yıldızın altında doğmuştur.

Devr-i ādemden beri görmüş değil çeşm-i felek
Müşterī-ṭalʿat melek-ḫaṣlet bir ādem devridir (K.11-9)

Müşterī-rütbe felek-kevkebe şeyḥü ʾl-islām
Ki serāperdesidir çarḫ-ı münaḳḳaş ez-yāl (K.8-12)

Pervin

Ülker yıldızıdır. Yunan efsanelerine göre bunlar yedi kızdı. İnsanlarla evlendiler, vefatlarından sonra yıldız oldular. Şiirde topluluğu ifade ederken bahsedilirler.

Siḥridir şekl-i barmaḳla işārāt-ı münīr
İndi ol siḥr ile gūyā yere pervīn ü hilāl (K.1-21)

Ḳaṣīde-i Naẓīre-i Bi-Ṭavāf-ı Beytü'l-ʿAtīḳ Vāḳıʿu'l-Ḫāl-i Manẓūm-Şüde 1b

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Ḳıṣṣadan vech-i cemīl üzre edip ʿarẓ-ı cemāl
Olsun āyine-i tafṣīl-i reh-i ḥacc icmāl

2 ʿAşḳ gibi görünür evvelā āsān ammā
Giderek müşkil olur ḥāl-i ricāl-ıla cemāl

3 Dāne dāne dökülür dāmenine eşk gibi
Tāb-ı mihr ü nem-i bārān-ıla aḥcār-ı cibāl

4 Yer gök ağlar göricek mātemini ḥuccācıñ
Dizilir yollara emvāt-ı cemāliyle ricāl

5 Ecele ḳarşı varır esb ü şütür gide gide
Denilirse nʾola her saṭḥına levḥ-ı ācāl

6 Baḥr-ı āteşdir ānıñ deşti cibāli emvāc
Keştī-i üştür ile olmadadır ġarḳ-ı iḥmāl

7 Ṭūr-veş kūhları ṭurmaz anıñ rīzelenir
Daḥi olmaḳda gibi anda tecellī-i cemāl

8 Yapışır dāmeniñe ḫār-ı mugaylān nitekim
Ceyb-i medyūna ḳavī pençe ile deyn-i āmāl

9 Düşse çengāline bir nesne alınmaḳ olmaz
Koparır istedigi deñlü metaʿı fiʾl-ḥāl

10 Nīzelerle başıña ḳaṣd eder eṭrāfıñdan

Ser-fürū eylemeden geçmek olur anda muḥāl

11 İnişe yoḳuşa da yorġa olurlar giderek
ʿAḳabe kūhına vardıḳda ḥarunān-ı niʿāl

12 ʿAḳabe ʿāḳıbetinde görünüp ḫayr u ṣafā
Ḳāfile sehle aḳarlar nitekim āb-ı zülāl

13 Her cemel bār-ı miḥaffe ile beyābān içre
Seyr eder niteki murġ-ı üştür-gūne per ü bāl

14 Mübrik-i bürgeden olduḳda revān her biri līk
Görünürdü şütür çarḫa mehābetde miṯāl

15 Kehkeşān-gerden ü gerdūn-şikem u kūh-kūhān
Şīr-i ner-hemheme vü hem-nigeh-i kebg ü ġazāl

16 Ebr–reftār u neheng- efgen u deryā-cünbüş
Pīl-pā bebr-ṣadā ejder-i ʿifrīt-cidāl

17 Ḥāṣılı māh-ı nev çarḫa boyun eğmez iken
Oldular bedr-i ḥanīne varıcaḳ cümle hilāl

18 Ṣūretā gerçi helāl oldu anıñ her biri līk
Ser-i destār-ı fenāda görünür şekl-i ḫalāl

19 Anda gün ṭoġdu seḥer başlarına ḥuccācıñ
Görünür oldu o dem şaʿşaʿ-i ʿıyd-i viṣāl

20 Şemʿ u ḳandil-ile zeyn oldu o şeb ḫaymeleri
Nitekim encüm ile çarḫ-ı münaḳḳaş eẓyāl

21 Siḥridir şekl-i barmaḳla işārāt-ı Münīr **2a**
İndi ol siḥr ile gūyā yere pervīn ü hilāl

22 Pür olup anda işāretle beşāretle zemīn
Şevḳden yol mu bulur dillere zāġān-ı melāl

23 Cebel-i nūr ise bir mürşīd-i nūranīdir
Yüz sürer dāmen-i pākine mürīdān-ı ḫayāl

24 Yüzü üzre sürünüp cānib-i beytullāha
Sāye-veş ḫalḳ iderler o rimāle rūmāl

25 Baş açıḳ yalıñ ayaḳ Beyt-i ḥarāma çeḳilir
Giyip iḥrāmı olur şāhlar anda abdāl

26 Ḳulları daʿvet-i Mevlāya deyip hep lebbeyk
Peyk olup herbiri saʿy itmede bī-ceng ü cidāl

27 Deyemez ḫātırına anda Süleymān mūruñ
Peşşeyi ṣayd edemez bāz-ı muẓaffer çengāl

28 Ḳıl ḳadar cürme rıżā yoḳdur o mevḳifde ḳula
Mū-şikāfanıñ olur mūları bend ü aġlāl

29 Ḥürmet-i beyt-i ʿatīḳ u ḥacer u ḥucr u ḥarem
Raġbet-i zemzem u mīzāb u maḳām-ı ihlāl

30 Saʿy-ı meşkūr-ıla tesbīʾ u ṭavāf u tesbīḥ
Ḳıbleye ḳıble-i erkānla dāim iḳbāl

31 İstiḳāmetle maḳāmātıñ iḳāmet ḥükmün
Vaḳfe vü ẕebḥ u tırāş-ı ser u sāyir aʿmāl

32 Pīr u bernā vü zen ü merde mühimdir anda
İki ‘ālemde olur mühmel idenler ihmāl

33 ʿAyn-ı ʿālemdir o beyt u Ḥacerü ʾl-esved anıñ
Merdüm-i dīdesidir sür gözüñe sürme miṣāl

34 Ṣanma mīzāb el uzatmışdır o rabbü ʾl-beyte
Tā ki mihmānlara bir elden ede feyż-i nevāl

35 Beyt-i ḥaḳ beñzer o şāha ki ola perde-nişīn
Bürümüşdür anı envār-ıla astār-ı celāl

36 Ḳaldırır gāhī yüzün sürmeğe astārını bād
Rūzgār-ıla ider ḳullarına ʿarż-ı cemāl

37 Merd ü zen ceẕbe yolundan ṭolaşır eṭrāfın
Kimsenin kimseden olmaz ḥaberi ḥaşr miṣāl

38 ʿArafāt içre varıp vaḳfe eden ʿārifler
Hem olur ehl-i vuḳūf hem olur vāḳıf-ı ḥāl

39 Elverir cümlemiz ṣoñra Mīnā’da bī-reyb
Bir daḫi ehl-i dile ḥāṭıra olmaz āmāl

40 Maṭlaʿ ü ʾş-şems-i saʿādetdir ānıñ āfāḳı
Devr eder bedri mihr-ile ber-vech-i kemāl

41 Şeyḫī-i tīre-diliñ başıña gün ṭoġdu seḥer
Verme ol mihre şeb u rūz-ıla yā Rab zevāl

Ḳaṣīde Der-Medḥ-i Esb-i Hemvār **2b**
Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün

1 Var bir esbim ki bād neslinden
Ṣāfinātü ʾl-ciyād neslinden

2 Müntesebdir ebī ebyāna
Ümmiyyi ümmü ʾl-cevād neslinden

3 Küḥl-i çeşmin küḥeyleden almış
Ceyyidī ceyrān u ād neslinden

4 Pīl-i nerden ṣebāt kesb etmiş
Vü ṣebātı cerrād neslinden

5 Ol peri-peykeri Ḫüdā ḳılmış
Aşḳar-ı dīv-zād neslinden

6 Pūr-i düldül-i sülāle-i şeş-pā
Ḫink-i ʿanḳā- nihād neslinden

7 Anı bir şeh-süvāra sevḳ iderim
Sām sāmī ṭırād neslinden

8 Luṭf u ḳahrı ʿadālet üzre tamām
Ḳahramān u Ḳubād neslinden

9 Beste-nūşīn revāne silsilesi
Ḫusrev-i ʿadl u dād neslinden

10 Ṣāḥib-i ḫuṭbe sikke nām-ile Cām
Server-i Cem-nijād neslinden

11 Mülk-baḫş-ı cihān-sitān u dilir

Ḫān-ı Selīm-i cevād neslinden

12 Zühre-rūdur şeh-i mülk-i rāmed
Padişāhān-ı rād neslinden

13 Kāinātıñ murād u mümtāzı
Ḥażret-i Ḫān Murād neslinden

14 Ḳulu ḳurbānı şāh u şehzāde
Kihterīn-i ʿabdī ʿād neslinden

15 Şāh-Maḥmud anıñ mekātibidir
Ḫaṭṭ-ı nüvīs-i ʿimād neslinden

16 Ferş-i dārü ʾs-semāda serḫaddi
Ḥūr-ı ʿīyn u saʿād neslinden

17 Bikemi yoḳ bendesi çü fetḥ-i Girāyī
Fātiḥān-ı bilād neslinden

18 Cümle anıñ silaḥdārları
Ḫān-ı demircan-pūlād neslinden

19 Niçe biñ tīġ-zen dilāveri var
Rüstem-i zer-encād neslinden

20 Sürḫ-ser üzre istese serdār
Serverān-ı cihād neslinden

3a

21 Bāş u cān-ıla gelür nice ġāzī
Seyyid-i bā-sedād neslinden

22 Aṣlı faṣlıyla kesdi fitneleri
Tīġı ehl-i fesād neslinden

23 ʿIrḳını kes şahā ḳoma kimse
Ehl-i küfr ü ʿinād neslinden

24 Yüze devriñde çıḳmasın sevdān
Zenc-i efʿı-sevād neslinden

25 Ḳoma ādem yerine dīvleri
Ġul-i āhen-fuād neslinden

26 Gün gibi hep ola ḳapıñda ṭoġan
Ehl-i mihr u vedād neslinden

27 Şād ḳıl luṭfıñ-ıla mürdeleri
Şīr-i merdān-şād neslinden

28 Verme Türk'e ḳılıç ḳılıç gelmez
Ehl-i dās u ḥaṣād neslinden

29 Merd zeyn olmaz ehl-i zīnet olur
Zen-i zerrīn-mihād neslinden

30 Vird ḳopmaz gelür cebān girye
Mübtelā-yı zebād neslinden

31 ʿAskerin Ḥaḳḳ ziyāde edip ide
Sʿad u Ḥamẕa Ziyād neslinden

32 Erşed-i bendegānıdır Şeyḫī
Şeyḫ-i ṣāḥib-Reşād neslinden

33 Ḫayr-ḫāhı kemīn s̱enā-ḫānı
ʿAbdī ḫayru ʾl-ʿibād neslinden

Ḳaṣīde berāy-ı zemm-i düḫān vāḳıʿ - şüde

Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün

1 Mis̱āl-i berg-i ḫazān rūzgār-ı tünd-i şitāb
Düḫān varaḳların atdı ṭaraf ṭaraf pür tāb

2 Çerāġı rūşen olup bir daḫi oñup bitmez
Ocaḳlarına su ḳoydu şu resme seyl-i ʿitāb

3 ʿÖmürlerine ḳonup pāreler ciğerlerini
Bu ḫalḳa itmez anıñ etdigin derrende-ʿuḳāb

4 Düḫānla ʿişret eder mi güyersin Mecnūn
Duḫān içen ʿuḳalā verse ne suāle cevāb

5 Nuḫās-ı naḫle düzaḫ-nişīn olup ẓurefā
Cigerlerin döne döne yaḳar mis̱āl-i kebāb

6 Düḫān ḫarīfin elbette ehl-i nār eyler
Düḫāniyānı sezādır yaḳarsa nār-ı ʿıḳāb

3b

8 Sevād-ı vechi nümāyān olur düḫan-nūşuñ
Çeker duḫandan anıñçün mecālis içre ḥicāb

9 Duḫānı rū-keş eder zehr içer ḥaḳīḳatde
ʿAceb sefih olur ol kim eder helāke şitāb

10 Geçirsin āh-ıla göğsün ṣadr-ı dūd-keşān
Ki berg-i ʿayş etdi zamāna naḳş-ber-āb

11 Düḫān u bādeyi berbād edip üfürdü felek
Görünmez oldu bu vādīler içre āb u serāb

12 Suād-ı dūdı belā-yı siyāh olup ḫalḳa
Felekde olmuş idi ʿāleme seḥāb-ı ʿaẕāb

13 Söyünmüş çerāġ-ı cemāl-i mehruyān
Buḫārı etmişdir āftābı da bī–tāb

14 Dehānın etmiş-idi gülruḫānıñ ol bed-bū
Geh kendine idi gūyā geh gonca-i sīr-āb

15 Ederdi meclisi bed-bū teneffüs itse nüfūs
Düḫān dehenlerin etmişdi lüʾlüʾ-i çirkāb

16 Esince ṣarṣar-ı ḳahr-ı şedīd-i sulṭānī
Götürdü ḳoḳuyu ol rū-siyāh günde ḥarāb

17 O şāşıñ āteş-i ḳahrın görünce tütdü düḫān
Bu vehm-ile yere geçdi miṡāl-i cürʿa şarāb

18 Yıḳar yaḳar ġażāb-ı āteşi ḫarābātı
Düḫān içerdiseler ger bir iki ḫāne-ḫarāb

19 Vücūd-u münkeri devrinde etdiler inkār
Düḫānı eyleyemez kimse kimseye işrāb

20 Degüldür rūz u şeb eksik ezel-i küsūf u ḫusūf
Gidince ẓulmeti fer buldu mihr-le mehtāb

21 İkisi bir yere gelmez gider ol evrāḳıñ
Anı ṭaġıtdı yasaġ-ı şeh-i yegāne cenāb

22 Cenāb-ı ḥażret-i sulṭān-ı Murad-ı ʿādil kim
Rikābı ḥıdmetini salṭanāt bilir dār-āb

23 Merām-ı baḫş-ı cihān kāmkār-ı mesned-i cism
Sipihr-mertebe ḥaḳān-ı āfitāb-rikāb

24 Her bir bāsil-i ṣāḥib-ḳırān u deryā-dil
Felek-ḥıyam u sidre-ʿalem şihāb-ṭınāb

25 Ḥıżr-kerāmet ü ṣıddīḳ-i ṣıdḳ ʿİsī -dem
ʿÖmer-ādālet ü ʿOsmān-ḥayā ʿAlī-miḥrāb

26 Küşāde baḫt-ı Süleymān-ḥaşm Feridūn-baḫt
Bülend-ẓāt u hümāyūn-seyr muʿallā-bāb

27 Sütūde ẓıll-i ẓalīl Ḫudā-yı ʿazz ve cell
Ḥuccete şāh-ı celīl mübeccelü ʾl-elḳāb

4a

28 Medār-ı mülk ü milel-i sāz-kār-ı ʿilm ü ʿamel
Ḳarār-ı dīn u düvel zinde-dār-ı ḥükm ü kitāb

29 Menāṭ-ı red ü ḳabūl ü murād-ı baḫş-ı hüner
Güher-şinās-ı efāżıl-ı güzīde-senc-i libāb

30 Zemīne dürr ü güher yağdırdı çün bārān
Eger ki baḥr gününden alaydı feyż-i seḥāb

31 Ḥadīs̱ ü vaṣfını mecmuʿa-i sipihr alamaz
Olunsa meḥmedet-i ẕātı ger ḥisāb u kitāb

32 Mülūk eşiğine yüz sürmeği bilir rifʿat
Ḳadd-i dūtā-y-ıla olur derinde ḫalḳa-i bāb

33 O şāh-ı şāhenşanıñ zamān-ı ʿadlinde
Urur mu lāf-ı şehī bī-sebeb ʿaceb sebbāb

34 Değil ḳılāʿ-i ʿadūyı şu resme himmeti kim
Cibāl-i rāsiye ḳalʿını etmez istiṣʿāb

35 Nedem ki anları başdırsa tīr-i bārāna
Olur siperleri aʿdāya varṭa-i girdāb

36 Aḳan deminde ʿadūnuñ gelūlarına şahā
Aḳıp dökülmededir tīġ u nīze çün şarāb

37 Ḳo tīġı düşmene besdir kemīne peykānıñ
Ki ġarḳ eder nice mūr-ı żaʿīfi ḳaṭre-i nāb

38 ʿAdū şikārı şahā himmetinde āsandır
Fesār-ı peşmle minḳār olur miṣāl-i devāb

39 Revāc-ı sikke-i dīn faḍl-ıla olur çün kim
Kemāl-i naḳd-i efāżıldadır felekde ḥisāb

40 Bir iki meṣeleyi naṣb-ı nefs edip bilmez
Ümīd-i naṣb-ı münāṣib eder nice niṣāb

41 Kelām-ı pür-ġaraża semʿ-i pākiñi ṭutma
Mülevveṣ olmasın ol bāb-ı ʿamberīn ḳullāb

42 Revā mıdır devletiñde vār-iken ʿallāme
Bulunmaḳ olur iken lüccede dürr-i nāyāb

43 Bir iki bed-güher dūn-miṣāl ḫar-mühre
Ola müżāyaḳa baḫşā-yı ʿıkd der- ḫōşāb

44 Mükemmel oldu devānīnim üç lisān üzre
Müellifātım olur cemʿ olunsa nice kitāb

45 Kemine bendesisin pādişāh-ı Cem-cāhıñ
Ko ḫōd-furūşluġu Şeyḫiyā yeter iṭnāb

46 Çü nesl-i āl-i ʿabāsın duʿāgeriñ pīşeñ
Olur hemīşe gül elden netīce gülāb

47 Müdām tā gül-i ḫōş-bū vere dimāġa feraḥ
Münevver ola şükūfe ile meclis-i aḥbāb

48 Bahār-ı ʿömrü ola māye-i sürūr-ebed
Zamān-ı devleti ola miṡāl-i ʿahd-i şebāb

Ḳaṣīde Der Vaṣf-ı Bahār 4b

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Şāh-ı nevrūza dehr edip taʿẓīm
Behmen-i vaḳte eyledi taḳdīm

2 Döşeyip sebz-i maḳʿadını bahār
Gitdi kūha şitā-yı köhne-kilīm

3 Dökülüp geldi ʿasker-i ezhār
Etdi dey mülküñ anlara teslīm

4 Bāġı başdırdı kevkebe şeh-i gül
Düşdü ḳalb-i şitāya cemre-i bīm

5 Berfi maḥv eyleyip ḥicāba ḳodu
Şīve-i germ-i rūy-ı mihr-i kerīm

6 Şāḫ-ı ḫuşk eyledi ḳabūl nemā
Buldu yaʿni ḥayāt ʿiẓam–ı remīm

7 Oldu mestān-ı bezm-i ḥuld eşcār
Cūylar verdi neşve-i tesnīm

8 Naʿra-i mest-i bülbülān-ı çemen
Zehre-i zehri etdi çāk ü dü nīm

9 Şecer-i ṭūr-ı şuʿle-i pīçīde
Gülbün pür-külli hezār-ı kelīm

10 Nergis-i ḫūş-ḳumāş-ı nev-naḳşıñ
Kāse-i zer-nigārı kār-ı ḳadīm

11 Lāle lala vü tāze res ġonca
Bir uvacıḳ oġlu nev-civān-ı zaʿīm

12 Ṣalınır el ele leb-i cūda
Serv-i lāġar meyān-ı çınār çīm

13 Dili bitdi çemende ṭūṭīniñ
Şāh-ı verde yanaşdı tāze nedīm

14 Gülsitānda hezār ṭurfa maḳām
Bir misāfir ʿacemdir adı muḳīm

15 Sīm deste-y-ile ṣatılır oldu
Rāygān etdi ḳıymetden taḳvīm

16 Cāy-ı ḳānūna dek muḳavveme kim
Şimdiden ābı eylesin terḳīm

17 Basṭ-ı ervāḥ etdi dünyāya
Ne seḫā-pīşe cān olur bu nesīm

18 Mürde-murġān kūha verdi ḥayāt
Rūzigār etdi kār-ı İbrāhīm

19 Etdi ezhārı cümle ʿanber-bū
Nefḫa-i ḫalḳ-ı pādişāh-ı kerīm

20 Vārisü ʾl-mülk Ḫān Murād-k'odur
Ced-be-ced şeh-nişān-ı heft iḳlīm

21 Emn-i mülk ü saʿādet–i ʿālem
Şeref-i tāc-u revnaḳ-ı dīhīm

5a

22 Maẓhar-ı ism-i aʿẓam-ı ḳayyūm
Nām-vār-ı cihān- penāh-ı ʿaẓīm

23 Ḥākim-i nükte–senc ü ḥikmet-dān
ʿĀlim-i serte-ser-i nühüft ü ʿalīm

24 Dāniş ü bīniş-i Ḫudā dādı
Bī-niyāz-ı muʿallim u taʿlīm

25 ʿAlem-i ʿadli dikdi tā ser-i ʿarş
Ḳāim oldu anuñla şerʿ-i ḳavīm

26 Rāyi nāmūs-ı aʿẓam–ı melekūt
Fikri cāsūs-ı cüst-ı ṣad iḳlīm

27 Ḳaṣrı bu ʾl-ʿayn mıṣr-ı ʿadli cinān
Nil-i cevrinde çarḫ-ı köhne cerīm

28 Ġonca aġzın gül-āb-ıla yıḳasa
Dāmen-i pākin etmeğe telsīm

29 Feyż-i luṭfu şitāyı ḳıldı bahār
Zemherīr-i ceḥīmi etdi naʿīm

30 Olsa hem-dem nesīm-i reʾfetine
Nefḫa-i ḫuld olurdu ḳīḥ-i caḥīm

31 Nār-ı ḫaşem üʿitābı tābından
Rīḳ olurʿadūya mā-i ḥamīm

32 Tīr-i zerrīni tābı düşmen-sūz
Yanar eñ ṣoñ şihāba dīv-i racīm

33 Ḫaṣm-ı ḳıtāl-ı tīġı sürḫ-sere
Şeşperi ehl-i zerḳa başlu ġarīm

34 Ḳahr vaḳtında ḳahramān şedīd
Gāh luṭf u kerem ḥalīm u selīm

35 Eb-i müşfikʿaṭāsı eytāma
Dürdür ancaḳ memālikinde yetīm

36 Ḥiṣṣe alsın cihān bu maṭlaʿdan
Eyle rindāna muṭribā taḳsīm

37 Etmeseydi nefes ürd-i nesīm
Cāna can ḳatmazıdı bū-y-ıla nesīm

38 Misk-i rūmī iderdi ḫakiñi müşk
Ṭurrāsından alaydı şemme şemīm

39 Nefḫa-i kūyını alaydı nebāt
Nāfe olurdı āhuvān-ı ḥarīm

40 Dil-i ḫubānı ḳıldı ġamzesi çāk
Etdi puladı ḫançer-ile dü-nīm

41 Şāh-ı devrāna naẓm-ı gül-būyuñ
Şeyḫiyā ḳıl duʿā-y-ıla teslīm

42 Germ ü serd ola tā rebīʿ ü şitā
Ḥışmnāk ola gāhi gāh ḥalīm

5b

43 ʿAdli eyyāma iʿtidāl vere
Rūzgārı ola naʿīm ü muḳīm

Ḳaṣīde Der Sitāyiş-i Merḥūm ʿOṯmān Ḫān ʿAleyhi ʾr-Raḥme

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Serve ḫiʿlāt geyürüp etdi boyunca iḥsān
Yine gülşende kesip biçmede berḳ u bārān

2 Cān verip yürür imiş cism-i nebāt u şecere
Āb-ı enhāra ʿaceb mi der isem rūḥ-ı revān

3 İki saṭr oldu çemen iki yānında cūyuñ
Düşdü māī varaḳ eṭrāfına ḫaṭṭ-ı reyḥān

4 Döndü dolāblarla çemeniñ eṭrāfı
ʿĪdgāha ṣalınırsa yeridir serv-i çemān

5 Sebz-vār oldu çemen māī ʿacem ḳatıdır
Cā-be-cā gülleri var sünbül-i ṣaḥnistān

6 Yine zer üsküf-ile ḳapūya çıḳdı nergis
Oldu dergāh-ı şehinşāh-ı bahāra derbān

7 Ḳol ḳol el baġladılar serv ü çınār u ʿarʿar
Şāh-ı gül şevket-ile etdi çemende divān

8 Aldı sīmīn siperin dūşuna cū ṣanma ḥabāb
Etdi aḳıncıların şehr-i gülistāna revān

9 Berg-i gül üzre Süleymān-ı zamāndır her mūr
Götürür taḫtını nāzüklük ile bād-ı vezān

10 Yāsemin ḫayli yine lāleye ġālib oldu
Nitekim sürḫ-sere ʿasker-i āl-i ʿOs̱mān

11 Aḳışı gözlerin alır baḳanıñ nergis-vār
Nʾola erbāb-ı ṣafā cūlara olsa ḥayrān

12 Naʿme-i bülbüle mīzāblar āheng eyler
Ṣanki gülşende oḳur nāy-ıla bir ḫōş elḥān

13 Gezdirir bād girip ḳoltuġuna ʿuşşāḳı
Ḥassalardır güç-ile bāġı ederler seyrān

14 Göricek ġonca-i zanbaḳ bu ḳadar āyātı
Barmaġın ḳaldırıp ol demde getirdi īmān

15 Āsitīn külli ezhār sürer gözlerine
Nitekim dāmen-i sulṭān-ı cihānı aʿyān

16 Pertev-endāz-ı ʿadāletiñde ziʾn-nūreyn
Nūr-ı aʿyān-ı şehān ḫażret-i sulṭān ʿOs̱mān

17 Cām-baḫşā-yı Cem ü kāmdih-i Rūm u ʿAcem
Kār-ı fermāy-ı Key ü tācistān-ı Keyvān

6a

18 Āsmān-ḳadr u kevākib-ḫadem ü mihr-efser
Ḳahramān-ḳahr u Süleymān-ḥaşem İskender-şān

19 Ḥoḳḳa-i gevher rāy-ḫōş levḥ-i maḥfūẓ
Şuḳḳa-i rāyet-i ejder–veş mihr-i raḫşān

20 Maṭlaʿ-ı devleti nevrūz-ı bahār-ı ʿaẓamet
Sāye-i cūdı şeb-i Ḳadir nehār-iḥsān

21 Kevkeb-i ṭāliʿ iniñ üstüne ditrer ḫūrşīd
Ḥıdmeti şemʿ ine pervāne sipihr-i gerdān

22 Raḳṣdan ayāġı yer başmaz idi çün meh-i nev
Bulsa Zühre-i ṣaf naʿ line duḫūle imkān

23 Keff-i dür-pāşı felekde olalı gevher-rīz
Yüzü ṣuyuyla yerinde ṭurur ebr-i nīsān

24 Bāb-ı gülzārı nesīm-i germi fetḥ etse
Dehr taḳvīmine yazılmaz idi faṣl-ı ḫazān

25 Himmeti şöyle ki bir gerd-i ḫaḳīre naẓarı
Etse bir laḥẓa taʿ alluḳ ola çarḫ-ı gerdān

26 Saṭveti şöyle ki olsa feleğe tāb-endāz
Ḫıred olup şīşe-ṣıfat ola rehne rīzān

27 Şevketi şöyle ki bir cānibe ʿaẓm etse olur
Çarḫ u seyyāre peyklerle rikābında revān

28 Düldül-engīz-i veġā kim dem-i cevlānında
Tīġ-veş kūhları ser-be-ser eyler rīzān

29 Fāris-i ʿarṣa-i pehnā-yı şecāʿat ki olur
Esb-i bālā döne kūh-la ṣaḥrā yeksān

30 Tevsen-i tünd-i felek çenber olur altında
Düşürüp dizginini eylese ʿaẓm-i meydān

31 At ḳoparsaydı eğer ʿaskeri bir yerden olur
Kūhlar bār-ıla at başı berāber pūyān

32 Ṣarṣar-ı leşkeriniñ gerdi çıḳıp eflāke
Kirm-i şeb-tāba döner peyker-i ḫūrşīd-i cihān

33 Tiġ-ı mevvācı eger aḳsa ġılāf-ı zerden
Maḥv olur baḥr-i taḥayyürde neheng-i ʿummān

34 Teb ṭutar şīr-i neri tābiş-i şemşīrinden
Secde eyler göricek şeşperini pil-i dāmān

35 Nice baş göstere şemşīrine ḳarşu aʿdā
Gösterir mi göze hiç zerreyi mihr-i tābān

36 Mār-ı efsürde-ṣıfat dillerin aʿdā dutdı
Ejder-āsā idicek nīzesi taḥrīk-i zebān

37 Ṭas-ı pür-āteş olur sürḫ-seriñ bāşına tāc
Olsa nārı ġażabı ol ṭarafa şuʿle-feşān

38 Eyleyip ḳaṭʿ-ı ālāḳa ede hep mülkün teslīm
Rāy-ı hind üzre ki rāyı çeke tīġ-i bürrān

39 Mertebānī gibi ihdā ede hep ḳalʿaların **6b**
Mülk-i faġfūra eger ṣalsa bir ednā der-bān

40 ʿAcele üzre mefātiḥi ḳılāʿıñ gele hep
Dil ucuyla ede ger tīġı ḳırala fermān

41 Bū Ḫanīfe'yle Ḫıżır aña muʿllim-mürşīd
Bū ʿAlī Āṣāfı Vaṣṣāfı Kemāl ü Selmān

42 ʿAṣrı ʿaṣr-ı ḫulefā pīşesi ʿilm ü taḳvā
Kārı ʿadl-i ʿÖmer ʿiffeti İbn-i ʿAffān

43 Bir serdār-ı saʿādetde olan bendeleri
Müşterī-rāy ü ʿUṭārid-hüner ü māh-mekān

44 Beñzer ol pīre serāyı ki'ola feyẕ-i Ḥaḳdan
Ẓāhir u bāṭını maʿmūr u mükemmel erkān

45 Ey şeh-i nükte-şinās ey meh-i ḫūrşīd-libās
Ey ferāset-i ʿilm ey fāris-i ʿirfān-ı meydān

46 Ẕerre pūşīde değildir dil-i ḫūrşīd eṣere
Ki ġubār olmışıdı nice dem ehl-i īmān

47 Ney ḫuşk olmışıdı ḫāme devāt ise tehī
Aḳmadan ḳalmışıdı çeşme-i kūy-ıʿirfān

48 Devr-i cān-baḫşıñ olup teşnelere Ḫıżr erdi
Geldi ol çeşmeye ṣu yerine āb-ı ḥayvān

49 Bāḳī-i luṭf-ıla ecdādıñ idipdir bāḳī
Sen de bāḳīleri iḥsān-ıla eyle ḥassān

50 Vaṣf-ı pākiñ ḳaleme cümle getirmek olmaz
Gelemez bir yere mīzāb-ıla enhār-ı cinān

51 Naẓm-ı ẕikr-i cemīlinle duʿādır maḳṣūd
Açalım biz de duʿāya eli gül gibi hemān

52 Şeyḫiyā tā ki bahār-ıla cihān ḫurrem ola
İltifāt-ı şeh-i gülden ola bülbül ḫandān

53 Ḫalḳı ḫürrem ide her laḥẓa nesīm-i ḫulḳu
Yanına uġramaya gülşeniñ bād-ı ḫaẕān

Ḳaṣīde der-Sitāyiş Aḥmed Ḫān ʿAleyhi ʾr-Raḥme ve ʾl-Ġufrān

Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1 Ḫōşā ṣubḥ-ı ṭarab-nāki ḫōşā vaḳt-i ṣenā-ḫānı
Ki dehri rūşen itdi mihr-i ʿadl-i ẓıll-i yezdānī

2 Daḫi bir böyle gün ṭoġmuş değildir başına ḫalḳıñ
Ḫudā gerdān idelden künbed-i gerdūn-ı gerdānı

3 Çerāġ-ı mihr ü mehden eyledi fāriġ cihān ḫalḳın
Fürūġ-ı şeb-çerāg-ı dūdmān-ı mülk-i ʿOṯmānī

4 O taḫt-ı pür-cevāhir üzre şāh-ı ʿālemi görsün
Felekde görmeyenler encümiyle mihr-i raḫşānı

7a

5 Cenāb-ı Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed şāh-ı Cem-mesned
Celālet-baḫş u zīb-efzā-yı dīvān-ı Süleymānī

6 Şu denlü lemʿ-i şemʿ-i ʿadli ṣaldı ʿāleme pertev
Ki dehri ẓulmet-i ẓulm idemez bir daḫi nūrānī

7 Naṣīb olmadı daḫi böyle bir şāh-ı cihān-bānī
Yapaldan bānī-i ḳudret buna firūze erkānı

8 Cihān-ı köhneye bānī-i ʿadli ṭarḥ-ı nev ṣaldı
Müsellemdir o şāha el-ḥaḳ āyin-i cihān-bānī

9 Verirdi her seḥer cārūb-ı zerrīn gelip ḫūrşīd
Eger ṭutsa anı cāru-keşān-ı saḥn-ı meydānı

10 ʿAceb mi āsitānı secdegāh-ı ser-keşān olsa
Olupdur resm-i miḥrāb anda naḳş-ı naʿl-i yek rānı

11 Semend-i bād-reftārıyla gāhī cilve etseydi
Ṣanırlar kim getirmişdir ṣabā gül-berg-i ḫandānı

12 Sipihr-i nīl-reng üstünde ḫūrşīde gelir lerze
Ne dem kim ol semend-i ablaḳ üzre ide cevlānı

13 Zehī esb-i felek-seyr ü Burāḳ-cünbüş kim
Ayaḳlar cilve etdikçe nücūm u mah-ı tābānı

14 .....güşesinde çarḫ-ı pür encüm kemīn ġırbāl
Nesīm-i ravża-i bāġ-ı irem ferrāş-ı meydānı

15 Mücevher-zeyn ile ol bād-pā reftāre geldikçe
Revān oldu ṣanır bād-ıla taḥt-ı Süleymānī

16 Meger kim öñüne düşmüşdü şāhıñ çarḫ-ı pür- encüm
Cevāhirle müzeyyen bir yedek ṣandı gören ānı

17 Kemān aldıḳça destine miṣāl-i Rüstem-i destān
Ṣanırlar burc-ı ḳavsa geldi ḫūrşīd-i dıraḫşānı

18 Seḫā vaḳtinde desti ol şehinşāh-i ʿaṭā-baḥşıñ
Boşaldır kāse-i ʿummānı silker kīse-i kānı

19 Kef-i feyyāżını zer-baḥş eder aʿlā vü ednāya
Aḳıdır her ne yaña istese deryā-yı ʿummānı

20 Şu deñlü şarḳ u ġarba çekdi ḫān-ı luṭf u iḥsānın
Ki yekser dehre oldu bāʿiṣ-i medḥ u ṣenā-ḫānı

21 Ṣedef-veş el açıp ṭañ mı ḳamū ʿālem duʿā itse
Anın iḥsānını esdāfa itmez ebr-i nīsānī

22 O ṭuġra-y-ıla ṭañ mı revnaḳ- efzā olsa menşūrı
Eder zülf-i ḫam-ender-ḫam ziyāde ḥüsn-i ḫūbānı

23 Anıñ menşūrunuñ mānendi bir ṭāvus-ı zerrīn dem
ʿAdālet gülşeninde etmemişdir daḫi cevlānı

24 Başına od yaḳar yoḳdur ʿadlinde meger ḫūrşīd
Vār-ısa ṣubḥ-ı kāẕibdir çekip yırtan girībānı

7b

25 Gülüñ destārına bād-ı sabā destin dırāz itmez
Olaldan pās-bān-ı ṣavleti dehriñ nigeh-bānı

26 Gül ü nergis gibi bir tebsi altunu bāşı üzre
Götürse bir kişi ṣaḥrāda çekmez ḫavf-ı düzdānı

27 ʿAdūya ḳatl için lāẓım degil tīġ-ı ecel zirā
Alıpdır boynuna ol kārı anıñ tīġ-i bürrānı

28 Serin peymāne gibi şāh-ı faġfūruñ şikest eyler
Eğer ʿahdinde eylerse şikeste ʿahd u peymānı

29 Aña teslīm iderdi ser-be-ser hep Çīn u Māçīni
Eger ḫāḳān-ı Çīne göstereydi çīn-i pīşānı

30 Serin tīġ-ıla ġarḳ-ı ḫūn ider şāh-ı ḳızıl-bāşıñ
ʿAdūnuñ olamaz şimden girū başına derbānı

31 Şehinşāhıñ elinde tīġ-ı ḫūn-ālūd ẓanneyler
Eger deryā içinde görse düşmen şāḥ-ı mercānı

32 Şehā sensin o şems-i maʿdelet kim ḥażret-i Bāri
Seniñ devriñde ḫayra döndürüpdür ḥāl-i devrānı

33 Şeb-i ẓulmüñ ẓulāmın maṭlaʿ-ı devletde maḥv itdiñ
Belī hengām-ı ṣubḥ irer cihāna feyż-i rabbānī

34 Lisān-ı ḫāme ʿācizdir muḥaṣṣal vaṣf-ı zātıñda
Söze gelse beğenmez gerçi kim değme süḫen-dānı

35 Feżāil ehline ʿahdinde luṭf et iltifāt eyle
Budur āyīn-i sulṭānī budur resm-i cihān-bānī

36 Pür et dest-i zer-efşānıñ ṭolu ṣun cām-ı iḥsānıñ
Ḥalāṣ it cevr-i devrānıñ elinden ehl-i ʿirfānı

37 Vücūd-ı bāḳīye elṭāf-ı ecdādıñ idi baʿīṣ
Şehā sen daḫi ḳıl bāḳīlere elṭāfıñ erzānī

38 Bu naẓm-ı dil-pezīre reşk ider Selmān u Firdevsī
Revādır Ḫüsrevā olsa ne var maḳbūl-i ḥāḳānī

39 Var-iken naẓm-ı Şeyḫī ġayri eşʿāra ḳulaḳ ṭutma
Ki ġūş itmez gül-i ter değme bir murġ-ı ḥōş elḥānı

39 Şehā her kimse virmez böyle ṣūret şāhid-i naẓma
Bulunmaz değme ṣuretde bilirsin şīve-i Mānī

40 Benim taḥsīnime muḥtācdır naẓm-ı siḥir-kārān
Muḥaṣṣal ehl-i naẓmıñ ben ḳulundır şimdi Ḥassān'ı

41 Sezā-yı iltifāt-ı Ḫüsrevānen bir ḳuluñdur ol
O ḫāki maẓhar-ı luṭf et yerine eyle iḥsānı

42 Vere tā ʿaḳd-i pervīn ʿasmānıñ farḳına zīynet
Sipihriñ tā ki arta mihr-ile her ṣubḥ-dem şānı

43 Cülūs edip zümürrüd-tāḫta kim Ḫüsrev-i ḫāver
Demādem rūşen ide ṭalʿatı eyvānı keyvānı

44 Ġubār-ı pāyıñ olsun zīver-i tāc-ı ser-efrāzān
Ser-efrāz-ıla sen pābūsuñ evreñg-i Süleymānī

8a

45 Cülūsuñ Ḥaḳ mübārek eylesin taḫt-ı saʿādetde
Cemāliñ mihrī olsun nūr-baḫş-ı baḫt-ı sulṭānı

Ḳaşide Der-Sitāyiş-i Ḫażret-i Şeyḫu 'l-İslām ve Müftīü 'l-Enām Sellemehū

Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün

1 Göründü pertev-i ḫāver miyān-ı ẓulamādan
Miṯāl-i sīne-i dilber siyāh ḫārādan

2 Cibāl-i şaʿşaʿa-i mihr-ile dönüp Ṭūr'a
Cihān pür oldu yine pertev-i tecellādan

3 Felekden etdi ẓuhūr āfitāb-ı ḫōş- ṭalʿat
Miṯāl-i ʿārıż-ı tābende ḳaṣr-ı mīnādan

4 Ufuḳdan oldu ʿıyān cirm-i neyyir-i aʿẓam
Niteki zevraḳ-ı zerrīn kenār-ı deryādan

5 Ṣaḥāyif-i feleğe mihr mühre urdu meğer
İşāret oldu debīrān-ı ṣadr-ı fetvādan

6 Güneş değil görünen rūşen oldu dīde-i çarḫ
Ġubār-ı dergeh-i gerdūn cenāb-ı Molla'dan

7 İmām-ı mesned-i fetvā ebuʾl-meyāmin o kim
Maṣūn-ı āmin-i faẓlı ġubār-ı iḥsādan

8 Verir ġavāmiz-i esrāra ḫāmesi ṣūret
Ne dem ki perde-gūşā ola rūy-ı maʿnādan

9 Hemīşe mülhem olur aña sırr-levḥ u ḳalem
Miṯāl-i vaḥy-i mübīn evc-i ʿarş-ı aʿlādan

10 Ẓalām-ı cehli nʾola mihr-i dāniş eylese kim
Cebīni şuʿle verir nūr-ı faẕl-ı taḳvādan

11 Bulur sözünden anıñ gūş-ı ehl-i dil zīnet
Niteki farḳ-ı felek gevher-i süreyyādan

12 Zemīne rāy-ı münīrinden erişir revnaḳ
Sipihre niteki ḫūrşīd-iʿālem-ārādan

13 Żiyā verir ser-i gülmīḥ-i bāmı āfāḳa
Miṯāl kevkeb-i raḫşānda ṭāḳ-ı cevzādan

14 Sipihr-i tābiʿ-ı fermānı baḫt-ı maḥkūmı
Ḳul olmadıḳ aña kim ḳaldı pīr u bernādan

15 Güler cemāli anıñ verirdi ʿāleme revnaḳ
Güzellenir ḥarem-i bāġ verd-i raʿnādan

16 Ne ḥācet aña ki ḫulḳ-ı kerīmi vaṣf oluna
Ṭarāvet-i gül-i ḫōş-bū ġanīdir iṭrādan

8b

17 Żamīr-i pākiñe ʿarż eyle ṣūret-i ḥāliñ
Ṣafā yüzünü gör āyine-i muṣaffādan

18 Derūn-ı baḥr-ı taḥayyürdeyim Ḫudāvendā
Çıḳar beni çū dürr-i pāk-i ḳaʿr-ı deryādan

19 Feżāil ehlini nā-ehl içinden eyle ḫalās
Miṯāl-i gevher-i yektā miyān-ı ḫarāda

20 Duʿā-yı devletine başla Şeyḫiyā kʾoldur
Mühim olan saña her laḥẓa cümle eşyādan

21 Hemīşe tā ki edip ḫalḳı ṣubḥ-dem bīdār
Dem ura bād-ı seḥer-muʿciz-i Mesīḥādan

22 Ṣabāḥ-ı ʿīd ide ṣubḥunu fāliḳuʾl-eṣbāḥ
Müdām olmaya enfāsı fāriġ-i iḥyādan

Berāy-ı Şeyḫuʾl-İslām Ebūʾl- Meyāmin

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Gülleri şāḫlar üstünde açıp bād-ı şimāl
Aldı mecmūʿaların ellerine ehl-i kemāl

2 Meclis-i āla dönüp ġonca-i ser-sebz-ile bāġ
Bülbül oldu şu ḳalender ki ola bende-i āl

3 Devlet-i gülde tüyün düzdü hezār miskīn
Ṣan bahāriyye yeni ḫırḳa edindi abdāl

4 Bāġda şevḳ-ile ṭūṭī ne dedigin bilmez
Çeneye başdırıp itmiş çemen erbābını lāl

5 Seḥerī murġ-ı ḫōş-elḥānı görün serv üzre
Ṣanki temcīd ederek çıḳdı menār üzre Bilāl

6 Gül-i ḥamrā yine der-āteş edip naʿlleri
Ḳomadı āşıḳ-ı dil-suḫteye ṣabra mecāl

7 Micmere lāle ḳoyup bir iki pāre ʿanber
Bürüdü bīd aña bir çemeni zībā şāl

8 Ṣaldı gülbün ḳolunu gerden-i bīd ü serve
Ṣalınır bāġda ḳol ḳol bir ālāy tāze nihāl

9 Sāġar-ı gülle mey-i jāle görüp bülbül-i zār
Gül şarābıyla gözün açdı o ḥasta fiʾl-ḥāl

10 Nergisiñ çeşmi ḳapanmışdı remedden bir yıl
Açdı bād-ı seḥeri niteki ḥāẓıḳ kaḥḥāl

11 Açamazdı o daḫi olmasa aña sürme
Ḫāk-i dergāh-ı ḫudāvend-i sipihr-istiḳlāl

12 Müşterī-rütbe felek-kevkebe şeyḫüʾl-islām
Ki serāperdesidir çarḫ-ı münaḳḳaş ez-yāl

9a

13 ʿĀlem-i ferʿ-i uṣūl aʿlem-i füḥūl
ʿĀlim-i ʿilm u ʿamel efżal-i deryā-efżāl

14 Ḥıdmet-i sāḥa-i kāşāne-i kāşī ferşī
Rifʿat- pāye-i ʿallāme-i kāşī vü celāl

15 Aṭlasın ḳat ḳat ider çarḫ-ı berīn-i pāy-endāz
Ger tenezzül ide ol ṣadr-ı serīr- iclāl

16 Felek faẓl u kemāle meh-i nevdir ḥaḳḳā
Ṭabʿ-ı çālāk-i bülendinde olan tāze ḫayāl

17 Ḳalemi rūḥ virelden ṣūr-ı fetvāya
Görünür her biri bir dilber-i müşgīn ḫaṭ u ḥāl

18 Yazamaz ḫaṭṭı miṯālini ʿUṭārid meṯelā
Ṣafaḥāt-ı feleği eylese evrāḳ-ı miṯāl

19 Köhne cārūkeşidir dergehiniñ pīr-i felek
Ḳadd-i ḫam-geştesi ol ḥıdmete olmuştur dāl

20 Māʿnīʾ-i naẓmı suṭūr üzre leṭāfetden aḳar
Ḳaṣr-ı faẓlına olur maʿnīde ʿayn-ı selsāl

21 Silk-i mülkünde anıñ naẓm ḥarām olmadı hiç
Şiʿr-i şīrīn-i ṣafā-baḫş ise siḥr-i ḥalāl

22 Bulamaz medḥine şāyeste ḥıred ġavāṣṣı
Pür güher pür dür iken lücce-i deryā-yı maḳāl

23 Şeyḫiyā vaṣf-ı kemālinde çü ʿacz el verdi
Devlet ü ʿömrü beḳāsına duʿāyı ele al

24 Tā ki aʿyān-ı şükūfeyle reh-i gülşende
Ede şāhenşeh-i nevrūzu ḳabūl-i istiḳbāl

25 ʿÖmrüñ eyyāmı ola tāze bahār u nevrūz
Ḍevletiñde ḳuluñuñ ḳulu ola ṣad iḳbāl

Ḳaṣīde Der-Naẓm Vaṣf-ı Ḥāl-i Ḫōd

Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

1 Dedim görünce dest-i nigār-ıla yārimi
Kendü ḳızıl eliñle tamām eyle kārımı

2 Evvel naẓarda baña unutdurdun kūy-ı yār
Firdevs-i cāvidānı degül kim diyārımı

3 Şol deñlü muġberim sitem-i rūzigārdan
Ṭūfān-ı bāda itmeye teskīn ġubārımı

4 Temlīk olunsa mihr u mülklerle almazım
Bir ẕerre minnet ile dilā çarḫ-ı çārımı

5 Verir helāli etmeğe cüzdān-ı fenn-i şevḳ
Göndersem idi çarḫa eğer kīse-dārımı

6 Etdikçe dūn naẓar feleğiñ muʿteberleri
Eyler bülend-i faẓl-ı Ḫüdā iʿtibārımı

9b

7 Hep nāsere pend olıcaḳ hācegān-ı dehr
Bāzāriyān-ı sifle mi bilsin ʿayārımı

8 Zāġ u zāġān ḳosun ṭamaʿ per açınca ben
Simurġ-ı çār-bāle yidirmem şikārımı

9 Eyler şikeste olsa ʿadū Şeyḫiyā felek
Hiç yerde ḳor mu ġayret-i ḫaḳ inkisārımı

10 .....ḥaṣūr āfitāb-ı ʿadl
Eflāke irgüre ʿilm-ı iştihārımı

11 Dāim seḥāb-ı feyżi ṭarāvet-resān iken
Hīç ṣoldurur mu bād-ı ḫazān nev-bahārımı

12 Saʿdi ʾs-suʿūd u ḳuṭb u vücūd ol ki ḥażreti
Devrinde itdi saʿd-ıla dārende dārımı

13 Ġavṣ-i dürrī ki vaṣfı verā-yı ʿuḳūldür
Etsem revādır āy-ıla bezl aña vārımı

14 Medḥ ü duʿāsı vird-i zebān olduġun dimem
Derd-i derūnla derim aḥvāl-i zārımı

15 Ben ṭabʿ-ı pāk-ü ṣāf-ıla āb-ı revān iken
Cāiz görür mü bürgeler içre ḳarārımı

16 Şir ü şeker gibi alışır nil ile mīzāc
Deryādır eğleyen dil-i gevher-niṣārımı

17 Pervāz-ı dest-i dōst nevāzından eyledim
Tā almayınca okuyagelem şikārımı

18 Ḥıfẓ eylesin Ḫüdā dil-i ṣāfın ġubārdan
Tā kim ele ala bu dil-i ḫāksārımı

Der-Naẓm u Vaṣf-ı Ḥāl-i Ḫōd bi-Şeyḫu ʾl-İslām

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Ol biriyle ḳonuşan der ne güzel ādem olur
Bezm-i vaṣlına eren devlet ile hem-dem olur

2 Eşk-i ḫūnīnimi dildār görüp ṣundu lebin
Cān bağışlar kişiye ʿaşḳ u muḥabbet dem olur

3 Ḥasta-iʿaşḳım ecel ḫavfını çekmem zīrā
Lebi her demde verir tāze ḥayāt em sem olur

4 Ṭıfl-ı dil nāle idüp piste-i laʿliñ özler
Bir kez ammā güzelim öpsem anı epsem olur

5 Ol miyāne ṭolaşırsa eli olmaz aġyār
Ḥāṣılı ortalıḳ ey şūḫ-ı cihān pek kem olur

6 Lebüñ emdikçe ṣafā-y-ıla ṭolar ḳalb-i ḫazīn
Mey ü maḥbūb olıcaḳ ḥāṭırımız bī-gam olur

7 Dest-i sāḳīde ḳadeḥ bir gül-i terdir gūyā
Yer yer üstünde ḥalāl-i mey aña şebnem olur

10a

8 Şāhlar ʿālemine reşk ider erbāb-ı diliñ
Sākin-i kūşe-i meyḫāne şeh-i ʿālem olur

9 Hem-sifāl-i seg-i yār olmaġ-ıla umma viṣāl
Ṣanma her cām çeken maḥrem-i bezm-i Cem olur

10 Şeyḫiyā vaṣl-ı ʿarūs ile ṭālib olan
Evvelā bir ḥarem-i muḥtereme maḥrem olur

11 Yaʿni dergāh-ı ḫudāvend-i muʿaẓẓam ki felek
Ẕīr-i pāyinde ṭoḳuz pāyeli bir sellem olur

12 Ḥasret-i ḥıdmeti ḳaddin ḫam edip eflāk
Ḳāmet-i māh-ı nev ol ġamla ḫam-ender-ḫam olur

13 Oldur ol vāḳıf-ı esrār-ı ḫafāyā-yı ḥikem
Ki anıñ ḥükmi ile şerʿ-i Nebī muḥkem olur

14 Olmaz aḥkām-ı ḳażāda aña bir yer mübhem
Şol ḳadar ḳalbine esrār ḳadar mülhem olur

15 Baḥṣini diñler-ise ʿallāme anıñ bir gün eğer
Ṭıfl-ı yek-rūze gibi söylemeyip ebkem olur

16 Süḥeniyle selef āyinini iḥyā eyler
Nefesi mürdelere ḥāṣılı ʿĪsī-dem olur

17 Demidir devlet ü ʿömrüne duʿā eyle dilā
Ki duʿā küngüre-i ʿarşa erişir dem olur

18 Reşḥa-i kilki cihān bāġını ḫandān etsin
Tā ki ezhār-ı çemen şebnem ile ḫurrem olur

Der-Vaṣf-ı Ḥażret-i Şeyhu ’l-İslām Yaḥyā Efendi Sellemehū

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Cāmı pür ṣun sāḳıyā ḫurşīd-i aʿẓam devridir
Ḫumlarıñ feyżi teselsül üzredir Cem devridir

2 Naḳşınıñ ver ḥükmünü destinde ol.....
Ḫalḳa teslīme çek devrānı ḫātem devridir

3 Meclis-i rindāne bezl it bādeyi dünyā-reviş
Dāireñ ṭurma büyüt luṭf-ıla ḫātem devridir

4 ʿAks-i muġbeççe ile mey gūyā firengi sikkedir
Dest-i gül pür- jāle ṣan dīnār u dirhem devridir

5 Misk-i rūmī sünbül ü lāle benefşe meclise
Nāfe-rīz olsun ki ʿanber-būy-ı ḫurrem devridir

6 Devr-i neyden zemzeme zemzem gibi rīzān olur
Ey esīrān-ı teb-i ġam müjde zemzem devridir

7 Dāġ-ı teb-ḫāle-y-ile pür oldu leb ehl-i ʿabā
Şöyle beñzer Şeyḫiyā māh-i muḥarrem devridir

8 Ṭutmadan şīrā teb tāʾib olur şimden girū
Nüsḫa-i kilk-i ʿazīmet ḫōn-ı ḫōş-dem devridir

10b

9 Devr-i ādemden beri görmüş değil çeşm-i felek
Müşterī-ṭalʿat melek-ḫaṣlet bir ādem devridir

10 Devr uṣūlün çarḫ-ı kec-gerdiş dürüst etdin meğer
Bir bülend-āvāza üstād-ı muʿaẓẓam devridir

11 Noḳṭa-i ʿirfān erişse merkez-i çarḫa nʾola
Ḳuṭb-ı aʿẓam ġavs-i dīn müftī-i aʿlem devridir

12 Ḥażret-i Yaḥyā Efendi kim zamān-ı devleti
Ḥacc-ı ekber ʿīdidir raḳṣ-ı demādem devridir

13 Būy-ı ḫulḳıyla nesīm-i āfāḳı nʾola devr edip
Dehri ihyā eylese ʿĪsī-i Meryem devridir

14 Himmet-ile nʾola māhiler düşen sūzenleri
Ṣāḥibine virse İbrāhim-i Edhem devridir

15 Devri dāim olsun anıñ devleti deryā-ṣıfat
Ṭurmasun girdābı zīrā ʿīş u ʿālem devridir

Der-Medḥ-i Vezīr Aḥmed Pāşā

Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilün

1 Erişip tāze çemen ʿarż-ı cemāl etdi bahār
Dilber-i nev-ḫaṭṭa döndü yine ṣaḥn-ı gülzār

2 Zeyn edip şāh-ı gülüñ her ṭarafın nergisler
Şāhid-i gül ḳuşanur ṣanki bir altun zünnār

3 Lāle jāleyle olup tāc-ı muraṣṣāʾ gūyā
Laʿl āvīze ṭaḳar gūş-ı güle her zünnār

4 Ġoncayı sünbül ile ḥavż kenārında görüp
Çözdi ṣandum yumaġa zülfünü bir tāze nigār

5 Açılan gülleri āyineye döndü bāġıñ
Nʾola ṭūṭī-ṣıfat eylerse hezārān güftār

6 Lāle vü nergis ile rişte-i bārānı gören
Bāġı ḳandil ile zeyn oldu ṣanur cāmiʿ-vār

7 Ḳuvvet-i nāmiyeden ṣu yürüdü eşcāra
Gūyiyā çıḳdı terāzūya miyāh-ı enhār

8 Ṭurmaz āb üzre deme naḳş ki zīrā şimdi
Baġladı ḥūb naḳşlar ṣuda ʿaks-i ezhār

9 Top āyine gibi şekl-i müdevverle ḥabāb
Çemen erbābına her sūdan olur āyine-dār

10 Ġonca-i lāle sebū nergis u gül cām u ṭabaḳ
Cā-be-cā meclis-i tersā-beçegān sünbülzār

11 Ney-şekerdir çemene şāhid-i şīrīn-ḥarekāt
Ṣalınır ḫançer-i berkıyle yolundan her bār

12 Ṭūṭī-i āl eğer bāġa bu demde gelse
Anı alma gibi el üzre ṭutardı eşcār

11a

13 Bād her birine peyġām-ı muḥabbet iletip
Dest-ber-sīne ḳılar her birine serv ü çınār

14 Seyr ediñ ṣaff-ı benefşe ile ṣaff-ı yāsemini
Cünd-i İslām-ıla güyā ki ṭuruşdu küffār

15 Sürḫ zevraḳlar olup baḥr-i çemende lāle
Çalḳanır ṣanki ṭonanma çıḳarır şāh-ı bahār

16 Seḥerī bād-ı sabā gülşeniñ açsın ḳapısını
Gele şāyed ḳapıdān āṣaf-ı Yūsuf-dīdār

17 Server-i ṣadr-ı hüner ṣafder-i sencīde-güher
Bedr-i pākize-eṣer mihr-i bedīʿ ü ʾl-āṣār

18 Ḥāfıẓ-ı şerʿ -i Ḫudā nāṣır-ı erbāb-ı hüdā
Ḫānmān- sūz-ı udī ġarḳasāz-ı eşrār

19 Ṣadr-ı iḳlīm-güşā ḥażret-i Aḥmed Pāşā
Dest-gīr-i ʿulemā mesned-i aʿyān-ı kibār

20 Ol ki mecmūʿa-i ʿirfānı nʾidem kim açsa
Açılır ġonca-i ṣad-berg zemīn-i eşʿār

21 Gülşen-i rifʿatiniñ tāze gül ü nergisidir
Bām-ı ḳaṣrında o gülmīḫ-ile zerrīn mismār

22 Cevherī ṣorġucudur sünbül-i bāġ-ı temkīn
Tekme-i dāmenidir ġonca-i gülzār-ı vaḳar

23 Baḥr-iʿ irfānıñ eder kesb-i ṣafā seyrinden
Her dem eylerse sefīneyle nʾola geşt ü güzār

24 Cemʿ olup ʿ ilm ü şecāʿ at dil-i pākinde anıñ
Beñzedi mecmaʿ baḥrine o ʿ aynüʾl-aḫyār

25 Rüzgār eyledi tʿ ayīn vücūd-ı pākin
Ḳapūdān olsa vezāretle saʿ ādetle ne vār

26 Sīm u zerden meh u mihr iki münevver fānūs
Ḳullanırsa nʾola fülk-i feleği küşteri-vār

27 Kehkeşān encüm-ile aña mücevher tenebbüh
Bād-bān-ı ṣubḥ-resen şaʿ şaʿ -i zerrīn-tār

28 Fülkünüñ erdi o zer göñleği evc-i feleğe
Döndü bir çāder-i zer feleğe çarḫ-ı devvār

29 İrgürünce ḫaber-i ḳahrını emvāca ṣabā
Biri birin başaraḳ çizdiler ol demde kenār

30 Ḳaṭreden ṣanma olur dāireler birle ḥabāb
Göz ḳulaġ oldu anıñ luṭfı peyāmına bihār

31 Ṣafḥa-i gülşene zer noḳṭalar olsun nergis
Gül-i ter gülbin-i ḫum-keşteyi ḳılsın pergār

32 Cildini sebze-i nev-ḫīz ḳılıp jengārī
Etsin evrāḳını ezhār-ıla pür-naḳş-ı nigā

33 Tā ki mecmuʿa-i gülzāra yaza menḳıbetin **11b**
Ḫāme-i zer-le ʿUṭarid nitekim Şeyḫī-vār

34 Serverā oldur iden ġarḳ-ı yem-i ḥayret iken
Gevher-i midḥatiñi ziver-i saṭr-ı ṭumār

35 Bāʿiṣ-i ḥayreti esrār-ı gelügir-i sitem
Sebeb-i ġuṣṣası cevr-i felek-i nā-hem-vār

36 Naẓm-ıla muntaẓam olmadı daḫi bir kārı
Bunca efkār-ıla el virmedi aña bir kār

37 Dürr-i manẓūmunu hep etdi hebāʾ-i menşūr
Felek-i ḥīleker ū pīle-fürūş mekkār

38 Yoġ-ıdı bir naẓar ehli baḳa söz gevherine
Añlamaz olmuş-ıdı çeşm-i sipihr-i ġaddār

39 Ḥamdülilʾlāh ki seniñ devrine irgürdi felek
Cām-ı naẓmım yine dönsün edelim defʿ-i ḫumār

40 Benim ol Mānī-i ṣūret-ger-i lafẓ u maʿnī
Benim ol ʿārif-i zer-dūz-i ḳabā-yı efkār

41 Şiʿr ü inşā iki bāġım gibidir mīveyi ben
Geh birinden dererem gāh birinden her bār

42 Şimdi göstermese ol denlü nʾola şiʿr-i terim
Var daḫi āyine-i ḫāṭır-ı fāṭırda ġubār

43 Ẓulmet-i ābād elimden çıḳar iḥsān ile
Pertev-i luṭfı ṭarīḳimde edip meşʿale-dār

44 Ṣalma yabana beni kim ne revādır bülbül
Vār-iken gülşen ola ḳulle-nişīn-i küh-sār

45 Nedir ey dil bu ḳadar cünbüş unutduñ mu özüñ
Baḥr öñünde şimr emvācını eyler mi şumār

46 Tā ki gül perde-i gül-gūn çeke ṣaḥn-ı bāġa
Ede her perdede bir bülbül-i ḫōş-naġme ḳarār

47 Erip eflāke serā-perde-i iḳbāl ü şeref
Rūḫ-ı zībāña ṣenā-ḫān ola kūyuñda hezār

Ḳaṣīde Der-Beytü 'l- Muḳaddes Vāḳıʿ -ı Sene

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Berfden ṣoñra açıldı felek-i āyine-fām
Yüzü aġ alnı açıḳ bir güzel oldu eyyām

2 Ṣandılar ḫalḳ yine Ṭūr'a tecellī oldu
Berf-i mehtāb-ıla heb maḥv olıcaḳ ẓıll u ẓalām

3 Berf ẓanneyleme nūr indi feżā-yı ḥareme
Girdi bir renge żiyāsından anıñ ṣubḥ-ıla şām

4 Şecer-i vādī-i Eymen gibi her bir zeytūn
Ġarḳ-ı nūr olduġunu gördü bu şeb ḫāṣılı ʿām

12a

5 Ḥarem-i Kaʿbeye döndü ḥarem-i Ḳuds-i şerīf
Bürünüp ḥācı- ṣıfat her şecer anda iḥrām

6 Āteş-i mihri tenūr-ı felek içre çü Ḫalīl
Eyledi berf diyār-ı ʿAraba berd ü selām

7 Sāyesinde nʾola ḫōş geçseler enhār anıñ
Ḳurdu ṣaḥrāda yine berf-ile eşcār ḫıyām

8 Ṭolıya başdırıcaḳ sāḳī-i devrān-ı şitā
Nice naḫl anda yıḳıldı nitekim mest-i müdām

9 Etdi der-penbe yine nāfe-i ezhārı felek
Būy-ı ḫūşla pür olur açılıcaḳ cümle meşām

10 Misk-i rūmīyi ḳodu penbeyeʿ aṭṭār-ı bahār
Çıḳıcaḳ karın eder misk-i ḥıṭānın o tamām

11 Bīnī-i ġoncada ḫūn ẓāhir olur būyından
Çār-sūy-ı çemen içre ki ede felek ḫıtām

12 Eğilip naḫller almakda selāmın bādıñ
Ḥarem-i Ḳudse ʿacep mi dir isem dār-ı selām

13 Kürre-i ʿarżı şitā dürre-i beyżā itdi
Der ise çarḫa ʿacep ṣadef nʾola ḥekīmān-ı enām

14 Eyledi berf-i musaṭṭaḥ dürūd-ı şütür çü ḥarem
Oldu gūyā ki zemīn yeksere berrāḳ ruḫām

15 Anı berbād edemez nesne meger kim irişe
Āh-ı zühhād-ı bürehne nefs-i germ-i kirām

16 Eriyip geçse yere berf ḥayādan nʾola kim
Şemsdir denile her gūşede bir pīr-i niyām

17 ʿĀlem-i Ḳudse serāpā ḳadem başmışlar
ʿArş-ı aʿlādan eder her birisi naḳl-i peyām

18 Naḫlzār-ı ḥaremiñ āb u hevāsın diyemem
Ruḥ-ı reyḥān-ı cinān rūḥ-ı revān-ı ecsām

19 Ṣaḥra-i fāḫire kim yümn-i ḳademle olmuş
Dürre-i tāc-ı felek ḳurret-i ʿayn-ı aʿlām

20 Nʾola yüz sürse mübārek ḳademine aḫyār
Oldu miʿrāc-ı semā mertebe-i ḫayr-ı enām

21 Ol ḥarem Mescid-i Aḳṣā-y-ıla vermez ḥaḳḳā
Kürsī-i ʿaẓamla ʿarşa mehābetde selām

22 Nice versin ki anıñ arḳası miḥrābdadır
Aña her laḥẓa rükūʿ üzre felek sidre ḳıyām

23 Ne ḥarem ṭaʿne-zen-i heşt ḥarīm-i cennet
Nice aḳṣa ki cihān ḫalḳına aḳṣā-yı merām

24 Şeyḫiyā maḳṣad-ı aḳṣā çü minber oldu
Olsun aḳṣā-yı merāmıñ buradan beyt-i ḥarām **12b**

Ḳıṭʿa Der-Sitāyiş Aḥmed Paşa

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Ḥāfiẓ-ı mülk ü milel ey ṣāḥib-i seyf ü ḳalem
Mihr u meh kemter kitābe şemse-i divānıña

2 Şāh beyt-i naẓm-ı ʿālemsin niẓām-ı mülk-ü ḥaḳ
Eylemiş vābeste ārā-yı nücūm evzānıña

3 Sensin ol Aḥmed maḳām-ı āṣaf ki īn ber-ḫayā
Ḳāil-i eflāṭūn-ıla izʿānıña ʿirfānıña

4 Bu firāsetle ferāset sendedir tā ḳahramān
Gelmeye seḫbān-ıla divānıña meydānıña ?
süc‘ān

5 Ḫançer-i tīziñ eliñde dāne devşirmekdedir
Kelle-i a‘dāyı dök erzen gibi murġānıña

6 Kes ḳızılbaşıñ ḫoros-āsā başıñ bu ‘arsada
Ser-furū‘ etdir ‘Acem şāhinlerin fermānıña

7 Kehkeşān ṣandı felekde seyr edenler serverā
Kūy-ı çarḫı aldıġıñda zer-nişān çevgānıña

8 Kelle ḳurtarmaz ‘adū ger olsa nesr-i āsumān
İzn olursa şāh-bāz-ı nāvek-i bürrānıña

9 Mihr u meh encüm değil çarḫıñ burūcun devr eden
Çıḳdılar ālā-y-ıla küçük büyük seyrānıña

10 Hem-çū girdāb ile feyżiñ devr-i dāimdir seniñ
Minnet ol Allah’a irgürdi beni devrānıña

11 Ḫātemiñ rıṭl-ı girānı dirhem olmazdı aña
Ḳonsa kemter baḥşişiñle keffe-i mizānıña

12 Cūduña nisbet şütürgürbedir iḥsānı anıñ
Sen vilāyet-baḥş olursun ṭālib-i ihsānıña

13 Sen o ḫātemsin ki cūduñ māderi ḫātem ider
Ni‘metiñ reşk itdirir ehl-i na‘īmi ḫōnuña

14 Maṭbaḥ-ı cūd u keremdir dūdmān-ı devletiñ
Devlet-ile ḳıl żiyāfet ḫātime mihmānıña

15 Köhne devlet-ḫāhıdır Şeyḫī der-i iḳbāliniñ
Şimdi bir iḳbāl umar kim lāyıḳ ola şānıña

16 Bu meṣeldir söylenir varın viren yād olmamış
Ben de itḥāf eyledim divānımı divānıña

17 Serverā her saṭrı gūyā tīġ-i cevherdārdır
Pek münāsipdir anı taʿlīḳ edersiñ yānıña

18 Her cüzü maḳbūl-i gül her bir varaḳ bir dāne gül
Yaraşır dest-i ḳabūluñle ḳosañ cüzdānıña

19 Gerçi divān-ı humāyūnuñ yanıñda anı yād
Beyt-i mūrı anmadır divān-ı ʿarş eyvānıña

20 Bir içim ṣuyu ya baḥr-i bī-kerāna ṣunmadır
Bir gül-i ṣadbergi ya itḥāfdır bostānıña

21 Böyle elfāz-ı perīşānı ġaraż-ı naẓm itmeden
Bir duʿādır ẕāt-ı bāḳī ṭarz-ı saḫbān-şānıña
Suḥbān **13a**

24 Dāimā tertīb-i divān ile naẓm et ʿālemi
Rūḥ-i ḳudsi hem-zebān olsun ḳasāyid-ḫānıña

25 Beyt-i ma'mūr üzre ebyātıñ felek ta'līḳ edip
Seb'a-i seyyāre densin naẓm-ı nūr-efşānıña

İbtidā-i Ġazelhā-yı Der-Ḥarf-i Elif

I

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Olur her bir ser-i mūdan başımda şuʿleler peydā
Muḥabbet Ṭūrunuñ eşcārı āteş berg olur cānā

2 Ḳaçan kim girye itsem ol dür-i yektāyı añdıḳça
İki göz arasında ẓāhir olur bir ʿacep deryā

3 Ser-i zülfünden anın eliñ çek ey meşşāṭa-i küstāḥ
Ki başıñ giderir bir ḳıl ucından bu dil-i şeydā

4 Meger kim mīve-i vaṣlını bī-vaḳt itmişim ümmīd
Hemān dal ḫançer oldu üstüme ol naḫl-i istiġnā

5 Yoluyla eyledim pīr-i muġāndan Şeyḫiyā tekmīl
Müdām elde ṭoludur anıñ-uçun sāġar-ı ṣaḥbā

II

Mefʿūlü/ Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

1 Āzürde-dil olur dileseñ yārdan vefā
Yoḳ yere etme sen de dilā cānına cefā

2 Bir dāġ yaḳsa sīneme ol şūḫ-ı gülʿizār
Ben ḥastanıñ gelürdi biraz ṣadrına şifā

3 Envār-ı ʿaşḳıñ itmede günden güne ẓuhūr
Āy āfitāb sende nedendir bu iḫtifā

4 Ṣūfī ṣafā-yı cām-ı muṣaffāyı añlamaz
Ḳalbinde ẕerre deñlü ānıñ yoḳ gibi ṣafā

5 Bir bāde ile mest-i ḫarāb oldu Şeyḫī kim
Keyfiyyet-ile ḫaşre değin mümkün iktifā

III

Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1 Şimdiden rıṭl-ı girānı çeke görsün ẓurefā
Aġır aylar geleyor ṣoñra çekilmez zīrā

2 Çekeriz ṣadra sebū-yı meyi taʿẓīm ideriz
Biliriz ḥürmetin inmez dizimizden aṣlā

3 Naḳş u ṣavt-ıla oḳı bir iki rengīn ġazelim
Ḫāṭırıñda olsun ayā muṭrıb-i ḫoş-naġme-serā

4 ʿAşḳ-ı nāḳışla tamām olmuş işi Mecnūn'uñ
Ṭoludur herkese ṣanma sunulan cām-ı belā

5 Şeyḫiyā ḥāk-i rehin şöyle süpürmüş ʿuşşāḳ
Tūtiyādır göze çekmeye bulunmaz meṣelā

IV **13b**

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Ṭurralardan ḫūşe-i engūr olurken ḥōş-nümā
Berf ü yaḫ ṣalḳım ṣaçaḳ oldu keder virdi aña

2 Berfdir ṣanmañ raḳīḳ-efşān olup ḫāke felek
Dönmede bād-ı hevādan āsiyā ber-āsiyā

3 Tūde tūde cemʿ olup yer yer.....dānesi
Ḫırmen-i berfi savurduḳça seḥer bād-ı ṣabā

4 Ḳorḳarım ola bu nüh āvize-i minā şikest
Baḥrı çün ṭondurdu bir şīşe gülāb-āsā hevā

5 Ṭoñdu cūy-ı kehkeşān gibi zemīniñ cūları
Māhdan māhiye dek ḥükmün revān itdi şitā

6 Ser-be-ser baḥr u beri yaḫ-beste ḳıldı rūzigār
Oldu biri biriniñ āyinesi arż u semā

7 Berf u yaḫ vasfıyla ḫalḳı eylediñ efsürde-gūş
Serd söz düşmez saña vāʿiẓ değilsin Şeyḫiyā

V

Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün

1 Zülfünü edip bir ṭaraf ol mihr-i mücellā
Şāyed ki seḥerden ṭoġa el-leylete ḫablā

2 Zülfünden olur ʿuḳde-i ʿaḳrebde küsūfāt
Göstermedi gitdi bize gün baḫt-ı sitem-zā

3 Ḳābil mi o mehden dil-i kūdek-meniş menʿ
Ṭurmaz eder eṭfāl-i zamān ḥırṣ-ı temāşā

4 Tā böyle yuḳardan ise hep cilve vü nāzı
Kūtehdir o dāmenden ebed dest-i temennā

5 Mestān deri böyle nizāʿ üzre ḳalırsa
Gerdūnda daḫi belki ḳarār itmeye ġavġā

6 Mestāneleri ḳaldıramaz kimse yerinden
Ḫum-vār olalı rıṭl-ı girān-ıla tüvānā

7 Tā böyle ḥarīfānıñ ayaġın alamazdı
Sāḳīya sebū olmasa ṣahbā-y-ıla hempā

8 Eylerse hümāya remme-i bumu tefevvüḳ
Eflākde vīrāne olur meykede-āsā

9 Şeyḫī yorulur muydu sözün itmede isbāt
Diñlense bu dīvānda eğer ḥaḳḳ-ıla daʿvā

VI

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Leşker-i bī-kār çü ehl-i cünūndur baña
Çarḫ-ı zeber-dest tünd-i ḫaṣm-ı zebūndur baña

2 Mʿareke-i Kerbelā menzil-i ūlādadır
Cedvel-i ceyḥūn-ı ḫūñ rāh-nümūndur baña

3 ʿAşḳ-ıla pervāne-veş yanmaġa verdim ḳarār
Āteş-i tīz-i sitem şevḳ-ı füzūndur baña

14a

4 Laʿline tebḫāleler vermiş elem ṣūretā
Her biri maʿnīde līk dāġ-ı derūndur baña

5 Bezmimiziñ Şeyḫiyā sāḳī-i Cem-meşrebi
Şükr-i Ḫüdā mey-ṣıfat ṣāf-ı derūndur baña

VII

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

1 Bī-bedel bir ḳıṭʿadır rūyuñda ḫaṭṭ-ı müşg-sā
Mire baḳmaz seyr edenler ḳıṭʿa-i ḫūbuñ şehā

2 Çeşme-i ḫayvān-ı ʿanberden kemer vażʿ eylemiş
Ol leb-i cān-perver üzre ḫaṭṭ-ı ḫūb-ı dil-güşā

3 Ḫaṭ-ı gül rūyunda yāriñ müşgi etmiş ḫāk-rīz
Yazmağa nūr āyetin billūra ressām-ı ḳażā

4 Şimdi bildiñ ḳıymetiñ daḫi o laʿl-i dil-keşiñ
Ḫaṭṭ-ı ʿanber-fām aña vermiş ʿaceb ḥüsn ü bahā

5 ʿAnber-i ḫāmı yanıp yāriñ duḫān peydā eder
Ḫaṭ ḫayāl eyler anı seyreyleyenler Şeyḫiyā

VIII

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Per-i zühd ü meʿārifle eden pervāzı bī-pervā
Uçar evc-i kerāmetde vilāyetde olur ʿanḳā

2 Bulan lüʾlüʾ-i temkīni fırāz-ı baḥra vāṣıldır
Miṣāl-i seyl-i seyyāl irdügiyle eylemez ġavġā

3 Ḫalāṣ olmazsın olmazsañ Mesīḥā gibi rūḥānī
Tecerrüdle mücerred gelmeze dünyādan istinġā

4 Olur ṭurmaz öñüñ geçdim sanırsın semm-i ṣāfından
Geçilmez ḳırḳ geçit aşana ẓālim cūy olur dünyā

5 Dilerseñ Şeyḫiyā geçmek sülūk et rāh-i tecrīde
Muḳayyed olma eñ ṣoñ arda ḳalır seng-i rāh-āsā

IX

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Ḳahve devrinde çekildi gitdi sāġardan şarāb
Ḳondu ḥayfā āşiyān-ı ṭūṭī-i āle gurāb

2 Mey dökülmüş āb u tābı ḳalmamış meyḫāneniñ
Ol cibāle beñzemiş ḫumlar ki ola pür-şarāb

3 ʿArş u kürsi ditretir der vāʿiẓ anılsa meykede
Rindler ṣarṣılmaz ol beyhūde ehl-i ıżṭırāb

4 Muḥtesib gūşuna şāyed erişe ġavġāyı ḳoñ
Naʿrañız ey mestler eyler ḫarābātı ḫarāb

5 Çarḫa curʿa dökmeğe etmem tenezzül Şeyḫiyā
Ṣuffa-i ʿarş üzre ʿişret eyler āl bu şarāb **14b**

X

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Ser-nigūn oldu sürāḥi dökülüp cām-ı şarāb
Çeşme-i ʿ işret-i rindānı felek itdi ḫarāb

2 Şīşe-i ḫāṭırını sāġarıñ āḫir ṣıdılar
Döndü cām-ı feraḥıñ devri şikest oldu ḥabāb

3 Ġam-ıla şimdi ġubāra döşenipdir herkes
Etdi muġber güheri ʿ ālemi ḳaḥṭ-ı mey-i nāb

4 Mey-i nāb olmayıcaḳ sāde kebābı nʾidelim
Köfte-ḫōrān-ı riyā-pīşeye ḳalsın ḳo kebāb

5 Muḥtesib bādeye mühr urdu diyü ġuṣṣā yimeñ
Bir ḳarār ola ḳıyās eylemeñiz naḳş-ber-āb

6 Der-i meyḫāne ḳapandıysa açıḳdır der-i bāġ
Her faṣılda açılır ehl-i dile bir iki bāb

7 Seyl-veş bāde revān oldu döküldü ḫum-ı mey
Şeyḫiyā ṭaşdı ṣanasın yine cūy-ı sürḫ-āb

XI

Mefāʿ īlün/Mefāʿ īlün/Mefāʿ īlün/Mefāʿ īlün

1 Giyip ḳat ḳat eteklik girse raḳṣa ol gül-i sīr-āb
Olur peydā miyān-ı servde girdāb-der-girdāb

2 O şāḫ-ı şūḫ terden düşmedi biñ ḥastaya bir sīb
Ānı zor-ıla taḥrīk eyleyenler ḳaldılar bī-tāb

3 Dilinde ḳaṭre yoḳ ser-çeşme-i mihr ü muḥabbetten

Nice ṭursun mücellā mermer üzre mühre-i sīm-āb

4 Çi ġabġabda iḥmāl etdi anı nīm-keş-i zülfü
Muʿallaḳda ḳomuşdur ḳalbimi ol ʿanberīn-ḳullāb

5 Taḥammül eyle cüzʾī Şeyḫiyā ġavġa-i aġyāra
Değildir başlı yere tiz geçer hengāme-i seyr-āb

XII

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Verdi ruḫsār-ı ʿaraḳ-rīziñ cihāna āb u tāb
Rūy-ı pür-tābıñla kesb etdi zamāna āb u tāb

2 Pür girih ḳıl ṣal o ruḫsār-ı ʿaraḳnāk üstüne
Vir yine ol ṭurrā-i ʿanber-feşāna āb u tāb

3 Ṣubḥ-dem germābeden çıḳ gün gibi göster yüzüñ
Pāk ṭut ver ol ruḫ-ı āteş nişāna āb u tāb

4 Eşk-i āhımla benim pürdür zemīn u āsumān
ʿAşḳ-ı pākimdir veren kevn ü mekāna āb u tāb

5 Sāġarı sāḳī pür etdikçe gider dilden keder
Ateşīn meydir veren mirʾāt-ı cāna āb u tāb

6 Pertev-i ḫorşīd-i nūr nev-bahārīdir veren
Şimdi bezm-i bāġa ṣaḥn-ı bustāna āb u tāb

7 Ḳaṭre-i şebnemle āteş-reng güller zeyn olup
Devr-i gül verdi ḥarīm-i gülsitāna āb u tāb

15a

8 Naḳş-ı naẓm-ı āb-dār-ı sūz-nākiñle yine

Şeyḫiyā verdiñ zemīn ile zamāna āb u tāb

9 Naẓmını bir ṣadr-ı dāniş-pervere ṣun-kim verir
Luṭf u ḳahrı bezm u rezm-i ḳahramāna āb u tāb

10 Pertev-i ḫurşīd-i luṭfı feyż-i ebr-i himmeti
Muttaṣıl vermekdedir deryā vü kāna āb u tāb

11 Dest ü rūyundan müzeyyen ola dest u dest-gāh
Tā ere ḫurşīd ü ebr-ile cihāna āb u tāb

XIII

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Çīn-i ebrūsunuñ ol cünbüşleri rindāna hep
Gamzesiniñ ḥışm-ıla baḳışları mestāne hep

2 Dīdemiñ aġmaz terāzusundan ey mihr u peri
Girseler Yūsuf gibi maḥbūblar mizāna hep

3 Kākülüñ zülfündeñ aʿlādır deyū ayırdılar
Mübtelālar mū-şikāf ancaḳ miṯāl-i şāne hep

4 Şol ki sūz-ı ʿaşḳ-ıla ser-germ ola mānend-i şemʿ
Cism-i pākin maḥv eder bezmiñde yana yana hep

5 Her biri dil-beste olmuşdur gubār-ı ḫaṭṭıña
Bāʿiṯ-i ḥayret budur ʿālemde abdalāna hep

6 Gūy u çevgān-ı belā eylerler āḫir serlerin
Gün gibi baş irgürenler çarḫ-ı ser-gerdāna hep

7 Cism-i Şeyḫī dāġ-ıla naḫl-i gül-i pür-ḫār olur

Dizdigince oḳların dilber ten-i ʿüryāna hep

XIV

Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

1 Yāriñ peyām-ı vuṣlatı efsāne çıḳdı hep
Ol semtiñ āşināları bīgāne çıḳdı hep

2 Ol serv ü ʿişve pīşe-i ḫıyābān-ı kūyuna
Gösterdiği ṭarīḳ-i beyābāna çıḳdı hep

3 Şevḳ-ı tavāf-ı Kaʿbe-i kūyuyla dilberiñ
Getirmese her ne cānibe yabāna çıḳdı hep

4 Rindānī vaṣfın etdiğim elfāẓ-ı āşinā
Baḥr-i ṣuḥende her biri dürdāne çıḳdı hep

5 Bilād u menāzil-i rifʿat olanları
Şeyḫī tecessüs eyledi dīvāne çıḳdı hep

XV

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Āh-ı dilden mihr-ile çarḫ-ı muʿallā mużṭarib
Tünd-i ṣarṣardır ʿaceb mi olsa dünyā mużṭarib

15b

2 Her biri ditrer kibārıñ itsem āheste ḫırām
Zelzele olsa olur kūh-i felek-sā mużṭarib

3 Ḳaṣr-ı tū-ber-tū kūyunda o serv olsa hemān
Ṣarṣılıp sidre olur göklerde ṭūbā mużṭarib

4 Bezm-i meyde sāġarı aldıḳça sāḳī destine
Gülbün-i terde olur verd-i muṭarrā mużṭarib

5 Olsa leb-cünbān o deryā-yı melāḥat ʿişve-nāk

Dür ider cünbüş olup baḥr-i güher-zā mużṭarib

6 Pīç u tābı rūzigārıñ şiddetindendir diliñ
Yoḫsa her ṣarṣardan olmaz baḥr-i pehnā mużṭarib

7 Şeyḫiyā bozmam vaḳārım olsa da dil lerze-nāk
Mevc-i deryādan olur mu Ṭūr-ı Sīnā mużṭarib

XVI

Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilün

1 Ṣandım engüştünü fānī dü lebin āb-ı ḥayāt
Görmedim böyle eli aġzına uyar bir ẕāt

2 Söze geldikçe eder lebleri şīrīn kārı
Olmaz anıñ gibi bir dilber-i şīrīn ḥarekāt

3 Ṣād çeşmi müteḥarrik ḳaşı yāsı sākin
Ḥāṣılı cümle yerinde ḥarekāt u sekenāt

4 Dilberā yanıña uġratma ṣaḳın aġyārı
Yol mudur kim ḥarem-i şāha bula yol nekebāt

5 Dāimā ṭursa yanımda der o māhı Şeyḫī
Hiç olsun mu beyim devlet-i dünyāda ṣebāt

XVII

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Ḥastayız devrān edelden cām-ı ṣahbāyı şikest
Dil şikeste olıcaḳ eyler hep aʿżāyı şikest

2 Boynunu burmuş ṭurur muṭrıbde var biñ inkisār
Eylemiş gibi gece bezmi başan yayı şikest

3 Māh-ı nevdir ṣanma seng-endāz-āh-ı ʿāşiḳān
Eyledi cām-ı serāy-ı çarḫ-ı mīnāyı şikest

4 Nerm u suḫt etmez taḥammül muşt-ı āhım ḍarbına
Tīşe-i Ferhād eder hep ḫār u ḫārāyı şikest

6 Rūzigāra iʿtimād olmaz ṣaḳın ey nāḫüdā
Eyler ednā mevci ol fülk-i felek-sāyı şikest

7 Ṭaġıdırsañ kendiñ ey maġrūr-ı ʿāli-cāh eğer
Ṭop-ı āh eylerse ol burc-ı muʿallāyı şikest

8 Kilk-i maʿnā-perver-i Şeyḫī şikest olur gehī
Mīve bisyār olsa eyler şāh-ı bālāyı şikest **16a**

XVIII

Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün

1 Her kim k'ola cārū-keş-i meydān-ı ḫarābāt
Cem eyler ānı himmet-i merdān-ı ḫarābāt

2 Sāḳīlerimiz cām-ı meyi ḳoḳmaġa vermez
Şemmeyle ṣolar mı gül-i ḫandān-ı ḫarābāt

3 Her sırr-ı nühüfte oḳunur sāġar-ı Cem'den
Maʿmūr olur ey ḫāce sebaḳ-ḫān-ı ḫarābāt

4 Maʿmūre-i cennet ola ger ṣalsa żiyāsın
Vīrānelere mihr-i dıraḫşān-ı ḫarābāt

5 Şeyḫī der u divārı yıḳılmaḳla söyünmez
Şīşeyle ṭurur şemʿ-ı şebistān-ı ḫarābāt

XIX

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Tügmeli cāmelerin giyse ol āfet ḳat ḳat
Açılır ġonce-i gülzār-ı leṭāfet ḳat ḳat

2 Her ne yāña o şeh-i ḥüsn ü bahā itse ḫırām
Döşenir pāyına dībā-yı saʿ ādet ḳat ḳat

3 Yār pür dāġ edip penbeye ġarḳ etdi tenim
Giydirir ḫılʿ ati aṣḥāb-ı mürüvvet ḳat ḳat

4 Dāġ-ı hicrān-ıla zaḫm-ı cefāsı bitmez
Ḳanḳı bir derdi diyem dilde cerāḥat ḳat ḳat

5 Açdı ser-pūş-ı ḫumu ṣundu sebūyu Şeyḫī
Eyledi pīr-i muġān keşf u kerāmet ḳat ḳat

XX

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Meclis-i bāde edip bāġda yārān ḳat ḳat
Etdiler ġonca-ṣıfat çak-ı girībān ḳat ḳat

2 Jāle mey lāle sebū nergis ü gül cām u ṭabaḳ
Döşesin bezm-i bisāṭın yine yārān ḳat ḳat

3 Gül-i ṣad-berge fenā erdi ser-i gülbünde
Oldu ṣad-pāre o destār-ı perīşān ḳat ḳat

4 Yıḳdı ehl-i hüneri ḫāke berāber ḳıldı
Göreyin ḫāk ola bu künbed-i gerdān ḳat ḳat

5 Biz yalıñ ḳat giyelim tīġ-ṣıfat hem-çū piyāz
Ḳo ṭonansın giyinip ḥulleyi nādān ḳat ḳat

6 Ḳaṣrına toyuna maġrūr idi ḳayṣer Şeyḫī
Rūzigār etdi anı ḫāk-ile yeksān ḳat ḳat

XXI

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Hilāl ebrūsudur ʿuşşāḳa giryān olmaġa bāʿiṣ
Belī ay başlarıdır ebr-i bārān olmaġa bāʿiṣ

2 Yaġar yağmur gibi peykānı ṣaḥrā-yı dil u cāna
Gözüm yaşı budur seyl-i firāvān olmaġa bāʿiṣ

16b

3 Lebüñ ḳālū belāda canımızla iḫtilāṭ etmiş
Budur her şeb ḫayāliñ dilde mihmān olmaġa bāʿiṣ

4 Düşer aġyār-ıla hem-kāse olmaḳ gahī kūyuñda
Ḳapıñ ḳulluġudur seglerle yārān olmaġa bāʿiṣ

5 Elinde dest- ḫūşdur mürde Şeyḫī-veş bu devrānıñ
Budur hep kāh gūy u kāh çevgān olmaġa bāʿiṣ

XXII

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Erenler gibi ʿālī himmet ol ṭāḳ-ı semādan geç
Edip ḳaṭʿ-ı menāzil gel bu cisr-i pür-ʿanādan geç

2 Maḥabbet bezmine gel ḫūn-ı dil nūş et hem a cānım
Vefā cāmıyla ser-mest ol şarāb-ı dil-güşādan geç

3 Özüñ dām-ı taʿalluḳdan ḫalāṣ et ey dil-i çālāk
Olur sevdā değildir çenber-i zülf-i dütādan geç

4 Yapış sūzen gibi dāmān-ı ʿİsā'ya tecerrüd ḳıl
Erem derseñ sipihr-i aṭlasa tāc u ḳabādan geç

5 Beḳā ehliyle derviş āşinā ol dehr-i ḫāmīde
Hevā şāyed muḥālif göstere baḥr-i fenādan geç

6 Olur mār-ı gelūgir ey mürāī her biri bir gün
Muḥaṣṣal ḫalḳa-i tesbīḥ ile ḳayd-ı ridādan geç

7 Miṯāl-i bāz eşheb-i āsmān pervāz ol ey Şeyḫī
Ṣafā-yı bāl-ıla ṣayd-ı hümā eyle hevādan geç

XXIII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün

1 Zemzem-i laʿliñle olduḳça seniñ ḫurrem ḳadeḥ
Feyẓ eder ehl-i ṣafāya neşve-i zemzem ḳadeḥ

2 Ḫūn-ı dil nūş eyler zuʿmdur bizim peymānemiz
Bezm-i mihnetde bize Mecnūn gerekdir hem-ḳadeḥ

3 Derddir ānıñda vermişdir ṣafā sīneye keder
Ṣanma nūş-ı bādeden dāim olur bī-ġam ḳadeḥ

4 Naḳd-i būse cerr eder senden şehā ṣanma ḥabāb
Bir çerāġ üzre düzüpdür bir ikidir hem ḳadeḥ

5 Cām-ı laʿli ʿālemin bulmaḳ muḥāl ender-muḥāl
Şeyḫiyā hicrinde olmuş ṭutalım ʿālem ḳadeḥ

XXIV

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün

1 Vermesin ṣiḳlet ḥavāle olmasın rindāne çarḫ
Ṭoluya başdır yıḳılsın sāḳiyā mestāne çarḫ

2 Mihr u meh iki kebūterdir hevāda çarḫ urur
Çoḳ oyun dönmekdedir bu laʿb-ıla insāna çarḫ

3 Gāh şemse geh güher şeklindedir cirm-i ḳamer
Dāimā ṭurmaz döner ḳaṣr-ı bülend eyvāna çarḫ

17a

4 Her şeb encümle görünür çeşm-i ʿibret-bīnime
Cā-be-cā saḳfı delinmiş ḫāne-i virāne çarḫ

5 Sāġar-ı māhi bu bezm-i bī-beḳāda Şeyḥiyā
Geh tehī gāhī ṭolu seyr etdirir yārāna çarḫ

XXV

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Dile sāḳī-i ʿarş-ı aʿẓam etdi feyżle imdād
Meyi baş kübden içdi olmaz ol şimden girü nā-şād

2 Ḫaṭıñ sevdāsı naḳş olmuş dil-i ḫūnīnime gördüm
Güzel ḳazmış ʿaḳīḳ üzre muḥabbet mührünü üstād

3 Nişānım ʿaşḳ-ı dāġ-ımış vücūda geldiğim demde
ʿİlāc itmem aña zīrā oñulmaz zaḫm-ı māder-zād

4 Çevirme yüz ne deñlü tünd olursa ṣarṣar-ı miḥnet
Göğüs ger rūzigāra kūh-āsā her-çi bād-ā-bād

5 Gözüm yaşı binā-yı ʿaşḳı Şeyḫī eyledi muḥkem
Esāsından ederken ḫāneyi āb-ı revān berbād

XXVI

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Birḳaç ḳat olur ḫalḳa o māh eylese tevḥīd
ʿAşḳıyla döner ḥāṣılı eflāk-ile ḫurşīd

2 Şevḳ ehliniñ aṣlā güneş anda ṭolınmaz
Zīrā reḥavīdir felek-i ʿālem-i tevḥīd

3 ʿİrfān-ıla ṣūret veregör kendüñe yoḫsa
Ey ehl-i riyāżet neredir heyʾet-i tecrīd

4 Biñ yılda bir olmaz o mehiñ ʿīd-i viṣāli
Bir yılda iki oldugunu nʿeyleyelim ʿīd

5 Pür penbe-i dāġ ol yeñiden vaṣlı yaḳındır
Şeyḫī dem-i ʿīd erdi ede ḫırḳañı tecdīd

XXVII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün /Fāʿilün

1 Rū-be-rū herkese aḥvālini söyler kāġıd
Yüzü ag alnı açıḳ kimseye beñzer kāġıd

2 Gāh pīçīde olup gāh küşāde görünür
Ḳabż u basṭ ehli gibi şīveler eyler kāġıd

3 Cāy-ı engüşt olacaḳ yerleri var gibi ānıñ
Ki hevādan nem alır elden olur ter kāġıd

4 Şanma mısṭar ṣayılır oldu anıñ pehlūsi
Oldu şol-denli ġam-ı ʿaşḳ-ıla lāġar kāġıd

5 Şeyḫīyā āhım ucundan çıḳār āfāḳa şerer
Şan resenle uçurur peyker-i ejder kāġıd **17b**

XXVIII

Mefāʿilün / Mefāʿilün / Feʿūlün

1 Ḫaṭ-ı ḫūbuna ʿālem ʿāşıḳ-ı zār
Çemen bülbüllerinin kesreti var

2 Güzel gösterdi ol ḫaṭla ʿiẓārı
Çemenle ḫōş-nümādır ṣaḥn-ı gülzār

3 Değildir ḫaṭṭ-ı ʿiẕār nermī üzre
Çıḳardı penbeden miskini ʿaṭṭār

4 Görünmez cān otudur ḫaṭ-ı laʿli
Görürsen naḳd-i cāna eyle bāzār

5 Yeşil pervāzı var bir laʿledir ṣan
Ḫaṭ-ı sebz-iyle Şeyḫī rūy-ı dildār

XXIX

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Luṭf-ı hevā nesīm-i seher bād-ı nevbahār
Berbād edip göñülde ḳomaz ẕerrece ġubār

2 Sürdü kenār-ı bāġa ṣabā zevraḳ-ı meyi
Ḫayli muvāfıḳ oldu dilā yine rūzigār

3 Bir gül-ʿiẕārı aldı kenārına her kişi
Zeyn oldu güller ile güzellendi her kenār

4 Birkez niyāzın eylemedi gül ʿarūsı gūş
Biñ kerre sürdü yere yüzin gerçi kim hezār

5 Devr-i ḳadeḥ ṣafā-yı pey-ā-pey verir dile
ʿĪyş-i müdāma sāġar imiş Şeyḫīyā medār

XXX

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Ḫayli küskün çehre-i ġaddāre-fürūş-i ʿişve-ger
Der lisān-ı ḥāl-ıla ḳātilliğin ol ġamzeler

2 Her biri ol ġamzeniñ ġaddāre-i ġaddār kīş
Muttaṣıl mecrūḥ eder ʿuşşāḳı ol küskün naẓar

3 Rāstdır her kim ki ġaddāre diye ol ġamzeye
Ḫançer u şemşīre teşbīḥ eyleyen ger fehm eder

4 Bir nigāh-ı tīz ki kemter-bahādır naḳd-i cān
Çoḳ çıḳar daḫi gör ol ġaddāre-i vālā güher

5 Şeyḫīyā ġaddāresin ġadr ehliniñ ṣad pāre ḳıl
Zülfiḳār-ı şerʿ -ile göster bu meydānda hüner

XXXI

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Bezm-i bāġa her ne dem dilber gele nevrūz olur
Sāḳiyān-ı meclis maḳbūl olur bih-rūz olur

2 Şöyle germ-ā-germ olur şevḳ u ṣafādan bezmgāh
Āb-ı ṣāfı içse ādem bāde-i ġam-sūz olur

3 Āteşīn mey ḳulḳulı fevvāreler āvāzesi
Bezm-i mestān-ı ṣabūḥ bāġa saz u söz olur

18a

4 Bāġı bezm-i üns edip vaḥşīlere ḫānendeler
Gülbin üstünde hezārān murġ-ı dest-āmūz olur

5 Dikdi bir zerrīn ḳadeḥle ḥastegānıñ aġzını
Ṣanʿ atında sāḳī-i fettān ʿ aceb zer-dūz olur

6 Çeşm-i tīr-endāzı mecrūḥ eyledikçe dilleri
Sehm-i zaḫmı ḫāṭırında herkesiñ merkūz olur

7 Māʿ nī-i tesbīḥ-i eşyāyı bilirsiñ Şeyḫīyā
Bir çemen bir dāne gül ḳāmūs olur rāmūz olur

XXXII

Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūlün

1 Ederdim mübāḥiṯde ben ḥaḳḳı ẓāhir
Eğer olmayaydı aña bir mükābir

2 Teveffuḳ eder ehle cāh-ıla cāhil
Eṣāġır ekābir ekābir eṣāġır

3 Hüner ehline ʿadl olur bī-hünerler
Ḥazef pārelerle berāber cevāhir

4 Nice ḫarvār aṣlā şuʿ ūru yoġ iken
Tefāḫur eder olmamaġ-ıla şāʿ ir

5 Żarār eyler iseñ baña sög ki Şeyḫī
Riʿ āyet eder şātimine ekābir

XXXIII

Mefʿ ūlü / Mefāʿ ilü / Mefāʿ ilü / Fāʿ ilün

1 Ol ġamzelerle fitne müjeñ ittifāḳ eder
İki göz arasında hezārān nifāḳ eder

2 ʿUşşāḳ-ı bī-nevānıñ uyar yoḳ hevāsına
Muṭrıb getirme bezme muḫālif ʿ ırāk eder

3 Bir iki ayaġ-ıla büyür gözlerim benim
Her dem bu rengi sāḳī-i sīmīn-sāḳ eder

4 Düşmen-miṯāl ḫalḳa ṭutar dergehiñe güneş
Şeyṭān sipihre gāhi çıḳar istirāḳ eder

5 Pīr-i muġānıñ ādemi cām-ı mürüvveti
Şeyḫī ʿ azīz ḫāniḳa hına revāḳ eder

XXXIV

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 ʿĀşıḳ ki ḫūn-ı eşki revān eyleyip gider
Bir yolcudur ki yola nişān eyleyip gider

2 Ḫayl-i külüng şanma hevādan güzār eden
ʿAşḳ ehliniñ külü de fiġān eyleyip gider

3 Söz eğer ḫaṭa ki gelir ḫāk-i pāyiñe
Miskine yoḳ revāc ziyān eyleyip gider

4 Müjgānlar-ıla dīdesi bir mest-i pür-silāḥ
Yollarda tīġ u teberle ḳan eyleyip gider

18b

5 Ṣaḥrā-yı ʿaḳlı ʿaşḳ-ıla dil ḳıldı bir ḳadem
Şeyḫī bu yolda ṭayy-i mekān eyleyip gider

XXXV

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Ḳıṭʿa-i ebr-i ġurāb ol ḫançer-i pür-tābdır
Hep şererdir ḳaṭre-i bārānı ya tīz-ābdır

2 Bir içim ṣudur velī alsa kef-i feyyāżına
Āb-ı ḥayevāna niyām-ı nāziki mīzābdır

3 Gün yüzünden kesb-i nūr etmiş hilāl-i heftedir
Nıṣfı ṭarf-ı servden çıḳmış yāḫud mehtābdır

4 Ḫançeriyle ebruvānı iki ṭāḳ-ı ṭurfadır
Biri ṣāfī zer birisi cümle müşg-i nābdır

5 Zer kemer zer baft u zer ḫançer sebebdir vaṣlına
Hiç geçilmezdir birinden ʿālem-i esbābdır

6 Başḳa bir ʿālem var esbābında ol şūḫuñ dilā
ʿĀlem-i ḥüsn ü bahāda her biri kemyābdır

7 Ġonca-i nergis ḫayāl etdim gözün der-ḫāb iken
Şeyḫīyā cümle taḫayyüller ḫayāl-i ḫābdır

XXXVI

Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Girince ẕikre o meh mihr-i tāb-dāra döner
O ḫalḳa dāire-i çarḫ-ı bī-ḳarāra döner

2 Burup boyunlarını yolda seyr eden ʿuşşāḳ
Kenār-ı rehde yetişmiş benefşezāra döner

3 Ne semte gitse dönerler o yañe kūyu hemān
Mihr-i giyā bitiren saḥn-ı murġzāra döner

4 Ne dem ki raḳṣ ede sīmīn etekliği o mehiñ
Miyān-ı serve çıḳan āb-ı cūy-bāra döner

5 Olup elinde ezel dest-i ḫōş o çevġānıñ
Felek gibi ser-i Şeyḫī de bir ḳarāra döner

XXXVII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün

1 Gamzesi çeşmine diller ḳapmaġa nāz öġredir
Şanki bir ṣayyād-ı ṣayd-endāz-ı şahbāz öġredir

2 Cenge çıḳmaḳ resmini bilmezdi ġamzeñ ol ḳadar
Bir yanından ḫançeriñ ammā ki ṭurmaz nāz öġredir

3 Gāh uyar efġanıma gāh uymaz ey gül ʿandelīb
Döndüm ol üstāda kim ṭıfl-ı ḫōş āvāz öġredir

4 Çengi menʿ eyler velī çalġusuz oynar kendisi
Ḳanda varsa ḫalḳı şeyḫ-i şehr-i nā-sāz öġredir

5 Şeyḫīyā kimdir olan şimdi felekde hem cenāḥ
Himmetim bāzına kim simurġa pervāz öġredir**19a**

XXXVIII

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Şāh-ı gül bāġda bir ġonca dehen dilberdir
Berg-i sūsen iki yanında iki ḫançerdir

2 Ḳıl ḳadar söz yeri yoḳ mūy-ı miyānında velī
Riḳḳat olunsa lebi söz götürür bir yerdedir

3 Çeşmi şeh-bāzına ol kebg-i hümā pervāzıñ
Mūy-ı müjgān iki ebrū-y-ıla bāl-ü-perdir

4 Ḫāk-i rāhı ter olur eşk-i terimden o şehiñ
Geliñ inṣāf edelim ter düşecek yerlerdir

5 Yine bir Rūm ili şeh-bāzı ile gülşende
Şeyḫīyā ḫūn-ı kebūter çekecek demlerdir

XXXIX

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Fitne-sāz olmaḳda ġamzeñle müjeñ hem-rāzdır
Dem-be-dem ḳan etmede birbirine dem-sāzdır

2 Ḳalb-i ḫūbān içre cāy etdi ḫayāli çeşminiñ
Āşiyān etse ḳayalarda nōla şeh-bāzdır

3 Geçsin aġyār ol mehiñ vaṣlı hevāsından ki ol
Zāġlarla hem-cenāh olmaz hümā-pervāzdır

4 Raḳṣ edip bezm içre ol şeh-nāza āġāz eyledi
Anıñ-içün etdiġi muṭrıbleriñ şeh-nāzdır

5 Nūş-ı meyden gūş-ı neyden menʿ eder ehl-i dili
Şeyḫīyā ṣūfī ʿacep bed-meşrep ü nā-sāzdır

XL

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Dil nʾola gedā peyker ise şāh nefesdir
Kūyuñ ṭolaşır nāle ile āhı ʿasesdir

2 Bir nūr göründü gözüme ṣubḥ-ı ṣafāda
İşrāḳ-ı ṭulūʿ aña naẓar-ı diḳḳat-i ġılldır

3 Bir bāz alıpdır ḳoluna himmet-i baḫtım
Sīmurġ-ı sipihr aña göre perr-i mekesdir

4 Biñ kerre ölür dil düşeli zülfüñe günde
Kim dedi aña bir ḳıl için başıñı kesdir

5 Ṭūṭī-i mülevven per-i cām-ı meyine Şeyḫī
Lāne kef-i sāḳī vü ḫarābāt ḳafesdir

XLI

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Ẓuhūr eden tennūr-ı sīneden ṭūfān-ı ateşdir
Benim sözümle ʿālem ser-be-ser sūzān-ı ateşdir

2 Derūnum külḫanından şöyle ḳızmış tābesi anıñ
Ḥaml-i ṣevr u ġazāle cümlesi biryān-ı ateşdir

3 Alaldan ʿaşḳ u ʿaḳlı fikri döndüm o nā-çāra
Yanar ṭurmaz metāʿı kendisi ḫayrān-ı ateşdir

4 Ḳızarmış yanmadan pervāne yine bu ne sırdır kim **19b**
Miṡāl-i mūbidān-ı Hind ser-gerdān-ı ateşdir

5 Yaḳar eşʿār-ı ateşnāk Şeyḫī çarḫıñ evrāḳın
Dehānından çıḳan söz şuʿle-i tābān-ı ateşdir

XLII

Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün

1 Gözlerim segrimede var-ısa aḥbāb görür
Ya o mestāne nigāhıyla mey-i nāb görür

2 Sāḳī-i mehveşi şer-i cāmı görürüz ölmez isek
Ṣaġ olan kişi niçe gün niçe meh-tāb görür

3 Pīr mey-i bezmi düzer muġpeçe sāḳīlik eder
Ḥıdmet-i ehl-i dili şeyḫ görür şābb görür

4 Ḫançerin dilde ḫayāl etse ʿaceb mi āşıḳ
Teşne ḫābında ṭolu kāse ile āb görür

5 Yār gözden geçirir dāġlarım ey Şeyḫī
Şīve vü nāz ṣatarken zer-i pür-tāb görür

XLIII

Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Yoġ eden varımı dehānıñdır
Mū ḳılan cismimi miyānıñdır

2 Ṭāḳatim ṭāḳ u yā eden ḳaddim
Ḥasret-i ṭāḳ-ı ebruvānıñdır

3 Ḳomayan mülk ü dilde emn ü emān
Ġamze-i çeşm-i bī-amānıñdır

4 Rūşenā baḥş-ı dīde-i dil u cān
Sürme-i ḫākistānıñdır

5 Vaḳt-i gül erdi sen de ey ġonca
Baġa gel gel açıl zamānıñdır

6 Ruḥumuñ ānın artırır ol ḫāl
Bu ḳadar fitneler hep ānıñdır

7 Çeşm-i bīmārıñ-ıla bir naẓar et
Dil-i Şeyḫī de nātuvānıñdır

XLIV

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Başımda dāġ-ı ḫūn-ālūde kūhı tāze bir güldür
Ten-i ḫākīde naʿlim ṣan sifāl içre ḳaranfildir

2 Niḳāb-ı ʿārıż-ı nev-ḫaṭṭıñ açmaḳdan ġaraż ancaḳ
Cemāliñ muṣḥafından ey elf-ḳad tefeʾüldür

3 Müselsel ṣun meyi ʿuşşāḳa pā-bend etmek isterseñ
Ṭutan dīvānegān-ı devri ey sāḳī teselsüldür

4 Götürmez bāde maḫmūrāna maḫmūrum diye sāḳī
Ṭabībān-ı zamānıñ kārı merḍāya taʿallüldür

20a

5 Leb-i cū sāḳī-i dil-cū gül ü mül Şeyḫiyā el-ḥaḳ
Ne ʿālemdir melūl-ı bī-dile cāy-ı teʾemmüldür

XLV

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Murġ-ı çemenim çarḫ-ı müşebbek ḳafesimdir
Muʿciz-i sühen kim rūḥ-ı emīn-i hem-nefesimdir

2 Ḳānūn-şinās-ı kühenim Zühre felekde
Şākird-i şeş āvāze-keş nev-hevesimdir

3 Şemʿ-ı meh-ile çarḫı alıp destine Keyvān
Hindū gibi fānūs-keş-i pīş ü pesimdir

4 Ḫayyāl-i ḫayālim ḳalem-i şaʿabda amūz
Meydān-ı maʿārifde muʿallim feresimdir

5 Maḫṣūṣ-ı çerāġ etdi beni nār-ı tecellī
Ḫurşīd-i cihān-sūz-ı felek bir ḳabesimdir

6 Rūşen sözümüñ şuʿle-i āteş gibi sūzu
ʿAşḳ āyeti her demde meger muḳtebesimdir

7 Erkān-ı ḫaṭīm-i ḥaremiñ lems-ile taḳbīl
Ey ḳıble-i iḳbāl ʿaceb mültemisimdir

8 Herkes kesemez böyle ḳaba şāhid-i şiʿre
Şirvānī-i zer-dūz-ı ʿAcem başḳa kesemdir

9 Şeyḫī nʾola ṭutsa feleği şuʿle-i āhım
Gün gibi çerāġ eyleyen anı nefesimdir

XLVI

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Ne cāmımda cürʿa bāde-i laʿlin sebūdandır
Tehī der-kāsem ammā neşve-i pākim ṭoludandır

2 O naḫliz biz ki ṭayyib-i ṭāhir aṣl u ferʿi ser-tā- pā
Ṭahāret cümle-i aʿżāya aʿżā-yı vuẓūʾdandır

3 Uzatma gerden üştür-vār şevk-i şevkete vāʿiẓ
Ki dilde ḫārḫār-ı ġuṣṣa hep derd-i gelūdandır

4 Keder etmem taṣavvur dostdan luṭfu muṣavverdir
Ẓuhūr eden sitemler ṣūretā gerçi ʿadūdandır

5 Teġayyür gelmez aṣlā ʿaşḳa dilde olmayınca ġıll
Bozulmaḳ bāde Şeyḫī lāy-i bed-būy-ı kedūdandır

XLVII

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Mestānelerle meygede divān-ı fitnedir
Sāḳī piyāle muġbeçe erkān-ı fitnedir

2 Mestān-ı genc meygededen şaḥne-i zamān
Etsin ḥazer ki gūşe-nişinān-ı fitnedir

3 Kān dilese nʾola bāde ḥarāmileri yine
Laʿlin mey ile her ṭolu ḫum-gān-ı fitnedir

20b

4 Başda ḫayāl-i kākül-i sāḳī-i fitne-cū
Diḳḳat olunsa zülf-i perīşān fitnedir

5 Bir yüzden ol da yaḳdı cihānı ruḫun gibi
Ḫāliñ şerār-ı āteş-i sūzān fitnedir

6 Kim dilleşir anıñla dilirān-ı ʿaşḳdan
Şimşīr-i mū-şikāfı zebāndān-ı fitnedir

7 Deryāları ḳatar biribirine Şeyḫiyā
Giryān gözüm ki menbaʿ-ı ṭūfān-ı fitnedir

XLVIII

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 O nigārıñ ruḫ-ı maḥcūbu ḥarem lālesidir
Ḳaṭarāt-ı ʿ araḳı ṣubḥ-ı ṣafā jālesidir

2 Kimseniñ cānı mı var aġzına almaġa lebin
Noḳṭa ḳor var-ısa aña yine teb-ḫālesidir

3 Muttaṣıl yāri ḳuçar kemer elden ne gelir
Çün felekde mehi āġūşa çeken hālesidir

4 Devr eder şevḳ-ile pervāne-veş āfāḳı güneş
Şemʿ -i ʿ aşḳıñ o daḫi şuʿ le-i cevvālesidir

5 Naḳd-i ʿ aḳlını ṭolandırmadadır mestānıñ
Devriniñ duḫter-i rez delle-i muḫtālesidir

6 Gülbünüñde belini bükmüş o serv-i tāze
Pīr eden ehl-i dili dilberde sālesidir

7 Bildiren ḫāliñi āhındır o şāha Şeyḫī
Söyleşen maṣlaḥatın ehl-i ġamıñ nālesidir

XLIX

Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

1 Dāġ-ı ser kūh ġuṣṣa lālesidir
Ḳaṭre-i ḫūn şerḥa jālesidir

2 Naḳd-i cānı alır ḳomaz bāḳī
Herkesiñ çarḫ-ı dūn ḥavālesidir

3 Pīr-i çarḫıñ miṡāl şīr-i şahān
Kelleler rūz u şeb nevālesidir

4 Defter-i seyyiātı içre olan
Başda ṣūfīniñ risālesidir

5 Göñlünü eyleyen ġanī rindiñ
Mey-i ser ḫayl ü pür piyālesidir

6 Nʾola biñ kez ṣarılsa zülfüne dil
Arzūsu hezār sālesidir

7 Güllere böyle veren rengi
Şeyḫiyā ol gülüñ kelālesidir

L 21a

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Fikr-i rūyuñla derūn bāġ-ı İrem vādīsidir
Lebleriñ yādıyla göñlüm ʿīyş u dem vādīsidir

2 Ḥasret-i zülfüñle cānā sīne-i-ṣad-çākimiz
Şāh-ı marān-ı ġamıñ hem deşti hem vādīsidir

3 ʿĀşıḳ-ı ser-geşte kūyuñ ṭolaşmaḳdır işi
Kaʿbeyi dāim ṭavāf ehl-i ḥarem vādīsidir

4 Bu zemīne reşk eder siḥr-i āferinān-ı ʿArab
Gerçi kim pākize-gūyān-ı ʿAcem vādīsidir

5 ʿĀlem-i ābı bütün dünyāya vermem Şeyḫiyā
Salṭanatdır her demi her semti Cem vādīsidir

LI

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Himmetim yanında ḫurşīdiñ livāsı pestdir
Āsmānın çāder-i pā-der hevāsı pestdir

2 Sāyesine ser-fürū etmem sipihr-i aṭlasıñ
Sāye-bān-ı sāde-nesc kim bahāsı pestdir

3 Var mıdır fevḳınde nādānıñ felekde hīç kes
Kerkesi bālāda me'vā-yı hümāsı pestdir

4 Dār-ı dünyāda bülend olmaz ṣadā-yı ḥōş-nefes
Ḳubbe-i kāşāne-i ḥayret-fezāsı pestdir

5 ʿĀlem-i bālāya nāẓırdır revāḳ-ı meykede
Ḫānkāhıñ Şeyḫiyā ḥalvet-serāsı pestdir

LII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Faṣl-ı gül zerrīn ḳadeh devri bahār eyyāmıdır
Sāḳi-i nev-ḫaṭla seyr-i sebzezār eyyāmıdır

2 Zevrāḳ-ı zerrīni indir sāḳiyā baḥr-i meye
Ṣal gülistāna muvāfıḳ rūzigār eyyāmıdır

3 Ṣun baña ol sāġar-ı gülnārgūnı ḳaṭre remz
Ġabġabıñdan būse ver sīb ü enār eyyāmıdır

4 Meclis-i dām et ṭutulsun bir iki vaḥşī ġazāl
Ṭurma bī-kār ey ḥarīf-i mey şikār eyyāmıdır

5 Gül açıldı bāġda ṭoġdu günü bülbülleriñ
Nāy u def devrān-ı gülbang-i hezār eyyāmıdır

6 Anla gel ben bī-ḳarārı çün geçer bu rūzgār
Muṭribā ṣanma bu eyyāmı ḳarār eyyāmıdır

7 Sīne-i ṣad-pāre-i Şeyḫī'yi diñ ey tīr-i yār
Sen daḫi dükkāna geç tek ṭurma kār eyyāmıdır

LIII

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Göñlümüñ āh pey-ā-pey-i pīç u tābın gösterir
Rūzigārıñ vaṣfı baḥrıñ ıżṭırābın gösterir

21b

2 Zülfi çīninden Ḫoten seyr etdirir ʿāşıḳlara
Ṣatmaġa sevdāger-i Çīn müşg-i nābın gösterir

3 Ḫāce ġafletle eder sermāye-i ʿömrün telef
Ay başında māh-ı nev barmaḳ ḥesābın gösterir

4 ʿĀrż eder bülbül gülü ṭūṭīye ol āyineden
Birbirine iki dānişver kitābın gösterir

5 Keşf eder Şeyḫī bize vāʿiẓ cehennem ṣūretin
Yanına varanlara dūzaḫ ʿaẕābın gösterir

LIV

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Būse luṭf eyle desem ol dil-rübā yüz döndürür
Luṭf eder maʿnīde gerçi ṣūretā yüz döndürür

2 Baḳma çarḫ-ı bī-ṣebātıñ ṣūret-i iḳbāline
Aşılı āyinedir ṭurmaz dilā yüz döndürür

3 Ḫalḳa-i ẕikre girer yüz dāne ser-gerdān-ıla
Rāṣt geldikçe baña ol meh-liḳā yüz döndürür

4 Görseler ol kāfiriñ zülf-i çelīpā-peykerin
Sübḥa-i ṣad dāneden ehl-i riyā yüz döndürür

5 Rūzigārı ṣarṣar-ı ḳahrıñla geçse muttaṣıl
Ṣanma senden şemʿ-veş Şeyḫī şāhā yüz döndürür

LV

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Ṭāir-i naġme-i dil teñg nefesden ṣıḳılır
Bülbül-i ser-be-hevādır ki ḳafesden ṣıḳılır

2 Ḳafes-i bülbül-i nālanı götürmez ol şūḫ
Dil-i ser-ḳāfile-i ʿişve ceresden ṣıḳılır

3 Dūr baş ʿalevi naġmede pervāneleri
Şemʿ kim ḥavṣaladır per-i mekesden ṣıḳılır

4 Çār divār-ı ḫum içre yaraşır duḫter-i rez
Çıḳıcaḳ çünki der-āġūş-ı ʿinebden ṣıḳılır

5 Göñlümüz etmedi gerdūne-i gerdūnda ṣafā
Şeyḫiyā bülbül-i lāhūt ḳafesden ṣıḳılır

LVI

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Emdirir laʿlin o meh üftādesine cān verir
İstemem ammā der-āġūş meyānın yān verir

2 Vaʿde-i vaṣlı hemīn yaḳın oldu diye şād olma kim
Esb-i nāzı zīr-i rān eylerse çoḳ meydān verir

3 Vaṣlını fiʾl-ḥāl alır cān naḳdine erbāb-ı dil
Tiz ṣatar her kim metāʿın dōstum erzān verir

4 Olma dil-gīr ehl-i ʿaşḳ olsa ne deñli bī-ḥisāb
Kesret-i ʿasker şeh-i kişver-küşāya şan verir **22a**

5 Şeyḫiyā nā-geh döner alır elinden nīm-ser
Biñ belā-y-ıla felek her kime kim bir nān verir

LVII

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Bāde-i bezm-i ṣafā herkese hālet mi verir
Şūre-i ḫāk olsa zemīn āb-ı terāvet mi verir

2 Ṣūfiyā bezmimize gelme mecāzım diyü sen
Nāḳışa pīr-i ḫarābāt icāzet mi verir

3 ʿAşḳ-ı pāk ehlinin olmaz gözü ālūde-i ḫāb
Merd-i huşyāra muḥabbet meyi ġaflet mi verir

4 Ḫançer urduḳça dile yār ḥarāret kesilir
Ṭabʿ-ı bīmāra göre her kişi şerbet mi verir

5 İtleri üstüne her gece varıp düşme dilā
Gāh u bīgeh kişi aḥbābına sıḳlet mi verir

6 Sākin-i kūyuna ey āşıḳ-ı zār etme ḥased
Lāyıḳ olmasa Ḫudā kimseye devlet mi verir

7 Ḥaşre dek bulsa şahā kūyuñu bekler Şeyḫī
Ādeme cennet-i firdevs melālet mi verir

LVIII

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

1 Yazanlar peykerim ṭāḳ-ı der-i cānāna yazmışlar
Gedānıñ ṣūret-i ḥālin şeh-i devrāna yazmışlar

2 Çıḳarmışlar benim de Ḳays-veş naḳşım muṣavvirler
Temāşā eylemişler deftere dīvāne yazmışlar

3 Vücūdum ḫāne-i vīrāne şeklinde edip taṣvīr
Velī vīrāne küncünde yatur dīvāne yazmışlar

4 Ruḫunda çīn-i zülfü dilberiñ ṣan misk-i Rūmīdir
Anı ṣūret-gerān Çīn-i bahāristāna yazmışlar

5 Ḫayāl-i ḫadd-i gülgūnu o māhıñ Şeyḫiyā dilde
Gül-i ter resmidir kim ḳülbe-i aḥzāna yazmışlar

LIX

Mefāʿīlün / Mefāʿılün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Sūzen-i dil rūḥ-ı Ḳudse cümle söz sīneden söyler
Gör-e ol bülbül-i āteş-dem-i ḳudsī neden söyler

2 Ḳalem taḥrīr eder esrār-ı levḥī leh ü kürbet-i dilden
O da ṭūṭī ṣıfat baḳsañ ḳamū efsāneden söyler

3 Melekle hem-zebān ol her süḫen-çīne ḫaber ṣorma
Gider söyletme murġ-ı murġzārı çīneden söyler

4 Dehān-ı ḫum-ı pür-cūşa ḳulaḳ ṭutsa nʾola her dem
Derūnunda ne olsa sāġār-ı zerrīneden söyler

5 Gönül genc-i hüner bir maġribīdir ḫane-i Şeyḫī
Nʾola naẓm-ı cevāhir eylese gencīneden söyler **22b**

LX

Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Ḳaşıñ eğilse hep ol āsitānı gözlerler
Hilāle baḳmaġ-için āsumānı gözlerler

2 Helāk-i ḫançeriñ olmaġa dil tehālük eder
Şu teşneler gibi kʾāb-ı revānı gözlerler

3 O şeh ḳırıñ dese aġyārı hep ḳırar ʿuşşāḳ
Sipāh-ı maʿreke ṣāḥib-ḳırānı gözlerler

4 Ḥadeng-i cevr-ile cismim bu deñli göz göz iken
Oḳ atsalar yine ben nā-tüvānı gözlerler

5 Ruḫunda ānına baḳ her civānıñ ey Şeyḫī
Cihanda ehl-i naẓarlar hep ānı gözlerler

LXI

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Gūşe-i ebrūlara pür-ḫam düşüp merġūleler
Nāfelerle deşt-i Çīn olsun yine peyġūleler

2 Feyż-āb-ı zindegī etsin o leblerden duḫān
Leb-be-leb olsun şahā ser-çeşmelerle lūleler

3 Sünbülī oldu düḫān-ıla hevā-yı lāle-zār
Bir ocaḳ sünbül bitirdi lālelerden lūleler

4 Ḫayliden boşdur sebūlar feyż umarlar sāḳiyā
Varmaḳ isterler yine pīr-i muġa maḥlūleler

5 Duḫter-i rezle sebūdur yāre hem-zānū olan
Şehleriñ inmez dizinden ḥāṣılı maḳbūleler

6 Muṭrıb-i zengūle sāzıñ raḳṣa geldi mūları
Ḫayli ḥālet-baḫş olur zenginlere zengūleler

7 Ḫāne-i şeştā nevāz-ı naẓm-ı nāzik perdeye
Şeyḫiyā kār-ı ʿamelden ḫoş gelir maʿmūleler

LXII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Her ḳaçan baña o kāfir-beçe peymāne ṣunar
Sīnem içre ṣanırım gevher-i īmāna ṣunar

2 Zülf-i şeb-rengine meşşāṭalıḳ eyler ḫavrā
Mihr-i pür şaʿ şaʿ her ṣubḥ aña zer şāne ṣunar

3 Ebr gülzāra gelip jāle ṣaçar ġoncalara
Murġdur beççelerine ṣanasın dāne ṣunar

4 Emdir ehl-i dile gāhīce nihānī lebiñi
ʿ Ārif olan güzelim sāġarı rindāne ṣunar

5 Bildirir ʿ aşḳını Şeyḫī ġazelin yāra verip
ʿ Arż-ı ḫālini gedā ḫüsrev-i devrāna ṣunar

LXIII

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

1 Ḫaṭṭ-ı nāmına lebinde ne ḥoş-bū çemen biter
Yāriñ güllere siḥriyle misk-i Ḫoten biter

23a

2 Sürḫ u sefīd olunca ruḫı tāb-ı bādeden
Ṣandı gören ʿ alevde gül ü yāsemen biter

3 Yer yer ḥabāb ser-zededir cām-ı bādede
Gūyā bir ocaḳ gül içinde yāsemen biter

4 Ḫāk-i muġānda terbiyet-i feyż-i cürʿ adan
Ādem değilse ġonca-i gül pīrehen biter

5 Nūş eyledikçe sāġarı cildi şerḥamız
Luṭf-ı seḥāb olmasa gülleri neden biter

6 Bitmez kühen-i cerāḥat-i dil rūz-ı ḫaşre dek
Ammā ki sehl-i ṣabr-ıla zaḫm-ı beden biter

7 Cūş eyledikçe ḫūnı şehīd-i muḥabbetiñ
Hep meşhedinde lāle-i ḫūnīnli kin biter

8 Her ne raḳīb bāġına dökse raḳīb olur
Ol şūre-ḫāk-i tīrede lābüd diken biter

9 Şeyḫī bülend eder ḳalemim vaṣf-ı ḳaddini
Feyż-i zemīn üzre ʿarʿar ile nārven biter

LXIV

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Sözüm yanında āteş-i sūzanda āb olur
Yer yer görünen aḫker-i sūzān ḥabāb olur

2 Āfāḳı rūşen eyledi āhım şererleri
Her zerresi bu ʿaşḳ odunuñ āfitāb olur

3 Açma ḳo ṣorma sūzunu dāġ-ı siyāhımıñ
Bir noḳṭa nuṭḳa gelse bütün bir kitāb olur

4 Yād-ı ruḫuñla ṭola gelip çeşm-i eşk-bār
Gūyā sirişk-i ter iki şīşe gül-āb olur

5 Āhım sümūmu baḥre ṭoḳunsaydı Şeyḫiyā
Deryā serāb u māhī-i miskīn kebāb olur

LXV

Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün

1 ʿAraḳ-ı laʿl-i lebinden mey-i ḥamrā ter olur
Ruḫ-ı ḫūykerdesin añma gül-i raʿnā ter olur

2 Ḫasta çeşmi başarır çekse ne dem sürme-i nāz
Etse ġamzeyle nigeh nergis-i şehlā ter olur

3 ʿAraḳ-ı şebnem ile lāleniñ ol ṭoluların
Aġzıña alma saḳın cām-ı muṣaffā ter olur

4 Tāzedir naʿline sürme o mehin çeşm-i teri
Ki hevādan nem alır verd-i muṭarrā ter olur

5 Vaṣf-ı engüştünü şīrīn yazar idi ḫāmem
Şeyḫiyā nʾeyleyeyin ney-şeker ammā ter olur **23b**

LXVI

Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün

1 Ṣayda āvāre dili ġamze-i cānān çekinir
Görse şahbāz şikārını şitābān çekinir

2 Dāne-i ḫāline diller çekinir zülfünden
Āşiyāndan nitekim beççe-i murġān çekinir

3 Ḳayddan ṭurma ḫalāṣa çalışır ʿārif olan
Ne ḳadar bendde olsa yine şīrān çekinir

4 Gül-i mihnetde göñül ol megese beñzer kim
Peri ālūde iken uçmaġa her an çekinir

5 Şeyḫiyā şiʿr desek şimdi şaʿīr añlarlar
Anıñ-içün aña niçe ḫar-ı nādān çekinir

LXVII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Ḫaṭṭ-ı mevzūn mūyuna diller berāber baġlanır
Bir dilāverdir ki meydānında ṣaflar baġlanır

2 Olsa ḳayd üzre nʾola dāim derinde ʿāşıḳı
Pāy-i taḫt-ı şāha şīr-i ḫāne-perver baġlanır

3 Zülf-i seḥḥār gör-e bendi ḳomaz naẓma mecāl
Dilleri siḥr-āferīnānıñ ser-ā-ser baġlanır

4 Gülbünü ṣandım gül-i şebnemciğin sürḫle
Bir ʿarūs-ı nev mücevher al çenber baġlanır

5 Reh-zen olsa Şeyḫiyā bir iki yolsuz ġam değil
Ḫār u ḫāşāk ile cūyuñ rāhı ekser baġlanır

LXVIII

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Aḥbābı devlet-ile velī-niʿmet eyleriz
Aʿdāyı ise dirligine ḥasret eyleriz

2 Mānend-i serv ṣāf-dil u pāk olanları
Biz sāyemizde ḥoş geçirir rāḥat eyleriz

3 Engürü zāhid ile meyi rindān-ıla görüp
Herkes-ile meşrebine göre ṣoḥbet eyleriz

4 Ḥüsnüñ daḳāyıḳını beyaża ḫaṭṭın çeker
Biz mū-şikāf-ı ḫoş naẓarız diḳḳat eyleriz

5 Cān u dil-ile ḳarşılayıp Şeyḫiyā oḳun
Tā ṣadr-ı sīneye geçirir ḥürmet eyleriz

LXIX

Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Ṣafā-y-ıla der-beyt-i Ḫudāya yüz süreriz
Selām edip ḥarem-i Muṣṭafāʾya yüz süreriz

2 Ṭavāf edip hacer-i pāki eyleriz telsīm
Nigīn-i ḫātem-i gerdūn-bahāya yüz süreriz

3 Hemīşe secde-ber-ḳıbleyiz çü seccāde
Bisāṭ-ı ḥażret-i pīr-i vefāya yüz süreriz

24a

4 Çerāʿ-ı meşhed-i ʿuşşāḳa eyleriz rū-māl
Miṡāl-i sübḥa kef-i evliyāya yüz süreriz

5 Ḫaṭ-ı cemāline ʿaşḳ olsun özge āyetdir
Suṭūr-ı muṣḥaf-ı muʿciz–nümāya yüz süreriz

6 Müyesser olmazsa pīşgāh-ı şehde niyāz
Serādḳāt-ı saʿādet-serāya yüz süreriz

7 Ġubār-ı dergehine Şeyḫiyā cebīn-sāyız
ʿAbīr u miske çü seng-i ṣılaya yüz süreriz

LXX

Fāʿilātün / Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

1 Āşiyān-ı murġdur serde olan destārımız
Vādī-i ġamda çıḳardıḳ başa biz de kārımız

2 Ḳut u ḳuvvetdir dil u cāna ġam-ı ʿaşḳın senin
Özge bīmārız ki zehriyle olur tımārımız

3 Kūyıñ iltür bizi gör yaşı rāh-ı rāstdan
Yolumuz ṭoġrulmaġa disek ʿacep mi vārımız

4 Sīne dāġın bāde-i ḥamrā ḳızardır tāzeler
Āb-ı ateşnākden rengīn olur gül-nārımız

5 Ṭaş ḳopardı ṣanma divār-ı muḥabbetten bizi
Ḫanekāh-ı ʿaşḳı maʿmūr edeli miʿmārımız

6 Ṭaḳdı pāy-ı sidre vü ṭūbāya zer ḫalḫallar
Āsmānda ḫalḳa ḫalḳa dūd-ı āteş-bārımız

7 Ṭaşra olsun sīneden her dem ḳo āh-ı pür-şerār
Şeyḫiyā nʾeyler niyāmı tīġ-i cevherdārımız

LXXI

Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün

1 Elin būs etmeye ʿuşşāḳa bir kez ol güzel vermez
Bu istiġnā beğim böyle ḳalırsa bize el vermez

2 Ser-i ḳuyunda ʿāşıḳlar nʾola pür-şevḳ ise dāʾim
Hevā-yı bāġ-ı cennet ādeme hergiz kesel vermez

3 Demek yāriñ sitemdir saña ṭurmaz ṭaş atar her dem
Benim señg-i sitem ʿaşḳım bināsına ḫalel vermez

4 Dilā yalvarmaġ-ıla dilbere vaṣlın recā etme
Metāʿ-ı vaṣlı zīrā kimseye ol bī-bedel vermez

5 Yazıp nāẓmıñ pür eyle kaġıdı zerle ver ol yāre
Ki herkes aña Şeyḫī böyle pür maʿnī ġazel vermez

LXXII

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Elimden bāde-i gülgūnu ol rūḥ-ı revān içmez
Gedālar kāsesinden pādişāh-ı kāmrān içmez

2 İçer ol deşne-i tīz-āb tıbḳı teşne-i ʿaşḳa
Olan sīr-āb-ı zehr-āb-ı belā āb-ı revān içmez **24b**

3 Dem-ā-dem çekme āh ol cām-ı laʿlīn reşḥayı nūş et
Şerār-efşān ʿalev nūş eyleyen hergiz duḫān içmez

4 Edip pür-ḥūn-ıla nüh çarḫı her dem yine nūş eyler
Dem olmaz kāse kāse ġamze-i ḫūn-rīzi ḳan içmez

5 Sebū ṭutma ḫum-ı bī-feyż-i mihre Şeyḫiyā zinhār
Felekde kimse andan bāde-i rāḥat-resān içmez

LXXIII

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Niyāz ehli namaza ṭursa erkān u sücūd olmaz
O bir ʿālemdir anda ġayra ey zāhid vücūd olmaz

2 Dem urmaz āhdan bulsa kemālin ʿāşıḳ-ı sūzān
Olur aḫker dil-i pür sūzu aḫkerdeyse dūd olmaz

3 Yanıp dilde süveydā ṭutdu bezmi dūd-ı ḫoş-būyu
Muḥabbet ehline hiç böyle micmer böyle ʿūd olmaz

4 Düḫān pīç-pīç u tū-be-tūdur gök ḫayāl etmek
Demek kim āteş-i ḫurşīde dūd-ı kebūd olmaz

5 Ḥased şeyṭān işidir ḥāṣılı aʿdā naṣībidir
Felekde Şeyḫiyā ādem gibi ādem ḥasūd olmaz

LXXIV

Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün

1 Ġubār-ı ḫaṭṭıña ḫayrān ḳalıp kimdir esīr olmaz
Ne deñli baḳsa ādem sebze-i sīr-āba seyr olmaz

2 Leb-i laʿliñ gibi bir ḫātem ḥūş naḳş olur ṣanma
Neler gördük velī mühr-i Süleymān'a naẓīr olmaz

3 Faḳīri ḫırḳa-i peşmīnesinden müflis añlarlar
Ḳanāʿat küncünü fetḥ eyleyen ʿārif faḳīr olmaz

3 Civānı kim pīr āzār ola ber-ḫür-dār olur ṣanma
O şeft-ālū dıraḫtı gibidir çoḳ cāy-gīr olmaz

4 Şecāʿat umma ebnāʾ-i zamandan Şeyḫiyā zīrā
Ne deñli himmet etseñ beççe-i rūbāh şīr olmaz

LXXV

Fāʿilātün / Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

1 Biz kümeyt-i mey sürüp meydāna gelmişlerdeniz
Biz yolundan menzil-i rindāna gelmişlerdeniz

2 Çün piyāde gelmedik sürmek ile ser-menzile
Hem-inān-ı şāh olup ferzāna gelmişlerdeniz

3 Şevḳ-ı zātıyla edip devr-i sipihre uymazız
Hem-ser-i ḫorşīd olup devrāna gelmişlerdeniz

4 Zāhidā mest-i mey-i engūr ṣanma sen bizi
Tā ezelden meclise mestāne gelmişlerdeniz

5 Fenni biz taʿlīm-i evvelden bilip hep Şeyḫiyā
Maʿrifetle mekteb-i ʿirfāna gelmişlerdeniz

LXXVI 25a

Fāʿilātün / Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

1 Arzū-yı ḫaṣm eder peykān-ı düşmen-dūzumuz
Ṣayd-ı māildir felekde bāz-ı dest-āmūzumuz

2 Gūş-ı nā-maḥrem nihānī nāle-i cān-sūzuma
Dildir ancaḳ diñleyen ḥalvetde saz u sözümüz

3 Pertev-i ezhārdan düşdü ḥicāba māhtāb
Āfitābı ġarḳ-ı envār eyledi nev-rūzumuz

4 Necm-i bed-baḫtān eder gāhī çep-endāzı aña
Yoḫsa hem-zād-ı şerefdir ṭaliʿ-i firūzumuz

5 Neşve-i naẓmım feraḥ-ābād edipdir ʿālemi
Gülle germ etdi cihānı bāde-i ġamsūzumuz

6 Şuʿle-baḫş-ı meşʿali ‘nūrun ʿalā nūr’ olmada
Vaṣf-ı üstād ile Şeyḫī naẓm-ı siḥr-efrūzumuz

7 Fāliḳu’l-iṣbāḥ ede eyyāmını nevrūz u ʿīd
Ṭalʿatıyla hep ṣafā-yı ṣubḥ ola her rūzumuz

LXXVII

Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Ṣunarsa laʿlin eger sāḳi-i ṣabūḥ-ı ḳuds
Benimle hem-dem olur her nefesde Rūḥ-ı Ḳuds

2 Nesīmī hem-dem-i ervāḥ-ı enbiyā-i kirām
ʿAcep mi canıma canlar ḳatarsa rūḥ-ı Ḳuds

3 Saña her işde dilā fetḥ-i bāb eder Fettāḥ
Olunca fātiḥā-i devletiñ fütūḥ-ı Ḳuds

4 Açıldı görmeden evṣāfı ile dillerimiz
Ṣudūru münşeriḥ eyler belī şürūḥ-ı Ḳuds

5 Erer sipihre başıñ gün gibi şerefle seniñ
Olunca secdegehiñ Şeyḫiyā sütūḥ-ı Ḳuds

LXXVIII

Mefāʿ ilün / Feʿ ilün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

1 Kimiñ ki cilvegehi ola bāġ-ı ḥarem-i Ḳuds
Müdām neşve verir aña feyż-i ʿ ālem-i Ḳuds

2 Menār u minberi dāruʾs-selāma süllemdir
Behişte mūṣıl imiş sāḥa-i müsellem-i Ḳuds

3 Ṣafā-yı leylī münevver ḳılar süveydāmı
Semen bitirmede seng-i siyehte şebnem-i Ḳuds

4 Bulur mu ol ḥarem–i ḫāṣa rāh-ı bīgāne
Cenāb-ı aḳdese maḥrem olunca maḥrem-i Ḳuds

5 Hemīşe mevrid-i ruḥuʾl- Ḳuds menāhilidir
ʿ Aceb mi āb-ı ḥayāt olsa māʿ -i zemzem-i Ḳuds

6 Miṯāl-i Kaʿ be o beyt-i muḳaddes örtülse
Sipihr-i aṭlas olurdu ḳabā-yı muʾlim-i Ḳuds

7 ʿ Acep mi ḳūt u ḳudsiyye eyleseñ taḥṣīl
Ḳalem-rev oldu saña Şeyḫiyā çü ʿ ālem-i Ḳuds

LXXIX 25b

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Ne ḳadar tāb-ı temūz olsa da ʿ üryān idi Ḳays
Āteş-i ʿ aşḳ-ı cihān-sūz-ıla biryān idi Ḳays

2 Maḥv olurdu göricek mihr-i rūḥ-ı Leylā'yı
Muttaṣıl sāye ṣıfat ḫāk ile yeksān idi Ḳays

3 Āşiyān-ı seri ḫār u ḫes idi mevc üzre
Vādī-i ʿ aşḳda bir baḥr-i fırāvān idi Ḳays

4 Üstüḫān idi yāhūd berg-i çemen aña ġıdā
Gāh şirāna geh āhūlara mihmān idi Ḳays

5 Şāne-i mūyı seri pençe-i şīr-i ner idi
Vaḥşet iḳlīmine bir server-i zī-şān idi Ḳays

6 Elem-i sūz-ı firāḳıyla yanar ateş olup
Baş açıḳ yalın ayaḳ bādiye-pūyān idi Ḳays

7 Sīne pür-şuʿle çıḳardı depesinden dütünü
Şeyḫī āteşgede-i kūçe-i aḥzān idi Ḳays

LXXX

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Celālī gibi çeşmi ol civānıñ mest-i ḫançer-keş
İki yanına müjgānlardan etmiş bend iki tīr-keş

2 Serin ʿāşıḳların çekmiş ḳoparmış pençe-i mihri
Hele ben görmedim bir böyle ḫūnī dilber-i ser-keş

3 Çeker her cānibe ʿuşşāḳı dönmez kimse emrinden
Musaḫḫar eyledi dünyāyı ol sulṭān-ı leşker-keş

4 Ruḫ-ı ḫūy-kerdesine āb u tābından baḳılmazdır
Hemān ḫorşīd olur kīse ser-ā-ser cāme-i zer-keş

5 Şafaḳdır Şeyḫiyā bāde felekdir sāġar-ı sāde
Elinde bilse dünyāyı nʾola rindān-ı sāġar-keş

LXXXI

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Ḳayda düşdüm zülfüñe dil baġlayaldan şāne-veş
Göz göre zencīre urdum kendimi divāne-veş

2 Şuʿle-i pervāne sūz-ı şemʿ-i rūyuñ dostum
Yaḳdı yandırdı bu ben sergeşteyi pervāne-veş

3 Ol lebi meygūn-ıla olmaḳ dilersiñ leb-be-leb
Yoluna ey dil dökül ṣaçıl yürü peymāne-veş

4 Her perīniñ peykerin naḳş eyleyip kilk-i ḫayāl
Özge ṣūret baġladı dil ḫānesi tebḫāne–veş

5 Her ne deñli ʿaşḳıñı ṣaḳlar yürürseñ Şeyḫiyā
Bildirir güftār u reftārıñ yine mestāne-veş

LXXXII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Ġamzelerle eyler ol raḳḳāṣ ḫoş reftār raḳṣ
Tīġlerle nitekim üstād-ı şīrīnkār raḳṣ

26a

2 Geh melāḥat evcine bāz-ı hümā pervāz olur
Taḳlalar atıp gehī eyler kebūter-vār raḳṣ

3 Etse ṣūret-ger muṣavvir rūy-ı ḥālet-baḥşıñı
Ede destinde ṣafādan ḫāme vü pergār raḳṣ

4 Ṭurmayıp ʿāşıḳ felek gibi döner bī-iḫtiyār
Pāy-kūb olduḳça eyleyip der ü dīvār raḳṣ

5 ʿAşḳ-ıla dönsem döner Şeyḫī yanımca kūh u deşt
Belki deryālar eder gird-āb-veş yek-bār raḳṣ

LXXXIII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Merḥabādan dest-būs-ı rūh-perverdir ġaraż
Şāḫı taḥrīk etmeden şeft-ālū-yı terdir ġaraż

2 Ġabġabından dil rūḫ-ı ḫuy-kerdesin görülmez müdām
Çāhda cāy eylemeden seyr-i aḫterdir ġaraż

3 ʿAşḳa düşmekden rıżā-yı dōstdur maḳṣūdumuz
Boylamaḳdan lücce-i deryāyı gevherdir ġaraż

4 Çün ked ü farḳ-ı ʿadū oldu nişān-ı tīrimiz
Pehlevān-ı rezmgāh-ı ġayrete serdir ġaraż

5 Yāri peydādan şemīm-i ḫālidir Şeyḫī murād
Ṣayd-ı āhū-yı Ḫoten'den misk-i ezferdir ġaraż

LXXXIV

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Reşk-i sündüsdür o ṣadrıñ verdiği bisāṭ
Ḫānemizde hep anın-çündür bu basṭ-ı inbisāṭ

2 Rengi ġāyetde müferriḥ beñzer iḫvān-ı ṣafā
ʿİşret eylerken dökülmüş üstüne cām-ı neşāṭ

3 Cümlesi hep rengde etse ʿacep mi ḳulları
Birbiriyle naḳş-ı dībā gibi ḥüsn-i iḫtilāṭ

4 Tendedir tā kim bu cān ayrılmaḳ olmaz ḫāṣılı
Rişte-i cān oldu çün şīrāze-bend-i irtibāt

5 Aṭlas-ı çarḫ-āsitānında bisāṭ olsun anıñ
Dergehini Şeyḫiyā etsin Ḫudā ʿālem menāṭ

LXXXV

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Ḫālsiz verdi leṭāfet aña ḫaṭ
Ol mehiñ mektūb-ı ḥüsnü bī-nuḳaṭ

2 Ḫaṭṭını yañlış ḫayāl eyler ʿadū
Ḳalbiniñ müsveddesi ṣāfī ġalaṭ

3 Ol miyāna meylimiz ġāyetdedir
Cümleden evlā degil midir vasaṭ

4 Pür olurdu bāde-i eşkimle ger
Olmasaydı sāġar-ı gerdūn saḳaṭ

26b

5 Ol mehi vaṣfa ḳalem kessem olur
Tīġ mihr u māh-ı nev Şeyḫī muḳsiṭ

LXXXVI

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Eder dil ḫōş nefesden bāde-i behcet-fezādan ḥaẓ
ʿAcep mi ḥasta etmek sāz-kār-ı āb u hevādan ḥaẓ

2 Duḫān etseñ ġıdā-yı rūḥ olur her nefḫası cānā
Eder elbetde cān müşgin nesīm-i dil-güşādan ḥaẓ

3 Dehānından verir zemzemli lüʾle yār ʿuşşāḳa
Olur leb-teşneler ol çeşme-i ʿīyş u ṣafādan ḥaẓ

4 Ḫaṭṭ-ı nev-ḫīzle laʿliñ devāüʾl-miskdir cānā
Meded emdir ölümlü ḥasta da eyler devādan ḥaẓ

5 Nʾola ol naḫl-i gül meyl etse Şeyḫī-i süḫen-dāna
Olunca ehl-i ʿirfān şāhlar eyler gedādan ḫaẓ

LXXXVII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Beñzemez bir vech-ile hīç sen şeh-i ḫūbāna şemʿ
Sen perīler cemʿ edersin bir iki pervāne şemʿ

2 Şevḳ-i taṣvīriñle bir yerde ḳarārı ḳalmamış
Gāh mescīd iḫtiyār eyler gehī büt-ḫāne şemʿ

3 Bir gözü yaşlı ḳara başlı fütādeñdir seniñ
Ḥālini ağlar ṭurur bezminde yana yana şemʿ

4 Olalı luṭfuñla rūşen diller içre ser-firāz
Şimdi baş eğmez felekde encüm-i raḫşāna şemʿ

5 Şeyḫiyā anıñ lisānını erişen ḳaṭʿ eder
Dil uzatmışdır meger kim ol meh-i tābāna şemʿ

LXXXVIII

Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

1 Keser mi pīr-i muġāndan ḥarīf-i bāde ayāġ
Mürīdā serdihiniñ ey zāhid-i füsürde dimāġ

2 Çerāġ-ı ḫāṣıñ olur gün gibi ḳıyāmete dek
Şehā benim serime baḳ eger yaḳarsañ dāġ

3 Raḳīb-i tīre- dil ü rū- siyāhı dūr eyle
Ki bezm-i şāha verir şeyn ḫurde mürde çerāġ

4 Olur bu dīde-i ḫūnīn dem-i taḫayyülde
Şeh-i ḫayālin bir sürḫ hefte-perde otāġ

5 Olurdu ẓulmet-i ġamdan ḫalāṣ Şeyḫī-i zār
Żiyā ṣalaydı derūna fürūġ-ı şemʿ-i ferāġ **27a**

LXXXIX

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Emdirir ʿuşşāḳa laʿlin etmez iḥsānın dirīġ
Bir kerem-kānı güzeldir eylemez cānın dirīġ

2 Sīne-i sīmīnin öpdürseydi ol kāfir beçe
Zāhid-i dünyā-perest etmezdi īmānın dirīġ

3 Eyleme sīmin miyānıñdan faḳīri nā-ümīd
Ḫāce-i bāzār-ı ḥüsn eyler mi hemyānın dirīġ

4 Nār-ı ḥasret yaḳdı her yanın kebāba döndü dil
Eylemez mihmān-ı ġamdan şimdi bir yanın dirīġ

5 Üstüḫān-ı kelle baş üzre dilerse itleriñ
Eylemez yārāndan Şeyḫī şehā ḫōnın dirīġ

XC

Mefʿūlü/Mefāʿīlü/ Mefāʿīlü/ Feʿūlün

1 Ṭıfl olmasa olsa bize bir tāze müzellef
Ṭāliʿde ṭulūʿ eylese ol māh-i mükellef

2 Dibāce-i ḥüsnü yazılıp misk-i Ḫotenle
Olsa her elif şīvede bir dāne müellef

3 Geh ḫaṭṭıña geh zülfüñe düşmekdedir ey māh
ʿAşḳında diliñ cilvegehi sündüs ü refref

4 Teşrīfiñe vābeste değil mi şeref-i şems
Bir gün nʾōla olsaydı ġedālar da müşerref

5 İnṣāf edelim berṭaraf ey Şeyḫī tekellüf
Çoḳdan demediñ böyle güzel şiʿr-i mükellef

XCI

Müfteʿilün / Mefāʿilün / Müfteʿilün / Mefāʿilün

1 Cām-ı ṣabūḥı eyledim rātibe-i ṣabāḥ-ı ʿaşḳ
Mest-i ḫarāb olmadır mertebe-i sabāḥ-ı ʿaşḳ

2 Sırrını cāmıñ añlamaz mübtedī ile müntehī
Ġayrı funūna beñzemez maʿrifet merāḥ-ı ʿaşḳ

3 Bezm-i ezelde ādeme eylemez idi ser-fürū
Rūḥ-ı emīni ser-girān eylemeseydi rāh-ı ʿaşḳ

4 Ne siper-i sipihri çāk etmede āh-ı şuʿle-zen
Tīġ miṣāli kār eder şaʿşaʿ-i silāḥ-ı ʿaşḳ

5 Āh-ı zebānesi diliñ nāme-i sāznākidir
ʿArşa ulaşdırır anı murġ-ı sebük-cenāh-ı ʿaşḳ

6 Bang-i ṣabāḥ-ı ḳudsiyān eyledi ḥay bu mürdeleri
Verdi ḥayāt-ı cāvidān ḥayya ʿale-l-felāḥ-ı ʿaşḳ

7 Hem-dem-i rūḥ-ı ḳuds olup canıma can ḳatar benim
ʿİẓām-ı remīme Şeyḫiyā ruḥ verir riyāḥ-ı ʿaşḳ

XCII

Mefʿūlü/ Mefāʿilün / Feʿūlün

1 Bir noḳṭayı bir kitāb eder ʿaşḳ
Kim ẕerreyi āfitāb eder ʿaşḳ

2 Tābından edip sipihri tennūr
Murġ u meleği kebāb eder ʿaşḳ

27b

3 Güncişk-i żaʿīf edip ʿuḳābı
ʿAnḳāları hem-ẕübāb eder ʿaşḳ

4 Eyler dili bir nefesde ber-bād
Baḥr olsa da bir ḥabāb eder ʿaşḳ

5 Diller sıḳılır miṡāl-i engūr
Göz yaşlarını şarāb eder ʿaşḳ

6 Miskiñ göbeği yorar ġamından
Ḫāke düşürür türāb eder ʿaşḳ

7 Şeyḫī nʾola ḫāk-i kūyuñ olsa
Ṭobraġı felek-cenāb eder ʿaşḳ

XCIII

Müfteʿilün / Fāʿilün / Müfteʿilün / Fāʿilün

1 Şuʿle-i dil-sūzdur berg-i dıraḫtān-ı ʿaşḳ
Hep şecer-i Ṭūr imiş gülbün-i busṭān-ı ʿaşḳ

2 Eşk-i ter germ-ile neşv ü nemā bulmada
Dilde olup her ʿalev serv-i ḫırāmān-ı ʿaşḳ

3 Āteş-i āhım gören üstüme nūr indi der
Nārı yaḳar nur eder mihr-i dıraḫşān-ı ʿaşḳ

4 Şevḳ-i mey-i sürḫ-ile ateşe derseñ girer
Şuʿleleri nūş eder mey gibi mestān-ı ʿaşḳ

5 Yaḳdı perin Cebrāil şevḳına pervāne-veş
Oldu çerāġ-ı Ḫudā var-ise sūzān-ı ʿaşḳ

6 Rūşen idi dün gice kaʿbe-i maḳṣūda rāh
Şemʿu zebāna eder hep ḫār-ı muġaylān ʿaşḳ

7 Bergi ʿalev gülleri aḫker olur Şeyḫiyā
Āteş ile eğlenir bülbül-i nālān-ı ʿaşḳ

XCIV

Fāʿ ilātün / Fʿ āilātün / Fāʿ ilātün /Fāʿ ilün

1 Zülfü ebr-i ʿ işvedir evc-i melāḥatdir o farḳ
Mużṭaribdir bu dil-i pür-āteş anda hem-çü berḳ

2 Ḳalbi yanmış dilberiñ naʿ ramla nār-ı āhıma
Ṣāʿ iḳa eyler belī pulād yere bir demde ḥarḳ

3 Ṭaʿ n olunmaz şerḥa vü dāġa ten ebed müdde
Ḫırḳa-i çil-sālede eksik değildir ḥarḳ u ḫarḳ

4 Mihr-cānā maşrıḳ u maġribdir ol dest u dehen
Cem gibi destindedir sāḳī-i bezmin ġarb u şarḳ

5 Çarḫ-ı ezrāḳ-fāma hem-reng olamaz āl-i ʿ abā
Şeyḫiyā gök başlı kāfirdir yanımda ehl-i zerḳ

XCV

Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün /Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün

1 Ḫaṭṭ-ı ʿ iẕārıñ ʿ işvesi zülf-i ruḫ-ı ʿ Aẕrāda yoḳ
Bir siḥr eder kim nusḫası mecmūʿ a-i dünyāda yoḳ

28a

2 Devrinde ol laʿ l-i lebiñ mestānelerle pür cihān
Amma ne şirin ḳıṣṣadır şehr içre nām-ı bāde yoḳ

3 Lafẓıñ gibi dürr ʿ ālemiñ ṣanma toḳundu semʿ ine
Gūş-ı ṣadefde görmedik ṣanduḳa-i deryāda yoḳ

4 Ḫūn-ı ciğerler nūş eder ṣad pāre olmaz dil yine
Bir ḥavṣala var anda kim kūh-ı mekr pīrāda yoḳ

5 Şāh u gedā fażlıñ diler ʿ arż u semā feyżiñ umar
Şeyḫī'deki sevdā veli aʿ lāda yoḳ ednāda yoḳ

XCVI

Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

1 Pür oldu nūr-ı cemāliñle dilberā āfāḳ
Beyāża çıḳdı yine sırr-ı ḥikmeteʾl-işrāḳ

2 Nevā-yı nāleme döymez bu nüh serāperde
Yuḳarı perdeden olur terāne-i ʿuşşāḳ

3 Şikenc-i ṭurañ-ıla göñlümüz muḳayyed iken
Gerekmez olsa da Firdevs-i ʿālem-i ıṭlāḳ

4 Göñülde ḫırmen-i ṣabr u ḳarāra āteş urur
Ne demeye berḳ ura ey meh o sīne-i berrāḳ

5 O şeh demiş ḳuluna yolda Şeyḫī müştāḳız
Nʾola yazarsam eğer ben de bende-i müştāḳ

XCVII

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

1 Pīr-i muġānıñ etdi beni ʿaşḳı sīne-çāk
Eller civān sever ben ise pīr-i neşvenāk

2 Pertev ṭoḳunsa şīşeger-i mey-fürūşdan
Dürri ṣıfat żiyā vere bir ḳabża-i tīre- ḫāk

3 Mey-i ṣāf olur ayaḳda ḫum-ı mey olursa ṣāf
Ser-çeşme pāk olunca olur pāy-i çeşme pāk

4 Yeğdir efendi baña bu rūşen saraydan
Kūy-ı muġān olursa da ger tīre-gūn meġāk

5 Bu baġıñ eyleseñ ḳalemiñ meyvesin ṭarrīy

Feyż ede Şeyḫī dāne-i engūra tā ki tāk

XCVIII

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 ʿAḳlıñ oġurlar iki göz arasında giderek
Ekşidir duḫter-i rez bir sehel andan çekerek

2 Zevraḳ-ı meyden alarġa alagör yoḫsa seni
Ġarḳ eder lücce-i girdāb-ı fenāya dönerek

3 Rūzigāra ṭayanıp sürmesin ol zevraḳı kim
Düşürür ādemi kāfir yaḳasına sürerek

4 Şuʿle-i cām-ı ḥabāba baḳamazdım sāḳi
Yüz göz olmuşsa eğer şevḳ-ile anı görerek

28b

5 Ḫande-i verd-i sefīdi görüp aldanma ṣaḳın
ʿAndelībā seni penbeyle boġazlar gülerek

6 Şeyḫiyā ṣanma ḥabāba erişir gāhī şikest
Gele pūşunu piyāle düşürür raḳṣ ederek

XCIX

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Seyli geldi dökülüp her yanadan rāhlarıñ
Gözleri ṭoydu ṣuya teşneleriñ cāhlarıñ

2 Raḥmet-i ḥaḳla yine ḫalḳa rutūbet geldi
Ẓulmü dünyāyı ḳurutmuş-ıdı gümrāhlarıñ

3 Āh bir ḳaṭre der iken gelip ebr-i bārān
Ẓāhir oldu eṣeri girye ile āhlarıñ

4 Naḳş-ı bihbūd-ıla zeyn oldu zemīn ile zamān
Bulmadı ḫāhişi ṣūret hele bed-ḫāhlarıñ

5 Bir naẓarla dil-i Şeyḫī'yi n'ola yapsa o māh
Beyt-i maḳdisde naẓargāhı gerek şāhlarıñ

C

Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefʿāīlü/ Fāʿilün

1 ʿUşşāḳa muṭrıble hevā vü heves gerek
Yaḳmaġa ʿaşḳ odın bize ehl-i nefes gerek

2 Beyhūde bilme ʿaşḳ ocaġında vücūduñu
Her ateşe yanınca biraz ḫār u ḫes gerek

3 ʿĀşıḳ isen çıḳar aradan ʿaḳl u fikrini
Bu kūçede ne şıḥne gerek ne ʿases gerek

4 Yabana ṣanma nāle ḳılan bülbülü ṣaḳın
ʿUşşāḳ maḥmiline de zirā ceres gerek

5 Āvāre ḳıldı bülbülü derd-i firāḳ-ı gül
Aña nihāl-i gülbün-i terden ḳafes gerek

6 Almaz göñül żiyā-yı meh u mihri ʿaynına
Her şemʿa kendin urmaġa nādān meges gerek

7 Şeyḫī sözüñ zebāne-i kānūn-ı ʿaşḳdır
Hep ateşiñ seniñ evrādın muḳtebis gerek

CI

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Būse ḳandan ol leb-i yāḳūt fāma değmedik
Meclisiñde sāḳıyā bir dāne cāma değmedik

2 Bir kez el verse nʾolurdu ol ḫaṭ-ı müşkīne
Yardan bir nāme-i miskīn ḫıṭāma değmedik

3 Bī-vefālar içre ey mehrū selām olsun aña
Bunca yıl yollarda ṭurduḳ bir selāma değmedik

4 Ol kef-i sīmīni öpdürmek elinden gelmedi
Ḥayflar el ayasınca sīm-i ḫāma değmedik

5 Olmadıḳ erzene dehr içre erzānī dirīġ **29a**
Ṣayd olunduḳ Şeyḫiyā bir dāne dāma değmedik

CII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Tā ki bu ālūde-dāmenler gezer bī-vehm u pāk
Niçe ṭūfān olsa da olmaz bisāt-ı ḫāk pāk

2 ʿĀlemi adem bu ʿömr ile niçe maʿmūr eder
Ḫān ṣad- sürāḫi eyler mi ʿimāret mest-i ḫāk

3 Feyż-i dermān etmediñ pür şerḫa ḳaldı sīnemiz
Himmet-i ebr olmasa ṣaḥrālar olur çāk çāk

4 Fetḥ-i bāb olmaḳ ne mümkin ʿāşıḳ-ı dem-besteye
ʿAşḳ bir ḳufl-ı girān dilberse ġāyet ʿişvenāk

5 Feyż-i kilkiñ neşve-nāk etdi cihānı Şeyḫiyā
Meyle bulmuşdur meğer neşv vü nemā ol tāze ḫāk

CIII

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Güller gibi naz edeli ḫār u ḫesi çarḫıñ
Bülbül geçinir oldu kühen kerkes-i çarḫıñ

2 Ṣad pāre ḳılır o gülleri pīr āhen-i ʿömrüñ
Bildik ne ḳumaş idügini aṭlas-ı çarḫıñ

3 Dolāb ṣıfat ehl-i hüner iñler elinden
Biñ vażʿ eder amma yine çıḳmaz sesi çarḫıñ

4 Rindāna berāber gelir iḳbāl-ıla idbār
Birdir naẓar erbābına pīş u pesi çarḫıñ

5 Eylerse hilāle o mehiñ ḳaşını teşbīh
Şeyḫī ḳulaġınca ola her pāresi çarḫıñ

CIV

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Vāfir aġzın aradım şūḫ peri şuʿ bedemiñ
Bulmaġ olmadı nişanını dil-i gümşüdemiñ

2 Bezmimiz yine ayaḳlandı seḥer sāġar-ıla
Sāḳiyā ḳutlu imiş ehl-i ṣafāya ḳadehiñ

3 Bāde içdikce ʿ alevler çıḳar oldu dilden
Ruġan ancaḳ dökülen üstüne āteşgedemiñ

4 Ruʿ b ṣaldı ʿ araba ʿ arbede-i şīr-i cünūn
Hind ʾi ṣarṣar ḥarekātı dil-i sevdāzedemiñ

5 Gele germ oldu göñül ʿ aşḳ-ı bülend āteş-ile
Yaḳan ol ateşi Şeyḫī nefesidir dedemiñ

CV

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Fetḥ-i bāb eyleyeli ḫalḳa şefīʿ -i keremiñ
Menʿ -i bābın ḳapadı ḳaṣr-ı menīʿ -i keremiñ **29b**

2 Mesned-i maʿdeletiñ mescid-i aḳṣā-yı cihān
Bāb-ı raḥme gibidir ṭāḳ-ı refīʿ-i keremiñ

3 Bezl-i dinār u direm etmede dest-i cūduñ
Sīm u zerrīn bitirir ebr-i rebīʿ-i keremiñ

4 Şarḳ u ġarbıñ fuḳarāsına erişmezdi ʿaṭā
Olmasa devr-i şinev semʿ-i semīʿ-i keremiñ

5 Ẕikr eder cūdunu erḥām-ı ṣadefde güher
Nuṭḳ ederse nʾola mehd içre raḍīʿ-i keremiñ

6 Açdılar gül gibi ḳat ḳat yine dāmenlerini
Ḫalḳa der-pāş alıcaḳ dest-i vesīʿ-i keremiñ

7 Dil-i Şeyḫī'ye cilā verdi tecellā-yı cemāl
Etdi ḫarāyı güher ṣunʿ-ı bedīʿ-i keremiñ

CVI

Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün

1 Lebleriñ cāna devādır emelim ey yüzü gül
Gül şarābı var-iken mül dilemez ḥasta göñül

2 Sañadır ṣanma bu hengāmeleri ey gül-i ter
Çeñesin diñleme yabāna öter hep bülbül

3 Naḳd-i cān ṣalmada ʿuşşāḳa celālī gibi yār
Başḳa zencīri yürür ardına düşmüş kākül

4 Gök oldu yeri farḳımda cefā ṭaşlarınıñ
Ṣandı yerden göğü farḳ eylemeyenler sünbül

5 Rūy-ı gülgūnü ile laʿli firāḳında anıñ
Göñül eğlencesidir ʿāşıḳa Şeyḫī gül ü mül

CVII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Ebruvān-ı yardan aʿlā eder kendin ḫayāl
İki yaḳa esāsı olmaz hergiz anınçün hilāl

2 Bir ḫalāl olmaz mı destār-ı felekde ʿāḳıbet
Bedre ʿibretle niçün itmez naẓar ehl-i kemāl

3 Pençesinden nāgehān bir ṭuʿme düşse ādeme
ʿÖmrüne ol dem ḳonar sīmurġ-ı çarḫ-ı çār-bāl

4 Cāhı dergāhı baña rūy-ı celālī gösteren
Yoḫsa dilber ḥadd-i zātında serāpā hep cemāl

5 Nükte-i ser-beste-i naẓmıñ delermiş baġrını
Şeyḫiyā ḥaẓ olunur düşmen ederse intiḳāl

CVIII

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Bī-veche eder o şāh-ı cihān cüst ü cūy-ı dil
Almaz ele görülmeye yoḳ çāre rūy-ı dil

2 Sāḳī-i meclis olmadı bir kerre dest-gīr
Düşdü ayaḳlar altına ḳaldı sebū-yı dil

30a

3 Bī-iḫtiyār aḳar ḳad-i cūy-ı dilbere
Bend etseñ ayaġın ṣanma yañılır cūy-ı dil

4 Peykān-ı tīr-i ġamzeñe dil teşnedir göñül
Ednā naẓarla ḥāṣıl olur arzū-yı dil

5 Sūz-ıla ʿaşḳ-ı pāki getir Şeyḫiyā dile
Āteş-ile eyle pāk ṭutup şüst ü şūy-ı dil

CIX

Mefʿūlü/ Mefāʿīlü/ Mefāʿīlü/Feʿūlün

1 Āyine-i murād eylersiñ aya naẓar ḳıl
Maḥbūba naẓar yerine aḥbāba naẓar ḳıl

2 Envār-ı cebīni ile ruḫ-ı yārı ḫayāl et
Āb üzre düşen pertev-i mehtāba naẓar ḳıl

3 Anıñ daḫi her kūşesi pür-şīve vü dil-keş
Ebrū yerine peyker-i miḥrāba naẓar ḳıl

4 Ser-geşte vü ḫayrān u ḫamīde-ḳadd u nālān
Āşıḳ diler iseñ yürü dolaba naẓar ḳıl

5 Ġabġabla ṣürāḥīden aḳan bāde değil mi
Çeşmimden aḳan çeşme-i ḫun-āba naẓar ḳıl

6 Ey ḥoca ġınā ṣāḥibini görme gözetme
Derviş-i ʿanā dīde-i bī-ḫāba naẓar ḳıl

7 Şeyḫī der-i Mevlā'dan et ümmīd-i küşāyiş
Maḳṣūd fütūḥāt ise ol bāba naẓar ḳıl

CX

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Gitdi ḳarār-ı dil yetiş ey dil-nevāz gel
Semt-i sitemde olmaya gitdikçe vāzgel

2 Pençeñde murġ-ı cānı helāk eyleme ṣaḳın
Ḳaṣd etme cān uçurmaġa ey şahbāz gel

3 Varma raḳīb-i yāveye çoḳ söyleme ṣaḳın
Zülfüñ gibi ḥikāyeti etme dırāz gel

4 Āz eyle daʿveti ḳıl ey peri ḳabūl
Āzürde olmasın dil-i ehl-i niyāz gel

5 Şeyḫī bu yerde bir gözü baġlı ġaribdir
Aç ḫāk-i pāk-ile gözün ey çāre-sāz gel

CXI

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/Fāʿilün

1 Māye-i ḫum-ı şarāb-ı zindegānīdir göñül
Ḳaṭre-i āb-ı ḥayāt vā rūḥ-ı ṣānīdir göñül

2 Çoḳ zamandır kim anıñ bir āteşi eksik değil
Ṭūr-ı Mūsā yā semender āşiyānıdır göñül

3 Yana yana pür ʿalev oldu sipihre muttaṣıl
Nūrdan ʿarş-ı berīnin nerdübānıdır göñül

30b

4 Sīne-i bī-kīne ṣaḥrāsında dāġ-ı sürḫ-ıla
Şāh-ı ʿaşḳın çetr-i gülgūn sāyebānıdır göñül

5 Tīriniñ her jeng-beste demreni bir ġoncadır
Yāralarla derd ü mihnet gülsitānıdır göñül

6 Ṭolaşır baḥr-i muḥīṭiñ mācerāmızda dili
Başḳa dildir ʿaşḳ anıñ tercümānıdır göñül

7 Ġamzesinden bir işāret besdir aña Şeyḫiyā
Ol şeh-i ḥüsnüñ nedīm-i bī-zebānıdır göñül

CXII

Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1 Ruḫ-ı pür tābıña öykünme fikrin eylesin tebdīl
Ḳulaġından çıḳarsın ol fitili ey ṣanem ḳandīl

2 Visāle vaʿde ḳılmış necm-i baḫtımla barışmışken
Sipihriñ gerdişi ol āfitābı eyledi taḥvīl

3 Yeter ḳānūn efendi zāhid-i nā-sāzı ilzāma
Kʾiyidir fehm edene icmāl günü mū be mū tafṣīl

4 Yolu erkānı senden benden aʿlā farḳ eder anlar
Ḍalāl-i maḥżdır ʿuşşāḳı etmek ṣūfiyā taḍlīl

5 Müdām elde ṭoludur cām-ı mey noḳṣan-pezīr olmaz
Yoluyla eyledim pīr-i muġāndan Şeyḫiyā tekmīl

CXIII

Mefʿūlü / Mefāʿīlün / Mefʿūlü / Mefʿīlün

1 Ol māhı temāşāya devr-i ḳamere geldim
Çözmez mi miyān-ı bendin seyr-i kemere geldim

2 Bu menzil-i fānīde bāḳī ṭaleb añlanmaz
Ġāfilleri āgāha ben de ḫabere geldim

3 Ṭutmadı gözüm aṣlā pīrūze-i eflāki
Naḳḳad-ı başīrim ben naḳd-i gühere geldim

4 Bir gūşede şemʿ-āsā ifnā-yı vücūd etmem
Meh gibi menāzilde seyr ü sefere geldim

5 Rüstem var-ise gelsin peykārıma ey Şeyḫī

Bu maʿrekeye zirāʿarż-ı hünere geldim

CXIV

Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün

1 Herkes olsa nʾola ser- geşte-i girdāb-ı elem
Dümeni yelkeni yoḳ keştiye döndü ʿālem

2 Mużṭarib oldu eʿālī edicek süfle ġüluvv
Ḳaʿr-ı deryādan olan mevc olurmuş muḥkem

3 Ḳomadı cūşiş-i emvāc-ı ḥavādiṯ aşaġa
Daḫi çoḳ çalḳanır ey dil bu muḥīṭ-i aʿẓam

4 Kār-fermāları bir bir buyurup gitmekde
Görmedim ṭuta Ḥaḳ buyruġunu bir ādem **31a**

CXV

Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün

1 Eli erseydi eger ceyb-i hilāle ḥükkām
Çeşm-i aḫterden alır sürmeyi aʿyān-ı ümem

2 Ṭamaʿ eyler dehen mūrda bir dāneye de
Mesned-i Cemʾde Süleymānlıġ eden şāh-ı kerem

3 Bir Süleymān-revişe yaraşır amma ki dirīġ
Dest-ḫōşdur bir iki dīviñ elinde ḫātem

4 Sirke-i kende gibi bāde-i devlet bī-keyf
Ṭutalım elde imiş nʾeyleyelim sāġar-ı Cem

5 Gelse bir naġme ḫōş bāñg-i muḫālif biledir
Şeyḫiyā beste gibi birbirine ġamla naġam

CXVI

Mefʿ ūlü/Fāʿ ilātü/Mefāʿ īlü/Fāʿ ilün

1 Geldikçe ṣadr-ı sīneye cānānımız bizim
Raḥat bulup yerine gelir cānımız bizim

2 Dermān ederdi derdimize laʿ lini velī
Yoḳ kūy-ı yāra varmaġa dermānımız bizim

3 Şehbāz zülfü üstümüze sāye ṣalsa ger
Per-i hümā olurdu meger ünümüz bizim

4 Şerm-ile düşdü yerlere mihrin yüzü seḥer
Ḳıldıḳda cilve ol meh-i tābānımız bizim

5 Pervāne gibi ateş-i şevḳıyla yanarız
Geldikçe bezme şemʿ -i şebistānımız bizim

6 Bezm-i ezelde etdügümüz ʿ ahdi gözleriz
Olmaz şikeste sāġar-ı peymānımız bizim

7 Yetmez mi salṭanat buña dünyāda Şeyḫiyā
Rūz-ı ḳıyāma dek ṭura dīvānımız bizim

CXVII

Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilün

1 Baḥr-veş cūşa gelip nāle vü feryād edelim
Bādbān-ı feleği āh-ıla berbād edelim

2 Ḫalḳa-i ṭurrası girdābına düşdük dil ile
Ḳurtulursaḳ ol esīr-i ġamı āzād edelim

3 Ḳılmaġ isterse o māhıñ ḫaṭ u ḫālin taṣvīr
Müşg ü ʿ anberle biraz ḫāmeyi imdād edelim

4 Köhne meyḥāneleri çarḫa saray eyleyelim
Cāmlar vażʿ edelim birbirin ābād edelim

5 Eyleyip ḫāme gibi her sözün icrā Şeyḫī
Sāye-veş peyrev olup ḥıdmet-i üstād edelim

CXVIII

Derkenār

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Ṭurma baġa dökülür sīm-i firavān-ı nesīm
Şöyle beñzer ki çözüldü ser-i hemyān-ı nesīm

2 Misg-i rūmīde kʾola çīn-i çemen tābe-güşā
Gül-i raʿnādan olur keffe-i mīzān-ı nesīm

3 Bīnī-i lāle vü ġonca görünür ḫūn-ālūd
Nāfeler açıldı meger ḫāce-i dükānı nesīm

4 Yine her kūşede ezhār-ı çemen yaḳdı buḫūr
Görünen bu ki periler ola mihmān-ı nesīm

5 Cāme ḫābıñla bilmezler idi gördügini
Seḥer açılmasa yārāna ḥarīfān-ı nesīm

6 Yine cān ṣoḥbetin itdiñ çemen erbābı ile
Āşinā ruḥ-ıla pek nefḫa-i reyḥān nesīm

7 Rūz u şeb gül gibi Şeyḫī ola her dem būyā
İrse şebbūya eğer şemme-i iḥsān-ı nesīm **31b**

CXIX

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

1 Mümkün mü ʿāşıḳ-ı leb-i cānāna olmayam
Maḫmūr olmada ṭālib-i peymāne olmayam

2 Bālin gibi dizildi sebūlar revā mıdır
Mesned-nīşīn-i ṣaffa-i meyḫāne olmayam

3 Şemse-i nücūma ʿahdim odur itmeyem nigāh
Meftūn-ı naḳş-ı ḳubbe-i kāşāne olmayam

4 Ḫāli ḫayāli verdi ḫalel ʿaḳl u fikrime
Sevdā hücūm eder nice divāne olmayam

5 Şeyḫī revā mı güher-i vaṣla el irmese
Ġavvāṣ olam da vāṣıl-ı dürdāne olmayam

CXX

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Bilmedim evḳātımı devrinde anıñ bir zaman
Bir bozulmuş sāʿat-i ʿaḳrebdir el-ḥaḳ āsümān

2 Çarḫına ṭoḳundular oldur diliñ yorġunluġu
Elleyip mānend-i sāʿat anı eṭfāl-i zamān

3 Dem-be-dem ṣavtıyla bülbül bildirir vaḳt-i gülü
Bir çalar saʿatdir ol ḳoynunda gülzārıñ hemān

4 Düzd-i ġamzeñ sīneden çaldı dil-i nālānımı
Oldu sāʿat oġrısı manendi rüsvā-yı cihān

5 Şeyḫiyā luṭfuñ bilir vaḳtin o şāh-ı dil-nüvāz
Sāʿati vardır ẓuhūr eyler görürsün nāgihān

CXXI

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1 Olur muġber göñül esrār-ı dehr-i ġuṣṣa-perverden
Ḫarābāta varalım ḳutludur elbette yer yerden

2 Ḫarābātıñ o köhne taḥtına bindin ancaḳ anlarsın
Baña aʿlā gelir ey zāhid ol taḥt-ı Sikender'den

3 Göñül āb-ı revāndır yine bir demde olur ṣāfī
Keder virse ḳırmaz rūz-i gārıñ yine üsterden

4 Beni ḳorḳutma ḥaşm-ıla ʿadū-yı bū-leheb ṭabʿıñ
Gezend irmez Ḫalīl'e nār-ı Nemrūd-ı sitemgerden

5 O serv-i tāze gül-şeft-ālū cāmeyle gelir ṭoġru
ʿAcep mi būse ummaḳ Şeyḫiyā ol ʿārıż-ı terden

CXXII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Verdi ruḫṣat ḫaṭṭına ol ser-tırāş-ı dilsitān
Çekdi mülk-i berbere ʿasker şeh-i Hindūsitān

2 Gördü ṣūret-bīnler verir ṣafāsına keder
Eyledi āyinesin müşgin nemed içre nihān

3 Ẓāhir oldu ḳıl ḳadar ḳalbinde ġıll u ġış olan
Ḫaṭda rūkeşdir muḥabbet ehlin eyler imtiḥān

32a

4 Dīde-i ṣūret-pereste mūy-ı mihnetdir velī
Çeşm-i maʿnā-bīne rāḥat-baḫş küḥl-i İsfahān

5 Pür nemek bir dilber-i nev-ḫaṭ diler dil Şeyḫiyā
Baḳamaz ṣāfī beyaż evrāḳa çeşm-i nā-tüvān

CXXIII

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Semūm-ı hicr eserken baña sūzān olmasın dersin
Olup bādī yine āteş fürūzān olmasın dersin

2 Cemāliñ mührünü ʿarż eylemezsin yaʿni ʿuşşāḳıñ
Yolumda sāye-veş ḫāk ile yeksān olmasın dersin

3 İdüp mest ol gözü şeh-bāzı ḫūn kebūterler
Bu meclisde yine sāḳi döner kān olmasın dersin

4 Eliñ değse ṣunardın ḳurṣ-ı māha ey ḥasūd el-ḥaḳ
Felekde kimseniñ destinde bir nān olmasın dersin

5 Hemān vaṣl olsa hicrān olmasa dersin meger Şeyḫī
Cihān her dem bahar olsun zemistān olmasın dersin

CXXIV

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Ṣordum ṣafā-yı laʿlin o ḥūr-ı cemīlden
Geçdim raḥīḳ u cām-ı mey-i selsebilden

2 Ḫūnīn-i fitil āteş-i dāġımdadır gören
Bir ġonca ḳoydu gülşen-i nār-ı Ḫalīl'den

3 Bezm-i viṣāle mahrem et ey sidre ḳaddini
Tā kim bülend-pāye olam Cebrāil'den

4 Seyl-āb-ı dīde-i Nīl yeter Mıṣr-ı kūyuna
Ey Yusuf-ı zamāne geç etrāf-ı Nīl'den

5 Şeyḫī ġubār-ı ḫaṭṭı ḫayāli o meh-veşiñ

Mānend-i sürme gitmedi çeşm-i ʿalīlden

CXXV

Müstefʿ ilün / Müstefʿ ilün / Müstefʿ ilün / Müstefʿ ilün

1 Ruḫsārı üzre dilberiñ seyr eyle kākül zīnetin
Bir bustānda görmedim böyle ḳaranfil zīnetin

2 Zülfi ḫayāliyle yine zeyn oldu çeşm-i pür-şirişk
Seyr eylesin ehl-i naẓār şīşeyle sünbül zīnetin

3 Ol ḫallerle ṭurralar bir naḳş-ı dilkeş bağlamış
Hindūstān'da görmedim ben böyle fülfül zīnetin

4 Vuṣlat gününde sīne-i ʿuşşāḳı pür-dāg etdi yār
Nevrūza geldi ʿīdimiz seyr eyle gel gül zīnetin

5 Tenhā reh-i yār nevcivān eşʿār-ı rengīn ü revān
Şeyḫī ferāmūş itdirir ʿişretgeh-i mül zīnetin **32b**

CXXVI

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Aç gözüñ ey nergis-i ter āh ü zārımdan ṣaḳın
Dūd-i çeşm-āzār-ı seyyāre güzārımdan ṣaḳın

2 Ey gül evrāḳıñ yaḳar yırtar fiġān-ı ʿandelīb
Naʿra-i zehre-şikāf-ı şuʿle-bārımdan ṣaḳın

3 Çoḳ yoḳardan eyleme pervāzı ey kebk-i deri
Bāz-ı peri-i ṭuʿme-i ʿanḳā-şikārımdan ṣaḳın

4 İki yüzlünüñ düzer ḫāmem varaḳ-veş derfterin
Ben ʿAli İbn-i ʿAli'yim ẕü'l-fiḳārımdan ṣaḳın

5 Ḳulleñi Şeyḫī vaḳara başdırırsa maḥv eder
Ṣaydıma ey şīr ulaşma kūhsārımdan ṣaḳın

CXXVII

Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Nesīme māil ü hemreng birbiriyle çemen
Ḳızıllı aḳlı hevāsında lāle ile semen

2 Zemīn şükūfe ile oldu maḳʿad-ı yümnī
Zebān eder bu yere gelse tācirān-ı Yemen

3 Ġarīb seyri var āb üzre lāle zevraḳınıñ
Benefşe lenger-i āhendir aña sīm demen

4 Şüküfte zanbaḳ olup çün ʿaṣā-yı mār-şüde
Gül ateşiyle çemen oldu vādī-i Eymen

5 ʿUrūḳuna gireli seyl-i tünd gülzārıñ
Gül-i ter oldu yine āfet-i zemīn u zemen

6 Miṯāl-i jāle düş aña dümen-i ʿarḳ-ıla seḥer
Zebān-ı ḥāl-ıla gel der çü sebzezār-ı demen

7 Yerinde rıṭl-ı gīrān gibi Şeyḫiyā ağır ol
Mey-i kühen saña nevrūza dek gelir ṣād-men

CXXVIII

Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün

1 Gülşen benim ey pādişeh eyvān seniñ olsun
Mecmuʿa benim defter u divān seniñ olsun

2 Ben külḫana ey ḫāce saña külbe
Vīrāne benim genc-i firāvān seniñ olsun

3 Olsun ḳasem ey zāhid eger ḳısmet olursa
Dīdār benim ḥūr-ıla ġılmān seniñ olsun

4 Üstümde yeter sāye-i āh-ı şerer-ālūd
Ol ṭāḳ-ı zer u saḳf-ı zer-efşān seniñ olsun

5 Dāġım baña besdir cübbe olsun sañā sāġar
Zaḫmım yeter eğlence gülistān seniñ olsun

6 Semmūr-ı siyeh saña toyunca yüri ḫayr et
Peşmīne benim sündüs-i sulṭān seniñ olsun

7 Bir post yeter Şeyḫī peyġūle-güzīne
Ḳāliçe-i zer-baft-ı gül-efşān seniñ olsun

CXXIX

Derkenār

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Ruḥlar benim olsun gül-i ḫandān senin olsun
Ol zülf benim sümbül ü reyḥān senin olsun

2 Zāhid bizi menʿ etme ser-i kūy-ı nigārdan
Cennetde ol şeh-i ḥūr-ıla ġılmān senin olsun

3 Āġūşuma ol sīm-teni dāʾim çekelden
Dünyā ṭolusu māl-ı Firāvān senin olsun

4 Ṭʿan etme……derūnuna şūfī
Yerden göğe dek ʿālem-i devrān senin olsun

5 …….

Ṣad-berg ile bāġ-ı gülistān senin olsun **33a**

CXXX

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Şeker-rīz olma cānā yoḳ yere teng-i tebessümden
Ḳalıpdır ṭūṭī-i müşkil ridā-yı dil tekellümden

2 Sürüp gülgūn-ı mīnā semm-i ṣahbāyı yine sāḳī
İçer endūh-ı dehre semm-i ḳātil kāse-i semden

3 Göñül öğrendi nūş-ā-nūş-ı tīz-āb-ı sem resmin
Ṣanır nev-pīşe nūş-ı nehri ādāb-ı taʿallümden

4 Tenezzül etmez oldu nev-ṭabībān derdmendān
Nüzūl etse demidir şimdi ʿĪsī çarḫ-ı çārımdan

5 Bilip aḥkām-ı sʿad u naḥsi Şeyḫī gerdiş-i meyden
Raṣad-sāz-ı ḥabābız beste-çeşmiz dūr-ı encümden

CXXXI

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Feraḥ gelsiñ teraḥ gitsiñ göñüller şād-u-mān olsun
Ḳadeḥ İskender-i nevrūza mirātüʾz-zamān olsun

2 Ḳurulsun sebzezārında sipihriñ bezm-i ḫāṣüʾl-ḫāṣ
Aña mihr-i münevverden müdevver sāyebān olsun

3 Miyān-ı encümende çarḫıñ etsin encümün bārān
Yine ḳaṣr-ı ṣafāya kehkeşāndan nerdübān olsun

4 Ḳızılırmaḳ gibi cūş etsin aḳsın bāde ḫumlardan
Anıñ girdābı devr-i meclis-i sāġar-keşān olsun

5 Gülistān güller ile baġlamış bir ṣūret-i dil-keş
Cihān hep naḳş-bendīdir zemīn olsun zamān olsun

6 Bülend etdikçe nevrūz-ı ṣabādan perdeyi muṭrib
Hezār ol perde üzre bezm-i verde nʿat-ḫān olsun

7 Seḥerden ġuṣṣayı rıṭl-ı girāna başdır ey Şeyḫī
Cihān ʿadlinde hep sulṭān-ı nevrūzuñ ʿemān olsun

CXXXII

Feʿ ilātün/Mefāʿ ilün/Feʿ ilün

1 Varıp ol serv-i nāza yalvarayın
Server-i ser-firāza yalvarayın

2 Nāzenīnim niyāzıma baḳmaz
Ben de ol bī-niyāza yalvarayın

3 Yumuşa ḳalb-i āhenīni tā
Āh-ı āhen-güdāza yalvarayın

4 Cāmı da eylesin biraz gerdān
Dilber-i kāse-bāza yalvarayın

5 İşim Allah'a ḳaldı ey Şeyḫī
Demidir ol kār-sāza yalvarayın

CXXXIII

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Ārzū-yı ḫāṭırıñ kilk-i beyānıñ ṭuymasın
Cünbüş-i nabż-ı temennānı benānıñ ṭuymasın

33b

2 Şöyle maʿnīden edā bīgāne olsun nazda
Ṣad niyāz etseñ de yār-ı nüktedānıñ ṭuymasın

3 Eyle delḳ-i köhnede bāzār-ı sadlek māyeñi
Tācirān-ı nev-heves sūd u ziyānıñ ṭuymasın

4 Öyle nāzük geç dile ey nāvek-i ḫāṭır-nişān
Cānā teʾsīr eylesin ama nişānıñ ṭuymasın

5 Zaʿferān-ı ʿaşḳ-ıla şol deñlü mest ol Şeyḫiyā
Etseler teşrīḥ cism-i nātüvānıñ ṭuymasın

CXXXIV

Mefʿūlü / Fāʿilātün / Mefʿūlü / Fāʿilātün

1 Sīnemde yara açdım şemşīr-i yāra ḳarşu
Ḫoşdur açılsa revzen ki cūy-bāra ḳarşu

2 Ḳarşımda vaḳt-i girye dilber diñlese ṭañ mı
Servi dikerler ekser bir çeşmesāra ḳarşu

3 Dīvānedir veren dil ol rūy-i āteşine
ʿĀḳil olan varır mı göz göre yara ḳarşu

4 Ḫaṭṭıñ ġamıyla cānā cān verdiğinde ʿāşıḳ
Defn eyle luṭf et anı bir sebzezāra ḳarşu

5 Ḳıl Şeyḫiyā taḥammül cevr-i cefā-yı yāra
Kem söylemek ḫaṭādır ol şehriyāra ḳarşu

CXXXV

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Ḳaçan kim sīne-i berrāḳın açsa germ olup ol māh
Düşüp ḫāk üzre aña secde eyler mihr-i ʿāli-cāh

2 Zemīn u āsmānı döndürürdü Ṭūr-ı Sīnā'ya
Çıḳıp bir kerre ḳaşrından tecellī eylese nā-gāh

3 Raḳīb-i dīvi ādem ṣanmış istiḳbāl eder ṭurmaz
Belāya ḳarşu varır ol peri bilmem nice etsem āh

4 Nedeñli pāk-dāmen olsa ol serv-i gül endāmım
Olur ālūde-i dāmen ḫār u ḫesle olıcaḳ hem-rāh

5 Dil-i dīvāne bir-gūşe-i çeşmiyle ḳaldırdı
Yerine ḳoya ey Şeyḫī-i bī-çāre hemān Allah

CXXXVI

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Sāʾid-i sīmini mestāna dişletmiş o māh
Āfet ermiş deste-i billūra olmuş sīmsiyāh

2 Segridikçe çeşmi üzre sāʾidi bir dem ḳosun
İḥtilāc itdikçe ʿādetdir ḳomaz çeşm üzre kāh

3 Nʾola āh etdikçe düşsem pāyına ol ser-keşiñ
Dāmen-i serve sürer yüz rüzgār-ıla giyāh

4 Her gün āh eyler deyū ʿaşḳ ehlini mecrūḥ eder
Her gün āh etdikçe lāzım mı cezā-yı ʿömr gāh

34a

5 Şuʾle-i nār-ı derūnu ṭaşradan seyr olunur
ʿĀşıḳın önce yürütsün nitekim fānūs o şāh

6 Ursa üstādı nʾola ol serkeş-i sīmīn-teni
Kāra gelmez dökmeyince sīm-i serdi sikke-ḫāh

7 ʿĀşıḳ-ı pīrāne ser-āhen o nevres olmasın
Şeyḫiyā maḳbūl olur zirā duʿā-yı ṣubḥgāh

CXXXVII

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Yār urduġu ṭaş pāreleri dāġlar üzre
Şol jāleye beñzer ki düşe verd-i ter üzre

2 Nilüfer enhār-ı muḥabbettir açılmış
Pür-āteş olan dāġlarım şerḫalar üzre

3 Āhım ʿalevi gece berāber idi māha
Şemşīr ḫayāl etdi görenler ser üzre

4 Ḫançer götürür dāmeni altında o müjgān
Söyleñ dil-i ṣad pāreye olsun ḫazer üzre

5 Sīmīn kemeri ḥavża müşābih ḳaddi serve
Zer ḫançeri bir āb-ı revāndır kemer üzre

6 Ol ebrū-yı zerd üzre değil cephe-i sīmīn
Üstād bir āyine ḳomuş ṭāḳ-ı zer üzre

7 Şeyḫī nʾola düşdükçe oḳuñ baġrına başsa
Oldur düşen ol ʿāşıḳ-ı ḫūnīn-ciğer üzre

CXXXVIII

Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün

1 Mihr-ile kʾola nāme-i cānān elimizde
Gūyā ki olur mihr-i dıraḫşān elimizde

2 Emsek lebini cām-ı emel olsa leb-ā-leb
Sīmīn ḳadehe dönse zeneḥdān elimizde

3 Bir ḳulpa daḫi kim yapışırdı bu cihānda
Ger ḳoysa sebū-yı meyi devrān elimizde

4 Geh naʾl kesip destimize geh yaḳarız dāġ
Sulṭān-ı ġamız gūy-ıla çevgān elimizde

5 Biz mülk-i belāġatde bugün mīr-i kelāmız
Menşūr-ı süḫen defter ü dīvān elimizde

6 Baş eğdi o ser-keş göricek nüsḫa-i şiʿrim
Teʾşīr var el-ḥāṣıl yārān elimizde

7 Olsaḳ bu ḳalemle nʾola naẓm ehline ser-dār
Şeyḫī ʿilm ü dāniş ü ʿirfān elimizde

CXXXIX

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Ḫaṭ gelse ne var ebrū-yı pür-tāb yerinde
Mescid yıḳılırsa nʾola miḥrāb yerinde

34b

2 Ol şuḫ-ı perī-zādı niçe sevmesin ādem
Eṭvārı levendāne vü ādābı yerinde

3 Maʿmūre-i sīne ġam-ı cānān-ıla maʿmūr
Göçmüş değil aṣlā biri aḫbāb yerinde

4 Kūyunda gözüm yaş aḳıdır şerḫam ise ḫūn
Ol çeşme maḥallinde o mīzāb yerinde

5 Dil mużṭarib olduḳça ṭolar eşk-ile çeşmim
Ol ʿayn u o zerrāfe-i pür āb yerinde

6 Gülşende görülmek yaraşır sāġar-ı gül-gūn
Zībā görünürmüş gül-i sīr-āb yerinde

7 Şeyḫī ḳalem elde dil-i dānā-y-ısa der-kār
Ḥükm eyle süḫen mülküne esbāb yerinde

CXL

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Ederdi ḫalḳı vāṣıl naʿt-ıla ʿīd-i firūze
Ne görmüş var ne ṭutmuş ḳandadır āyā meh-i rūze

2 Gözüñ aydın dilā cām-ı hilāli gördüler yārān
Ṭolar hep bāde-i raḥmetle şimdi kāse vü kūze

3 Çerāġı aydın oldu pīr-i dehriñ dīdesi rūşen
Fitil ü şuʿle māh-ı nev-felek ḳandīl-i pirūze

4 Çözüldü ʿuḳde-i şek ġonca-i dilden girih gitdi
Şebi ehl-i ṣafānıñ rūza döndü rūzı nevrūze

5 Değildir māh-ı nev destine keşkülün alıp gerdūn
Der-i raḥmetden abdalāne eyler Şeyḫī deryūze

CXLI

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Erdi müşgīn bu çīn-i yāresi dāġ-ı seriñe
Reng ü bū verdi bir avuç ṣu dilā gülleriñe

2 Geçemez nesne şehā sīneme müjgānlardan
Cebedir işte bu hem tīriñe hem ḫançeriñe

3 Münkesir göñlümüzü yap yeniden ey sāḳī
Bir iki şīşe üfür meygededе gül yerine

4 Hiç ṣovuḳ yüzüne baḳsın mı kişi āyineniñ
Isıcaḳ yüz görür iken baḳıcaḳ ruḫlarına

5 Şeyḫiyā belki ṣansa anı mümsik altun
Mühreli dāġıñı ʿarż eyle o sīmīn-beriñe

CXLII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Ẕerre isek ẕerre-i ḫurşīd-i raḫşānız hele
Ḳaṭre isek ḳaṭre-i deryā-yı ʿummānız hele

2 Nʾola düşdükse żarūrī bu diyār-ı ġurbete
Bir ḫüdāvend-i kerīmüʾş-şāna mihmānız hele

35a

3 Sūz u giryeyle geçirsek rūzigārı ġam değil
Bir çırāġ-ı ḫāṣ şāh-ı mülk-i ʿirfānız hele

4 Farḳımızda āteşīn āh-ı üsküf zer resmidir
Ol şehe maḥrem değilsek nʾola derbānız hele

5 Etmedik gerçi taḳarrüb şiʿr-ile ol şāha biz
Ḳarşısında Şeyḫiyā gāhī ġazelḫānız hele

CXLIII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Perde etmişdir duḫānı ehl-i ʿaşḳıñ dūduna
Rū-keş olmuş reng-i ḥınna dest-i ḫūn-ālūduna

2 Ṣanma kim yoḳlar benān-ıla ġubār-ı ḫaṭṭını
Reml eder bī-dilleriñ dāʾim dil-i nā-būduna

3 Ser-fürū etmiş sebū cām-ı çelipā peykere
Secde eyler güyiyā muġ-beççedir maʿbūduna

4 Bir naẓarda iʿtibārīdir cihānıñ varlığı
Etmez iṡbāt-ı vücūd ehl-i fenā mevcūduna

5 Sidre vü Ṭūbā'dan etse Zühre sāzın Şeyḫiyā
Ben ḳulun ṭutmam hilāl-āsā ṣadā-yı ʿūduna

CXLIV

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Zendir başın eğen çenber-i nīl-i semāya
Destār-ı sebzdir yakışan Āl-i ʿabāya

2 Pervāne iken meşʿal-i āhıma eflāk
Hiç göstere mi şevḳ–i meges deñlü hümāya

3 Vādī-i cefādır iti oynaġı o şūḫuñ
Her semti bilirken gör ē uġrar mı Vefāʾya

4 Bārān-ı sitemdir ṣonu ṣaḥv-i ġam-ı ʿaşḳıñ
Aldanma bu faṣl içre ṣaḳın luṭf-i hevāya

5 Dürd-i ḫumu da ṣaf diyü nūş ederiz biz
Añma gider ḫāṭırı yārān-ı ṣafāya

6 Her Cumʿa günü meygededir cāmiʿ-i rindān
Erbābı ḳulaḳ ṭutmaz anıñ bang-i ṣalāya

7 Dil ẕerre iken ḥavṣala-āmūz-ı felekdir
Bir kimse anı döndüremez Şeyḫī hevāya

CXLV

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 Pür olalı esrār-ı İlāhī ile sīne
Açmaz bıçaḳ aġzını çü ṣandūḳ-ı ḫazīne

2 Gencūr-ı vilāyet olan aṣḥāb-ı vücūdu
Kim sürdü yüzün medfenine nʾoldu defīne

3 Laʿliñle şu mey kem ola hem gevher u hem-reng
Cān ḳıymet olur mu ola cānā diremine

35b

4 Yoḳdur diyü sāḳī eyümi etme taʿallül
Farḳ etmez anıñ nāz u kemīni bu kemīne

5 Kāşāne vü ḳūyun şu gedā kim ede menzil
Şeyḫī olur ol pādişeh-i Mekke Medīne

CXLVI

Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿılün/Mefāʿīlün

1 Olur göñlüm şikeste her zaman māh-ı muḥarremde
Ṣınar sādātıñ elbet şīşesi bu bezm-i pür-ġamda

2 Felek ol āsmānī aṭlasın ṣad-pāre ḳılmaz mı
Girībān-çāk olup Āl-i ʿabā hep şimdi mātemde

3 Felekde şerḫasın gösterdi ḫalḳa māh-ı nev ṣanma
ʿAcep bir kimse var mı olmadıḳ mecrūḥ ʿālemde

4 Olupdur Kerbelā-yı ġuṣṣada her biri leb-teşne
Yezīd olsun teraḥḥüm etmeyen eşrāfa bu demde

5 Ġarrā ehline Şeyḫī cūy u ḥavż zindegānīdir
Dem-i şemşīrde cūşdur bu demde kāse-i semde

CXLVII

Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün/Müstefʿ ilün

1 Kuhsār u bāġıñ sürḫ-ile pür ḳıldı dāmānın yine
Küçük büyük şāh-ı gülüñ gördüler iḥsānın yine

2 Bī-ḥaḍ ḳaranfille semen memlū bahār-ıla çemen
ʿAṭṭār-ı bāzār-ı Yemen ṣan açdı dükkānın yine

3 Bezm-i çemende gül ṭabaḳ nergis ḳadeḥ ġonca ḳabaḳ
Cem gülşene basmış ayaḳ sürmekde devrānın yine

4 Gülden düşüp şebnem seḥer eyler çemen ṣaḫnını ter
Sünbül gül-āb-ıla ṭarar zülf-i perīşānın yine

5 Ṣaldı seḥer kūy-ı güle feryād-ı bülbül gulgule
İrgürdi çarḫa şevḳ-ile ʿāşıḳlar efġānın yine

6 Bülbül ḳarīn-i zār iken āzürde-i āzār iken
Mecrūḥ-ı ṭaʿn-ı ḫār iken bekler gülün yānın yine

7 Her gülbün olmuş gūyiyā bir dilber-i gülgūn ḳabā
Gülşende seyr et Şeyḫiyā şehriñ civānānın yine

CXLVIII

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Açılır mı ki diyü şükūh ile yārāna
Ḳufl-ı endīşemiñ aġzını arar cānāne

2 Berḳ ṣanma ḥafaḳān ṭutdu felekde aġdı
Dūd-ı dil ṣalıncaḳ iki yaña mestāne

3 Gūşe-gīr ol ḫum-ı lebrīz-ṣıfat meygedede
Mey içip gezme ṣürāḥī gibi ḫāne ḫāne

4 Mihr-i rūşen-güher ol māha berāber olamaz
Gerçi her sāl anı ḳor çarḫ-ı felek mizāna

36a

5 Şöyle ser-germ-i muḥabbetdir efendi Şeyḫī
Ṭolaşır kūyuñu meşʿal gibi yana yana

CXLIX

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Ḥicāb eyler ruḫ-ı nev-ḫaṭṭın añsam mihr-i pür-tāba
Şikest eder lebinden söz ḳoparsam gevher-i nāba

2 Baḳıp mirāt-ı rūy-ı sāḳīye kendini görmüşdür
Nʾola söz etse ṭūṭī-i ṣürāḥi cām-ı sīrāba

3 Gidersin pīç u tābı dilberā ol kākül-i dil-keş
Cihān meczūb-ı ʿaşḳıñ yana ḥācet-i ceẕb-i ḳullāba

4 Nümāyān olmasa her gūşesinde şīve-i ebrū
Gören böyle teveccüh eylemezdi semt-i miḥrāba

5 Ḳoma dāmenin ol gülgūn ḳabanıñ Şeyḫiyā elden
Gerekdir ẓāhir etmek teşebbüs çünki esbāba

CL

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Ṭut gūş-ı cānı ḳulḳul-i ṣahbā-yı ṣāfiye
Meclisde söyler oldu ṣürāḥi ṣürāḥiye

2 Devr-i ḳadeḥle ḥurrem olur berk-i ʿīşimiz
Dönsün çemende söyleñ luṭf-ıla sāḳiye

3 Sāḳi o ḥasta çeşmiñ eğer arzū edip
Nūş eyler ise ḳānımı ṣaḥḥa vü āfiye

4 Ṭarf-ı ruḫuñda diḳḳat-ile ḫaṭṭ-ı mū-şikāf
Yazmış kitāb-ı ḥüsnüñe bir tāze ḥāşiye

5 Şeyḫī hevā-yı tāze ile tāze hep sözüñ
Bu şiʿr-i terde bir ṭaraf olsun ḳo ḳāfiye

CLI

Mefʿūlü / Mefāʿīlün / Mefʿūlü / Mefāʿīlün

1 Ey dūd-ı kebūd-ı dil çıḳ ḳulle-i eflāke
Gökden uçur aʿdāyı bir bir düşürüp ḫāke

2 Pür-jeñg olanı telḫ-āb eyler süricek bī-jeñg
Mey sür ki ṣafā versin āyine-i idrāke

3 Biñ zaḫm açılır tāze her laḥẓa dikiş ṭutmaz
Bilmem ne ʿilāc etsem bu sīne-i ṣad- çāke

4 Āġūşa alam der-iseñ bir ṣāfī gümüş servi
Ver kīseyi ḥalvetde ol dilber-i dellāke

5 Nā-būd olur ey Şeyḫī mülk ü melik ü gerdūn
Yoḳ yere göñül verme eflāk-ile emlāke

CLII

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Eden devr-i ḳamerdir kārı müşkil bir perde cānāna
Beni çeşm-i ter eyler pāy-der-gil bir de cānāna

36b

2 Mey-i engūru rū-keş eyleriz yoḫsa ḥaḳīḳātde
Bizi ol lebdir eden mest-i ḳān-ı zül bir de cānāna

3 Bu ḳurbangehde ḳurtulmaḳ olur mu gūsfend-i dil
Eder ol ġamze-i ḳaṣṣāb bismil bir de cānāna

4 Giderdi sāye-veş ardınca ṣanma Ḳays kim anı
Sürütdü nāḳaya sevdā-yı mahmil bir de cānāna

5 Dilāviz olsa Şeyḫī nʾola naẓm-ı ʿanberīn-ḫaṭṭın
Odur bir ḥüsn içinde şimdi kāmil bir de cānāna

CLIII

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Sāḳiyā ʿarż-ı cemāl et ol fem-i mey fām-ıla
ʿĀlemi mest-i müdām et ser-be-ser bir cām-ıla

2 Sür semendiñ etsin aʿdānıñ ḫıyāmın pāy-māl
Zīr-i aḳdām ile eyle eflāki yürü iḳdām-ıla

3 Cism-i düşmen maḥv olur ismiñ nidem yād etseler
Dīvi ḳahr etdiñ Süleymān-veş muḥaṣṣal nām-ıla

4 Mihri lerzān eyledi şemşīr-i āhım saṭveti
Cenge kim eyler tenezzül ḳahramān u Sām-ıla

5 Ḥıdmet-i din içre Şeyḫī eyledi rīşin sefīd
Yüzi aġ oldu żiyā-yı neyyir-i İslām'ıla

CLIV

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Meyl-i mey etme uzatma destiñi cām-ı Cem'e
Kim görünmez duḫter-i rez ṣūfiyā nā-maḥreme

2 Dem bu demdir kim bilir bir böyle devrān olmasın
Sāḳiyā ḫūn-ı kebūter sür irişmez demdeme

3 Ḳıl muġannī sükkerin leblerle şīrīn naġmeler
Tā Ḥicaz u Zemzem'e çıḳsın ṣadā-yı zemzeme

4 Bir güzel faṣl et o keskin ġamzelerle muṭribā
Olmasın peyveste bāng-i dil-ḫırāş-ı hemheme

5 Verdi ḫānī bāde kim Şeyḫī ġamām-ı ġamdır ol

Olmasın pīçīde dūd-ı sīne sūz-ı ġamġama

CLV

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Müşkil değil mi sālike rāhı firāz ola
Ser-menzil-i merāmda dūr u dırāz ola

2 Olsun mu rū-be-rāh ʿarāḳ ol ḥadd-nüvāz
Kim cilvegāh-ı üştür mesti Ḥicāz ola

3 Mümkün mü cāh-ı vaṣl o tehī-deste kim anıñ
Sermāye-i taḳarrübü naḳd-i niyāz ola

4 Herkes metāʿ ını bu rehde perniyān ṣatar
Vay ol zamān ki keşf-i tefārıḳ-ı rāz ola

37a

5 Cām-ı murādı pür görür erbāb-ı dil meger
Sāḳī de çarḫ-ı sifle gibi şīşe-bāz ola

6 Minnet eder mi çeşmi şikāra ʿale ʾl-ḫuṣūṣ
Kendi ḳolunda ġamze gibi şāh-bāz ola

7 Ben zārī ḳatle ḥāil imiş Şeyḫiyā raḳīb
Şīven o gūsfende ki dūçāra sāz ola

CLVI

Müfteʿilün / Mefāʿilün / Müfteʿilün / Mefāʿilün

1 Dilber odur ki ʿişveye ġamzeleri süvār ola
Misk-i Ḫoten gibi ḫaṭṭı yollarına ġubār ola

2 Ol büt-i çīne āferīn ṭurra-i ser-nühüfteniñ
Dāmını ḳurmadan daḫi ṭāir-i dil şikār ola

3 ʿAşḳ ol ene ʾl-Ḥaḳ-āver kim ferīdān-ı ḫūn-ıla
Dār-ı muṣībeti anıñ gülbün-i nev-bahār ola

4 Ḳays olur idi bende ol külḫanī-i belākeşe
Laḫt-ı ciğerle külbesi ġayret-i lālezār ola

5 Bāġ-ı felekde Şeyḫiyā beñzer o mīzbāna kim
Minnet-i nā-güvār-ıla niʿmeti ḫār ḫār ola

CLVII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Keç-nümā yere baḳan pür kemīnedir ʿallāmeye
Āsmānın seyyiātı uymaz ḳıyāfet-nāmeye

2 Gül ḳoḳutmaz vaṣlını ġoncaysa ġāyet saḫt gūş
Ey hezārān-ı çemen bāʿiş nedir hengāmeye

3 ʿAşḳ ṣoydu cemʿ edip dünyāyı ḳuy-ı dilbere
Rūz-ı maḥşerdir kişi muḥtāc olmaz cāmeye

4 Ṣūfī levm eyler yürür rind-i Melāmī-meşrebe
Varmamışken kendisi emmāreden levvāmeye

5 ʿİlm ü fehmi gūrkenlik ya keş raḳīb
Şu ağızla söz atar ʿallāmeye fehhāmeye

6 Ey dil-i divāne geç sevdā-yı ʿarż-ı ḥālden
Ḳıṣṣa-i Ferhād u Mecnūn çünkü ṣığmaz nāmeye

7 Ser-be-ser mecmuʿa-i rūzu eder hemreng şeb
İẕn olursa ḥāliñi tesvīde Şeyḫī ḥāmeye

CLVIII

Mefʿūlü/ Mefāʿilün/ Feʿūlün

1 Yıḳ naʿrañ-ıla bu nüh ḳıbābı
Ḳaldır aradan dilā ḥicābı

2 Ḥayvān u cemād nuṭḳa gelsin
Muṭrıb gele söylede rebābı

3 Ḳānūna uyar değilse şerʿī
Müftī-i muḥabbetiñ cevābı

37b

4 Ümmīd-i ṣafā eden felekde
Sāġār mı ṣanır nigūn ḥabābı

5 Muʿciz de olursa naẓma baḳmaz
Muġbeççe değil gibi kitābı

6 Sāḳī bu gece metāʿ-ı vaṣlın
Açıḳ boyamış edip şarābı

7 Yüz verme ḫaṭṭ-ı dü-rūya cānā
Zülfüñ çeker arada ḥicābı

8 Emdirme raḳībe laʿl-i nābıñ
Söyletme şeker verip ġurābı

9 Ḫūnīn aḳar oldı eşk-i çeşmim
Bismil edeli teẕerv-i ḫābı

10 Tedrīc-ile ḳoy derūn-ı ʿaşḳı
Germ-i āteş eden yaḳar kebābı

11 Envār-ı feżāilim felekde
Maḥv etmede Şeyḫiyā şihābı

CLIX

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Nʾola sürḫ olsa sākī meyle gāhi çihre gāhi
Ẓuḥūr etse o yüzden sırr-ı ṣunʿ-ı ṣıbġatuʾl-lāhi

2 Yetişdir cām-ı ruḥ-efzāyı memlū rind-i maḥmūra
Ki anda can ḳomaz ermezse devriñ cevr-i cāngāhı

3 Başīretsiz görülmez ṭalʿatıñ rūy-ı ḥaḳīḳatde
Taṣavvur edemez añma olan mahiyyet-i māhī

4 Yıḳar ḥaymen çökerse üstüne ebr-i siyeh-āsā
Şehā pā-māl eder çarḫı faḳīrin üştür-i āhı

5 Kemend-i pend-ile yolsuzları çek rāh-ı tevḥīde
Getir irşād-ıla şeh-rāha Şeyḫī nice gümrāhı

CLX

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Çeşmi nāẓır ḳaşı ḥavāle gibi
Naḳdi ṣabr u şekībi ala gibi

2 Ḥüsnü eğdirdi mihr-ile mehe baş
Secdesi cümleniñ cemāle gibi
3 Gül-i nesrīn içinde cilve ḳılır
Rūşen olan derūnu jāle gibi

4 Mīve-i ḫoş-güvārla evrāḳ
Ṭabaḳ-ı sebz-i pür nevāle gibi

5 ʿAşḳ-ı pāk-ile Şeyḫiyā ḳalbiñ
Ṣafdan ṣafdır piyāle gibi **38a**

CLXI

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Hemdem ol bülbülle nevrūz u nevā et sen daḫi
Gel muġannī bāġa tebdīl-i hevā et sen daḫi

2 Geldi nevrūz ey ṭabīb-i cān devā hengāmıdır
Ḥasta-i ʿaşḳa şarāb-ıla devā et sen daḫi

3 Bülbülü ʿahd-i ezelden gül bu dem teşrīf eder
Gel beri ey ġonca-fem ʿahde vefā et sen daḫi

4 Bu riyādan ḫırḳa ṣıḳlet vermiş ey zāhid saña
Cāme tebdīl eyle gel terk-i riyā et sen daḫi

5 Şeyḫiyā sürḫ olmayınca yār gūş etmez sözüñ
ʿArż ederken ḥāliñi rengīn-edā et sen daḫi

CLXII

Mefʿ ūlü/ Mefāʿ īlü /Mefāʿ īlü/ Feʿ ūlün

1 Şūrīde güñül ol leb-i zībāya açıldı
Meclisde sebū sāġar-ı ṣahbāya açıldı

2 Erbāb-ı ḫarābāta hevā ġālib olaldan
Zevraḳları tedrīc-ile deryāya açıldı

3 Āyine ʿacep ṣaf-dil ü sāde-derūndur
Bir sözle hemān ṭūṭī-i gūyāya açıldı

4 Nāzüklük ile aġzınıñ ölçüsünü aldım
Şol dem ki ṣadef ol dür-i yektāya açıldı

5 Şeyḫī nʾola açılsa bize yār çemende

Her ġonca-i ter bülbül-i şeydāya açıldı

CLXIII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün /Fāʿ ilün

1 Ḥaşre dek dilde ḳalır mihr-i civānān eṣeri
Zāil olmaz nitekim āteş-i sūzān eṣeri

2 Yāri sīnemde görüp ḳatlime ḳaṣd etdi raḳīb
Sīnesinde yoġ imiş kāfiriñ īmān eṣeri

3 Çünkü her kimseye ʿālemde eṣer lāzımdır
Sīnemiñ şerḥasıdır ḫançer-i cānān eṣeri

4 Aġzıma almış iken laʿliñi cānā ḳomadıñ
Ḳalmadı bende bu derd ile hele cān eṣeri

5 Ṭatlı canından uṣandı ġam-ıla Şeyḫī-i zār
Ḳand-ı laʿliñde ẓuhūr edeli dendān eṣeri

CLXIV

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Cūylar her sūyuna zencīr şeklin baġladı
ʿĀşıḳ-ı divāne-diller şīr şeklin baġladı

2 Zülf-i kāfir-kīşiniñ bir bir ḫayāli naḳş olup
Deyr-i dilde ey ṣanem taṣvīr şeklin baġladı

3 Şīr iken dil şimdi zencīrinde cānā zülfünüñ
Beste-i fitrāk olan naḥcīr şeklin baġladı

38b

4 Ḳıl ḳalemle ḫaṭṭıñ evrāḳ-ı kitāb-ı ḥüsnüñe
Bir siyeh cedvel çekip baḥr ber şeklin baġladı

5 Bend edip pīr-i ḫarābāta muḥabbet riştesin
Tekye-i ʿālemde Şeyḫī pīr şeklin bağladı

CLXV

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Ayaḳlar oldu dāim ḫāṭır-ı ʿuşşāḳı ġam şimdi
Ḥazef-veş münkesirdir pāy-māl cām-ı Cem şimdi

2 Reh-i meyḫāneden ayaḳ kesilmiş ḳalmamış bāde
Metāʿ-ı īşden olmaz muḥaṣṣal dem ḳadem şimdi

3 Ḳatı ālūde-dāmān oldu gitdi şāhid-i devlet
Niçe el çekmesinler ondan erbāb-ı himem şimdi

4 Raḳīb ulaşdırırmış ol ġazalı gāhi kūyunda
Bilinmez oldu ḥayfā ḥürmet-i ṣayd-ı ḥarem şimdi

5 Erer tā mihre şevḳ-ı ʿārıżıñla çekdiğim her āh
Şeh-i ʿaşḳım çekersem ṭañ mı zerrīn-ser ʿalem şimdi

6 Derūnum dāġ-ıla pür gözlerim eşk-iyle memlūdur
Bulunur kīsemizde ḫayli dīnār u direm şimdi

7 Ġanī hemyānını çözmez faḳīre fetḥ-i bāb olmaz
Dirīġā bağlanıpdır Şeyḫiyā bāb-ı kerem şimdi

CLXVI

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Āyet-i ḫaṭṭ-ı ruḫun tefsīre ḥācet ḳalmadı
Rūşen oldu vechi hep tenvīre ḥācet ḳalmadı

2 Yār dāġımdam çıḳardı naḳşını pür-ḫūn diliñ
Sürḫ-i eşkimle anı taṣvīre ḥācet ḳalmadı

3 Vaṣlım ümmīd eyleyen küstaḫa cevr etsem deme
Şerm öldürdü anı taʿẕīre ḥācet ḳalmadı

4 Gece seyrimde melek gördüm nedir derken seḥer
Rāst geldim dilbere taʿbīre ḥācet ḳalmadı

5 Zülfü ḳullābıyla maḳṣūda çekildi gitdi dil
Kārın etdi ceẕbe Şeyḫī pīre ḥācet ḳalmadı

CLXVII

Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1 Libās-ı sebz ü sürḫ sebze vü gülden olur ʿārī
Olur heb reng-i maḥremde Ḥicāz'ıñ deşt ü kühsārı

2 Niçe giysin libāsı germdir rūz u şebi anıñ
Anıñ vādileriniñ rengi olmuşdur ḳamu nārī

3 Türāb-ı taʿnadır iḥrāmı ateşdir kemer-bendi
Yanıp yaḳılmada ḥuccāc-ıla eşcār u aḥcārı

4 Beyāż iḥrām-ıla ḥuccācı seyr eden bu vādīde
Ṣanır vādīlere her sūdan oldu Aḳdeñiz cārī

39a

5 Bile lebbeyk edip feryād eder ḥuccāc-ıla her kūh
Cemāda etdirir tesbīḥ ḥaḳḳā deşti bārī

6 Rıżā yoḳdur o rāh-ı muḥteremde ḳıl ḳadar cürme
Gelir orca tüyü her mūşikāfıñ çekse bir tārı

7 Yüzün Şeyḫī sürüpdür ferş-i Beytu'l-lāha yüz yerde
Bürür yüzbiñ günāhın ʿafv-ı settārıyla estārı

CLXVIII

Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilātün/Feʿ ilün

1 Kāse-perdāz olıcaḳ nergis-i nev-reste gibi
Sāḳiyā göñlümü yap sāġar-ı işkeste gibi

2 Rūzigār açsa iki ġonce-i şūḫun berini
Açamaz ḳor o birin bu dil-i dem-beste gibi

3 El uzatma güle kim gülbün-i pür-ḥār-ı çemen
Ey ḳalender ṭoḳunur başıña ser-deste gibi

4 Ḫoca dil-ḫāhını etmiş zer-i zerdālū renk
Göñlü her laḥẓa muẓır istemede ḥasta gibi

5 Göremez ʿālemi cām olmasa sāḳi Şeyḫī
Görmesi pir olalı ʿaynıña vābeste gibi

CLXIX

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Maʿrifetle Kaʿbe ol büt-ḫāne bilsin el seni
Beyt-i maʿmūr et özüñ virāne bilsin el seni

2 Ḫār u ḥesle āşiyān etsin seriñ zāg u raġın
Ḳaṣr-ı sulṭān et derūnuñ lāne bilsin el seni

3 Ḳo sayılsın üstüḫān-ı pehlūyu cism-i nizār
Mūşikāf olmaḳda mūy ol şāne bilsin el seni

4 Kehkeşān üzre ḳadem baş menzil-i māha eriş
Ḫırmen-i cāh ü celāl ol dāne bilsin el seni

5 Kendini bilmezler inkār eylese ḳadriñ nʾola
Bilmediñ Şeyḫī özüñ sen ya ne bilsin el seni

CLXX

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Cem benim kim ʿaşḳdır peymānemiñ kim neşvesi
Beñzemezdir neşveme mecmūʿ-ı ʿālem neşvesi

2 Neşvenākim ol ḳadar cām-ı şarāb-ı ʿaşḳa ben
Şevḳimiñ yanında ġamdır sāġar-ı Cem neşvesi

3 Özge keyfiyyetdir ey ṣūfī ṣafā-yı bezm-i ʿaşḳ
Ṣanma medhūş olmadır bu bezm-i ḥürrem neşvesi

4 Cāmımız zemzemle sāḳi şevḳimiz olsun füzūn
Özge ʿālemdir ṣafā ehline zemzem neşvesi

5 Ḫōy değil çāh-ı zenehdānında yāriñ Şeyḫiyā
Bir ḳadeḥ zībā ʿaraḳdır var meḥekkim neşvesi

CLXXI 39b

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

1 Ḳāʾil et kevṯere gel ṣūfī-i bī-inṣāfı
Bize ḳalsın der iseñ bāde-i gülgūn u ṣāfī

2 Düzelim bezm-i ṣafā sāzını muṭrib beri gel
Ayaġa bindirelim resm ü reh-i eslāfı

3 Ġaraż iksīr ise mey-i keyfi kifāyet eyler
Gel-ē var pīr-i muġāndan göre ʿilm-i kāfī

4 Yoḳ ḳanāʿatden eṯer şimdiki ʿanḳālarda
Bulsalar ṭuʿme ederler idi kūh-ı ḳāfı

5 Zīnet-i ẓāhire-i dehre fenā ver Şeyḫī
Ḫırḳa-pūş ol ki budur zīnet-i zeyn-i ḫafī

CLXXII

Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1 Ḳaçan kim can vere ümmīd-i laʿliñle fenā ehli
Alır cevher diyu ḫāk-i mezārıñ kīmyā ehli

2 Ayaġıñ altına baḳ pāy-māl etme beni ey māh
Bilirsin ehl-i arża merḥamet eyler semā ehli

3 Eliñden düşse zerrīn şeşperiñ hengām-ı bāzīde
Yer eyler aña baş üzre gül gibi belā ehli

4 Miṯāl-i pençe-i ḫurşīd eliñden tīġler yaġsa
Irılmaz merkezinden ẕerre miḳdārı rıżā ehli

5 Melāmīlerle pürdür tekye-i pīr-i muġān Şeyḫī
Ḳomañ ṣūfīleri ṣıġmaz aramızda riyā ehli

CLXXIII

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

1 Ey ṣabā kūyunda yāriñ dil daḫi āvāre mi
Sen niçe buldun ʿacep semt-i sükūna vāre mi

2 Etmiş ol semtiñ hevāsı anı ġāyet teb-zede
Pister ü bālini toz toprak ya ḫār u ḫāre mi

3 Ḫār zār-ı hicr içinde ġonce-veş ġalṭān imiş
Lāke gibi cism-i maḫrūṭīsi pāre pāre mi

4 Muttaṣıl eşk ü şerer gelmekde dilden dīdeden
Şuʿle-i cevvāle mi dil dīde yā fevvāre mi

5 Derdime dermān desem pāre verir düşnām-ı telḫ

Tāzeler laʿl-i nemek-rīziyle Şeyḫī pāre pāre mi

CLXXIV

Mefāʿilün / Feʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Görünce cām-ı lebiñ gitmez idi imānı
Eğer ki olmasa ṣūfī yasaḳ müselmānı

2 Dönerdi sīnesi bir sīm-deste āyineye
Açılsa nāfına ṭoġru eğer girībānı

3 Eder faḳīre göñülden geçen gibi germi
Yaḳīn imiş göñüle ḫayli nevk-i peykānı

40a

4 Bu meclisiñ mey başını döndürür içeniñ
Ne Cemleriñ seridir ṣorma cām-ı gerdānı

5 Ayaḳ ṭolar giderek sāḳī-i felek Şeyḫī
Yıḳar yürür bir ayaġıyla mey-perestānı

CLXXV

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Mestiñ ṭoḳunma ḳalbine dökme ḳabaġını
Ey muḥtesib gel açma ḳutunuñ ḳapaġını

2 Cāmıñ şuʿāʿı gözlerimiz aydın eyledi
Sākī-i bezmiñ aydın ede Ḥaḳ çerāġını

3 Dāġ-ı siyāhıma ḳomaz el yaʿni kim o şūḫ
Penbe ile urmaz ehl-i diliñ tāze dāġını

4 Dāġ urduġunca bu dil-i nā-şāde şād olur
Sensin şen eyleyen güzelim ʿaşḳ ocaġını

5 Her bergi gülleriñ zer-i sürḥ olsa Şeyḫiyā
Almaz bilen fenāsını bir pula bāġını

CLXXVI

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Mefāʿīlün

1 Ḳarasın görmez olduḳ ḫaṭ başaldan ḫāl-i cānānı
Başar müşg-i teri bu bustānıñ tāze reyḥānı

2 ʿİẓār-ı micmerinde ḫāl-i ḫōş-būyu yaḳıp ʿanber
Bürür bir şal-ı müşgīn aña zülf-i ʿanber-efşānı

3 Ḫaṭṭ-ı şeb-reng-ile ol şūḫ-ı şehr-āşūbu gördükde
Dediler şeb-beʾḫayr ey evc-i ḥüsnüñ māh-ı tābānı

4 Berāberdir diyenler sen mehi Yūsufʾla ḥüsn içre
ʿAcep yād eylemezler mi ki hergiz rūz-ı mīzānı

5 Muʿallaḳ sībdir eyvān-ı ḥüsnüñde zeneḫdānın
Cihān bāġında olmaz böyle sīb-i eyvānı

6 Ḳadem baş bezme cām al destiñe cemʿ eyle ʿuşşāḳıñ
Ayaḳ dīvānı eyle ey melāḥat mülkünüñ ḫānı

7 Meʿānī ʿaskerin ḳıldıñ musaḫḫar bu ḳalem-revde
Yeridir Şeyḫiyā tertīb ederseñ sen de dīvānı

CLXXVII

Mefʿūlü / Mefāʿīlü / Mefāʿīlü / Feʿūlün

1 ʿAşḳ ādemi sulṭān-ı cihān eyleyimez mi
Himmetle yāḫūd ḳuṭb-ı zamān eyleyimez mi

2 Erbāb-ı fenā raḳṣ ederek ḫırḳası içre
Bir laʿb-ıla nüh ṭası nihān eyleyimez mi

3 Bir kez felek sifleye baş eğmedi yoḫsa
Baḫtım güneşi saʿda ḳırān eyleyimez mi

4 Deryāları ṭūfān-ı bükāda dil-i maḥzūn
İki göz arasında revān eyleyimez mi

40b

5 Bir ḫaṭve değildir dil-i çālākime eflāk
Şeyḫī dilese ṭayy-ı mekān eyleyimez mi

CLXXVIII

Mefʿūlü / Fāʿilātü / Mefāʿīlü / Fāʿilün

1 Sünbül-i hevā-yı gülşen-i tābında āb-ı mey
Pīr-i żaʿīfi zinde eder mürde-gāni Ḥay

2 Gülzār eder ayaġı dili çeşme-i ḫumuñ
Yestenbitüʾl-ḥayāt-ı mineʾl-māʾi külli şey

3 Evvel devāya dāġ-ıla başlar ʿalīl-i ʿaşḳ
Āḫirde olduġun ne bilir derdmend-i key

4 Āb etdi berfi ʿanber-i eşheble hembahā
Ṭoñdurduġun diremle ṣatar şimdi düzd-i dey

5 Her tekye ehl-i zerḳ-ıla gümrāh olup gider
Olmaz mı reh-nümā daḫi Ḥıżr-ı huceste-pey

6 Feyżī-i Hind'e feyż-resān ḫāme-i terim
Baş eğdi rāy-ı fikretime ser-firāz-ı rey

7 Şeyḫī olurdu bülbül-i lāhūta naʿme-senc
Olsa ṣarīr-i kilkiñe hem-terāne ney

Taḫmīs-i ṣāḥib-i dīvān be-ġazel-i Dervīş

- I –

1 Tīġlar çıḳdı ġılāfından aḳar ṣular gibi
2 Sīnesin açdı siperler sīm pehlūlar gibi
3 Tīrler cān ḳaṣdın eyler çeşmi cādūlar gibi

4 Yine ṣalındı ʿalemler ḳadd-i dil-cūlar gibi
5 Tūġlar dağıtdı kākül ʿanberīn mūlar gibi

1 Şīr-i merdān eyleyip meydānda āheng-i sitīz
2 Düşmen-i rūbāh pīşe eyledi her sū kerīz
3 Ḳapdı ol demde ser-i aʿdāya rev rest ḫīz

4 Ġamze-i dilber gibi nāvekler oldu ḳāna tīz
5 Cenge ḳuruldu kemānlar ebrūlar gibi

1 Ṭoplar ejder miṣāli saçdı āteşler yine
2 Ḳahr edip meydāna girdi ḳarhamān-veşler yine
3 Ḥışm-ıla ebrūların çatdı kemān-keşler yine

4 Tīr bārān ḳaṣdına baġlandı tirkeşler yine
5 Ḳanlar aḳsa cism-i āʿdādan nʾola cūlar gibi

1 ʿAsker-i İslām olup emvāc yem-veş bī-ḥisāb
2 Mevc urup baḥr-ı sepīd-āsā ederlerdi şitāb
3 Ḫaymeler ol baḥr-i bī-pāyāna olmuşdu ḥabāb

4 Düşmene aḳın ṣalıp ḳılmaġa iḳlīmin ḫarāb
5 Aḳdı ʿasker her yaña taşḳın aḳar ṣular gibi

41a

1 Biçmeğe ʿömr-i ʿadūyu tīġıdır mānend-i dās

2 Naʿl-i şeb-dīzi nişānın māh-ı nev etdim ḳıyās
3 Şīr-i ner eyler ṣahīl bād-pāsından hirās

4 Gerden-i raḫşında şāh-ı ʿālemiñ zerrīn ḳıṭās
5 Ṣalınır sarḳar peri rūlarda gīsūlar gibi

1 Şīrdir aʿdāya şemşīri eğer çi bī-ḫilāf
2 Bir içim ṣudur velī ol ḫançer-i zerrīn ġılāf
3 Ḳahramān ḳahrın görüp der……tuḥāf

4 Görse ol bebr-i veġānıñ heybetin rūz-ı mesāf
5 Erdeşīr ile ḳaça şīr diye āhūlar gibi

1 Bir ʿacep gencīnedir Şeyḫī o ṭabʿı-ḫurdekār
2 Şeb-çerāġ-ı fażl u ʿirfān olmuş anda tāb-dār
3 Baḥr-i naẓm-ı āb-dārında bulunur bī-şumār

4 Ḳılmaġa pāy-i semend yine şehinşāhıñ niẖār
5 Sözleri var ḥāṣılı Dervīş'in incular gibi

Sāki-nāme-i ʿAllāme-i Zamān ve Ṣāḥibü'd-Dīvān Ḥażret-i Şeyḫī Efendi

Feʿūlün/ Feʿūlün/ Feʿūlün/ Feʿūl

1 Gel ey mest-i peymāne-i maʿrifet
Getir raḳṣa sāḳīyi bī-sāġar-ṣıfat

2 Seniñ-çün döşendi serāy-ı cihān
Teferrüc-gehdir verā-yı cihān

3 Seniñ-çün ḳuruldu bu bezm-i laṭīf
Döşendi saña perniyān-ı ḳaṭīf

4 Seniñ-çün olup vażʿ-ı māh tamām
Seniñ-çün ḳonuldu bu ḫum üzre cām

5 Seniñ-çün çemen ṣaffa düzdü bahār
Çerāġān-ı meclis olup lāle-zār

6 Çeker her ṭarafdan gül ü yāsemin
Beyāẕ üzre bir sürḫzār-ı Yemen

7 Zümürrüd ṭabaḳlarla her bir şecer
Çeker bezmiñe pīş-keş meyveler

8 Sebū-keşlik eyler gelir lāleler
Ṣular ṣaḥn-ı bezmiñ siḥr-i jāleler

9 Diliñde seniñ sırr-ı arż u semā
Ṣunuldu saña cām-ı ʿālem-nümā

10 Getir rāḥı ṭoldur ḫum u sāġara
Veren rūḥ odur ferbih ü lāġara

11 Bir elde sebū ṭut bir elde ḳadeḥ
Ḳoyulsun derūna feraḥ-ber-feraḥ

41b

12 Pür et meyle meyḥāne vü mescidi
Ḳo bir renge hep rindi vü zāhidi

13 Eliñde olup cām u rıṭl-ı girān
Terāzūdan aġsın mey-i erġuvān

14 Deyip ʿaşḳ-ı cūşa getir dilleri
Biribirine ḳoy mey u sāġarı

15 Ḫum üzre düşem ben daḫi bī-şuʿūr
Ola vaḳʿa-i bezm-i Mūsī vü Ṭūr

16 Ola seyl-i meyden vücūdum tebāh
Baña olmaya bir daḫi sedd-i rāh

17 Gözüm aça ol mey miṡāl-i ḥabāb
Bir ola ḥabāb-ıla bu nüh ḳıbāb

18 Sipihri ṭolu ṣuna sāḳī baña
Yedi baḥr ola curʿa-i teh-nümā

19 Seḥer sāḳiyā nitekim āfitāb
İçir cām-ı zerden şafaḳgūn şarāb

20 Şu meyden ki anıñ mülk-i mestidir
Felek aña bir kemterīn destidir

21 Ne dem cūşa gelse ḥabāb-ı ḫumu
Saña gösterir gerdiş-i encümü

22 Anıñ lāyıdır māye-i misk-i ter
Anıñ būyu toprağı ʿanber eder

23 Ser-i mārı kesik bıraḳsañ aña
O saʿātde ʿayniyle pāzehr ola

24 Eğer bir yere ol mey-i tāb-dār
Ola pertev-endāz veyā ḳaṭre-bār

25 Anıñ gerdi gerdūn-ı gerdān olur
Kemīn-i zerresi mihr-i raḫşān olur

26 O mey ki aña olmaz düʿālem bahā
Olur neşvesinden ʿaṣā ejderhā

27 O neşveyle ʿarʿar ḫırāmān olur
Gülün ceyb ü dāmānı yeksān olur

28 O neşveyle feryād eder ʿandelīb
O neşveyle āvāze eyler ḫaṭīb

29 Ṭarāvet de oldur ruḫ-ı dilbere
Veren hep odur reng ü bū güllere

30 O meyden pür etmiş ḳabaġını bāġ
Ṭuramaz ayaġ üzre ezhār-ı bāġ

31 Bu bezm ehli hep mest ḫuşyār yoḳ
İnanmaz iseñ ġonca aġzını ḳoḳ

32 Yine sāḳiyā ol bilürīn zücāc
Alışmışdır āteşle ḫayli müzāc

42a

33 Ol āteş ki mīnāyı yāḳut eder
Dil u cānā her şuʿlesin ḳūt eder

34 Ol āteş ki dildir semender aña
Meh ü mihr ü encümdür aḫker aña

35 Ol āteş ki ḫumdur ocaġı anıñ
Meh ü mihr kemter çerāġı anıñ

36 Ol āteş ki ṣahbā-yı Ḫıżr andadır
O sermāye-i mā-yı Ḫıżr andadır

37 Tenūrundan āb-ı ḥayātı aḳıt
Ayaġına hep kāinātı aḳıt

38 Ṣürāḥīyi fevvāre eyle aña
Ḳadeḥ olsun ol cām-ı gītī-nümā

39 Ol āteş ki eder feyż-i āb-ı revān
Biter ocaġında gül ü erġuvān

40 Ol ocaḳ naẓargāh-ı şeyddir
Ḫavāṣṣ-ı hümāyūn Cemşīd'dir

41 Der iseñ kimiñdir ki dūdmān
Ocaḳlıḳ verilmiş Cem'e bir zamān

42 Zemīninde vardır ʿacep ḫāṣıyet
Biter gül yerine feraḥ ʿāfiyet

43 Yoġ ol yerde nām u nişānı ġamıñ
Şikeste sinān u kemānı ġamıñ

44 Mizāca hevāsı olur sāz-kār
Devā-yı ṭabīb edemez anda kār

45 Ḥekīm açmasın ḥoḳḳa vü ṭāsını
Der-āteş eder bāde eczāsını

46 Ne ruḳye gerekdir ne efsūn baña
Siḥirdir siḥirden gelinsin baña

47 Getir sāḳiyā ol mey-i bī-ġaşyı
O sermāye-i kūze-i āteşi

48 Baña ver ki iksīre cevher edem
Sipihriñ bu mis ṭasını zer edem

49 Getir sāḳiyā rāḥ-ı laʿl-efseri
O rūḥ-ı revān-ı Cem ü Ḳayser'i

50 Benim destime ṣun ki sulṭān olam
Güher-bend-i mühr-i Süleymān olam

51 Aç ey sāḳi ol sırr-ı ser-besteyi
O gülgūn tutuḳ bikr-i nev-resteyi

52 Ki nā-maḥrem-i perde-i rāz olam
Muġannī ü muṭrib-ile dem-sāz olam

53 Zamānı değildir ḫamūş olmanıñ
Ḳadeḥ ney gibi çeşm ü gūş olmanıñ

42b

54 Ṭarab-ḥāne-i ʿişret olmuş çemen
Gülüp oynamaḳda gül ü yāsemen

55 Hezārān nevā-sāz biribirine
Muġannī muġannīye söyler yine

56 Eğer her nihāli nesīm-i vezān
Döner sebzgūnu çenge serverān

57 O çengi gelir depredir ʿandelīb
Eder naḳş u ṣavt u melāik-firīb

58 Muġannī getir sen daḫi sāzıñı
Hem āheng et anıñla āvāzıñı

59 O muḥriḳ nefes bezmi germ eylesin
Dil-i saḫt-ı cānānı nerm eylesin

60 O naġme ki gūşa gelūdan gelir
O meydir ki cāna sebūdan gelir

61 ʿAcep gördüm ol nāy-ı misgīn demi
Ṣürāḥi gibi mest eder ādemi

62 Aġız bir edip yine ol nāy-ıla
O nāzik nefes yār-i bīnā-yıla

63 Hezārān gülistānı dem-beste ḳıl
Anıñ çeng ü nāyını işkeste ḳıl

64 Bu şiʿr-i terim bağla ʿuşşāḳda
Maḥal-ḫānlıḳ et ney yerine ṭāḳda

65 Yeñi başdan olduḳ şarāba esīr
Bıraḳdıḳ ḫarābāta eski ḥaṣīr

66 Görünür derūnunda her ne ki vār
Ḳadeḥ-veş ḳanı yār-i rūşen żamīr

67 Açar başlarını ṣürāḥi vü ḫum
Bize ḥürmet eyler ṣaġīr u kebīr

68 Bulan meygede taḫta bendinde yir
Olur pādişāh-ı muʿallā serīr

69 Müeṣṣir miṣāl kevākib ḥabāb
Denir cām-ı gerdāna çarḫ-ı esīr

70 Bu naẓma naẓīre olur Şeyḫiyā
Bulunursa cām-ı Cem'e ger naẓīr

70 Muġannī el ur tār-ı şeşḫāneye
Çek ol kākül-i dil-keşi şāneye

71 Mey u neyden ur gel benimle demi
Unutdur laṭīfeyle derd ü ġamı

72 Zebān-ı muḥaṣṣal saña ney gerek
Baña rūz-merre ḫum-ı mey gerek

43a

73 Bülend eyle āvāzeyi Zühre-veş
Dökülsün kevākib yere mühre-veş

74 Sipihriñ uṣūle getir devrini
Bilirsin ki nā-sāz eder cevrini

75 Eliñden añladır kemānçe ḳamu
Ḥikāyet eder ẓulmünü mū-be-mū

76 İşi gūşmāl-ıla ʿūduñ fiġān
Ġamından ḳuru taḫta ḳalmış hemān

77 Ġamından dökülmüş peri berbaṭıñ
Ṣayılmaḳ olur regleri berbaṭıñ

78 Defi āteş-i ḳahrı ḳılmış nizār
Hemān bir deri ḳalmış ol bī-ḳarār

79 Niçe gülle āzürde-i ḫāredir
Elinden niçe kāse ṣad-pāredir

80 Hücūmundan olmaḳ dilerseñ emīn
Kemīninde meyḫāneniñ ol mekīn

81 Ḥisār olsun anda sebū ḳulleden
Ḳadeḥlerden olsun o ḥażża beden

82 Eliñde edip cāmı laʿlīn siper
Sipihre bu meydānda göster hüner

83 Çek ol cāmı kʾide seni şīr mest
Vere pençe-i mihre pençeñ şikest

84 O cāmıñ mey māye-i rūḥ olur
İçen Ḫıżr olur ṣanma kim Nūḥ olur

85 Getir sākiyā ol mey-i ḳaṭre-rīz
Ver ol laʿl tesbīḥi luṭf eyle tīz

86 Vere tā ki baña kerāmet biraz
Ṣalam āba seccāde çün berg-i rez

87 Getir sāḳi ol māye-i cezbeyi
Çekem çāk edem ḫırḳa-i tevbeyi

88 Özümden o cezbe ile meslūb olam
Çeb-endāz āyīn ü üslūb olam

89 Bilūrīn benānıñla cāmı getir
O gülgūn sīmīn licāmı getir

90 Süvār et beni gel meded rācilim
Der-i yāra varmaġa müstaʿcelim

91 Odur der-i medārı bu devriñ hemān
Anıñ luṭfuna çeker nūr āsumān

92 O derde olur fetḥ-i bāb-ı rümūz
Anıñ ferşi altındadır hep künūz

93 O derde ḳurulmuşdu bezm-i elest
Bu günü anıñ cāmı ḳılmışdı mest

43b

94 O derden umar bādeyi kāināt
O derden aḳar ṭurmaz āb-ı ḥayāt

95 O derden döküp mihre bir cām veren
Eli ditrer olmuş müdām içmeden

96 O meyden içen zerre-i ḫurşīd olur
Gedā cāmını görse Cemşīd olur

97 Anıñ neşvesi peşşeyi pīl eder
Anıñ cürʿası ḳaṭreyi Nīl eder

98 O ṣahbāyı Şeyḫī'ye yā Rab içir
Anı bir ayaḳla felekden geçir

99 Fenāda beḳā mesti eyle anı
Rıżāda liḳā mesti eyle anı

100 O neşveyle gerdūna baṣṣın ayaḳ
Eneʾl-Ḥaḳ meyden pür olsun ḳabaḳ

101 Taḥammül ver ammā anıñ nūruna
Döye tā keyfiyetiñ zūruna

102 Götürmez anı değme mest müdām
Anıñ tābına döyemez değme cām

103 Anıñ neşvesin eylemekle ʿayān
Ḳabaḳ gibi Manṣūr aṣıldı hemān

104 Ḫaṭādır açılmaz bu pūsīde-kār
Yasaḳdır içilmez şarāb āşikār

105 Nühüfte gerek ser-bezm-i elest
Anıñ-çün süḫen cāmın etdim şikest

106 Erip ġāyetine raḥīḳ-i kelām
Ḫumu eyledim ser-be-mihr-i ḫıtām

107 Ṣürāḥi ḫāme olup ser-nigūn
Bu meydānı ṭutdu mey-i lālegūn

108 Bitirdim bu naẓm-ı ter-i sādeyi
Düketdim sebūda olan bādeyi

109 Ḫum-ı sīne pür meydir ammā dilā
Ḥarīfān-ı hem-meşrebe hep ṣalā

Ḳıṭʿa

I

Fāʿilātün / Mefāʿilün / Feʿilün

1 Bu behnān-ı ṭurfe-i enhārıñ
Nāf ü eknāfı ʿayn-ı cennetdir

2 Miski elması nāfe gibi anıñ
Dil-i bīmāra ḳūt u ḳuvvetdir

3 Be ḫūbu şemmāmeden bihter
Ḳoma elden ki rūḥa rāḥatdır

44a

4 Fıstıḳ u levzi nuḳl-i meclisdir
Mīş u āhūsu başlı niʿmetdir

5 Kebk ü dürrācı mūnis ü ehlī
Güzeli ṣayd olur vilāyetdir

6 Ṭūṭī-i cāmı herkes elle ṭutar
Bir güzel murġ-zār-ı ʿişretdir

7 Cūyu zencīr-i zülf-i ḫum-der-ḫum
Bend ü girdābı dām-ı ṣoḥbetdir

8 ʿAks-i gülzārıñ anda ʿālemi var
ʿĀlem-i āba vaḳt-i raʿbetdir

9 Naḳş u ṣavtı büzürgile küçük
Kārı her murġānıñ şeṭāretdir

10 Anda yañılmışı tāzeler oḳusa
Ey muʿallim o da ḳırāetdir

11 Ḳatı ḫōş-bū gelir nesīmi baña
Ġālibā ḫāki misk-i Tibetʾdir

12 Evliyā himmetiyle girdi ele
Ḥāṣılı Şeyḫiyā vilāyetdir

Ḳıṭʿa

II

Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün/ Mefāʿ ilün/Feʿ ilün

1 Birisi eskimeden bir daḫi ʿ ināyet edip
Eder keremde veliyyü ʾn-niʿ am kerāmetler

2 Ḳuluna nev-be-nev iḥsān eder o ṣadr-ı kerīm
Eder raʿ iyyetine şāhlar riʿ āyetler

3 Ne deñlü ḳadr-i ʿ ubūdiyyetim bülend olsa
Boyumdan aşırıdır itdügi ʿ ināyetler

4 Libās-ı devlet ü cāhı hemīşe ola cedīd
Bürehnegānı ede himmeti ḥimāyetler

5 Mürīd ola o mürebbiü ʾl-efāżıla ʿ ālem
Murādı üzre ana keşf ola vilāyetler

Ḳıṭʿ a

III

Mefāʿ ilün/ Feʿ ilātün/ Mefāʿ ilün/ Feʿ ilātün

1 Güzel midir o ki muḥtāc olup niḳāba müdām
Zen ola nāmı özü perde-i ḫafāda ola

2 Güzel odur ki yüzü aḳ u alnı açıġ olup
Cemāli āyinesi gün gibi küşāde ola

Ḳıṭʿ a

IV

Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlü / Mefāʿ īlü / Feʿ ūlün

1 Ḫūbum diyü nāz eyleme ey berber-i bed-ḫū
Ol vażʿ -ı levendānıña hergiz göñül aḳmaz

2 Dūrkeşle güzelsin ṣatamazsın bize çihre

Āyineye cisn-i ʿārif olan yüzüñe baḳmaz

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

Hele bir fetḥ-i mübīn oldu ki tāriḫ oldu

Arż-ı Rūmʾdan abaza ṣıdḳ-ıla çıḳdı gitdi **1038**

Ḳıṭʿa **44b**

V

Mefʿ ūlü/ Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

1 Yüz ḳat ziyāde eyledi ḥüsnün ḫaṭ-ı ruḫu

Mezc eyledi Ḫüdā şeb-i ḳadri nehārına

2 Bāġ-ı muḥabbetiñ ne temāşadır ey göñül

Köhne bahārı ġālib imiş nev-bahārına

Ḳıṭʿa

VI

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

1 Ḫayli döşendi saña eyā serv-i bāġ-ı nāz

Ümmīd-i pāy-i būseñle çehre-i niyāz

2 Herkes duʿā-yı seyfi nʾola ḥırz edinseler

Şemşīr-i ġamzesinden eder ʿālem iḥtirāz

Ḳıṭʿa

VII

Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün

1 Ol ki zūr-ı vizr-ile ʿālī rütbe iḥrāz eyledi

Etdi dehriñ ser-keşānı āsitānına sücūd

2 İrgürür gerçi sipihre āsımānī-veş başın

Yıldızı nā-geh düşer fiʾl-ḥāl eder maḥv-ı vücūd

Ol Meṭāliʿ -i fi ʾl- Elif

Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1 Ser-i kūyuñda aġlarken temāşa eyle gel cānā
İki göz arasında bir büyük deryā olur peydā

Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

2 Ḳarārım yoḳ sefer ḳaṣdın idelden ol büt-i raʿnā
Metāʿ-ı ṣabrı ḥayfā bir seferli eyledi yaġmā

Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

3 Yaḳupdur cübbe vü destārı şevḳıñla bütün dünyā
Giyer ʿaşḳınla oddan pīrehen mihr-i cihān-ārā

Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

4 Derdiyle ger ṣafālana ṣufī-i bī-nevā
Sāfī bize ḳalır mı gülgūn-ı dil-güşā

Fi ʾl-bāʾ

Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

5 Ġam her ne deñlü olsa ḳavī ol verir cevāb
Ḫaylice ḫoşca neş ʾet değil mi şarāb-ı nāb

Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

6 Şetm-ile düşmeniñ edelim ḥālini ḫarāb
Aġaz tüfüġi ile helāk olsun ol ġurāb

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün

7 Rū-be-rū yüz kerre eyler buʿse-i laʿliñ ṭaleb
Cām-ı mey pek yüzlüdür yüz verme gel ey ġonca leb

Fi ʾt-tāʾ

Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

8 Bir zāġa hep teveccüh eder ḫalḳ-ı kāināt
Aġzıyla ḳuş ṭutarsa da yoḳ bāza iltifāt

9 Nāme ile selām eyle niyāz ehline ʿaşḳ et

Ey māh miṣāli ḳo göñül yazmaġa meşk et

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

10 Būy-ı mey var ol leb-i zībāda olmuş mey-perest

Ol-dem ol gülzār-ı ḥüsnüñ ġoncası būy-ıla mest

45a

Feʿ ilātün /Mefāʿ ilün / Fāʿ ilün

11 Bāde görmez müṣelleṣ eyler imiş

Yine bir fitne ḳaynadır zāhid

Meṭāliʿ -i fī Ḥarfi ʾr- Rāʾ

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

12 Levḥ-i rūyunda olunca ḫaṭṭ-ı şeb-gūn āşikār

Verdi ilk aḫşamdan ol mehrū ḳoḫlamaġa ḳarār

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

13 Naḳd-i vaṣlın her kişi avcunda bilse vechi vār

Naḳden yeg vaʿ deler eyler o şūḫ-ı şīve-kār

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

14 Gelmez oldu gitdi göñlümce nerd-i ʿaşḳda zār

Göñlüme girdiñ benim ey tīr-i dil-dūz-ı nigār

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

15 Mihr-i ruḫsārına bād eyler dü zülfün perde-dār

Āh elinden baña gün göstermez oldu rūzigār

Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

16 ʿUşşāk-ıla revādır eğer diñlenirse yār

Ġāyet güzel maḳāmdır el-ḥaḳ benefşe-zār

Fāʿ ilātün/ Mefāʿ ilün / Fāʿ ilün

17 Gel duḫān iç varaḳlı bir şey gider

Varaḳ diker ey nedīm-i seḥer

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

18 Verse bir şeftālū naḳd-i cān diler ol naḫl-i ter

Çāşni müft olduġun bāzārda bilmez meğer

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

19 Mey görüp elde ayaġı süreriz şām u seḥer
Zāhidā ṭaʿ nı ḳo kim göre gelen süre gider

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

20 Dilimde sūz-ı ʿ aşḳıñ gitmedi cism oldu ḫākister
Belī ḫākister içre olsa sönmez dilimde aḫker

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

21 Būriyā naḳşıdı pür dāġ oldu bu ḥaḳīr
Yaḳdım ol ḫünkāra ḳarşu ʿ āḳıbet ben de ḥaṣīr

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

22 Ḫaṭṭ-ı ruḫuñ tıraşını dil arzūdadır
Ḳılma dirīġ o sünbülü kim kökü ṣudadır

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

23 Müṯelṯel kākülüyle ḳaddi cānānıñ ne aʿ lādır
Melāḥat şehriniñ zencīrli servi temāşādır

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

24 Demek ʿ uşşāḳı ser-gerdān edip baḳmaḳ o yāriñdir
Güneh şemʿ iñ değil pervāne-i bī-iḫtiyārıñdır

Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün/ Mefāʿ īlün

25 Başımda dāġ-ı ḫūn-ālūde tāze bir güldür
Ten-i ḫākīde naʿ lim ṣan sifāl içre ḳaranfildir

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

26 Māhdan māhīye dek ġarḳ oldu cihān
Bir ḳuru daʿ vā ṣanır ʿ aşḳım daḫi ol nev-civān

Meṭāliʿ -i fī Ḥarfi ʾz- Zāʾ

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

27 Ederken evc-i istinġāya bī-pervā çıḳıp pervāz
Göñül murġunu ġāfil avladı ol gözleri şehbāz

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

28 Aşḳ-ıla geh başına tīşe vü geh ṭāş uramaz
Kimse Ferhād gibi ʿaşḳa beğim baş uramaz

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

29 Bezme varmam bāde olmazsa demiş cānānımız
Küşte-i hicriz getir ṣahbāyı gelsin cānımız

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün **45b**

30 Aṣdı bu kāşāneye yaḥ niçe şemşīr-i tīz
Düzdü sipāhiliğin Behmen-i Rüstem sitīz

S

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

31 Ḥālet-i ʿaşḳı cünūna eylemek ister ḳıyās
Her zaman eyler uṣūle güç faḳih-i keç-şinās

Fe

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

32 Şerḥa şerḥa oldu ṣanma sīne-i derd ittişāf
Cism-i ḫāki seyl-i ekşimden olupdur pür şikāf

Fi ʾl-Kāf

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

33 Ḫaṭ-ı rūyun eliyle yoḳlamaḳdır kārı cānānıñ
Eli altındadır hep leşker-i fitne o fettānıñ

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

34 ʿAcep revācı var ey dil cihānda bed güheriñ
Metāʿ ı pek geçer oldu sipehi yele veriñ
Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

35 Leẕẕet-i güftārı zehrin şehd eder ehl-i ġamıñ
Ṭatlıdır aġızlıġı ol şāhid-i şīrīn femiñ

Fi ʾl-Lām

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

36 Kākülü şeb yüzü meh nāḫun-ı engüştü hilāl
Bir güzeldir depeden ṭırnaġa ḥüsn-i cemāl

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

37 Kendin añlar ol ebr-vāne miṣāl
Olmasın iki yaḳa üstesi hilāl

Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

38 Ḫaṭıyla ḫayli açıldı o rūy lāle-miṣāl
Benefşelü gibi ol tāze naḫl-i bāġ-ı cemāl

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

39 ʿİbādetle hemān cennet diler ḥaḳdan olup ġafil
Ne fikre ḳulluḳ eyler zāhid-i nādānı gör ey dil

Fi ʾl-Mīm

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

40 Ḳul iken gūyiyā zencīrli serv eden cānānım
Alınca kāġıdını servāzād oldu sulṭānım

Fāʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Faʿ lün

41 Gerd-i laʿ linde ḫaṭṭ-ı ʿ anber-fām
Şāribü ʾl-ḫamr belki mest-i müdām

Fi ʾ-N-Nūn

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

42 Būs-ı lebiñle buldu diyü mürde tāze cān
Almaġa çalışır anı cān ḥaḳḳına cihān

Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

43 Dizin dizin olur ardınca bendeler her an
Esirci ṣanır ol şūḫu seyr eden yārān

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātü / Mefāʿ īlü / Fāʿ ilün

44 Şīr-veş ʿāşıḳlarıñ ḳanın içer vermez amān
Çek sūd ummamışdır ṣaḳın ol ṭıfl-ı şūḫ-ı debistān

46a

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

45 Görünen ṣanmañ şafaḳdır ablaḳ çarḫ-ı berīn
Ḳan ḳaşandı şīr-i āhım göricek pür ḫaşm-ı kin

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

46 Sen şeh-i ḥüsne denip tāze ġazeller cānā
Şuʿ ara bir yere gelsin yine dīvān olsun

Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

47 Ot bahāsına çıḳdı berg-i düḫān
Nʾola kül öksüzü olursa cihān

Fiʾl-Hāʾ

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

48 Kirpiğin yummaz edelden bu fenā dehre nigāh
Çöpü çöp üzre ḳomaz merdūm-i çeşm-i āgāh

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

49 Sāʿ id-i sīmīnini mestāne dişletmiş o māh
Āfet ermiş deste-i billūra olmuş simsiyāh

Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātün / Mefʿ ūlü / Fāʿ ilātün

50 ʿÖmr müdür ey peri dedim ol kākül-i siyāh
Luṭf-ıla dedi ʿömrüñ uzun eylesin ilāh

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

51 Seyr edenler peyker-i māh-ı nevi āfāḳda
Üstüḫān-ı pehlū-yı māhī ṣanırlar ṭāḳda

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

52 Dilā şehd-i ṣafā almaġa saʿ y-i bī-kerān eyle
Hücūm eylerse zenbūr-ı ġam u mihnet duḫān eyle

Mefʿ ūlü / Mefāʿ īlü / Mefāʿ īlü / Feʿ ūlün

53 Ḥīleyle dönüp kākülü sevdā ger-i çīne
Çekdi dil-i sevdāzedeyi kāfir içine

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

54 Ne zamān olsa gelir ḫāne-i ḳalb-i zāra
Yoḳdur-a ḳapı baca biñ ḫayāl-i yāra

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

55 İki dilber ġamze-i ḥaşm-ıla gelse bir yere
Ṣanırım olur iki mestāne ḫançer ḫançere

Fi ʾl-Yāʾ

Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün / Mefāʿ īlün

56 ʿAdū geldi ḫaṭ-ı ruḫsār-ı dilberden ḥaber verdi
Yine ol rū siyeh āyine-i ṭabʿ a keder verdi

Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilātün / Feʿ ilün

57 Çeşm-i mestī-i bikriñ ʿāleme eyler mekrī
Mey-i ʿaşḳıyla olursaḳ n ʾola biz de bekrī

Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

58 Çemende etmiş idik ṣayd ol āhū-yı Ḫoteni
Raḳīb-i ḫar ḥaber almış uzun ḳulaḳdan anı

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

59 Ḥastayım añma raḳībā ḫançer-i cānānımı
Bir içim ṣu-y-ıla alma mekr edip īmānımı

Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilün

60 Şuʿ ā-ı ḥüsnü ḳomaz seyre rūy-ı cānānı
Mürīde müşkil imiş pek ḥicāb-ı nūrānī

Kıṭʿ a-i berāy-ı Nevʿ izāde ʿ Aṭāī

VIII

Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün

1 Zīver-i maʿ nā-y-ıla dīvānı Nevʿ īzāde'nin
Dilrübālar gibi seyrān edeni ḥayrān eder

2 Ferc ferc eyler ẓuhūr ebyātınıñ maʿ nāları
Şāh beyt-i faẓlidir her biri bir dīvān eder

Temmetü't-dīvān
Biʿ avni ʾl-lāhi ʾl-menān
Min enfāsi ʾl-ḳudsiyyete li-Şeyḫī Efendi Sellemehü ʾl-lāhi Teʿ ālā fi ʾd-dāreyn

SONUÇ

Bu tezde 17. yy şairlerimizden Eğirdirli Şeyhī Mehmed Efendinin yaşadığı dönemin siyasī ve edebī ortamı araştırılmış, kaynaklar elverdiğince hayatı ve eserleri bilhassa Divan'ı ortaya konmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi Katalogunda 454 numarada kayıtlı bulunan ve tek nüsha olan Divan'ı günümüz harflerine aktarılmıştır. Eserin dil ve anlatım özellikleri, nazım şekilleri, konuları incelenmiş, şairin hangi edebī sanatları ne ölçüde kullandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmam mükemmellik iddiasından uzaktır. Fakat Edebiyat Tarihimizde gizli kalmış bir ismi araştırıp eserini ortaya koymuş olmanın naçizane gururunu taşımaktayım..

KAYNAKÇA

Afifī Ebu'l- Alā: **Tasavvuf İslamda Manevī Hayat**, İz yay., İstanbul,1996

Akgündüz, Murat: **XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devletinde Şeyhülislamlık**, Beyan yay., İstanbul, 2002

Altunsu, Abdülkadir: **Osmanlı Şeyhülislamları**, Ayyıldız Matbaası, Ankara,1972

Arseven, Celal Esad: **Eski İstanbul Abidat ve Mebānīsi**: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi yay., İstanbul 1989

Azmizāde Haletī: **Sākināme** Edisyon-Kritik, haz. Yrd.doç. Dr. Cevat Yerdelen

Banarlı, Nihad Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB yay., İstanbul,1971

Bayrı, Mehmet Halit: **İstanbul Folkloru**, a. Eser yay., İstanbul, 1972

Canım, Rıdvan: **Türk Edebiyatında Sakināmeler ve İşāretnāme**, Akçağ yay., Ankara, 1998

Danişmend, İsmail Hakkı: **İzahlı Osmanlı tarihi Kronolojisi Osmanlı Devlet Erkanı Sadrazamlar, Şeyhülislamlar, Kapdan-ı deryalar, Başdefderdarlar , Reis-ül-Küttablar,** Türkiye yay.,İstanbul, 1971

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydı Kitabevi yay., Ankara, 1996

Ertan, Veli: **Meşhur Şeyhülislamlar**, Bahar yay., İstanbul, 1969

Işın, Ekrem: **Hoş Gör Ya Hū, Osmanlı Kültüründe Mistik Semboller ve Nesneler**, YKY, İstanbul,1999

Işın, Ekrem: **"Tarikatlar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**,c. VII, İstanbul,1994

İpekten, Haluk: **Şair Tezkireleri,** haz. Dr. Mustafa İsen vd., Grafiker yay., Ankara, 2002

İpekten, Haluk: **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri,** Dergāh yay., İstanbul, 2004

İhsanoğlu, Ekmeleddin: **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, IRCICA, İstanbul, 1998

İsmail Beliğ: **Nuhbetü'l-Āsār**, haz.Yrd.Doç.Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu,

Gazi Üniversitesi yay., Ankara,1985

Kara, Mustafa: **Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi,** Dergāh yay., İstanbul,1995

Kara, Mustafa: **Din, Sanat ve Hayat Açısından Tekke ve Zaviyeler**, Dergāh yay., İstanbul,1990

Kara, Mustafa: **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, Uludağ yay., Bursa,1990

Komisyon: **İmlā Kılavuzu**, TDK yay., Ankara, 2000

Komisyon: **Tarama Sözlüğü**, TDK yay.,I-VI, Ankara, 1963-1972

Komisyon: **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, I-VIII, Dergāh yay., İstanbul,1979-1998

Komisyon: **İslam Ansiklopedisi**, TDV yay. İstanbul,1988-

Köprülü, M.Fuad: **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, TDV yay., Ankara, 1981

Muallim Naci: **Edebiyat Terimleri, Istılahat-ı Edebiye,** haz. M.Yekta Saraç, Risale yay., İstanbul, 1996

Mustafa b. Şemseddin: **Ahterī-i Kebir,**İstanbul,1283

Müstakimzāde Süleyman Sadettin Efendi: **Şeyhülislam Biyografileri**, İstanbul, 1202/1787

Mütercim Asım: **Burhān-ı Kātı' (Terceme-i Burhān-ı Kātı')**, İstanbul, 1212

Ocak, A. Yaşar: **Türk Sūfīliğine Bakışlar**, İletişim yay.,İstanbul, 1996

Onay, Ahmet Talat: **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, TDV yay., Ankara, 1993

Pakalın, Mehmet Zeki : **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB yay.İstanbul, 1993

Pala, İskender: **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ yay., Ankara, 1989

Pala, İskender: **Divan Edebiyatı**, Ağaç yay., İstanbul, 1992

Sāmi, Şemseddin: **Kāmūs-ı Türkī,** Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989

Saraç, M. A.Yekta: **Klasik Edebiyat Bilgisi Belāgat**,Gökkubbe yay., İstanbul, 2004

Şentürk, Ahmet Atilla, **Necati Beğ'in Sultan Beyazıt Medhiyesi**, Enderun yay., İstanbul,1995

Şentürk, Ahmet Atilla, **Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler**

Enderun yay., İstanbul, 1994

Şentürk, Ahmet Atilla, **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakīb'e Dair**, Enderun yay., İstanbul, 1995

Şentürk, Ahmet Atilla, **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sūfī Yahut Zāhid Hakkında**, Enderun yay., İstanbul, 1996

Şeyhī Mehmed Efendi, **Vakāyi' ul- Fudalā**

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, TTK yay., Ankara, 1951

Y.a.y. **Yazma Divanlar Katalogu**, MEB yay., İstanbul,

Ziya Şakir: **Maktül Vezirler**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul,1944